

Йосип БЕРКО

**РОКИ ЖИТТЯ, ВІДДАНІ
УНІВЕРСИТЕТОВІ**

Вибране з книги «МІЙ ЖИТТЄПИС»

ЛЬВІВ - 2023

Берко Й. М. Роки життя, віддані Університетові. (Вибране з книги «Мій життєпис»). – Львів, 2023. – 309 с. – Іл. 123.

Книга являє собою зібрання вибраних розділів з книги «Мій життєпис», у яких описується походження автора та його наукова, педагогічна і громадсько-корисна діяльність впродовж майже 50-ти років у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького.

Для викладачів, співробітників, студентів і випускників рідного Університету.

З М І С Т

	Стор.
Передмова	5
Розділ 1. (1). Походження	12
Розділ 2. (10). Несподівана зміна професійного шляху. На довгі роки у вищій школі з її педагогікою, наукою і громадською роботою	18
Розділ 3. (11). Педагогічний процес з навчальних предметів відділу ботаніки кафедри біології	24
Підрозділ 3.1 (11а). Педагогічний процес з навчального предмету «Ботаніка»	24
Підрозділ 3.2. (11б). Педагогічний процес з навчального предмету «Охорона природи»	39
Підрозділ 3.3. (11в). Педагогічний процес з навчального предмету «Заповідна справа»	40
Розділ 4. (12). Науково-дослідна робота педагога вищої школи. Написання і захист докторської дисертації	56
Розділ 5. (13). На посаді завідувача кафедри	97
Розділ 5а. Уже не завідувач кафедри, а професор новоствореної кафедри екології і біології	108
Розділ 6. (14). На посаді проректора з виховної роботи. Докорінна перебудова виховного процесу в академії	113
1. Про світогляд українського народу.....	128
2. Виховання студентів в умовах Незалежної України	139
Розділ 7. (15). Уже не проректор, а наставник 1-ої студентської академічної групи	148
Розділ 8. (16). Не для себе старався, а для користі громади	153
Підрозділ 8.1 (16.1). Особливості роботи на посту голови художньої ради студентського клубу, або простіше клубної ради .	154
Підрозділ 8.2. (16.2). Благоустрій пустиря на території інституту....	160
Підрозділ 8.3. (16.3). Ботаніко-таксаційне обстеження інститутського парку. Нові насадження дерев і кущів.....	163
Підрозділ 8.4. (16.4). Означення пам'ятного дерева.....	168
Підрозділ 8.5. (16.5). Посадження дуба Тараса Шевченка на пам'ять про 200-річчя від дня його народження.....	171
Підрозділ 8.6. (16.6). Участь у роботі Львівських відділень всеукраїнських громадських організацій.....	174
Підрозділ 8.7. (16.7). Виступ з доповіддю на конференції «Помаранчева революція – визначальна засада майбутнього України».....	180
Підрозділ 8.8. (16.8). Студенти академії ветеринарної медицини з концертом до Дня Матері у селі Верхня Білка, в якому пройшли 10-ть моїх шкільних років.....	183
Підрозділ 8.9. (16.9). На захист рідної мови. Лист Голові Верховної Ради України.....	187

Розділ 9. (17). Поважні особистості, спілкування з якими у різні часи за допомогою слова і пера було і залишається для мене щиросердним і приємним...	191
Підрозділ 9.1. (17.1). Професор Малиновський Кость Андрійович.	192
Підрозділ 9.2. (17.2). Академік Голубець Михайло Андрійович.....	196
Підрозділ 9.3. (17.3). Професор Стойко Степан Михайлович.....	199
Підрозділ 9.4. (17.4). Професор Гжицький Степан Зенонович.....	203
Підрозділ 9.5. (17.5). Професор Хоміцький Остап Васильович.....	205
Підрозділ 9.6. (17.6). Професор Хржановський Володимир Геннадійович	211
Підрозділ 9.7. (17.7). Пан Дмитро Гулей.....	213
Підрозділ 9.8. (17.8). Поет Миколаєнко Микола Антонович.....	231
Підрозділ 9.9. (17.9). Професор Падура Михайло Федорович.....	253
Підрозділ 10. Професор Параняк Роман Петрович	262
Розділ 10. (18). Ботанічне осмислення мистецьких та поетичних творів Тараса Шевченка, внаслідок чого написано книгу обсягом 636 сторінок.....	274
Післямова	295
Додаток. Список наукових праць Берка Йосипа Миколайовича ..	296

Примітка. а) Цифри в дужках є порядковим номером кожного з розділів книги «Мій життєпис».

б) У тексті книги збережено нумерацію малюнків книги «Мій життєпис».

Передмова

Пропонована шановним читачам книга під назвою «Роки життя, віддані Університетові», не є самостійним твором, а зібранням вибраних з книги «Мій життєпис» її 10-ти розділів, обсяг сторінок яких складає майже 60 % від обсягу сторінок усіх решта розділів книги.

Перш ніж викласти мету створення цієї книги вважаємо доречним зупинитися на низці обставин, за яких було написано книгу «Мій життєпис».

Розгляд цих обставин автор книги докладно викладає у її «Передмові», повний текст якої наводимо нижче. Її зміст є таким.

«Життя кожної людини, яке вона собі щасливо проживає, наповнене численним і необмеженим різноманіттям цікавих, важливих, потрібних і бажаних подій, явищ та предметів, які з часом нагромаджуються, стають її фізичним і духовним багатством.

Здавалось би, що у цей розмірений життєвий плин часу ніщо не повинно було б у нього втручатися, не заважати йому здійснювати свою обрану лінію та усталений ритм руху.

Однак чомусь у людському житті так не буває. Не буває так тому, що, опріч волі людини, в її життя можуть втручатися окремі чинники, які мають силу, щоб звичний для людини життєвий рух, ба, навіть, більше, напрям цього руху, не тільки сповільнити, але й повернути зовсім у протилежну сторону.

Як наслідок такого повороту подій людини, настає кардинальна зміна її життя, яке може набути зовсім іншого змісту та зовсім нового сенсу.

Поява в житті людини такого чинника, яким може бути певне явище, подія, збіг обставин тощо, яке стається для неї зовсім несподівано, як щось не передбачуване, в народі назвали одним словом, імення якому **випадок** або **випадковість**.

Прояв такого несподіваного випадку чи випадковості на певному етапі життя людини, який нібито не залежить від її бажання, в народі назвали ще вразливішим словом, а саме словом **доля**.

З досвіду знаємо, що якийсь особливий випадок, що стався в житті людини, чи назвемо його виявом долі, може мати для неї різне значення, а саме: бути добрим, щасливим, приємним чи, навпаки, бути для неї неприємним, мати зовсім недобрий прояв.

Тому-то люди, що цілком природно, бажають і благають для себе саме доброї долі.

Шановний читачу! Ти, очевидно, читаючи оці мої «філософствування» про прояв у житті людини певного випадку чи збігу випадкових обставин, або, інакше кажучи, вияву долі, напевно, задаєш собі таке запитання:

«А для чого це наш поважний Йосип Миколайович вдався в такі філософські роздуми?»

«А вдався в такі роздуми тому, - скажу я вам, - що першопричиною написання мною майже на пів тисячі сторінок «Мого життєпису» було не що

інше, як саме його величність випадок».

Так! Так! Саме випадок!

Якби не цей випадок, то ніколи, - скажу я вам, - не було б написано цього життєпису.

«А що ж це був за випадок?» - спитаєте ви.

А цим випадком, який стався десь наприкінці 2020 року, була несподівана мені пропозиція професора Михайла Падури написати невелику статтю обсягом до 10-ти сторінок з долученням біографічних відомостей про мою педагогічну та наукову роботу у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, в якому я відпрацював чималий відтинок свого життєвого шляху – аж 47 років!

Михайло Федорович на цю пору працював над книгою про науково-педагогічних працівників цього навчального закладу.

Пообіцявши написати таку статтю, я взявся старанно виконувати свою обіцянку.

Не знаю, що сталося зі мною під час написання цієї статті, що я так полинув у свої багаті спогади, так захопився ними, що й не отямився, як списаних сторінок ставало все більше і більше.

І щораз більше нових спогадів просилися написати їх у мій життєпис.

Адже життєпис окремої людини – це частина її родоводу, а знання історії свого родоводу, - одна з найважливіших сторін життя всієї твоєї родини від найдавніших часів до наших днів. Це її пам'ять!

Дивно мені вдвічі, чому я раніше не догадався почати писати свій життєпис. Адже ще жили мої батьки, їхні родичі і близькі знайомі, які могли б багато чого мені розказати.

Те, щоб почав я писати свій життєпис раніше були всі підстави. А цими підставами були, зокрема, такі, про які піде мова нижче...

Йшов 1994-ий рік. У лютому цього року у місті Києві в Інституті ботаніки АН УРСР я захистив докторську дисертацію, повернувся до Львова на місце своєї праці завідувачем кафедри ботаніки у Львівську академію ветеринарної медицини, а вже в кінці травня місяця ректор академії назначає мене за сумісництвом на ще одну посаду проректора з виховної роботи.

Вирішивши розпочати свою роботу на новій для мене посаді з належною відповідальністю, я багато праці вклав для розроблення дуже докладної навчальної програми спецкурсу «Основи української державності, культури та духовності», який я запропонував ректорату для його вивчення студентами протягом усіх 5-ти років навчання в академії.

Програму спецкурсу затвердила Вчена рада академії і його вивчали всі студенти на виховних годинах, які відбувалися один раз на тиждень.

Уже тоді у цій програмі я ввів окрему тему під назвою «Родовід студента». Виконуючи цю тему, студенти повинні були написати свій родовід за порадами, які давалися в програмі.

Ось так! Студентів я зобов'язував цією програмою виконувати тему про родовід кожного з них, а сам і не подумав, щоб і собі написати такий родовід.

На жаль, не догадався. Прикро мені...

Повинно було з того часу, тобто з 1994 року, пройти до 2020 року аж 26 років, щоб зовсім несподіваний випадок спонукав мене взятися за написання власного життєпису та родоводу.

Але краще пізно, - як кажуть у народі, - ніж ніколи!

Отже, почав писати я свій життєпис з грудня 2020 року. Писав я його майже день-в-день протягом цілого 2021 року і закінчив 22 січня 2022 року, у пам'ятний день, коли вся наша Україна та весь український народ святкували День Соборності України.

Здається, я вже згадував десь вище, що написаного тексту життєпису разом з ілюстраціями вийшло у мене ні мало, ні багато – аж 444 сторінки.

Однак, завершивши написання тексту життєпису, я зауважив, що цей текст немає передмови. А саме з неї я мав і починати писати свій життєпис. Видно, я так захопився написанням тексту життєпису, що зовсім забув про його передмову.

Відомо, що до будь-якого наукового, літературного чи іншого твору має бути автором або кимсь іншим написана передмова, своєрідна вступна стаття, в якій викладаються мета написання твору, певні попередні до нього пояснення чи зауваження.

Отже, я опинився в становищі, коли вже є написаний текст життєпису, але не написано до нього передмови.

А написати треба!

Із становищем, в якому я опинився, мені пригадався подібний випадок із «Кобзаря» Тараса Шевченка. Справа в цьому, що Шевченко написав поему «Гайдамаки», але не написав до неї передмови.

Правда, написав він її вже в кінці поеми, даючи в ній такі свої пояснення:

«По мові передмова, - можна і без неї. Так ось бачте що: усе, що я бачив надрукованого (тільки бачив, а прочитав дуже небагато), усюди є передслово, а в мене нема.

Якби я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба й передмови, а коли вже пускаю в люди, то треба й з чим, щоб не сміялися на обірванців, щоб не казали: «От який! Хіба діди та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть граматки без предисловія!» Так, далєбі, так, вибачайте! Треба предисловія» (Шевченко Т. «Кобзар», ВД «ШКОЛА», 2014, стор. 104).

Отже, Шевченко змушений був написати «Передмову» в кінці поеми «Гайдамаки» з двох причин:

а) по-перше, все, що він бачив надрукованого, то в ньому всюди була передмова (передслово);

б) по-друге, оскільки він вирішив друкувати поему «Гайдамаки», то вона мусить мати «Передмову», що він і зробив.

Оскільки я не думаю свій життєпис видрукувати у друкарні окремою книгою і багатьма її примірниками, однак думаю видрукувати її на принтері

кількістю в 5-ть примірників, переплести кожен з них у вигляді окремої книги у твердих палітурках (обкладинках) і «пустити їх в люди», тобто роздати своїм дітям – дочці Оксані і сину Тарасові, а також рідній сестрі Марії, один примірник лишити собі і один примірник давати (позичати) для прочитання близьким приятелям, то мені у такому разі треба написати до життєпису передмову.

Власне кажучи, більшу частину її я вже написав. Усе те, що викладено мною вище, - це і є текст передмови до життєпису, з якого, шановні мої читачі, ви дізнаєтеся про те, що спонукало мене взятися за опис власного життєвого шляху і скільки це потребувало від мене старання і часу.

Дальше, продовжуючи написання цієї передмови до готового тексту життєпису, я зупинюся коротко на тому, чим цей життєпис може бути цікавим і корисним моїм рідним і близьким, що вони можуть взяти собі з нього за приклад, про що вони вперше про мене прочитали і вперше про це дізналися.

Думаю, багато чого для них стане маленьким відкриттям.

Нагадаю, що почався мій життєвий шлях 10 жовтня 1938 року і триває ось уже 84-ий рік.

Перше враження про мій життєпис можна отримати, познайомившись із його «Змістом» на сторінках 3 і 4.

Із нього видно, що складається життєпис із 20-ти розділів, першим з яких є розділ під назвою «Походження», а 20-тим є розділ, що називається «Моя сім'я і мій родовід».

На написання цих 20-ти розділів я використав аж 444 сторінки.

Може здатися, що цих сторінок дуже багато і їх усіх важко буде прочитати. Однак, це тільки так здається на перший погляд. Справа в цьому, що у тексті життєпису є дуже багато цікавих ілюстрацій, розгляд і осмислення яких значно полегшить його читання.

Як би там не було, я все-таки раджу весь текст життєпису помаленьку і спокійненько прочитати.

Думаю, що таке прочитання виявиться у чомусь для вас корисним і цікавим, а це вже багато чого значить.

Із прочитаного життєпису **кожен із читачів дізнається про таке:**

- якого я роду-племіні,
- про моє дитинство, обпалене війною,
- про страхітливі і трагедійні умови перенесеного примусового виселення зі споконвік українських земель, на щастя, на інші, але все-таки рідні українські землі,
- про шкільні і студентські роки,
- про здобуття університетської вищої освіти і спеціальності фізико-географа та волею долі чи випадку відбулася її зміна на зовсім протилежну за своїм змістом, тобто на спеціальність ботаніка-самоука, що спричинило зовсім відмінний напрям мого життя,
- про цікаві поїздки у складі 100 львівських хлопців і дівчат на могилу Тараса Шевченка в дні вшанування його ювілейних дат,

- про зустрічі львівської молоді з видатним українським співаком Дмитром Гнатюком,

- про майже пів століття педагогічної, наукової і громадсько-корисної діяльності у складі викладацького колективу навчального закладу вищої освіти, яким був Львівський зооветеринарний інститут, що згодом набув статусу академії ветеринарної медицини, а в останній час став національним університетом ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,

- про польові наукові ботанічні дослідження рослинного світу Горган в Українських Карпатах,

- про наукові здобутки, наукові ступені і вчені звання,

- про працю на посадах завідувача кафедри ботаніки, згодом біології та проректора з виховної роботи,

- про громадську роботу з власного бажання заради користі своїх співгромадян:

а) впорядкування у вільний час із залученням студентів великого запущеного пустиря на території академії ветеринарної медицини у чудовий декоративний трав'яно-квітковий простір, на якому поставлено фігуру Божої Матері,

б) ботаніко-таксаційне обстеження разом із студентами запущеного парку академії ветеринарної медицини,

в) посадження із залученням студентів на території академії ветеринарної медицини пам'ятного дуба з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка,

г) організація і проведення виїзного концерту студентської художньої самодіяльності Львівської академії ветеринарної медицини у клубі рідного мені села Верхня Білка, присвяченого святкуванню Дня Матері,

- про багаторічне знайомство і спілкування з видатними українськими особистостями професором Кость Малиновським, академіком Михайлом Голубцем, проф. Степаном Стойком, проф. Степаном Гжицьким, проф. Остапом Хоміцьким, проф. Володимиром Хржановським (м. Москва), паном Дмитром Гулеєм (Канада), поетом Миколою Миколаєнком (м. Дніпро), проф. Михайлом Падурою, проф. Романом Параняком,

- про те, як писалася книга на 636 друкованих сторінок під назвою «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка,

- про домашню бібліотеку, в якій нараховується понад 1200 книг, книжок і книжечок з багатьма авторами української класики,

- про те, як створювалася і живе моя сім'я і яким є мій родовід.

Тепер, коли вже написано мій життєпис, вважаю, що зробив я це не тільки для згадки про себе, але й хочеться вірити і сподіватися, що цей життєпис, будучи будь-ким із родичів уважно прочитаний, збагатить їхній світогляд, розширить погляд на життя і життєві цінності, поглибить рівень літературних і інших науково-популярних знань, зробить їх багатшими духовно, трохи іншими, кращими, цікавішими...

Цим і завершу свою «Передмову» до свого життєпису з одночасним побажанням гарного і корисного його читання.

Однак, ні!

Справа в цьому, що цим не можу завершити «Передмову», не подякувавши своїм рідним, які впродовж усього часу написання життєпису помагали мені дуже важливими і корисними порадами, виявляли безвідмовну готовність мені допомогти в питаннях, які я сам не міг розв'язати і прийти до певного потрібного висновку.

Під час опису свого життєвого шляху я багато уваги приділяв потребі підтверджувати ті чи інші факти, події, обставини, які траплялися мені в житті і які я в міру своїх сил та умінь вирішував з користю для себе або з якими я мусів змиритися, бо іншого виходу не знаходив.

Підтверджувати написане я міг декількома способами, серед яких письмовий виклад того чи іншого факту чи події або, що найкраще, - це зрине зображення зафіксованої миті життєвої події чи факту за допомогою такого звичного для нас способу, якою є фотографія.

Використанню цього способу я приділив найбільше уваги і тому текст життєпису рясно збагачений аж 224-ма різними за змістом чорно-білими і кольоровими фотографіями. Однак треба сказати, що не так легко я зміг використовувати наявні у мене родинні фотографії у декількох фотоальбомах, що виготовлені на фотопапері.

Щоб помістити їх в текст життєпису комп'ютерного набору потрібно було ці паперові фотографії з фотографувати за допомогою сучасних смартфонів і після відповідних технічних операцій ввести в комп'ютер, а з нього в текст життєпису комп'ютерного набору. Природно, це під силу сучасному молодому обдарованому поколінню – моїм дітям Оксані і Тарасові, а також моїм внучкам Христинці і Оленці та внуку Степанкові.

Тому-то я й звернувся до них за допомогою, яку вони безвідмовно і з охотою мені надавали. Особливо велику допомогу, за яку я вельми вдячний, мені надала Оленка, яка забезпечила мене найбільшою кількістю фотографій комп'ютерного варіанту (понад 80 % з 224-ох фотографій, вміщених у тексті книги), придатних для використання в тексті життєпису комп'ютерного набору.

Дуже вдячний я також внучці Христинці, внуку Степанкові, дочці Оксані та сину Тарасові, які надавали мені різноманітну допомогу у виготовленні і забезпеченні мене фотографіями, а також ділилися зі мною змістовними технічними порадами і консультаціями з питань використання комп'ютера.

Усім їм, моїм щирим і рідним помічникам, висловлюю свою сердечну подяку!

І на закінчення вважаю своїм приємним обов'язком **висловити щирі подяку моїй дружині Зеновії**, яка впродовж усього довгого часу написання мною тексту мого життєпису створювала домашній затишок для продуктивної праці, день у день підтримувала мене морально, що надавало

мені сил, бажання і наполегливості успішно завершити корисну для всієї нашої родини цю, скажемо по правді, унікальну книгу».

Завершивши виклад повного тексту «Передмови» до книги «Мій життєпис», шановні читачі мали можливість переконатися, що ця книга була написана для дорогих мені осіб моєї родини, які б достатньо докладно могли ознайомитися з моїм життєвим шляхом в дитячому, юному, дорослому і похилому вікових періодах, а також з моїм навчанням, що завершилося здобуттям вищої освіти, з науковою, педагогічною і громадсько-корисною діяльністю, а також з іншими аспектами мого життя.

Однак, ці відомості, що викладені в книзі «Мій життєпис» і написаної для осіб моєї родини, природно стануть, як правило, відомі лише їм і лише в окремих випадках можуть вийти за межі родини для ознайомлення з ними приятелів та близьких знайомих.

Цікаво, що з часу написання книги «Мій життєпис», минув рік і 9 місяців. І ось після такого таки довгого часу мені несподівано на днях спало на згадку: «А чом особливості певного відтинку мого життєвого шляху не можуть не викликати зацікавлення і стати корисними для частини сучасних і майбутніх викладачів та допитливих студентів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, якому я майже пів століття віддав свого життя, виконуючи фактично щоденну наукову, педагогічну і громадсько-корисну роботу.

Цікавими і корисними вони будуть, у першу чергу, з історичного погляду, оскільки дають можливість дізнатися про особливості навчально-виховного процесу та громадсько-корисної роботи викладацького складу та студентських організацій за пів столітній період діяльності університету з відомостей моєї наукової, навчально-виховної, адміністративної і громадсько-корисної роботи, висвітленню яких в книзі «Мій життєпис» присвячено 8 розділів, які за обсягом сторінок становлять більше половини всього обсягу книги.

Наведені вище міркування природно спонукали у мене виникнення ідеї щодо створення окремої, в електронному варіанті, книги за матеріалами «Мого життєпису» про мою наукову, навчально-виховну і громадсько-корисну роботу в університеті, назвавши її **«Роки життя, віддані Університетові»**.

Окрім 8-ми розділів з книги «Мій життєпис», де подаються відомості виключно про мою діяльність в навчальному закладі, у новоствореній книзі мною ще додано два інші розділи, у першому з них викладені біографічні матеріали, а в другому - відомості про написання монографії «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка». Більшу частину цієї книги мною написано у вільні години та у вихідні дні за час моєї роботи в університеті.

Загальні відомості про структуру та тематику книги «Роки життя, віддані Університетові» наводяться в назвах розділів її «Змісту» (стор. 3, 4).

ЙОСИП МИКОЛАЙОВИЧ БЕРКО

Доктор біологічних наук, професор,
академік громадської організації
Академія Наук Вищої школи України,
дійсний член Наукового товариства імені
Шевченка, Почесний член Українського
ботанічного товариства

Розділ 1(1). Походження

Задумавши написати свій життєпис, я, Йосип Миколайович Берко, вирішив розпочати його з опису свого походження, із моїх родинних коренів. Належу я до численного покоління тих галицьких українців, на житті яких суттєво позначилися дві важливі обставини, якими виявилися час і місце їхнього народження.

Волею долі народитися цьому поколінню судилося напередодні війни, глобальної за своїми обширами, гігантської за масштабами руйнації та величезною за кількістю жертв, згодом названою Другою світовою.

Усі ці жахливі страхіття світової війни довелося пережити галицьким дітям, як і, до речі, дітям України, інших країн та народів, непоправні наслідки якої згубно позначилися на їхній подальшій життєвій долі, назавжди закарбувалися у вразливій на сприйняття нещастя та горя дитячій пам'яті.

Особисто для мене пережита в дитячому віці світова війна запам'яталася не тільки страхом повітряних бомбардувань прилеглих до рідного села

сусідніх поселень, але й жажіттям примусового переселення в 1945 році українців західних земель Східної Галичини, що перебували у складі Польщі, в Західні області Української Радянської Соціалістичної Республіки, яке супроводжувалося жакливими вбивствами людей різного віку і статі та руйнуванням українських сіл на їх споконвіку українських землях озвірілими бандами поляків 1).

Від часу Другої світової війни, коли пишуться ці рядки, для українців з пережитим воєнним дитинством у спокої і мирі минуло 75 років. Держава й суспільство Незалежної України з пошаною ставляться до людей цього покоління, яке перебуває вже у поважному віці. Їм надано статус «Діти війни», а також певні матеріальні пільги.

Для піклування про них створена й активно діє Всеукраїнська громадська організація «Захист дітей війни», у членах якої я перебуваю понад десять років.

Різноманітні за формою і змістом види діяльності цієї організації, які направлені на захист життєвих інтересів Дітей війни, викладені на прикладі Львівської обласної організації в унікальній книзі «Діти війни. Життя і долі» 2). Унікальність цього видання полягає у тому, що в ньому наведено спогади 88 Дітей війни, у яких правдиво й емоційно висвітлені реальні події, які вони пережили в тяжкі часи воєнних років середини буремного ХХ століття.

Не менш відчутною, ніж перша, за своїми наслідками впливу на дитячі і подальші роки мого життя мала й друга обставина, що зумовлена місцем, або адміністративно-географічними теренами мого народження.

Підґрунтям цього впливу виявилася низка різних чинників, одні з яких мають фізичну природу і зовнішнє вираження (військові дії на землях народження), інші, навпаки, належать до духовно-емоційної сфери дитини і подальшого її віку, розуміння і сприйняття нею навіть у ранньому, а згодом у дорослому віці історії землі свого народження, її національної приналежності та державно-адміністративного підпорядкування.

Унаслідок цих розумово-психологічних старань в осіб передвоєнного часу народження на крайніх західних землях Східної Галичини відбулося усвідомлення несподіваного для них того прикрого й болісного висновку, що народилися вони хоча й на прадавніх українських етнічних землях, та, на жаль, говорячи словами Великого Кобзаря, на землях *наших* та не *своїх*.

Не *своїми* ці землі є тому, що вони, як і вся Галичина, були впродовж 1349-1772 років загарбані і жорстоко поневолені та полонізовані 423 роки Польщею, а після її розпаду опинилися в неволі під владою різних держав – Габсбургської монархії, Австрійської імперії і на кінець Австро-Угорщини,

1) Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: Документи, матеріали, спогади у трьох томах. Т. 3. Спогади / Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України; відп. ред. Ю. Сливка. – Львів, 2002. – 418 с.

2) Діти війни. Життя і долі: спогади Дітей війни Львівщини / ВГО «Захист дітей війни», ЛОГО «Захист дітей війни»; [упорядник Петрів В.А.]. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 360 с.

які володіла ними 146 років (до 1918 року).

Із завершенням Першої світової війни і розпадом Австро-Угорської імперії від 1918 по 1939 роки ці землі знову були загарбані Польщею.

На початку Другої світової війни, зокрема, 17 вересня 1939 року війська Радянського Союзу вступили на територію Галичини. Після закінчення війни відбулися зміни її території: західна частина цього краю відійшла до складу Польщі, а східна – до Союзу РСР.

Крайні західні землі Галичини є частиною т. зв. Закерзоння, яке на адміністративній карті має вигляд неширокого пасма, розташованого на захід від сучасного польсько-українського кордону.

У межах Закерзоння виділяють шість українських історико-етнографічних земель, які у порядку з півдня на північ мають такі назви: Лемківщина, Західна Бойківщина, Надсяння, Любачівщина, Холмщина і Підляшшя.¹

Із названих земель, або країв моєю малою батьківщиною є Надсяння, територія якого розташована вздовж обох берегів у верхів'ї та середній течії річки Сян.

Незважаючи на перебування не одну сотню років під владою то Польщі, то Австро-Угорщини, то знову Польщі, українські села й містечка Надсяння жили наперекір усім перешкодам своїм національним життям.

Їхні мешканці дотримувалися своїх, віками вироблених традицій і звичаїв, створювали осередки громадських організацій освітньо-духовного спрямування, якими були «Рідна школа» та «Просвіта», а також структури виробничого характеру, зокрема, крамниці, молочарні, кооперативні об'єднання «Сільський господар» і «Маслосоюз», які діяли усі достатньо ефективно і з великою користю для людей.

Одне з таких сіл цієї історико-етнографічної землі волею долі стало безпосередньою моєю малою батьківщиною.

Називається воно Дрогоїв. Походить його назва від роду Дрогойовських, прямих нащадків давньоруських бояр, які обрали це село своїм дідовим гніздом². Розташоване воно за 14 кілометрів на північ від повітового міста Перемишль.

Дрогоїв належить до давніх сіл Надсяння. Вперше його назва згадується в королівській люстрації під 1515 роком. За кількістю жителів село, судячи з наявних історичних відомостей, можна вважати порівняно невеликим поселенням.

У різні періоди своєї історії в ньому проживало від 500 до 680 мешканців.

Так, у 1880 році в селі нараховувалося 616 осіб, у 1939 році – 680, а в 2011 році лише 517 осіб. Таке помітне зменшення населення села є, очевидно,

¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Закерзоння>

² [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дрогоїв>

наслідком тих переселенських процесів, що відбувалися в ньому після Другої світової війни.

За своїми віруваннями абсолютна більшість (в 1880 році – 95,3% , в 1939 році – 94,1 %) мешканців Дрогоєва вважали себе греко-католиками. Завдяки їхнім зусиллям у селі в 1869 році була побудована греко-католицька церква Покрову Пресвятої Богородиці.

Село Дрогоїв для мене є пам'ятне тим, що тут, напередодні Другої світової війни, в селянській родині Берка Миколая Михайловича і Берко (дівоче прізвище Лаб'як) Марії Михайлівни 10 жовтня 1938 року відбулося моє народження. Народженого сина охрестили і він отримав ім'я Осип.

Цікаво, що це ім'я хлопець носив порівняно недовго. З ним він пережив воєнні роки, примусове переселення з Польщі в радянську Україну в 1945 році, з ним він закінчив в 1955 році Верхньобілківську середню школу, що на Львівщині. Із цією пам'ятною для нього подією збіглася інша, не менш важлива подія, суть якої полягала в тому, що випускник цієї школи досягнув віку, який давав йому право на отримання паспорта громадянина Української РСР.

Згідно з чинним на той час положенням для отримання цього документа потрібен був інший документ, на підставі якого йому могли видати паспорт. Цим документом мало бути свідоцтво про народження, якого у нього не було. Його вперше, як і паспорт, повинні були виготовити компетентні районні органи. Таким органом для виготовлення свідоцтва про народження було бюро ЗАГС.

Отримавши від цього органу своє свідоцтво про народження, юнак, розгорнувши його, побачив, що усі назви його друкованих граф заповнені від руки фіолетовим чорнилом. Прочитавши їх, переконався, що заповнені вони правильно, за винятком графи «Ім'я», в якій замість імені Осип було записане близьке до нього і більш вживане та розповсюджене ім'я Йосип.

Можливо, що ця остання обставина була причиною того, що власник нового імені не виявив яких-небудь спроб виправити цю заміну імені і видно погодився з тим, що сталося. А сталося це 30 червня 1955 року, коли йому вручили в районному бюро ЗАГС свідоцтво про його народження.

Від цієї дати в усіх наступних офіційних документах, зокрема, починаючи з паспорта, що був виданий на підставі свідоцтва про народження, дипломі про вищу освіту, дипломах про наукові ступені і педагогічні звання, свідоцтві про одруження та низці інших записана повна назва їхнього власника з новим іменем, а саме: Берко Йосип Миколайович.

До слова сказати, що перше моє ім'я не втратило свого призначення, не зникло з ужитку. Ним і досі рідні і близькі звертаються до мене тільки по імені Осип, як це було в дитинстві та впродовж усіх років навчання в середній школі.

Окрім мене, в родині Миколая і Марії Берків народилися також дві дочки – Ганна та Марія. Ганна була першою дитиною у батьків, але, на жаль, у ранньому віці захворіла на важку хворобу і лікарям не вдалося врятувати її життя.

Марія була третьою дитиною, що народилася на третьому році війни. Закінчила середню школу в селі Верхня Білка та здобула спеціальну професійну освіту в місті Львові. Досягнувши зрілого віку, вийшла заміж, стала матір'ю трьох гарних дочок, що мають імена Любов, Зоряна та Олена.

Коли батько відійшов у інші засвіти, Марія передала львівську квартиру двом дочкам і переїхала в село до матері, щоб помагати їй та опікуватися нею.

У Марії спокійний, щирий і доброзичливий характер. Надміру працююча на власному обійсті, користується любов'ю і повагою дітей і внуків, пошанівком рідних та близьких.

Завершуючи розгляд свого походження, хочу відзначити належною увагою моїх дорогих батьків (мал. 1). Вони, як уже згадувалося вище, від діда-прадіда селяни. Життя їх, яке припало на XX століття (тато прожив 78 років, мати – 91 рік), виявилось доволі непростим. Судіть самі: їм довелося перенести лихоліття двох світових воєн, зазнати жахів примусового переселення з прадідівських українських етнічних земель, що перебували і перебувають у складі Польщі, на західні терени колишньої Української РСР, змиритися з примусовою колективізацією на новому місці поселення і такою ж роботою в колгоспі.

Мої батьки

Батько Берко Миколай Михайлович
і мати Берко Марія Михайлівна

Звичайно, було у їхньому житті чимало й радісних подій. Найпам'ятнішою з них стало відновлення очікуваної роками батьками, як і всім народом, Незалежності України. Мати в уже дуже поважному віці дожила до цієї події і отримала паспорт громадянки Держави Україна.

Батько мій походив з багатодітної сім'ї. В юному віці він втратив свого батька, якого австрійська влада мобілізувала з його власним возом і кіньми на війну, названу Першою світовою. На війні попав у російський полон і був перевезений аж в Узбекистан, в місто Ташкент, звідки, на жаль, додому не повернувся.

Досягнувши зрілого віку, батько добре розумів, що найближче його майбутнє в матеріальному стосунку виглядає надто проблематичним. Наділений від природи гарним розумом, здоровим глуздом, рішучістю, непоганими організаторськими здібностями, він вирішує на три роки завербуватися на заробітки в Аргентину, розташовану від його батьківського дому за тисячі і тисячі кілометрів, за Атлантичним океаном, на іншому, південноамериканському, континенті.

Прибувши в 1926 році після довгого плавання через океан на цей континент в столицю Аргентини місто Буенос-Айрес, він, селянський хлопець, опинився сам на сам у чужому і незнайомому йому середовищі, психічно й морально травмованим байдужістю вербувальників, які обіцяли таким як він на новому місці «золоті гори», а доставивши їх на це місце, кинули усіх напризволяще, поїхавши назад за новою партією завербованих робочих рук.

Та мета, ради якої він пішов на такі випробування, гріла його душу і подвоювала його сили, і він вистояв. Однак зароблені впродовж трьох років гроші, не принесли йому радості, скоріше, навпаки, горе. В країні його перебування сталася «револьта», тобто революція і всі гроші повністю знецінилися. Пропало три роки тяжкої праці та не пропала мета, заради якої він працював день у день, не покладаючи рук. І батько вирішує ще залишитися на три роки, щоб вернутися в рідне село не нещасним заробітчанином. Це йому вдалося, бо навчений бідою, тепер свій заробіток він періодично пересилав на зберігання в один із швейцарських банків.

Заробивши належну суму грошей, батько 1932 року повернувся додому, одружився з Лаб'як Марією Михайлівною, яка була в приймах одиної жінки Келт Марії Осипівни як її опікунка. За згодою цієї жінки батьки стали жити в її хаті, зробилися постійними її опікунами, вона стала членом їхньої сім'ї, а згодом бабусею для дітей.

Природно, батько, будучи матеріально забезпеченим, а йшов йому 32-й рік, вирішує побудувати нову муровану з цегли хату. Як не було складно здійснити йому цю мету, але хату він все-таки побудував.

Треба сказати, що нова хата не була в сучасному розумінні ні дво- чи трьохповерховим особняком чи котеджем оригінальних архітектурних форм, а звичайною селянською хатою, трішки довшою і ширшою від старої хати. Відрізнялася від неї тим, що стіни її були муровані з цегли, а дах критий дахівкою. Розпочалося її будівництво перед війною, а закінчилося наприкінці війни. Тільки б у ній жити й жити, та не судилося.

Не пройшло й кілька місяців як сім'я вселилася в новобудову, аж тут знову для батька нова несподіванка: примусове в 1945 році виселення з території Польщі в Радянський Союз. Нова хата і все нажите нерухоме майно дісталось чужим людям. Гроші, зароблені за період другого перебування в Аргентині, пропали для нього подібно, як гроші, зароблені за перші 3 роки в цій країні.

Як бачимо, не повезло батькові з його мандрівкою на заокеанські заробітки.

Порівняно краще, хоч не менш клопітливо, склалася батькова доля після переселення в Радянський Союз на західні терени України у Львівську область. Уже осінню 1945 року його було призначено на посаду головного агронома Новояричівської машино-тракторної станції, на якій він перебував до 1950 року.

Із примусовою організацією у великому за територією і чисельністю мешканців селі Верхня Білка, де поселилася батькова сім'я, двох колгоспів, головою одного з них, розташованого в північній частині села, було обрано мого батька. Під його керівництвом колгосп через кілька років досяг вагомих показників у всіх сферах сільськогосподарського виробництва, на підставі чого його як голову та окремих ланкових було премійовано поїздкою в Москву на Всесоюзну сільськогосподарську виставку.

Через деякий час обидва колгоспи були об'єднані в один колгосп, який очолив партійний голова одного з попередніх господарств, а батько як безпартійна особа обійняв посаду заступника голови. Перебуваючи на цій посаді, більша частина його обов'язків стосувалася розв'язання агрономічних питань господарства.

Звільнившись згодом з цієї посади, він був призначений завідувачем водяного млина в сусідньому селі Нижня Білка, розташованому за 3 км від його дому у селі Верхня Білка. Цю віддасть до місця праці і назад у своє село він долав практично щоденно. Тривала його праця на цій посаді доти, доки дозволяло здоров'я.

Будучи належним чином освіченою людиною і збагаченим великим життєвим досвідом, батько розумів вагоме значення освіти для дітей і тому постійно приділяв увагу і всіляко сприяв успішному навчанню сина та дочки.

Мати моя присвятила себе вихованню дітей, практично все життя до пенсійного віку працювала на своєму присадибному господарстві та на польових сільськогосподарських роботах у колгоспі, який згодом був перетворений на радгосп.

Відзначалася скромністю і добротою, лагідним та доброзичливим ставленням до дітей і чоловіка, завдяки чому в сім'ї завжди була злагода і порозуміння. Завдяки цим якостям вона заслужила любов і шану від дітей, рідних та близьких їй людей.

Розділ 2 (10). Несподівана зміна професійного шляху. На довгі роки у вищій школі з її педагогікою, наукою і громадською роботою

Після захисту в 1967 році у місті Києві на Вченій раді Інституту ботаніки Академії наук Української РСР кандидатської дисертації і вручення мені диплому кандидата біологічних наук я набув статусу дипломованого науковця- ботаніка, основним видом професійної діяльності якого мала бути робота в певному тематичному напрямку ботанічної науки.

Оскільки дисертаційна робота була виконана на основі геоботанічних досліджень рослинності карпатських Горган, то, природно, напрямком моїх наукових досліджень повинен був стати саме цей напрямок, присвячений вивченню проблемних питань природи різних типів і видів рослинних угруповань.

Однак так не сталося.

Не сталося тому, що, працюючи стіл до стола в одній кімнаті відділу геоботаніки Науково-природознавчого музею у Львові з дещо старшим від мене випускником Львівського лісотехнічного інституту, кандидатом біологічних наук Василем Григоровичем Коліщуком, що займався вивченням екологічної морфології гірської сосни високогір'я Українських Карпат, сталося так, що я мимоволі перейнявся ідеями цієї нової для мене науки.

Ці ідеї все більше почали захоплювати мене і я насмілювався навіть почати дослідження в цьому науковому напрямку, обравши об'єктом дослідження карпатський чагарничок чорницю (*Vaccinium myrtillus* L.), правда, залучившись допомогою і підтримкою мого досвідченого сусіда-науковця. Завершилися ці дослідження написанням спільної наукової статті, яка була опублікована в Українському ботанічному журналі³.

Однак на цьому мої еколого-морфологічні дослідження конкретних видів рослин несподівано закінчилися.

Пишу слово «несподівано» про їх закінчення, бо саме так і сталося. Сталося несподівано, бо в житті часто буває саме так.

Сталася така несподіванка зі мною вдруте.

Перший раз сталася вона, як я писав про це вище у розділі 6-ть, коли мене після закінчення університету прийняли на роботу у відділ геоботаніки Львівського Науково-природознавчого музею Академії наук УРСР на посаду географа-картографа і послали на стажування в тодішнє місто Ленінград.

Вернувшись після стажування у відділ, з'ясувалося, що ця посада ліквідована і я повинен був звільнитися з роботи.

Та тут мене очікувала несподіванка.

Завідувач відділу Кость Андрійович Малиновський, якому я постійно вдячний, сказав, що я не буду звільнений з роботи, залишуся працювати у відділі і мені допоможуть поступово опанувати науку ботаніку.

З великою вдячністю стверджую, що допомогли і я став справжнім ботаніком.

Суть другої для мене несподіванки у моєму житті полягає ось у чому.

Полягає вона в тому, що сталася не з моєї волі.

Як я уже писав, пояснюючи першу несподіванку, що життя людини, як говорили давні латиняни, залежить як від самої людини, так і від її долі. Саме лише долею, яка усміхнулася мені, можна пояснити і цю другу несподіванку.

І ось, коли я остаточно після захисту кандидатської дисертації визначився з напрямком моєї наукової роботи у відділі геоботаніки науково-

³ Берко Й. М. та В. Г. Колішук. Особливості морфогенезу чорниці (*Vaccinium myrtillus* L.) у високогір'ї Українських Карпат // Укр. ботан. журн. – 1970, т. XXVII, № 6. – С. 731-738.

природознавчого музею, зі мною зустрічається доцент Львівського зооветеринарного інституту Теофан Корнійович Зеленчук і повідомляє, що у їхньому навчальному закладі створюється нова кафедра, на якій є вільне місце асистента, викладача курсу ботаніки.

Оскільки, каже він, я маю ступінь кандидата біологічних наук, то для мене є усі шанси обійняти цю посаду.

Що й казати. Ця пропозиція застала мене зненацька і справді була непростю несподіванкою.

Адже, коли б я прийняв цю пропозицію, то різко зміниться мій життєвий і професійний шлях: з наукового він стане науково-педагогічним, тобто викладацька робота загалом стане майже основною, щоденною і різноманітною за своїм змістом та завданнями.

Невеличке уявлення про цю роботу у мене були. Їх я набув, ведучи на прохання декана агрономічного факультету Львівського сільськогосподарського інституту погодинно лабораторні заняття з ботаніки зі студентами-заочниками цього факультету.

Отже, на запропоноване мені нове місце праці потрібно було прийняти якесь рішення: дати згоду чи відмовитися від нього.

Обдумуючи запропоновану мені пропозицію, я вирішив дати згоду на перехід на викладацьку роботу в зооветеринарний інститут з таких міркувань:

а) викладацька робота зі студентами мені подобалася і я вважав її, як і наукову, теж престижною;

б) у вищому навчальному закладі, окрім педагогічної, викладач займається також виконанням наукової роботи згідно з його тематичним планом, що я вважав для себе позитивним, оскільки відкривалася можливість продовжувати займатися науковими дослідженнями з раніше обраного наукового напрямку;

в) науково-педагогічна робота асистента в зооветеринарному інституті оплачувалася суттєво вище, ніж наукова робота молодшого наукового співробітника відділу геоботаніки науково-природознавчого музею.

Ця обставина мала для мене важливе значення, адже на той час я вже був жонатим і батьком двох дітей – дочки Оксани, якій ішов четвертий рік і сину Тарасові, якому виповнився лише один рік.

Хочу відзначити, що перш ніж дати згоду на перехід у зооветеринарний інститут, я звернувся до завідувача відділу Костя Андрійовича з проханням про його згоду на моє звільнення з роботи.

Він погодився з моїм наміром перейти на іншу роботу, хоча, думаю, моє прохання було для нього не тільки несподіванкою, але й несподіванкою не дуже приємною.

Адже я був для нього його першим учнем, який під його науковим керівництвом виконав і захистив кандидатську дисертацію.

Думаю, що Кость Андрійович не був задоволений з мого наміру перейти на іншу роботу, але не показував цього і погодився з моїм бажанням.

І ось я в кабінеті ректора Львівського зооветеринарного інституту професора Степана Васильовича Стояновського. Від часу цієї з ним зустрічі сплило довгих 53 роки і я практично не пам'ятаю змісту нашої розмови.

Очевидно, він різнобічно цікавився моєю особою, бо як могло бути інакше. Адже йому було потрібно прийняти відповідальне рішення про поповнення педагогічного складу інституту зовсім новою людиною.

Думаю, відповідаючи на запитання ректора, я справив на нього добре враження, бо в усі наступні роки спільної праці з ним я відчував до себе його прихильне ставлення і його сприяння в моєму кар'єрному рості.

Думаю, що цьому сприяв також і такий ось випадок.

Формально я був зарахований на посаду асистента кафедри біології інституту 5 вересня 1968 року, тобто не за повний місяць до початку нового навчального року, який тоді розпочинався в сільськогосподарських навчальних закладах з 1-го жовтня.

Окрім мене, на посади асистентів різних кафедр інституту було прийнято 10 осіб.

На першій вченій раді інституту, яку повинні були відвідувати усі викладачі, ректор, як голова ради, перш ніж розпочати розгляд питань порядку денного ради, вирішив представити членам ради і всім присутнім на ній викладачам новоприйнятих на роботу асистентів.

Відкривши засідання вченої ради, ректор звернувся з явною урочистістю і піднесенням настроєм до присутніх з повідомленням, що він має приємність повідомити їх про те, що в педагогічний колектив інституту ним прийнято на викладацьку роботу нових асистентів кафедр.

«Дозвольте, - сказав ректор, - їх вам представити і водночас привітати зі вступом у нашу педагогічну сім'ю».

«Я буду, - продовжував далі ректор, - називати прізвище, ім'я та по батькові кожного новоприйнятого асистента та кафедру, на якій йому доведеться працювати і попрошу теж кожного з них встати, представившись у такий спосіб присутнім на вченій раді».

І ось ректор називає прізвище, ім'я та по батькові першого асистента, його кафедру і дивиться в залу чи він устав. Однак побачив, що ніхто не встав. Отже, вирішив ректор, цієї особи немає на вченій раді.

Після коротенької павзи ректор називає прізвище, ім'я та по батькові другого асистента та кафедру, після чого дивиться в залу чи він устав зі свого місця. Однак ректор знову не побачив, щоб хтось устав.

Він тоді називає прізвище, ім'я та по батькові третього асистента і бачить ту ж саму картину, що було перед тим.

Уже даліше з певним нервовим напруженням він представляє четвертого..., п'ятого..., шостого..., сьомого... асистента. І бачить одне і теж саме. Ніхто з названих осіб не встав.

Та все ж він продовжує називати наступних.

Восьмим у списку ректора було записане моє прізвище, ім'я та по батькові, а також кафедра біології. Він їх називає і дивиться в залу.

Почувши, що названо мене, я встав і бачу, що на мене з певним, здивуванням дивляться і ректор, і всі присутні. Дивляться як на такого що лише один з усіх названих новоприйнятих асистентів прибув на засідання вченої ради.

Ректор ще назвав прізвища і кафедри двох наступних асистентів, однак їх не виявилось в залі.

Пригадую, коли я сів на місце, то почув сказане ректором зі задоволенням: «Слава Богу, хоч один із всіх новоприйнятих поважає нашу вчену раду і вже знає про свій обов'язок відвідувати її засідання».

Звичайно, на другий день про цей випадок на вченій раді говорив увесь інститут.

Цей випадок, який був, звичайно, неприємним для ректора він, думаю, запам'ятав надовго.

Запам'ятав і, як мені здається, таки за нього він «віддячився» тим, що не прибули на вчену раду. Суджу з того, що вже на третьому році роботи в інституті я був представлений до звання доцента, тоді як відсутні на вченій раді таке представлення отримували набагато пізніше.

Може я помиляюся, але чогось мені так здається.

Ректор професор Степан Васильович Стояновський був дуже організованою людиною, любив і підтримував порядок в роботі інституту, засідання вченої ради завжди розпочинав з точністю до хвилини визначеного часу, дбав про дисципліну викладацького складу та якість здійснюваного ним навчально-виховного процесу, плекав художню самодіяльність студентів та їх заняття спортом.

Був справжнім українським патріотом і те святе почуття своєю діяльністю старався вселити в душі студентів і викладачів.

З адміністративними змінами, проведеними ректором в інституті, фактично пов'язаний мій перехід на роботу до цього навчального закладу.

Справа в тому, що саме в цей час ректор вирішив очолити кафедру фізіології тварин, якою завідував професор Беркович Євгеній Михайлович.

Щоб цей процес відбувся спокійним чином, ректор за пропонував проєктору Берковичу очолити нову кафедру, яку було названо кафедрою біології.

Новостворена кафедра складалася з трьох відділів – ботаніки, зоології та біології та науково-дослідної лабораторії.

Оскільки відділ ботаніки не був повністю укомплектованим, то на вільне місце асистента й було прийнято мене.

Отже, якщо б не ця, здійснена ректором, реорганізація та утворення нової кафедри біології, я б не опинився в зооветеринарному інституті і собі спокійно працював би на старому місці у відділі геоботаніки Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР.

Під керівництвом професора Берковича на кафедрі біології я працював чимало років. Він був спокійним чоловіком, нижче середнього зросту, повноваті комплекції, за національністю і фізіономічно типовий єврей.

У навчальний процес професор Беркович особливо не втручався, бо, думаю, для цього у нього не було жодних підстав. Викладачі працювали сумлінно і відповідально.

Сам на сам я практично з професором ніколи не спілкувався. Однак одного разу під час канікулярного періоду у мене закінчилася відпустка і я прийшов на кафедру, щоб приступити до роботи.

На кафедрі був лише Євгеній Михайлович і він повів зі мною розмову, розпитуючи про проведену відпустку. Розмовляв також на інші теми.

Із цієї розмови мені запам'яталися два висловлювання, які, думаю, властиві для його національності.

Коли я сказав, що в мене відпустка вже закінчилася, Євгеній Михайлович з якоюсь особливою насолодою і явно піднесено відповів: «А у мене вона еще впереди». (Говорив він постійно лише російською мовою).

Друге висловлювання є особливо прикметним. Коли ми заговорили про вибір інституту чи університету для навчання, щоб набути якоїсь професії і відповідної роботи, то Євгеній Михайлович на це відповів:

«Когда я спрашивал отца о том, в какой институт мне пойти учиться и какую мне потом выбрать работу, то он мне сказал следующее: «Знаєш, сын мой, работу надо выбирать всегда такую, которая нужна человеку, а не людям!»».

У період, коли Радянський Союз дозволив євреям виїжджати за границю в Ізраїль, професор Беркович Є. М. був першим або одним з перших серед львівських професорів, який виїхав, як говорили, але не до Ізраїлю, а до Сполучених Штатів Америки.

Щодо усього колективу кафедри біології, то з приємністю хочу відзначити, що всі викладачі та лаборанти працювали сумлінно, спокійно, дружно, підтримуючи товариські стосунки один з одним і зі всіма.

У відділі ботаніки кафедри біології нас було троє викладачів – один доцент Теофан Корнійович Зеленчук і двоє асистентів Стефанія Олександрівна Гелемей і я.

За спільною згодою між нами були розподілені головні види роботи, якими були читання лекцій, ведення лабораторних занять, контроль знань та проведення навчальних практик.

Мені було доручено вести лекційний курс з ботаніки на зоотехнічному факультеті (набагато років пізніше він був перейменований на зооінженерний, а ще згодом на біолого-технологічний факультет).

Цікаво, що на цьому факультеті читав я лекції і виконував усі інші види роботи протягом усіх 47 років перебування на роботі в цьому навчальному закладі, хоча доводилося за цей довгий період моєї педагогічної праці читати лекції з ботаніки та інших предметів, зокрема, з охорони природи і заповідної справи, також на суміжних факультетах, а саме: санітарно-технологічному, ветеринарному і на факультеті заочної освіти.

Зважаючи на те, що педагогічний процес з різних навчальних предметів, які мені доводилося викладати студентам, має свої, тільки йому характерні

особливості, то для повнішого розкриття цих особливостей вважаю доцільним розглянути їх не загалом, а окремо по кожному предмету зокрема.

Розділ 3 (11). Педагогічний процес із навчальних предметів відділу ботаніки кафедри біології

Оскільки основним навчальним предметом за весь час моєї викладацької роботи в зооветеринарному інституті (згодом двічі перейменований спершу в академію, а потім у Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З Гжицького) була ботаніка, то цілком природно розгляд розпочнемо саме з цього предмету.

3.1(11a). Педагогічний процес з навчального предмету «Ботаніка». Ботаніка як навчальний предмет належала до основних біологічних предметів в системі професійної підготовки зоотехніків (згодом поіменованих зооінженерами, а ще згодом біотехнологами) та ветеринарних лікарів. Для перших вона давала відомості про світ рослин, особливо трав'яних, для їх використання в кормовиробництві та годівлі тварин, для других – відомості про лікарські та отруйні рослини природних угідь, важливих для використання у ветеринарній медицині.

Пройшло багато часу від тоді, зокрема, з 1968 року, як мені довелося читати лекції з ботаніки студентам тодішнього зоотехнічного факультету. Не пам'ятаю усіх переживань, коли довелося йти в аудиторію читати перші в житті лекції.

Звичайно, було нелегко, були переживання, але треба було їх долати, щоб заходити в аудиторію впевнено та належним чином викладати студентам лекційний матеріал.

З висоти сьогодення часу, коли за моїми плечима майже півстолітній досвід читання лекцій студентам з ботаніки та інших дисциплін, відзначаю те, що добре запам'яталося.

У перші щонайменше 20 років моєї праці в інституті лекції студентам читалися класичним способом: лектор викладав новий матеріал, користуючись при цьому для ілюстрації сказаного паперові таблиці, цілу купу яких в аудиторію приносив до початку лекції лаборант кафедри, а студенти законспектовували почуте від лектора.

Однак у світі все тече, все міняється.

У наступні десятиріччя у зв'язку з розвитком в суспільстві науково-технічного прогресу ухвалою вченої ради інституту зобов'язувалося лекторів відмовитися від використання на лекції паперових таблиць, замінивши їх технічними засобами навчання.

Для кожної лекції потрібно було виготовити тематичні комплекти навчальних діапозитивів, яких називали також слайдами. Під час читання лекції зображення цих діапозитивів за вказівкою лектора демонстрував за

допомогою діaproектора на великий екран на передній стіні аудиторії лаборант кафедри.

Лекції були обов'язковими для відвідування студентами. Перед початком лекції викладач проводив вибіркoву контрольну перевірку присутніх в аудиторії. Оскільки такою перевіркою втрачався час для викладу лекції, то згодом для економії часу лектора спереду на лавках навпроти місця кожного студента були написані номери, які були добре видимі лектору, бо аудиторії в інституті були побудовані амфітеатром: кожен наступний ряд лавок був вище розташованим від попереднього.

На першій лекції лектор записував у журнал номер місця кожного студента. Студент повинен був запам'ятати номер свого місця і на кожній з наступних лекцій сідати за лавку на місце тільки за своїм номером.

На початку лекції лектору були добре видимі не зайняті місця в аудиторії і він або лаборант за хвилину-другу їх записували, завдяки чому встановлювалася присутність на лекції одних студентів і відсутність інших.

Пропущену лекцію студент повинен був відпрацювати і здати викладачу.

Важливо також було розв'язати проблему із запізненням студентів на лекцію. Було це несистематичне явище, але нерідко таки траплялося.

Звичайно, воно перешкоджало викладачу, який тільки почав читати лекцію, аж тут входить запізнiлий студент, просить викладача дозволу бути присутнім на лекції, викладач припиняє лекцію, дозволяє йому сісти на своє місце в аудиторії і починає фактично спочатку знову читати лекцію.

Аж тут входить ще один запізнiлий студент і починається ...

Рiзні викладачі розв'язували проблему запізнення студентів на лекцію по-рiзному. Одні, зайшовши в аудиторію після дзвінка на лекцію, забороняли студентам, які запізнiлися на 1-3 хвилини, заходити в аудиторію і вони, бідні, нудилися впродовж усього часу лекції в коридорі інституту.

Інші викладачі після дзвінка на лекцію не заходили зразу в аудиторію, а чекали перед її дверима 3-5 хвилин, щоб зайшли запізнiлі студенти.

Я цю проблему розв'язував трохи іншим способом.

На першій лекції я попросив студентів на всіх наступних лекціях не займати першу лавку в аудиторії зі сторони входу до неї. Вона повинна була залишатися вільною, не зайнятою. Призначалася вона для студентів, які запізнiлися на лекцію.

Хоча я вже розпочав викладати матеріал лекції, запізнiлим студентам дозволялося входити в аудиторію і не питаючи у мене дозволу бути присутнім на лекції, тихенько сідати за першу вільну лавку і починати слухати лектора.

Мушу признатися, що студенти не зловживали запропонованим мною способом. Бувало, що жоден студент не запізнювався на лекцію або запізнювалося не більше одного-двох з них.

Читав я лекції студентам переважно перших курсів усіх факультетів, причому рiзній їх кількості, яка була присутня в аудиторії (мал. 37).

Так, тоді як на 1-ому курсі ветеринарного факультету їх було 175-200 осіб. на 1-ому курсі зоотехнічного факультету на лекції в різні роки було 75-100 студентів

За різної кількості студентів на лекції вели себе вони чемно, уважно слухали лектора, бувало інколи дякували мені за лекцію оплесками. Справді були такі випадки, які мені добре з приємністю запам'яталися.

37. На лекції з ботаніки у перші роки викладацької роботи в зооветеринарному інституті

У пізніші роки праці в інституті я йшов на лекцію без її конспекту, якого я вивчав завчасно напередодні її виголошення студентам. Це давало мені можливість використовувати різний темп лекції, змінюючи швидший виклад матеріалу, легко доступного для сприйняття студентами, на повільніший, який вимагав більшої їхньої уваги і зосередженості, а також часу на конспектування. Бувало найсуттєвіші положення лекції я навіть їм диктував, щоб вони їх записали у своїх зошитах слово в слово (мал. 38).

Такий виклад лекційного матеріалу студентам подобався, бо вони мали можливість і послухати, і подумати, і вдумливо законспектувати лекцію.

Цьому сприяло також і те, що інформаційний спосіб викладання змісту лекції я старався доповнювати створенням для студентів проблемних

ситуацій, під час яких їм ставилося завдання шляхом аналізу попереднього і наведеного нового матеріалу за допомогою самостійної мисленнєвої діяльності знайти правильний розв'язок проблемного завдання.

Звичайно, для студентів-першокурсників, які ще тільки опановували мистецтво слухання і конспектування лекцій, створення під час викладу звичним інформаційним способом лекційного матеріалу, викликало у частини із них певні труднощі, однак це сприяло підвищенню їх розумової активності і зосередженості щодо сприйняття лекційного матеріалу на наступних лекціях та наступних навчальних курсах.

Читаючи лекції з навчальних предметів, якими були, як відомо, ботаніка, охорона природи і заповідна справа, я завжди старався наявний у них навчальний матеріал використати також з виховною метою, прагнучи розвинути і поглибити у студентів почуття патріотизму, любові до України та її народу, готовності до її захисту, розказати про внесок українських учених в ботанічну науку.

Оскільки названі предмети за своїм змістом належать до категорії природничих предметів, то цілком зрозуміло, що я не міг не наголошувати студентам на вихованні у них дбайливого ставлення до чудової української природи, доцільності її збереження та раціонального використання,

Із лекційним курсом ботаніки невід'ємно був пов'язаний другий вид навчального процесу з цього предмету, а саме: **лабораторно-практичні заняття**.

Завдання цього виду навчального процесу полягало в тому, щоб на його заняттях студенти мали можливість закріпити теоретичний матеріал лекцій шляхом виконання практичних вправ з відповідної лекційної теми.

Організація і змістове наповнення лабораторно-практичних занять розглядалися в інституті як дуже відповідальне педагогічне завдання, яке мало мати дуже важливе значення для професійної підготовки студентів.

За час моєї праці в інституті навчальний процес з лабораторно-практичних занять постійно вдосконалювався шляхом впровадження нових методів навчання. Серед них активного поширення набуло проблемне навчання, а в перші роки ХХІ століття - кредитно-модульна система організації навчального процесу, яка набула розповсюдження в Європейському освітньому просторі і була прийнята для вищої школи України.

Була вона прийнята також і в іменованій на той час Львівській національній академії ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького.

Будучи членом навчально-методичної комісії академії, я брав участь у розробленні Тимчасового положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в цьому навчальному закладі (мал. 39, 40), а також у 2011 році в розробленні навчального посібника «Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою у запитаннях та

відповідях» (мал. 41, 42) у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького (на той час академія отримала статус університету).

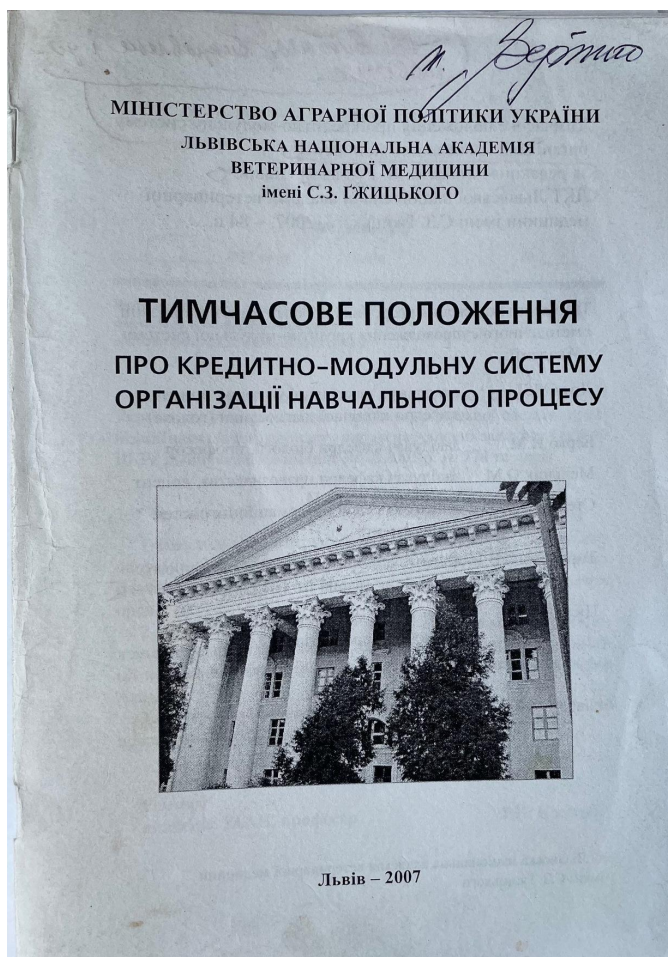
38. Виклад лекційного матеріалу зі заповідної справи в останнє десятиріччя роботи в навчальному закладі.
На задньому плані видно великий екран, на якому демонструвалися знімки заповідних об'єктів

Не вдаючись у виклад організації і структури кредитно-модульної системи, відзначу, що вона має своїми основними завданнями:

- узгодження системи вищої освіти України з засадами Європейської системи освіти, що дало б можливість українським студентам навчатися в межах окремих курсів у вищих школах Європи;
- підвищення мотивації студентів до навчання шляхом стимулювання систематичної та якісної аудиторної та самостійної роботи;
- забезпечення систематичного та об'єктивного контролю знань, що має позитивне значення при виставленні підсумкової оцінки з навчального предмету;

Існує також низка інших позитивних сторін цієї системи навчання.

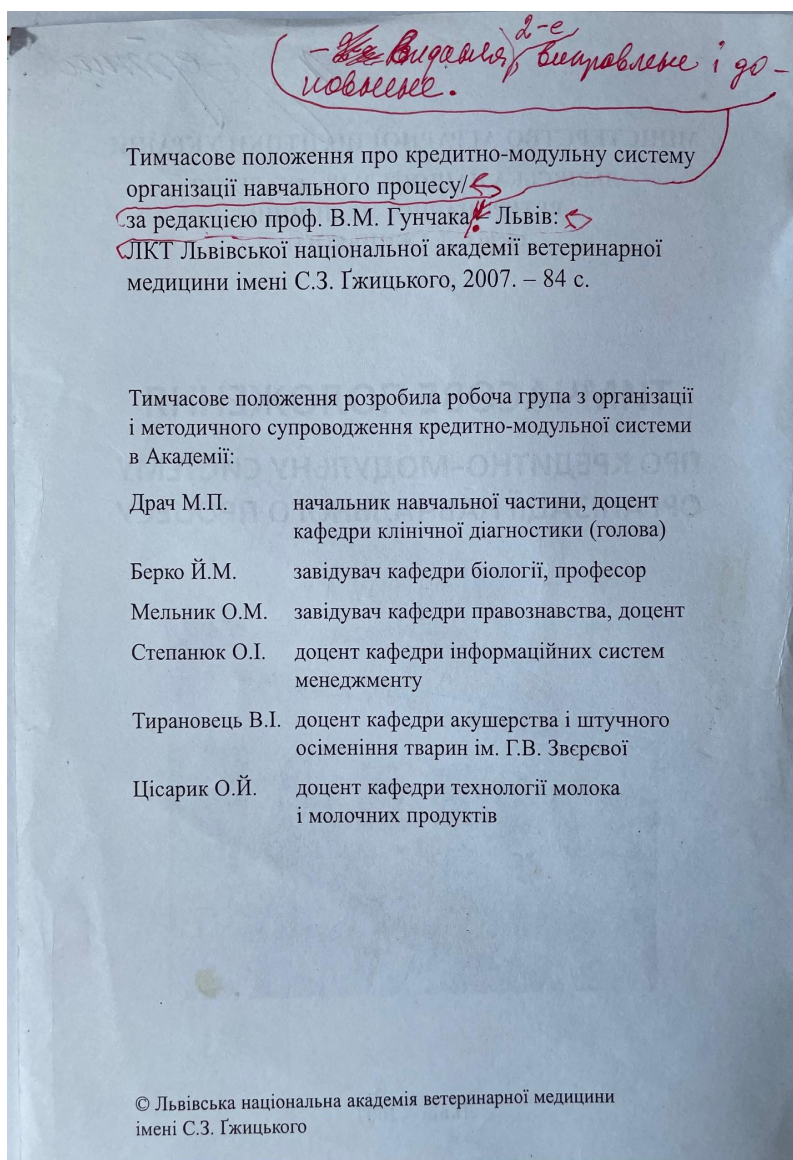
Для допомоги студентам у самостійній підготовці до лабораторно-практичних занять з ботаніки та для виконання їх завдань на заняттях мною самостійно або у співавторстві за 47 років викладання ботаніки підготовлено 10 методичних вказівок та методичних посібників, один з яких представлений на малюнку, а також для оцінювання знань студентів «Контрольну програму (тест) з ботаніки» (мал. 41).

39. Титульна обкладинка «Тимчасового положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу»

У цих методичних вказівках і посібниках я старався подавати студентам не готові повідомлення про об'єкт вивчення, а, навпаки, даючи їм навідні запитання, спонукати їх до напруження своєї пам'яті щодо використання набутих теоретичних знань з метою знаходження самостійно правильної відповіді.

Така побудова лабораторного заняття робила студента не пасивного його учасника, якому даються готові пояснення, як це було раніше за часів класичного методу викладання, а, навпаки, робила з нього дослідника, активного учасника заняття, який сам здобуває для себе нові знання.

40. Перша сторінка «Тимчасового положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу» з переліком прізвищ його авторського колективу

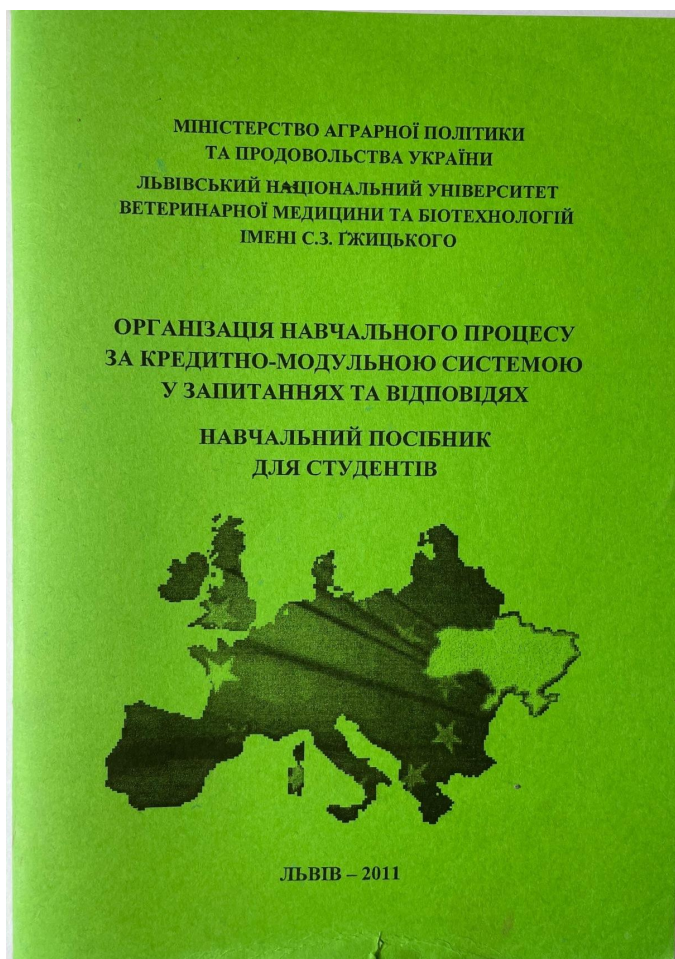
На підтвердження цього наведу як приклад частинку тексту лабораторного заняття на тему «Будова квітки кляпусти...» з посібника видання 1952 року під назвою «Практические занятия по ботанике» (автор В.

Н. Исаин), яким користувалися тоді на факультетах біологічного і сільськогосподарського профілів вищих навчальних закладів України.

У цій частинці тексту для студентів подаються відомості про будову квітки капусти. Думаю, що немає потреби наводити повністю навіть частинку цього тексту, бо навіть з її окремої частки читач зрозуміє її суть.

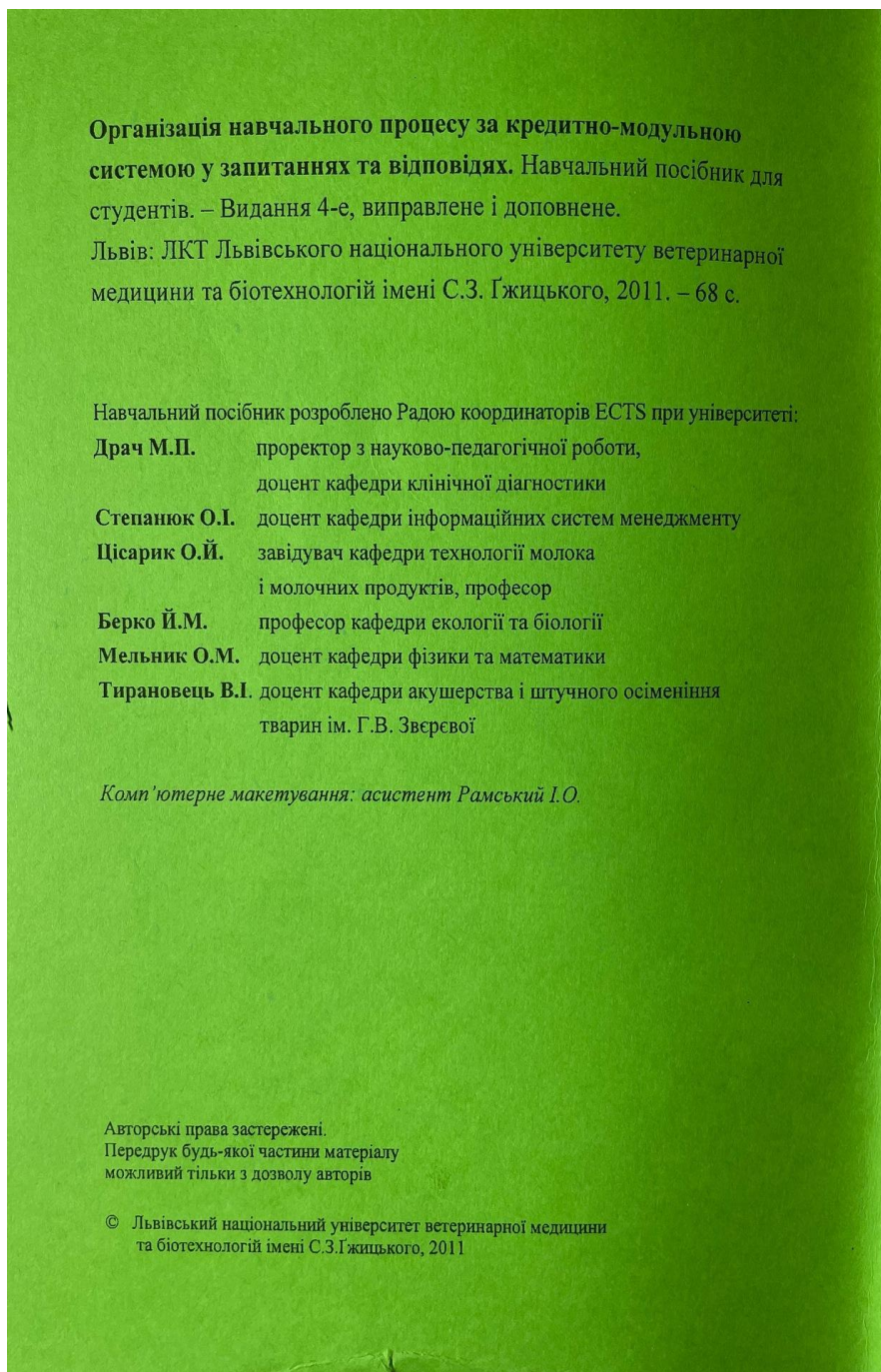
Подаю цю частку тексту посібника в перекладі на українську мову.

Ось її зміст: «Чотири вільних пелюстки у квітки капусти чергуються з чотирма вільними чашолистками, які складають чашечку. ... Пелюстки утворюють *віночок* жовтого кольору. Шість вільних тичинок мають різну довжину: чотири з них більш довші, дві більш коротші. Кожна *тичинка* складається з *тичинкової нитки* і *пиляка*. ... При основі тичинок є *нектарники*. У квітці є одна *маточка*. Чашолистки, пелюстки, тичинки і маточка прикріплюються до *квітколожа*, яке складається із зближених міжвузль. Квітколоже переходить у *квітконіжку*, з допомогою якої квітка прикріплюється до стебла (стор. 131).

41. Титульна обкладинка навчального посібника для студентів «Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою у запитаннях та відповідях»

Як бачимо з наведеного тексту, студенти, розглядаючи на занятті будову квітки капусти, отримують з посібника, не напружуючи ніяких своїх мисленнєвих зусиль, загалом повну характеристику її морфологічної будови. Залишається їм хіба що лише запам'ятати прочитане і побачене.

42. Зворотна сторона обкладинки навчального посібника для студентів «Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою у запитаннях та відповідях» з переліком прізвищ авторського колективу

А ось як на моєму занятті студенти вивчають будову квітки рослин, користуючись мною написаним у співавторстві навчально-методичним посібником «Практичний курс ботаніки»⁴ (мал. 43).

Для прикладу я обрав квітку усім відомої рослини вишні звичайної.

У посібнику студентам визначене завдання вивчити морфологічну будову квітки цієї рослини, дотримуючись визначеної послідовності роботи, зміст якої є таким:

«Покладіть на предметне скло квітку вишні звичайної і за допомогою препарувальної голки відокремте квітконіжку з квітколожем та чашечкою, пелюстки, тичинки і маточку.

Уважено розгляньте їх та зіставте з рисунком 16А посібника. Дослідження будови квітки проводьте за наведеною нижче схемою, записуючи його результати в зошит для лабораторних занять:

а) яке забарвлення має чашечка квітки, із кількох чашолистків вона складається, вільні вони чи зрослі?

б) якої форми пелюстки віночка, їх кількість, зрослі вони чи вільні?

в) скільки тичинок у квітці, чи всі вони однакової довжини і яка їх функція?

г) якою є кількість маточок у квітці, їх будова та функції?

д) який тип зав'язі у маточки і на якому (за формою) квітколожі вона розташована?

е) складіть формулу квітки» (стор. 71-72).

Порівнюючи наведені вище тексти з двох посібників, бачимо, що на заняттях з вивчення будови квітки студенти ведуть себе по-різному.

Впевнений, що на моєму занятті студентам надовго запам'ятається будова квітки вишні, яку вони самі розділили на окремі складові частини, уважно розглянули та описали їх будову, з'ясувавши при цьому роль кожної з них у житті самої квітки як генеративного органу рослин.

Відзначаю, що питання поліпшення методики викладання ботаніки, особливо щодо застосування у навчальному процесі з цього предмету новітніх дидактико-методичних підходів, завжди були для мене важливими та актуальними.

Цим питанням мною присвячено низку наукових публікацій⁵, одну з яких під назвою «Лабораторний практикум з ботаніки у вищій школі: оцінка методики та актуальність новацій» я подаю нижче.

⁴ Берко Й. М., Грицина М. Р. Практичний курс ботаніки. Навчально-методичний посібник. – Львів: ЛКТ ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького, 2006. – 124 с.

⁵ Берко Й. М. Сучасні методи дидактики і їх роль у поглибленні фундаментальної підготовки студентів. – Сучасні проблеми ветеринарної медицини, зооінженерії та технології п продуктів тваринництва (Збірник статей науково-практичної конференції). – Львів, 1997. – С. 700-701.

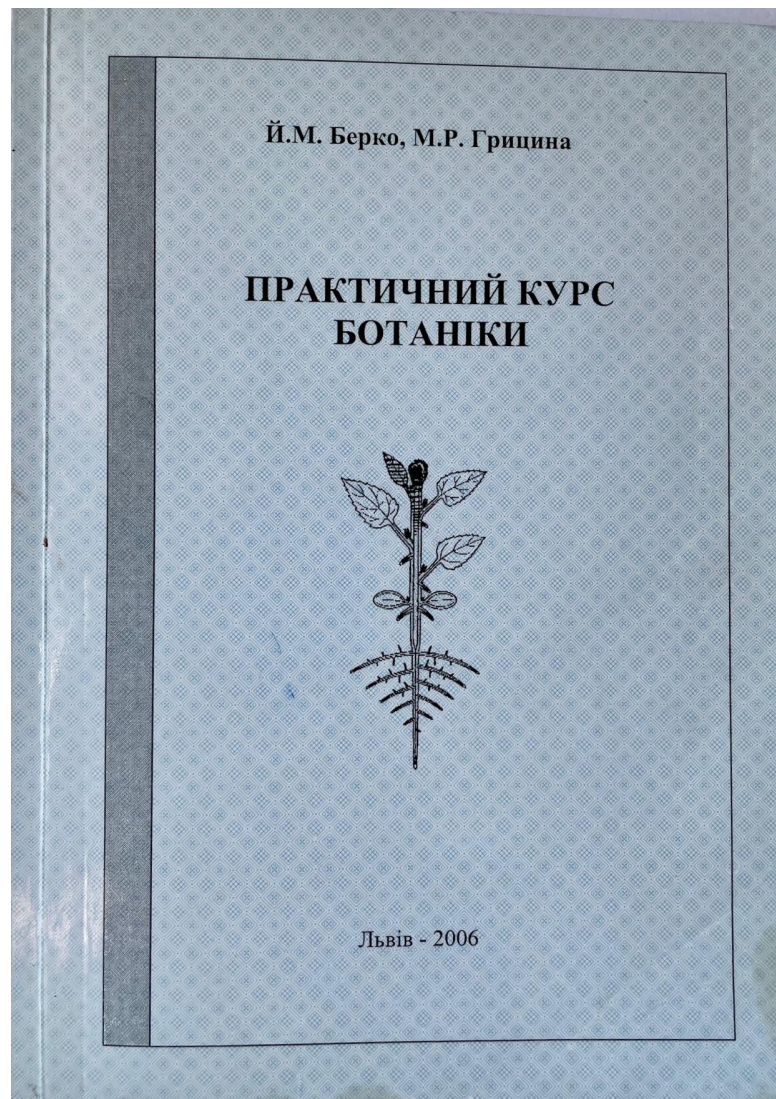
Берко Й. М. Практичний курс ботаніки в контексті проблемного навчання // Науковий вісник ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького. – 2005. - Т. 7, № 4 (27). Част. 2. – С. 297-302.

Берко Й. М. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з ботаніки (дидактичний та методичний аспекти) // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – 2019. – Т. 12, № 2 (44). Част. 5. – С. 138-143.

Берко Й. М. Практичний курс ботаніки у вищій школі (нетрадиційний дидактико-методичний аспект) // Матеріали XIII Укр. ботан. товариства (Львів, 19-23 вересня 2011 року). – Львів, 2011. – С. 11.б

Текст цієї статті є таким:

«Приєднання України до Болонського процесу і набуття нею повноправного членства у загальноєвропейському просторі вищої освіти зумовлюють потребу суттєвого реформування навчального процесу у вищій школі і визначення стандартів високої якості освітніх послуг, оцінка яких повинна базуватися не стільки на тривалості навчання, як на оволодінні випускниками глибокими знаннями, уміннями та навичками їх практичного застосування.

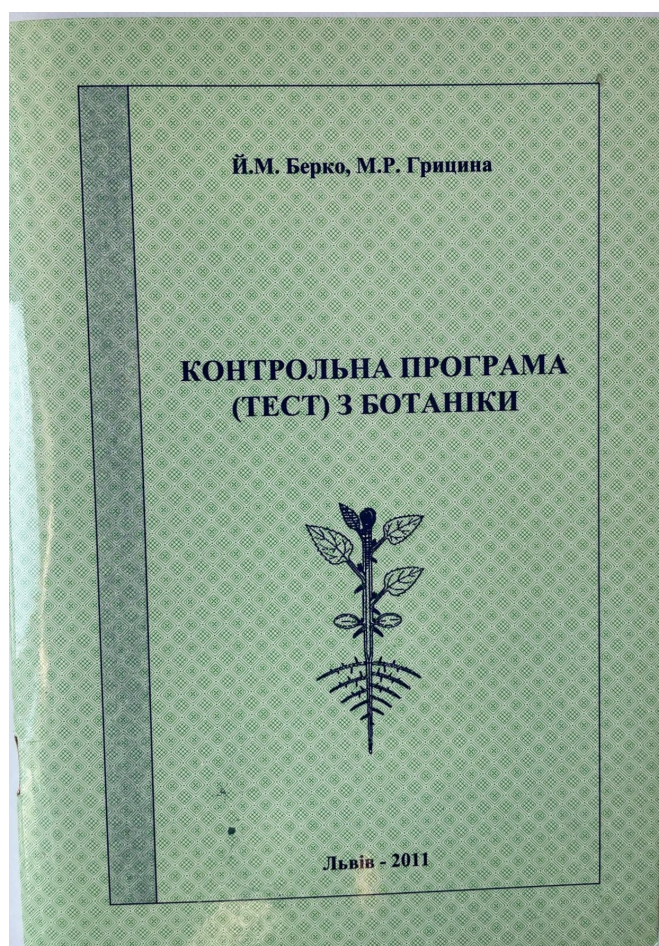

43. Титульна обкладинка навчально-методичного посібника
«Практичний курс ботаніки»

У цьому контексті відповідних змін повинен зазнати навчальний процес з ботаніки, зокрема, шляхом впровадження кредитно-модульної системи його організації, оновлення методики ведення лабораторних занять, набуття студентами умінь самостійного пошуку знань .

Широко використовувані на лабораторних заняттях з ботаніки типи репродуктивного навчання (інформаційно-повідомляючий, пояснювально-ілюстративний), за якими викладач як керуюча навчанням система «повідомляє» і «пояснює» студентам, тобто керованій системі, унаслідок чого її діяльність лише перетворюється у «виконавську» і «відтворювальну», чим виразно применшується активність мислення студентів, їх здібності та природне прагнення до самостійної творчої праці, повинні бути замінені на проблемно-пошуковий тип навчання. За такого типу навчання діяльність викладача стає «пояснювально-спонукальною» і «спонукальною», а діяльність студентів – «пошуковою» і «частково-пошуковою».

Виходячи з дидактичних переваг проблемно-пошукового методу, нами скореговано організацію та удосконалено методику проведення занять лабораторного практикуму з ботаніки для студентів перших курсів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького (мал. 44).

44. Обкладинка навчально-методичного посібника для самостійної роботи студентів та підготовки до контролю знань під назвою «Контрольна програма (тест) з ботаніки»

На противагу посібникам – лабораторним практикумам з ботаніки, що складені на засадах репродуктивного навчання, розроблений нами курс лабораторних занять класичним і сучасним являє собою цілісну систему,

складовим компонентом якої є тематичне заняття, яке, як і всі інші заняття, побудовані за єдиним структурним планом та методикою проведення з елементами проблемності та наукових досліджень.

Алгоритм заняття виглядає таким чином.

I. Самостійна робота студента з теоретичної підготовки до заняття.

Виконується у позаурочний час за складеними викладачем програмними питаннями з теми заняття та запитаннями для самоперевірки засвоєних знань.

II. Лабораторне заняття.

Виконується в лабораторії під керівництвом викладача. Структурно складається з ряду послідовних етапів.

IIa. Організаційний етап.

Включає облік присутніх студентів, оголошення теми заняття, її мети та завдань.

IIб. Етап інтелектуальної підготовки.

Пояснення викладачем теоретичних питань, що викликали у студентів труднощі щодо їх сприйняття та засвоєння під час самостійного опрацювання теми.

IIв. Етап виконання проблемних завдань.

Здійснюється не за традиційним інформативно-повідомляючим методом, за яким студент отримує з методичних рекомендацій готову інформацію про об'єкт вивчення і фактично знаходиться у становищі пасивного виконавця поставленого викладачем завдання, а на основі проблемно-пошукового методу, що передбачає створення для нього проблемної ситуації, тобто самостійного пошуку розв'язку завдання, успіх досягнення якого потребує напруження розумових зусиль, спостережливості, уміння застосовувати теоретичні знання, вироблення навичок аналізувати та узагальнювати отримані результати.

IIг. Етап контролю рівня засвоєння знань.

Проводиться в кінці заняття з його теми шляхом виконання студентами тестових завдань.

Застосування проблемно-пошукового методу на лабораторних заняттях з ботаніки сприяє підвищенню якості навчального процесу, розвитку індивідуальних здібностей та пізнавальної діяльності студентів, що є запорукою набуття ними глибоких ботанічних знань»⁶.

Наступним після аудиторних лекційних і лабораторно-практичних занять видом навчального процесу з ботаніки є **навчальна практика**.

Мета цієї практики полягає у закріпленні теоретичних знань студентів, здобутих ними під час лекцій і лабораторних занять та набутті умінь їх

⁶ Берко Й. М. Лабораторний практикум з ботаніки у вищій школі: оцінка методики та актуальність новацій // Матеріали конференції «Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження різноманіття». – Львів: Інститут екології Карпат АН України, 2008. - С. 34-35.

використовувати у процесі пізнання рослин в умовах їх життя у природних оселищах.

Тривалість практики згідно з навчальним планом становила один тиждень, тобто 36 годин. Проходила вона у вигляді ботанічних екскурсій студентів у Ботанічний сад Львівського державного університету імені Івана Франка (мал. 45), у передмістя Львова, зокрема, в район лісопарку Погулянка, у Винниківський ліс, на природні луки Дублянської долини.

45. Із групою студентів у Ботанічному саду Львівського університету імені Івана Франка під час навчальної практики з ботаніки

Інколи практикувалися поїздки на лісові та лучні вгіддя навчальних господарств академії, якими були «Комарнівське» та «Давидівське», що розташовані порівняно далеко від міста Львова.

Під час ботанічних екскурсій студенти ознайомлювалися з різними видами рослин у природних умовах їх життя та проводили гербаризацію цих рослин. За час практики студенти повинні були зібрати гербарій, що мав нараховувати 50 видів рослин.

Зібрані студентами під час екскурсій рослини в умовах лабораторії вони опановували методику їхнього визначення по спеціальному

«Визначнику рослин України», завдяки освоєнню якої вони встановлювали наукову українську та латинську назву кожної рослини.

Оскільки процес визначення рослин є доволі трудомістким і потребує значного часу на оволодіння методикою визначення, за час практики студенти змогли визначити зі свого гербарію лише до десятка видів рослин. Решту назв рослин їхнього гербарію їм називали викладачі, які здійснювали керівництво практикою. Робилося це для того, щоб студенти знали назви усіх рослин гербарію, оскільки їхнім завданням в подальшому потрібно було ці назви вивчити, запам'ятати і назвати викладачеві під час контрольної здачі гербарію.

Успішна здача студентами гербарію була запорукою отримання ними заліку про проходження навчальної практики з ботаніки. Неофіційним складовим елементом кафедри біології була ботанічна ділянка площею до 4-ох арів. Знаходилася вона на краю парку навчального закладу, який межував з вулицею Пекарською. Одним краєм територія ділянки примикала майже впритул до навчального корпусу на цій же вулиці, в якому знаходилася кафедра біології, а також кафедра ветсанекспертизи.

Заклав ботанічну ділянку зразу ж після війни у 1945 році професор Володимир Геннадійович Хржановський, який був направлений тодішнім міністерством освіти з міста Києва до міста Львова для забезпечення місцевих вищих навчальних закладів педагогічними і науковими кадрами.

Проф. В. Г. Хржановський був призначений на посаду завідувача кафедри ботаніки тодішнього Львівського ветеринарного інституту.

За мого 47-річного перебування у цьому навчальному закладі я взяв на себе обов'язок підтримувати ділянку у належному стані і використовувати її повноцінно в навчальному процесі з ботаніки.

За безпосередньою участю студентів на ботанічній ділянці вирощувалося декілька десятків різних видів корисних трав'яних рослин, важливих для годівлі сільськогосподарських тварин та ветеринарної медицини.

Доглядали за рослинами, здійснювали їх прополювання, звільняли від бур'янів, сліdkували за їх життєвим станом винятково самі студенти як під моїм керівництвом, так і керівництвом інших викладачів відділу ботаніки кафедри біології. Виконували ці роботи студенти після навчальних занять, а також під час навчальної практики з ботаніки (мал. 46).

На ботанічній ділянці викладачі кафедри періодично проводили заняття, під час яких відбувалося ознайомлення студентів з колекцією рослин ділянки, морфологічною будовою їхніх вегетативних і генеративних органів, а також практичним застосуванням цих рослин у народному господарстві та сільськогосподарському виробництві.

Викладання студентам ботаніки впродовж більш ніж 40 років сприяло набуттю мною достатньо великого досвіду в цій ділянці педагогічної роботи, що спонукав мене провести його узагальнення як з точки зору організації навчального процесу з цього предмету, так і стосовно його змісту.

Таким узагальненням стало розроблення і написання мною проекту Програми з навчального предмету «Ботаніка» для вищих аграрних закладів України за спеціальністю «Зооінженерія», яку я опублікував у науковому журналі нашого навчального закладу ⁷.

46. Весняні роботи на ботанічній ділянці кафедри біології. Студенти за моєї участі на підготовленій для садіння рослин грядці висаджують розсаду якоїсь корисної рослини. *(Справа видно стовпці дріт'яної огорожі ділянки та на задньому плані дерева парку).*

Згодом цей проект Програми Міністерство аграрної політики України мене як його автора було Науково-методичним центром аграрної освіти включено в групу викладачів Національного аграрного університету (м. Київ) для розроблення і написання Програми навчальної дисципліни «Ботаніка» для підготовки бакалаврів в аграрних вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації з напрямку 1302 «Зооінженерія».

Програма була затверджена Департаментом кадрової політики, аграрної освіти та науки Міністерства аграрної політики України 7 квітня 2004 року. Була вона опублікована видавництвом «Аграрна освіта» (м. Київ) у 2004 році і стала основною програмою для всіх вищих аграрних навчальних закладів України.

⁷ Науковий вісник Львівської державної академії ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького. – 2001. – Т. 2 (№ 3-4). – С. 213-219.

3.2 (11б). Педагогічний процес з навчального предмету «Охорона природи»

Окрім навчального предмету «Ботаніка» як одного з базових предметів біологічного напрямку з підготовки фахівців аграрного профілю, який я викладав студентам впродовж усіх 47 років перебування в навчальному закладі, в певні часи, як уже згадувалося вище, доводилося викладати одночасно з ботанікою також і інші навчальні предмети, які були введені в навчальні плани факультетів.

Так, у 80-х роках ХХ століття на зоотехнічному факультеті для студентів, здається, четвертого курсу мені довелося викладати новий для мене навчальний предмет «Охорона природи». Це був винятково лекційний курс, який закінчувався здачею студентами заліку.

Читати цей предмет мені було достатньо легко, бо мав я добру підготовку з природничих наук, які довелося слухати студентом на географічному факультеті львівського університету імені Івана Франка.

Мета викладання «Охорони природи» полягала в тому, щоб дати студентам основні відомості щодо раціонального використання природних ресурсів, особливо тих, які вони будуть використовувати у сфері своєї майбутньої професійної діяльності. Таким ресурсами для них будуть ґрунтовий покрив, луки, пасовища, світ тварин, водні та інші природні об'єкти сільськогосподарських організацій.

Вивчення цього предмету студентами давало можливість їм поступово сформувати особистий природоохоронний світогляд, який має важливе значення в сучасних умовах надмірного впливу людського суспільства на всі складові навколишньої природи.

Під час читання лекцій мною практично на кожній з них використовувалися демонстрації тематичних фільмів природоохоронного змісту, що сприяло глибшому засвоєнню студентами навчального матеріалу лекції і повнішому сприйняттю ними ідей охорони природи.

3.3 (11в). Педагогічний процес з навчального предмету «Заповідна справа»

Із відкриттям в перше десятиріччя ХХІ століття у нашому навчальному закладі нового санітарно-технологічного факультету мені довелося читати його студентам ІІ-го курсу навчальний предмет під назвою «Заповідна справа». Доручили його читати мені не випадково. Доручили тому, що на зооінженерному факультеті я читав навчальний предмет «Охорона природи», який у значній мірі змістовно та ідейно близький до «Заповідної справи».

За навчальним планом на цей навчальний предмет відводилося 108 годин, які розподілялися таким чином: 18 годин призначалися для читання лекцій, 36 годин – для ведення практичних занять і 54 години – для самостійної роботи студентів.

Закінчувалося вивчення цього предмету студентами складанням заліку.

Мета його вивчення полягала в тому, щоб дати студентам, майбутнім фахівцям в галузі екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування цілісну систему знань із заповідної справи, сприяти набуттю ними теоретичних основ та практичних умінь і навичок, необхідних для організації, функціонування та охорони природно-заповідних об'єктів різних категорій заповідності в Україні.

У курсі лекцій, які я читав студентам, вони отримували відомості про заповідну справу як спеціальну галузь природоохоронних знань, про її об'єкт, предмет та основні завдання, про історію заповідної справи в Україні від найдавніших часів до сьогодення.

Використовуючи на лекціях демонстрацію слайдів та відеоматеріалів, мною досить докладно викладалася студентам характеристика Природного фонду України та його окремих категорій, зокрема, біосферних і природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, дендропарків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Окрім цього, студенти отримували відомості про правовий режим усіх категорій заповідного фонду, а також про міжнародне співробітництво України зі закордонними природоохоронними організаціями. Отримані на лекціях теоретичні знання з заповідної справи студенти закріплювали на практичних заняттях. Для ефективнішого їх проведення мною у співавторстві було розроблено, підготовлено і видруковано методичні вказівки «Заповідна справа» (мал. 47).

Основний обсяг вказівок займає виклад тем лекційного курсу з переліком їх програмних питань та тем курсу практичних занять з докладним описом їх структури та методики ви конання завдань.

Окремим розділом у вказівках подаються теми самостійної роботи студентів та методичні поради щодо їх опрацювання і вивчення.

З метою контролю за процесом засвоєння студентами навчального матеріалу, набуття ними умінь та навичок його практичного застосування у структурі кожного заняття передбачене тестове або усне оцінювання їхніх знань, за результатами якого встановлюється рівень підготовки кожного студента та академічної групи студентів загалом.

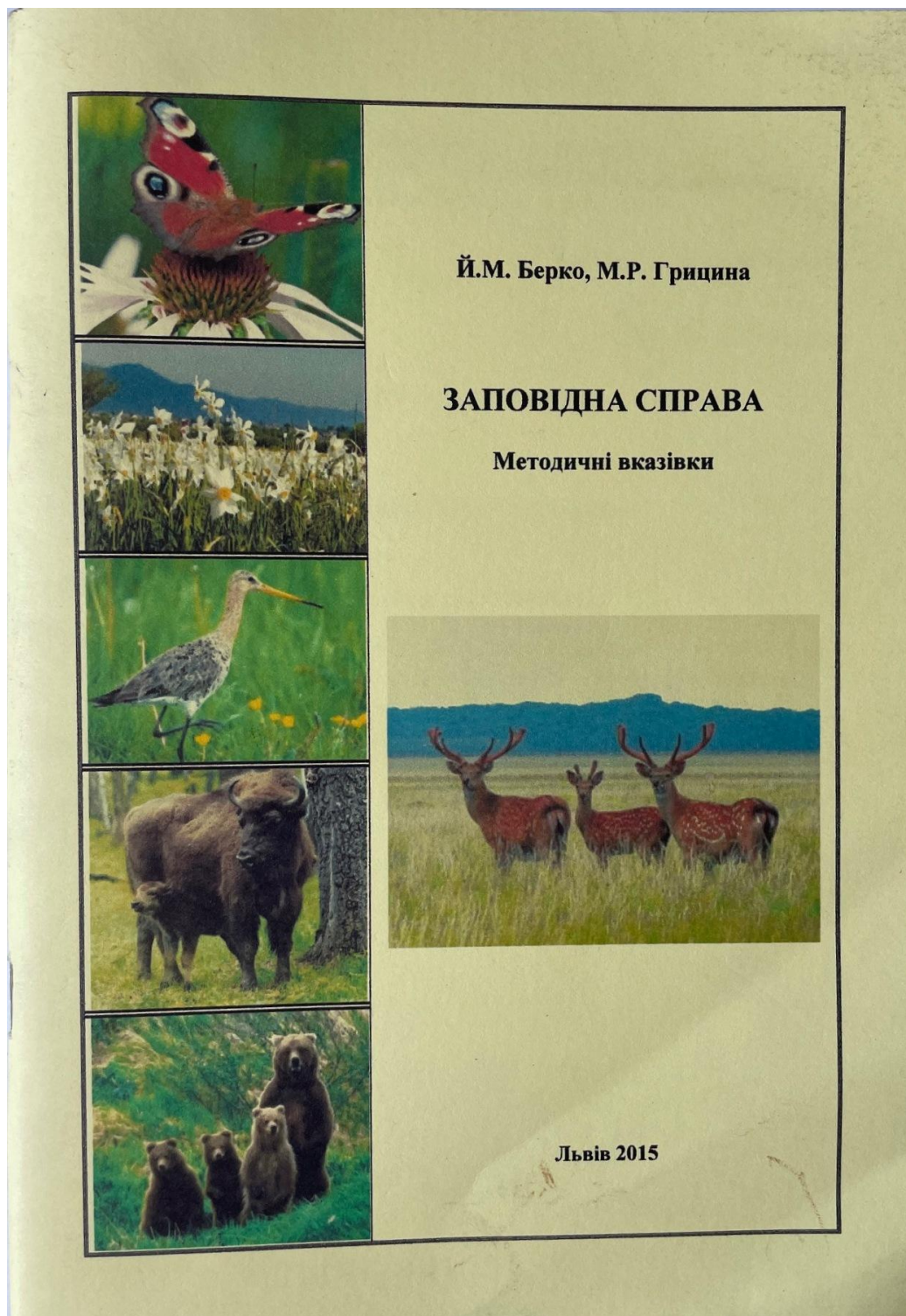
Треба відзначити, про що вже згадувалося вище, що за навчальним планом із заповідної справи доволі багато годин, зокрема, 54 години, відводилося на самостійну роботу студентів. Щоб допомогти студентам використати її з належною для них користю, зокрема, з розвитком їхніх індивідуальних творчих здібностей, мною було запропоновано виконання кожним студентом індивідуального навчально-дослідного завдання.

Індивідуальні завдання для всіх студентів мали однакову тему, але кожен студент розкривав її на прикладі свого населеного пункту, де він народився, провів шкільні роки та де проживають його батьки.

Єдина для всіх тема завдання мала таку назву:

**«Історико-культурні пам'ятки та природно-заповідні об'єкти...
(вказати назву населеного пункту проживання)».**

Для допомоги студентам у написанні ними індивідуальних навчально-дослідних завдань мною було розроблено спеціальні методичні вказівки,

47. Титульна обкладинка методичних вказівок «Заповідна справа»

послугуючись якими вони мали можливість успішно виконати цей своєрідний вид їхньої самостійної роботи.

Нижче мною наводяться найбільш важливі розділи цих методичних вказівок.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ до виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань із заповідної справи

(для студентів спеціальності «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»)

У методичних вказівках викладається дидактична сутність індивідуального навчально-дослідного завдання як виду самостійної роботи студентів, яка сприяє поглибленому засвоєнню ними теоретичних знань з заповідної справи, розвитку їх творчих здібностей та набуттю практичних умінь та навичок пошуку ефективних розв'язків проблемних питань, що стосуються охорони і відтворення історико-культурної та природної спадщини через її заповідання.

З метою успішного розкриття студентами теми індивідуального завдання у вказівках подається орієнтовний план та методичні поради щодо його виконання.

Докладно описуються критерії оцінювання виконаних студентами індивідуальних завдань, вимоги щодо їх оформлення та термінів подачі на кафедру.

Для студентів 2 курсу факультету харчових технологій та екології спеціальності «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

З М І С Т

Вступ	
Розділ 1. Індивідуальне навчально-дослідне завдання як вид самостійної роботи студентів, його сутність та значення у вивченні заповідної справи	
Розділ 2. Тема та орієнтовний план індивідуального навчально- дослідного завдання	
Розділ 3. Методичні поради щодо виконання індивідуального навчально-дослідного завдання	

Розділ 4. Оформлення індивідуального навчально-дослідного завдання, порядок і термін подачі на кафедру. Критерії оцінювання
 Рекомендована література

Церква Покрову Пресвятої Богородиці в селі Верхня Білка

Церква є пам'яткою архітектури національного значення. Побудована 1441 року. Перша згадка про Село Верхня Білка відома під 1400 роком.

Окрасою села Верхня Білка є великий став, що знаходиться в його центральній частині

ВСТУП

Заповідна справа – навчальна дисципліна, яка посідає важливе місце у підготовці сучасних фахівців у галузі екології, охорони навколишнього природного середовища та збалансованого природокористування.

Вивчення цієї дисципліни збагачує студентів різнобічними теоретичними знаннями з природничих, правових, гуманітарних та інших наук, які ґрунтуються на ідеї сталого розвитку, збереження біотичного і ландшафтного різноманіття і загалом усього довкілля через створення розгалуженої мережі природних територій і об'єктів із запровадженням на них відповідного режиму заповідності.

Однак, поруч з отриманням глибоких теоретичних знань, вивчення цієї дисципліни передбачає й набуття студентами практичних умінь та навичок розв'язання різноманітних конкретних проблемних ситуацій природоохоронного, екологічного чи природо-заповідного характеру, які виникають постійно в процесі виробничої діяльності людини.

Набуття таких навичок в процесі навчання студента досягається через спеціальні види занять, якими є навчальна практика або завдання чи вправи, що мають практичне спрямування і виконуються шляхом самостійної творчої роботи і належного напруження розумових зусиль.

Згідно з робочою програмою дисципліни «Заповідна справа» одним з таких завдань, яке повинні виконувати студенти паралельно з опануванням теоретичного курсу цієї дисципліни, є індивідуальне навчально-дослідне завдання. Дидактична сутність цього завдання водночас з порадами щодо успішного його виконання викладаються у розроблених нами методичних вказівках.

Розділ 1. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ ЯК ВИД САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ У ВИВЧЕННІ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Упродовж тривалого історичного періоду становлення і розвитку системи вищої освіти в Україні одним із важливих її педагогічних завдань було сприяти усвідомленню студентами потреби самоосвіти через індивідуальну творчу діяльність.

Особливої актуальності самоосвіта або і самостійна робота студента посідає у наші дні, коли Україна стала повноправним членом Європейського єдиного простору вищої освіти і науки та модернізує свою освітню діяльність стосовно вимог Болонського процесу.

Одним із прикладів втілення цих вимог у навчальний процес вищих навчальних закладів України, у тому числі у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, є перехід на кредитно-модульну систему навчання. Згідно з цією системою самостійна робота розглядається як одна з основних складових сучасних

педагогічних технологій і як чинник набуття студентами глибоких професійних знань, розвитку їх активності та творчих обдарувань.

Зважаючи на важливість цього виду роботи, сучасними навчальними планами передбачається виділення на неї до 50-60% навчального часу студента від загального його обсягу, встановленого на опанування тією чи іншою навчальною дисципліною.

Самостійна робота студента у вищій школі є багатогранною за її формами та способами і методами виконання. Згідно з кредитно-модульною системою навчання для навчальних дисциплін, вивчення яких завершується заліком, а до таких і належить заповідна справа, передбачено її робочою програмою виконання студентами самостійної роботи, різновидом якої є індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Якими ж характерними особливостями з поміж інших завдань виділяється індивідуальне навчально-дослідне завдання?

Перш за все наголосимо на тому, що у формуванні його структурно - методологічної основи беруть участь три взаємопов'язані складові, зокрема:

а) *персоніфікація та індивідуалізація* самостійного опрацювання визначеної викладачем теми роботи, чим виробляється у студента почуття особистої відповідальності за її виконання;

б) *едукація*, що передбачає усвідомлення виконавцем потреби самостійного вивчення і набуття глибоких теоретичних знань з теми роботи і виховання вольових рис, активності та цілеспрямованості для їх досягнення;

в) *евристичність* як засіб набуття умінь та навичок наукового пошуку, розкриття і реалізації особистісних творчих задатків у розв'язанні проблемних питань з теми завдання, підготовленості до науково-дослідної роботи в наукових студентських гуртках та апробації результатів цього виду роботи на студентських конференціях університетського, міжвишівського та інших рівнів.

Для якнайповнішого втілення в навчальний процес із заповідної справи цих особливостей індивідуального навчально-дослідного завдання передбачено вибір для студентів таких його тем, які б були строго індивідуальними для кожного з них, якнайбільш творчими у розкритті змісту теми, тобто були б близькі до науково-дослідної роботи і, що основне, сприяли виробленню і набуттю виконавцями завдань практичного втілення набутих теоретичних знань з заповідної справи у площину їх практичного застосування в конкретних ситуаціях реальної дійсності.

Таким вимогам відповідатимуть теми індивідуальних завдань у тому разі, якщо вони будуть «прив'язані» до конкретного місця проживання кожного студента, інакше його малої батьківщини (населеного пункту чи окремого адміністративного району), в якому потрібно виявити та описати наявні в ньому природно-заповідні об'єкти та водночас і пам'ятки історико-культурного значення.

Виконання таких тем вимагає від студентів немалих фізичних і творчих зусиль під час збору фактичного матеріалу. Адже для цього їм потрібно

ознайомитися з історією свого населеного пункту, з якою більшість з них, про що вони не раз щиро признавалися, не були обізнаними і зробили це вперше у житті за багато років проживання в ньому.

Окрім цього, їм потрібно докласти немало зусиль, щоб виявити на теренах населеного пункту та його околиць наявні тут пам'ятки природи та інші варті уваги природні об'єкти. Завдяки таким зусиллям багато цікавих і корисних відомостей можна отримати також з розмов із найстаршими людьми села, вчителями історії та природничих наук, з працівниками сільських рад та управлінь районних рад з питань екології та охорони навколишнього середовища.

Однак для успішного виконання індивідуального завдання недостатньо лише зібрати відповідний фактичний матеріал. Цілком зрозуміло, що він повинен бути обдуманим, проаналізованим та узагальненим з тим, щоб студент як автор роботи зміг дати свою критичну оцінку стану історико-культурної та природної спадщини своєї малої батьківщини, висловити свої пропозиції для її поліпшення, збереження і відтворення.

Допомогти йому в цьому – мета наших методичних вказівок.

Розділ 2. ТЕМА ТА ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Нижче подається назва теми індивідуального завдання та орієнтовний план, якого повинні дотримуватися виконавці під час написання його текстової частини.

Тема. Історико-культурні пам'ятки та природно-заповідні об'єкти

(села, селища, міста чи адміністративного району міста)

П л а н написання текстової частини завдання

Вступ

Розділ 1. Адміністративне та географічне розташування населеного пункту (вказати якого) та його природні умови

Розділ 2. Методика досліджень

Розділ 3. Основні віхи історії населеного пункту (вказати якого)

Розділ 4. Історико-культурні пам'ятки населеного пункту (вказати якого)

4.1. Релігійно-культові споруди (церкви, монастирі, інше)

4.2. Пам'ятники, пам'ятні знаки чи символічні могили борцям за волю України

4.3. Могили полеглих у Другій світовій війні

4.4. Інші історичні пам'ятки

Розділ 5. Природні ділянки та об'єкти населеного пункту (вказати якого), які є або можуть бути оголошеними заповідними об'єктами

Розділ 6. Пропозиції щодо поліпшення екологічної ситуації в населеному пункті (вказати в якому), збереження та охорони його довкілля

Висновки

Використана література

Розділ 3. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Виклад методичних порад подається з дотриманням послідовності розділів плану індивідуального завдання, що викладений в попередньому розділі.

Вступ

У вступі текстової частини завдання доцільно стисло (до однієї сторінки) подати мету та головні відомості про зміст виконаного завдання.

Розділ 1. Адміністративне та географічне розташування населеного пункту (вказати якого) та його природні умови

У цьому розділі потрібно вказати адміністративну адресу населеного пункту та дуже стисло описати його географічне розташування, використавши для цього фізичну карту області чи регіону. Віднайдені географічні відомості варто доповнити короткою характеристикою природних умов населеного пункту (рельєф, ґрунти, рослинність – лісова, лучна, болотна, особливості клімату тощо), запозиченими з літературних джерел.

Розділ 2. Методика досліджень

У цьому розділі потрібно коротко викласти способи і методи збору відомостей для розкриття суті теми завдання (опрацювання архівних та історичних літературних джерел, розмови з керівниками органів місцевої

влади, спілкування з вчителями історії і біології, з мешканцями населеного пункту, власні спостереження).

Розділ 3. Основні віхи історії населеного пункту (вказати якого)

На підставі вивчення різних джерел коротко викласти основні віхи історії населеного пункту. Не виключено, що серед його мешканців є краєзнавці, які можуть з цього питання надати виконавцям завдань належну допомогу.

Розділ 4. Історико-культурні пам'ятки населеного пункту (вказати якого)

У різних населених пунктах України, звичайно, будуть різні історико-культурні пам'ятки, бо різною, хоча в загальному подібною, була їх історія, яка відображена цими пам'ятками.

Виконавцю завдання потрібно усіх їх виявити і про кожну пам'ятку зібрати якнайбільше відомостей. Цими пам'ятками будуть споруди церков, монастирів, старовинних замків, шкіл, пам'ятні хрести, встановлені з нагоди певної історичної події (скасування кріпацтва тощо), пам'ятники чи пам'ятні знаки борцям за волю України, могили полеглих у Другій світовій війні, інші пам'ятні об'єкти.

Під час збору відомостей про кожну пам'ятку треба старатися встановити історію її створення, тобто з якою метою була і коли встановлена, хто є автором пам'ятки, її зовнішній вигляд, архітектурна та історична цінність, сучасний стан збереження, інші відомості.

Дуже бажано зафіксувати пам'ятки, сфотографувавши їх усіх.

Розділ 5. Природні ділянки та об'єкти населеного пункту (вказати якого), які є або можуть бути оголошеними заповідними об'єктами

Окрім історико-культурних пам'яток, на території населеного пункту напевно завжди є природні ділянки чи природні об'єкти (вікові дерева, скелі, джерела, болота тощо), які, з одного боку, мають важливе природоохоронне, наукове, рекреаційне, естетичне чи еколого-освітнє значення, а з іншого – є свідками певних історичних подій як у житті населеного пункту, так і загалом у житті нашого народу.

Про наявність таких природних об'єктів потрібно дізнатися в органах місцевої влади населеного пункту, розпитати його мешканців, шкільних вчителів історії та географії, місцевих краєзнавців, а також провести пошук додаткових відомостей в історико-літературних джерелах.

Наприклад, із розмов з мешканцями населеного пункту вдалося дізнатися, що на одній з природних ділянок ростуть рідкісні рослини, які масово зриваються людьми або за їх лікарські властивості, або за їх незвичайну декоративність.

У таких випадках потрібно оглянути стан рослинного вкриття цієї ділянки, з'ясувати орієнтовну чисельність популяцій рідкісних рослин, встановити інші чинники антропогенного впливу на оселище цих рослин, після чого звернутися до органів місцевої влади з певними пропозиціями щодо вжиття відповідних заходів для збереження усіх тих рослин, життєвий стан яких є особливо загрозливим.

Якщо природна ділянка з рідкісними рослинами та іншими цінними особливостями має вагоме природоохоронне значення, доцільно ставити питання з дотриманням чинної правової процедури про оголошення її заповідним об'єктом місцевого значення – заказником чи пам'яткою природи.

Дуже часто на території населеного пункту, особливо біля церков, ростуть дерева дуба звичайного, бука лісового, липи серцелистої, ясена звичайного та інших видів рослин, вік яких сягає понад 100 років. Такі дерева мають багатогранне значення (лісівниче, дендрологічне, історико-культурне, релігійне, естетичне) і тому заслуговують охорони та збереження.

Виявивши такі дерева, слід обстежити їх життєвий стан, ступінь збереженості і, у разі потреби, ставити перед місцевою владою питання про їх охорону згідно з чинним законодавством.

Розділ 6. Пропозиції щодо поліпшення екологічної ситуації в населеному пункті (вказати в якому), збереження та охорони його довкілля

Цей розділ має бути за своїм змістом результатом творчого аналізу та узагальнення проведених камеральних та польових (безпосередньо у природі) досліджень щодо виявлення наявних в населеному пункті історико-культурних пам'яток і важливих у природоохоронному стосунку природних ділянок і об'єктів та критичної оцінки їх сучасного стану, яку слід давати одночасно з оцінкою загальної екологічної ситуації в населеному пункті (раціональне чи нераціональне використання природних ресурсів, утилізація відходів та її організація, стан озеленення, санітарно-гігієнічний та естетичний стан тощо).

На підставі проведених досліджень розробити власні заходи для поліпшення екологічного стану населеного пункту і збереження цінних історико-культурних пам'яток та природних об'єктів, які доконче подати керівництву органів місцевої влади для відповідного їх реагування.

У випадку відсутності у населеному пункті, наприклад, у селі історичних пам'яток чи пам'яток природи доцільно запропонувати сільському голові і сільській громаді посадити пам'ятне дерево з нагоди якоїсь історичної події в історії села чи в історії нашого народу, яке б будило у мешканців національну пам'ять і національну гордість за нашу тисячолітню багату історію та культуру.

Висновки

У висновках дуже стисло подати узагальнені найголовніші відомості, що викладені в індивідуальному навчально-дослідному завданні.

Використана література

У цьому пункті плану індивідуального завдання подається список літературних джерел, використаних під час його написання. Складається такий список за алфавітним порядком перших букв прізвищ авторів літературних джерел та нумерується за порядком арабськими цифрами.

Під час складання такого списку доцільно орієнтуватися на список літературних джерел, який наводиться в кінці цих методичних вказівок під назвою «Рекомендована література».

Цим списком доцільно послуговуватися також для правильного написання усіх відомостей про літературне джерело, які повинні міститися у списку використаних літературних джерел індивідуального завдання.

Так, якщо використаним літературним джерелом є книга, то про неї подаються такі відомості: прізвище автора або прізвища авторів, її назва, місце видання, назва видавництва, рік видання, обсяг книги в сторінках.

Якщо використаним літературним джерелом є наукова чи науково-популярна стаття, що видрукувана в науковому журналі або збірнику статей, то відомості про неї повинні бути такими: прізвище автора або прізвища авторів, її назва, назва журналу (збірника), рік видання, том журналу і його номер, початкова та кінцева цифри сторінок статті.

У процесі написання тексту індивідуального завдання його автор, використовуючи матеріали літературного джерела, повинен у кінці речення, у якому вони викладаються, зробити посилання на це джерело, поставивши у квадратних дужках його номер, під яким воно знаходиться у списку використаної літератури.

Якщо цього не зробити, то такий вчинок вважатиметься плагіатом (від лат. *plagio* - викрадаю) - привласнення або запозичення тексту з чужого літературного чи іншого твору без дозволу автора і без зазначення джерела) (Словник іншомовних слів. - К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. - С. 357).

Звичайно, цього у жодному разі не можна робити, бо це не тільки неетично, але й розглядається як порушення авторського права.

Розділ 4. ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ, ПОРЯДОК І ТЕРМІН ПОДАЧІ НА КАФЕДРУ. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Згідно з чинним в університеті Положенням про організацію навчального процесу обсяг індивідуального навчально-дослідного завдання не повинен перевищувати 10 сторінок з текстом комп'ютерного набору або

писаним від руки. Звичайно, текст завдання має бути відредагованим і вичитаним із використанням усіх потрібних розділових знаків.

Завдання повинне мати титульну сторінку із зазначенням на ній назв університету, факультету, кафедри та теми завдання і його автора (див. малюнок).

Виконане завдання здається на кафедру викладачеві, що веде в академічній групі практичні заняття у терміни, ним визначені для кожного студента. У кінці семестру завдання будуть доповідатися їх авторами на практичних заняттях і обговорюватися присутніми на них студентами.

Оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання проводиться викладачем академічної групи за такими критеріями:

1. Повнота висвітлення теми завдання.

Цей критерій є основним у процесі оцінювання індивідуального завдання студента і від нього залежить значення його остаточної оцінки.

Повнота висвітлення теми - це докладний і всебічний виклад змісту кожного розділу завдання, який базується як на літературних джерелах, так і на оригінальних матеріалах, здобутих автором шляхом власних досліджень на природних теренах населених пунктів та під час спілкування з його мешканцями.

2. Літературний стиль викладу тексту завдання.

Сутність цього критерію стосується перш за все грамотного викладу тексту завдання з дотриманням чинних у граматиці української мови правил.

3. Ілюстративність тексту завдання.

Мається на увазі документованість історичних та природних об'єктів фотографіями чи іншими засобами зображення, наприклад, малюнками.

За цими трьома критеріями для об'єктивної оцінки завдання оцінюватиметься кожен його розділ, яких, як відомо, є шість.

Оцінюватимуться вони за 4-бальною шкалою («2», «3», «4», «5»). Максимальна оцінка за всі шість розділів, за умови виставлення кожному з них найвищого балу, становитиме 30 балів.

Вкажемо, що студенти не тільки відповідально відносилися до виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, але й з великим бажанням проявляли свої здібності і творчі зусилля.

Написані ними тексти завдань відзначалися змістовністю, вони були насичені багатим оригінальним матеріалом та гарно ілюстровані світлинами природних об'єктів та історико-культурних пам'яток.

Відродно, що студенти в процесі виконання завдань поводитися не як сторонні пасивні описувачі природи рідного краю, а як справжні його патріоти. В усіх їх завданнях висловлювалася глибока любов до рідних місць та водночас виражалася чітка громадянська позиція, особливо що стосується критичної оцінки сучасного стану певних природних об'єктів.

На підтвердження цього наведемо цитату і переказ фрагменту тексту із двох студентських робіт.

Студентка Галина Г., бідкаючись, що її село ще не має належного, як раніше, вигляду, все ж таки щиро признається: «Але я люблю його таким, яким воно є тому, що я народилася в ньому, виросла. Це той найрідніший мені куточок, де пройшло моє дитинство, де моя школа, вчителі, рідні, де могили моїх предків».

Студентка Юлія М., описуючи природно-заповідні та історико-культурні об'єкти її рідного міста Винники, що біля Львова, з гордістю відзначає, що в ньому вперше в Західній Україні було поставлено пам'ятник Тарасу Шевченку. Мешканці міста уже в 1921 році спорудили могилу полеглим борцям за волю України січовим стрільцям.

З великою гордістю за своє місто студентка відзначає, що воно вписало славу сторінку в суспільне і культурне життя українського народу. Свою долю з містом поєднали такі видатні особистості як Іван Липа (письменник, громадсько-політичний діяч, член уряду УНР, лікар), Іван Огієнко (митрополит Іларіон), Катря Гриневичева та ряд інших відомих постатей.

Подібних прикладів можна наводити практично з кожної роботи кожного студента курсу. Усі вони засвідчують про позитивну роль дієво-практичного принципу як одного зважливих чинників трансформації репродуктивного типу навчання і виховання в активно-творчий тип, що стимулює розвиток природних задатків студентів, формування їх як особистостей з високим рівнем вихованості та інтелекту.

Окрім охарактеризованих вище видів навчального процесу зі заповідної справи, зокрема, лекцій, практичних занять та самостійної роботи студентів, навчальним планом з цього навчального предмету була передбачена також **навчальна практика**.

Її головна мета полягала в закріпленні теоретичних знань студентів із заповідної справи, набуття ними практичних умінь та навичок з питань організації, функціонування і охорони природно-заповідних територій та природно-заповідних об'єктів різних категорій заповідності в Україні.

Основною формою занять навчальної практики з заповідної справи були навчально-пізнавальні колективні екскурсії студентів до заповідних об'єктів - природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, дендропарків та ботанічних садів, в першу чергу тих, що розташовані на теренах Львівщини.

Здійснювалися такі екскурсії під час навчальної практики студентів, яка припадає на сприятливий для цього виду навчальних занять період року –

Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького

Факультет харчових технологій та екології

Кафедра екології та біології

**Історико-культурні пам'ятки та природно-заповідні
об'єкти села Верхня Білка на Львівщині**

(індивідуальне навчально-дослідне завдання)

Виконав студент(ка) 2 курсу

(Прізвище та ініціали)

20 - 20 н. р.

Взірець титульної сторінки індивідуального
навчально-дослідного завдання

початок літа, коли природа заповідних територій з усіма її живими (рослинний і тваринний світ) і неживими (рельєф, ґрунтовий покрив, атмосфера і гідросфера) компонентами досягає повного розквіту і надихає екскурсантів на захоплене споглядання її краси та величі.

Однак споглядальний ефект екскурсії хоча є важливою її складовою, проте не визначальною. Концептуальною їх особливістю є навчально-пізнавальна діяльність кожного студента, у процесі якої він закріплює свої теоретичні знання з заповідної справи, здобуті в час прослуховування лекцій і виконання практичних завдань, набуває нових, більш конкретніших і повніших відомостей шляхом самостійного пізнання і осмислення побаченого і почутого в ході екскурсії про структуру, особливості функціонування, наукову, еколого – просвітню та інші види діяльності природно - заповідної установи відповідного статусу чи різновиду заповідного об'єкту природного чи штучного походження.

Серед низки різних форм екскурсій, використовуваних під час навчальної практики з заповідної справи, першість надавалася екскурсії, яку можна віднести до типу екскурсій, що починаються «від рідного порогу».

Інакше кажучи, це колективна екскурсія студентів по парковій зоні нашого навчального закладу, тобто Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, з її заповідними об'єктами, що належать до категорії «пам'ятки природи місцевого значення», які представлені пам'ятними (меморіальними) деревами, посадженими окремими особами чи групами осіб з нагоди, як правило, ювілейних історичних дат у житті університету чи Української держави.

Такими пам'ятними деревами є гінґо дволопатеве («жива викопна рослина»), що посаджене викладачами і студентами з нагоди 10 – річчя возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській державі, «Дуб професора Василенка», посаджений в 1961 році ректором колишнього зооветеринарного інституту Данилом Яковичем Василенком з нагоди завершення будівництва навчально-адміністративного корпусу «з колонами», «Червоний дуб професора Гжицького», посаджений співробітниками університету в 2000 році з нагоди відзначення 100 – річчя від дня народження видатного вченого Степана Зеноновича Гжицького, а також молоде деревце дуба, що посаджене на відзначення 550 – річчя ветеринарної справи в Україні.

Знайомство студентів під час екскурсії з цими пам'ятками природи – це перший їх реальний крок у живу книгу історії своєї «alma mater» та книгу живої природи, яку вони, обравши професію еколога, повинні вміти читати, розумно користуватися її багатствами та постійно оберігати.

У проведенні екскурсій цього типу належним чином використовується дієво-практичний принцип навчання і виховання її учасників як один із важливих чинників спонукання їх до переходу від споглядально – пізнавального сприйняття навколишнього середовища до активно – творчого його збагачення та облагородження.

Виявом цього є залучення студентів до підтримання пам'яток природи у належному стані, зокрема шляхом їх означення спорудженням невеликих постаментів з відповідними пояснювальними написами і створення навколо них живих квітникових композицій, що виробляє у них почуття професійного та громадянського обов'язку, усвідомлення зробленого особистого внеску в справу облагородження території власного навчального закладу.

Більш масштабними за змістом та обсягом визначених завдань здійснювалися колективні екскурсії студентів до природно - заповідних установ Львівської області, зокрема, в природний заповідник «Розточчя», Яворівський національний природний парк, регіональний ландшафтний парк «Знесіння», Ботанічний сад Львівського національного університету імені Івана Франка та Стрийський парк міста Львова.

Відвідуючи ці природно - заповідні установи, що мають різну категорію заповідності та різний статус (державний чи місцевий), студенти під час екскурсій, які завжди охоче, змістовно і відповідально проводять їх наукові співробітники, отримують від них вичерпні відомості щодо організації, структури та діяльності заповідної установи, завдяки чому відбувається поглиблення їх теоретичних природоохоронних знань, розширюється екологічне мислення, посилюється розуміння важливості заповідної справи у збереженні найкращих куточків рідної землі, її багатой і щедрої природи.

Розділ 4 (12). Науково-дослідна робота педагога вищої школи. Написання і захист докторської дисертації

Поступивши у перших числах вересня 1968 року на роботу до Львівського зооветеринарного інституту на посаду асистента відділу ботаніки кафедри біології, я сподівався, що, оскільки цей інститут є вищим навчальним закладом, то мені доведеться займатися виключно викладацькою, або інакше кажучи, педагогічною роботою.

Думалося, що з моєю науковою роботою, яку я започаткував у відділі геоботаніки Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР, розвинув і поглибив у наступні роки, провівши дослідження флори і рослинності центральної частини Українських Карпат, названої Горганами, на основі чого написав і успішно захистив кандидатську дисертацію, на новому місці праці з нею буде покінчено.

Адже, гадав я, це не науковий заклад, а вища школа, в якій панує педагогіка, мета і завдання якої цілком зрозумілі, а саме: виховання, освіта і навчання студентської молоді.

Так спочатку мені гадалося, однак, як скоро виявилось, так не сталося.

Справа в тому, що навчальні заклади вищої школи, до яких належать інститути, академії, університети, відзначаються однією з найприкметніших своїх особливостей, зокрема, поєднанням у них двох видів професійної діяльності їхніх співробітників, а саме: викладацької (педагогічної) та

наукової. Недаремно вони кваліфікуються як науково-педагогічні співробітники.

Отже, мій науковий шлях не закінчився поступленням на роботу асистентом кафедри біології зооветеринарного інституту.

Навпаки, цей шлях повинен був прокладатися рука об руку з педагогікою, яка, звичайно, була тут головною. На цей вид роботи залежно від посади співробітника кафедри відводилася різна кількість годин з усіх його 1536 годин річного робочого часу.

Наприклад, на педагогічну роботу співробітника на посаді асистента навчальним планом відводилося до 1000 годин на навчальний рік, на посаді доцента – 700-800 годин, на посаді професора - на 100-200 годин менше від годин доцента.

За таких умов мені як асистенту потрібно було розв'язати два завдання: по-перше, визначитися з напрямом наукових досліджень і, по-друге, обрати тему наукової роботи, підсумкові результати якої, як я вважав, мають завершитися написанням докторської дисертації та її захистом на Спеціалізованій вченій раді Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного Національної академії наук України (м. Київ).

Щодо першого завдання, то у мене особливих складнощів не виникало. Адже ще перебуваючи останній рік на попередній роботі, я визначився з науковим напрямом своїх досліджень, обравши нову для мене галузь наукових знань, якою була екологічна морфологія рослин.

Основним об'єктом вивчення цієї науки є **життєва форма** рослин.

Що ж слід розуміти під поняттям життєва форма рослини?

У доступному викладі під цим поняттям розуміємо зовнішній вигляд, або габітус морфологічної будови тіла рослини, утвореної з підземної кореневої та надземної пагонової систем, які розвинулися впродовж її індивідуального життя (від пророслої насінини до етапу відмирання) в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах.

Світ рослин відзначається величезним багатством і різноманітністю життєвих форм. Назвемо лише найголовніші групи серед них: це дерева, чагарники, чагарнички, напівчагарники і напівчагарнички, трав'яні багаторічники та однорічники.

У межах кожної з цих груп життєвих форм існує багато інших дрібніших життєвих форм, виділених за якою-небудь ознакою. Так, серед трав'яних багаторічників за ознакою форми і довжини кореневої системи виділяються багаторічники стрижнекореневі (коротко – і довгокореневі), за ознакою наявності і довжини кореневища багаторічники бувають короткокореневищні та довгокореневищні і т. д.

Пізнати наявне у роботі різноманіття життєвих форм рослин, особливості їх будови та розвитку (морфогенезу) в процесі індивідуального розвитку (онтогенезу), залежність від умов життя та шляхів еволюційних перетворень є основним завданням екологічної морфології рослин.

Найбільш перспективним і результативним шляхом розв'язання цих проблемних питань вважається вивчення життєвих форм в межах конкретної

групи рослин, зокрема, роду чи родини, які відзначаються однорідністю генетичних і філогенетичних зв'язків та різноманітним спектром життєвих форм.

Вивчення життєвих форм рослин має також і важливе практичне значення, особливо в питаннях охорони розмаїття рослинного світу, встановлення закономірностей розвитку представників різних груп життєвих форм з метою їх господарського використання.

Розуміючи теоретичне і практичне значення вивчення життєвих форм рослин, я, перебуваючи на новому місці праці, остаточно визначився з напрямом своїх наукових досліджень, тобто успішно розв'язав своє перше проблемне завдання.

Дещо складнішим виявилось розв'язання другого завдання, а саме: вибір теми наукової роботи, зокрема, в першу чергу її об'єкта, тобто конкретної родини квіткових рослин. Вибір родини цих рослин виявився непростю справою.

Адже треба було обрати таку родину, в якій би було багато різних життєвих форм, це по-перше, а по-друге, треба було, щоб рослини цієї родини росли в околицях міста Львова і на Львівщині, до яких я міг би без особливих труднощів доїхати і зібрати їх для досліджень.

Довго обдумуючи вибір такої родини, я згодом вирішив обрати родину губоцвіті (по-латині *Lamiaceae*) флори України, яка нараховує в ній 171 вид рослин, які належать до різних життєвих форм – від напівдеревних до генеративних і вегетативних однорічників.

До відомих рослин цієї родини належать такі роди як м'ята, меліса, собача кропива, чебрець, шавлія, розмарин, лаванда, котяча м'ята, розхідник, буквиця, глуха кропива, чистець та інші.

Багато з цих рослин росте на теренах Львівщини, що давало мені можливість вивчати їх у природі.

Щодо тих рослин, які ростуть в інших природних районах України, то я вивчав їх по гербарних зразках, які знаходяться в Гербарії Інституту ботаніки імені В. Г. Холодного в місті Києві, де я неодноразово перебував у наукових відрядженнях.

Треба сказати, що обрання рослин родини губоцвіті як об'єкта вивчення мною було обрано ще й тому, що їхні життєві форми практично не були дослідженими і тому становили особливий біоморфологічний інтерес.

Згодом після роздумів щодо назви теми моєї дисертаційної роботи я остаточно назвав її в такій редакції: «Життєві форми губоцвітих України (структура, морфогенез, класифікація)».

Мета цієї наукової теми полягала у проведенні структурного і морфогенетичного аналізів життєвих форм губоцвітих України і розроблення на еволюційній основі їхньої еколого-морфологічної класифікації.

Виходячи з мети роботи передбачалося розв'язання таких завдань:

1. Провести критичну оцінку вживаних у біоморфології рослин і не уніфікованих термінів та їх дефініцій.

2. Розробити нові методи вивчення метамерної будови пагонів рослин з використанням математичних методів, у тому числі методу моделювання.

3. Вивчити метамерну будову монокарпічних пагонів рослин і закономірності їхньої поздовжньої симетрії за найбільш суттєвими екзоморфологічними ознаками.

4. Розробити класифікацію пагонів губоцвітих і дати морфоструктурну та еколого-біологічну характеристику виділених типів.

5. Вивчити морфогенез монокарпічних пагонів та його залежність від типу будови пагона, життєвої форми рослини та її систематичного положення.

6. Описати моделі пагоноутворення та розкрити закономірності формування системи пагонів у рослин різних життєвих форм.

7. Вивчити морфогенез життєвих форм рослин залежно від характеру індивідуальності організму, розробити власну систему його вікової періодизації та встановити основні закономірності цього процесу.

8. Обґрунтувати потребу найменування власне життєвої форми як основної класифікаційної одиниці і запропонувати свій спосіб такого найменування.

9. Розробити принципи і скласти класифікацію життєвих форм губоцвітих України.

10. Провести порівняльний таксономічний аналіз життєвих форм губоцвітих, виявити особливості їх екології і хорології в межах України та можливі тенденції їх морфологічної еволюції.

Як бачимо з наведеного переліку завдань їх обсяг відзначається значною різноманітністю, що потребувало ґрунтовних досліджень протягом значного часового періоду.

І справді виконання поставлених завдань мені довелося проводити протягом 25 років. Це, скажете ви, чверть століття! Що правда, то правда. Але мушу наголосити, що такий довгий відтинок часу довелося віддати науковим дослідженням з теми дисертації зовсім не випадково.

Вся справа в тому, що науковою роботою мені довелося займатися одночасно з проведенням багатовидової викладацької (педагогічної) роботи, яка включає підготовку і виступи з лекціями, проведення лабораторно-практичних занять та періодичних (щотижневих) консультацій, керівництво навчальною практикою, виконання методичної роботи (написання методичних вказівок до занять та навчальних посібників), проведення виховної роботи в позаурочний час, виконання впродовж багатьох років обов'язків завідувача кафедри і проректора з виховної роботи зооветеринарного інституту, який згодом набував статусу академії, а тепер - університету.

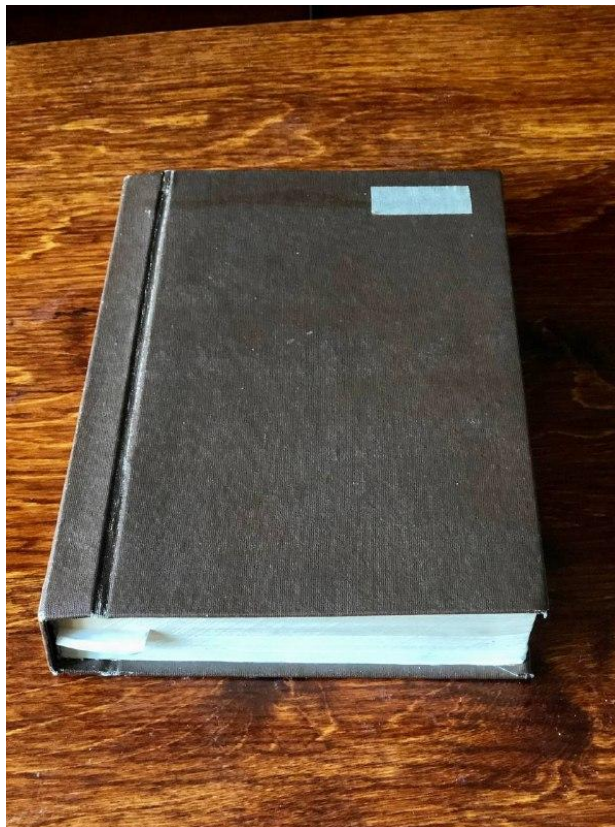
За таких умов науковою роботою довелося займатися у вільні від навчальних занять години, а більше всього за рахунок власного часу вдома вечорами, у вихідні дні по суботах і неділях та під час профспілкової відпустки у літні місяці.

Окрім наукового інтересу, бажання займатися науковою роботою зумовлювалося також і тим, що ця робота сприяла науковому росту і науковому досвіду в обраній ділянці науки, а також давала можливість за умови написання і захисту дисертації отримати науковий ступінь, стати доктором біологічних наук, що в свою чергу давало можливість отримати вчене звання професора.

Звичайно про це мріялося, бо це було престижно бути і доктором наук, і професором.

Щоб збулася ця мрія мною було віддано 25 років постійної наукової праці рука об руку з працею педагога. Докторська дисертація була написана мною за результатами багаторічних досліджень і викладена на 550 сторінках машинопису (мал.48).

Текст дисертації був написаний в останні роки існування СРСР до відновлення Україною своєї Незалежності. За чинними тоді обов'язковими вимогами до дисертацій вони повинні бути написані російською мовою.

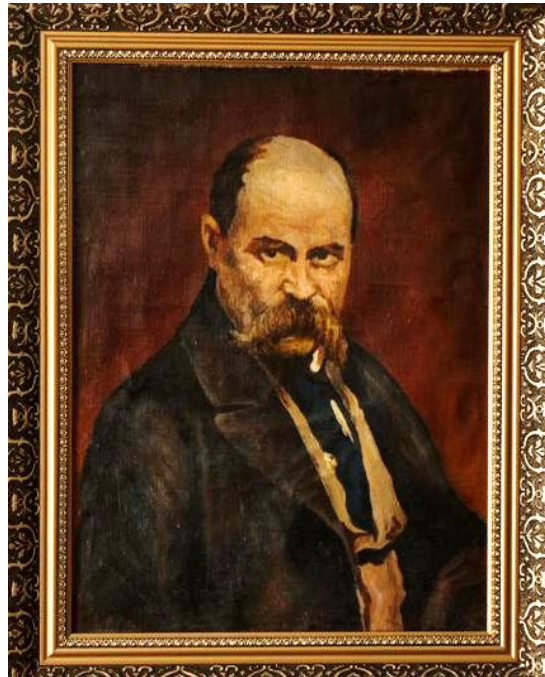

48. Загальний вигляд переплетеної у вигляді книжки
моєї докторської дисертації

Складалася вона зі вступу, 9 розділів, висновків та списку використаної літератури з 568 найменувань українською та іноземними мовами, ілюстрована 21 таблицею і 91 рисунком, виготовленим мною особисто (недаремно я мав бути художником, тож ці здібності пригодилися при ілюструванні дисертації).

Те, що я таки мав бути художником, думаю, можуть засвідчувати

наведені нижче картини, намальовані мною самостійно, без ніякої художньої освіти. Намальовані художником-самоуком. Мушу сказати, що не став я художником з незалежних від мене причин.

Тарас Шевченко

Копія з портрета Тараса Шевченка роботи Іллі Рєпіна,
виконана олійними фарбами

Дочка Оксана в ранньому дитинстві

Намальовано олійними фарбами з чорно-білої фотографії

Гуцульські музики

Копія з обкладинки книжки про мистецтво Гуцульщини,
виконана кольоровою тушшю

Натюрморт

Оригінальна картина, виконана олійними фарбами

Квіти

Оригінальний малюнок, виконаний олійними фарбами

Для цього, щоб у читачів склалося хоча б приблизне уявлення про зміст та обсяг написаної мною докторської дисертації, я назву лише її розділи і відповідні їм підрозділи, додавши до окремих з них деякі рисунки.

А розділи ці є такими:

Вступ

Розділ 1. Систематичний огляд і основні риси морфології губоцвітих України

Розділ 2. Об'єкти і методи досліджень

2.1. Матеріали і методи

2.2. Запропоновані методи дослідження метамерної будови монокарпічних пагонів рослин

2.2.1. Зональне моделювання метамерної будови монокарпічного пагона

2.2.2. Гармонійний аналіз у порівняльній оцінці метамерної будови монокарпічних пагонів

Розділ 3. Елементи морфоструктурної організації пагонових систем губоцвітих, їх номенклатура і термінологія

Розділ 4. Пагін губоцвітих, його морфоструктура та особливості поздовжньої симетрії

4.1. Концепція метамерної будови пагона і його поздовжньої симетрії

4.2. Зональна метамерія монокарпічного пагона губоцвітих і її еколого- морфологічні особливості

4.3. Основні закономірності загальної і зональної поздовжньої симетрії монокарпічного пагона губоцвітих

4.3.1. Зміна довжини міжвузль монокарпічного пагона

4.3.2. Зміна товщини міжвузль пагона

4.3.3. Зміна лінійних параметрів листків вздовж осі пагона

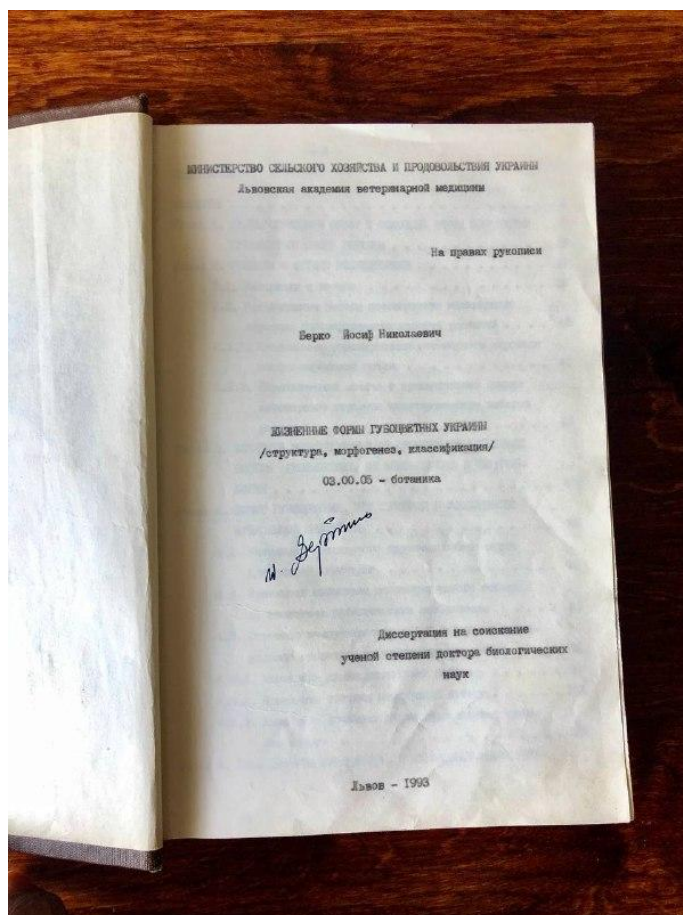
Розділ 5. Типи пагонів губоцвітих і їх еколого-морфологічна характеристика

5.1. Короткий огляд класифікацій пагонів квіткових рослин

5.2. Біолого-морфологічна класифікація пагонів губоцвітих та еколого-статистичний аналіз її одиниць

5.3. Інтегративні типи пагонів губоцвітих і їх характеристика

*Рослини родини губоцвітих відзначаються значною різноманітністю морфологічної будови і біологічних особливостей пагонів їхнього вегетативного тіла. Для чіткішого уявлення у читача про цю різноманітність нами проведено її типізацію за сукупністю морфологічних, структурних і біологічних ознак і властивостей, характерних для пагонів конкретного виду, на підставі чого виділено 20 так званих **інтегративних** типів пагонів, малюнки-схеми з поясненнями яких подаються нижче (мал. 50).*

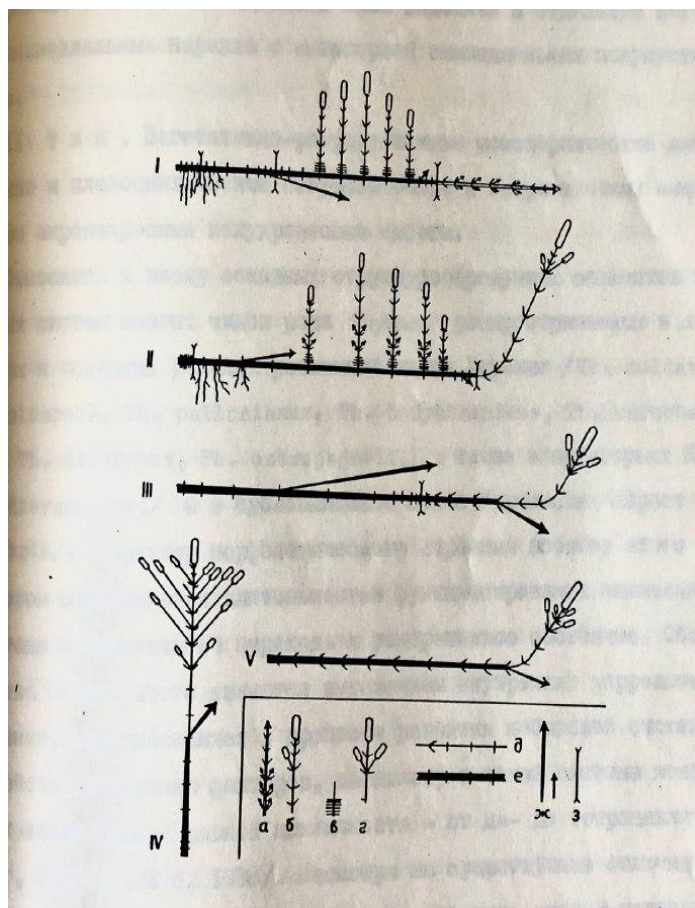

49. Перша сторінка моєї докторської дисертації, на цій сторінці викладені в напрямі зверху до низу такі відомості:

Міністерство сільського господарства і продовольства України
Львівська академія ветеринарної медицини
На правах рукопису
Берко Йосип Миколайович

Життєві форми губоцвітих України
(структура, морфогенез, класифікація)
03.00.06 – ботаніка

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук
Львів – 1993

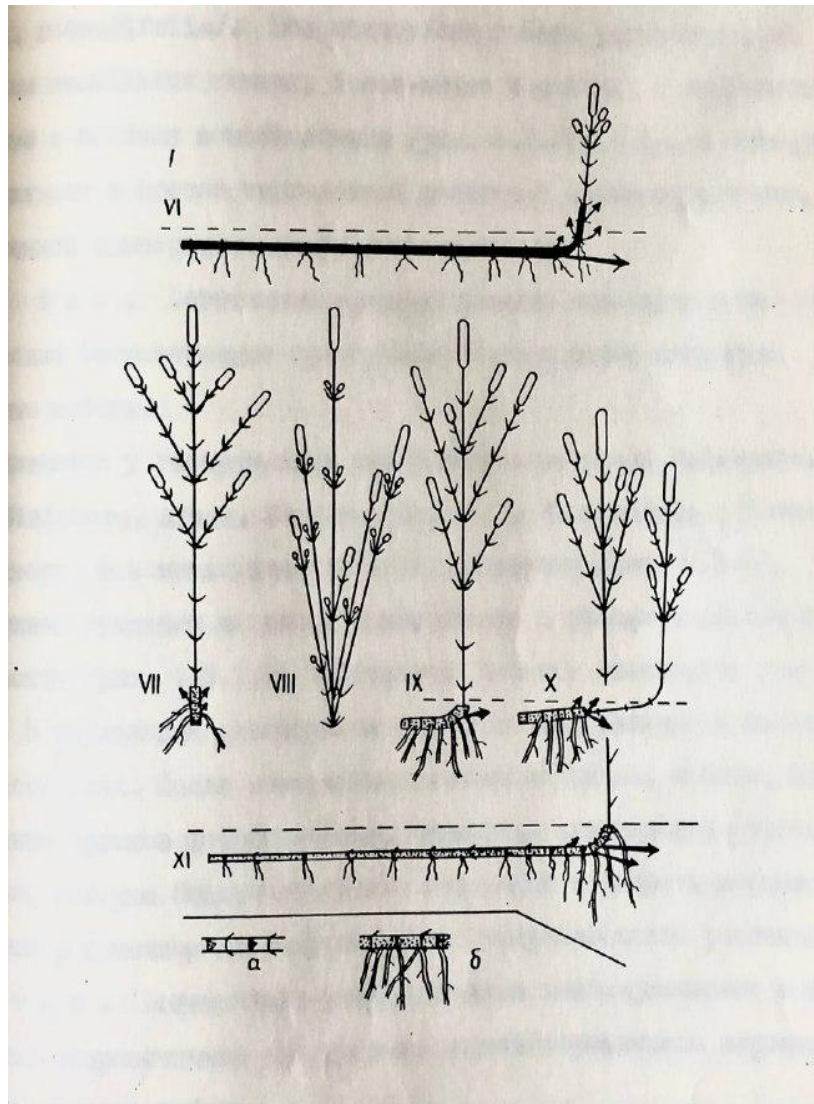

50. Інтегративні типи пагонів губоцвітих України

Пояснення: I, II, III, IV, V – порядкові номери типів пагонів;

а – видовжений вегетативний, б – квітконосний пагін поточного року;

в – розетковий річний пагін; г – квітконосна зона пагона; д – однорічні ділянки е – багаторічні здерев'янілі ділянки пагонів; ж – пагони відновлення; з – межі річних приростів.

51. Інтегративні типи пагонів губоцвітих України

Пояснення: VI, VII, VIII, IX, X, XI – порядкові номери типів пагонів; **а** – багаторічні ділянка трав'янистих пагонів; **б** – багаторічні ділянки пагонів, укорінені додатковими кореннями; решта позначення ті, що на мал. 50.

Для прикладу наводжу назву першого типу інтегративного пагона з поясненнями в дужках ботанічних термінів українською мовою:

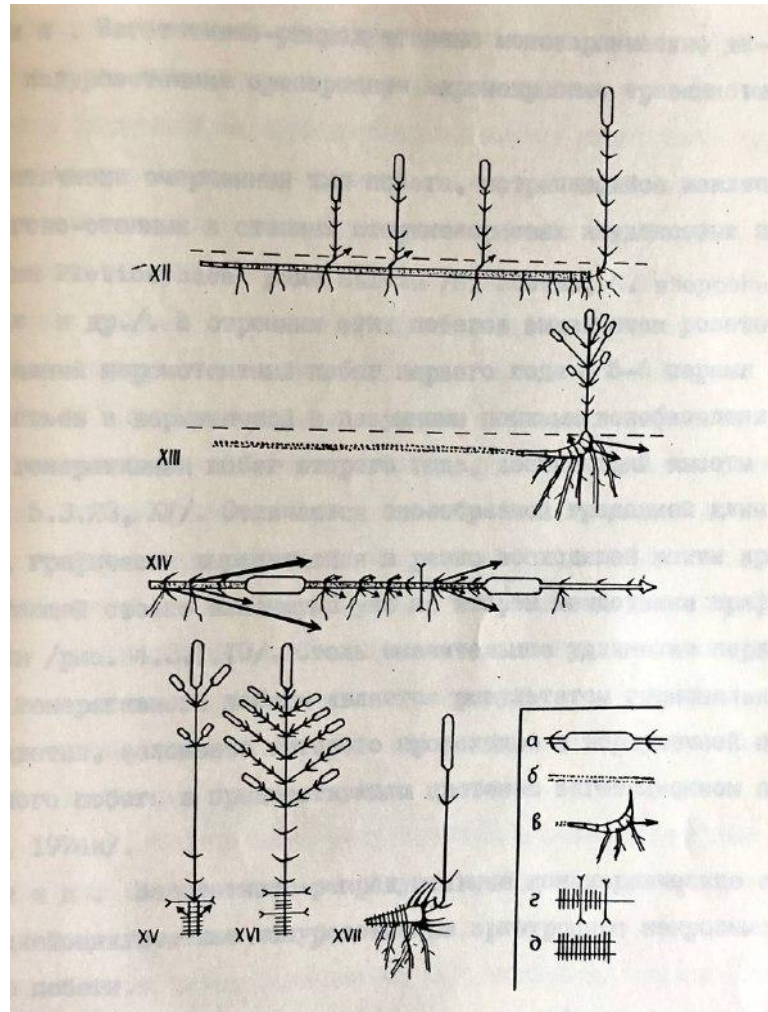
Вегетативний (стебло тільки з листками і бруньками, без квіток) акарпічний (неплідний) поліциклічний (багаторічний наземний пагін квіткових рослин) напіврозетковий (вегетативний надземний пагін з розеткою листків) і безрозетковий плагіотропні (пагони, що ростуть і розташовані на поверхні ґрунту, наприклад, повзучі) акронекротні (відмирають від верхівки вниз по стеблу) напівдеревні (відмирає тільки верхня частина пагона, яка є однорічною) пагін.

Такі пагони розвиваються у напівкущових рослин із роду Чебрець (*Thymus*).

Наведу ще один приклад назви інтегративного пагона VIII типу. Вона є такою:

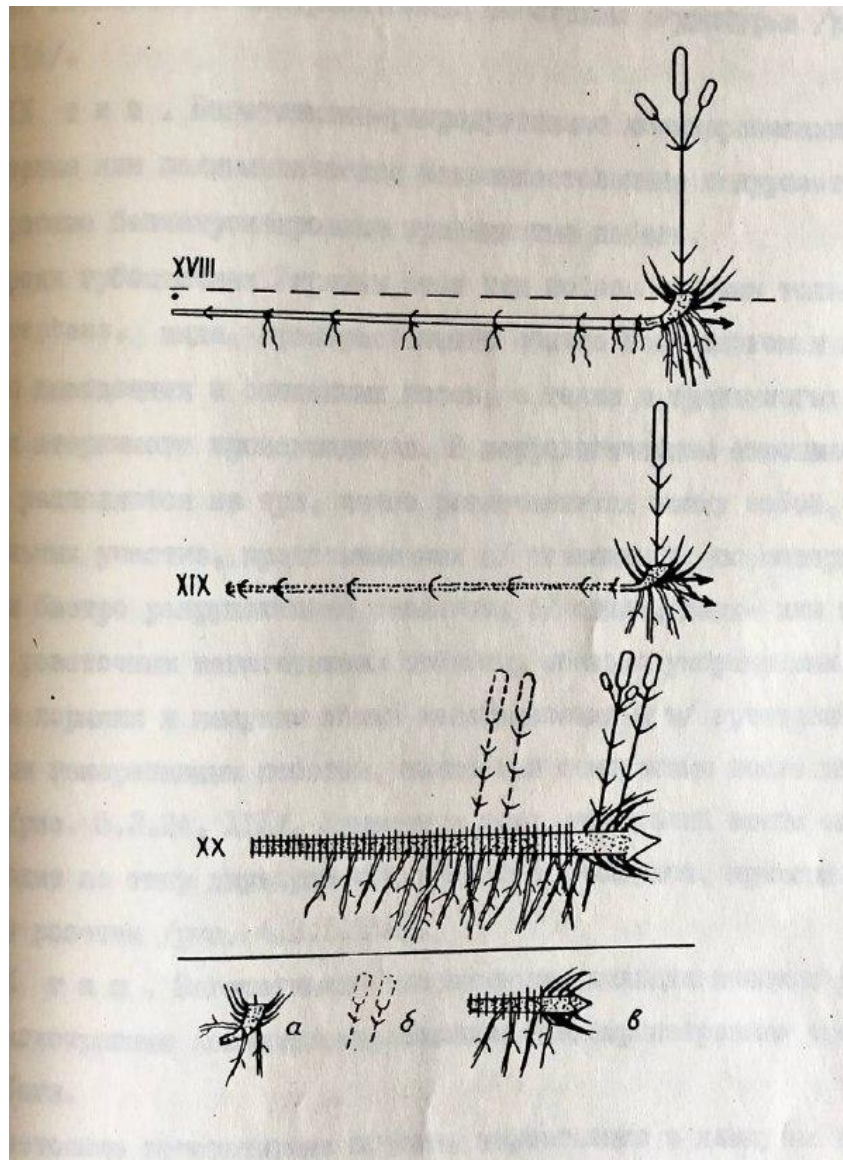
Вегетативно-репродуктивний (квітконосний, плідний) монокарпічний (цвіте і плодоносить лише один раз у своєму житті, після чого відмирає) моноциклічний (цвіте і плодоносить та завершує свій життєвий цикл за один вегетаційний період, тобто за рік) безрозетковий ортотропний (вертикальний, пряморослий) і висхідний некротний (відмирає після плодоношення) трав'янистий пагін.

Такі пагони розвиваються у відомої рослини глухої кропиви .

52. Інтегративні типи пагонів губоцвітих України (Пояснення до рисунка наведені на наступній сторінці)

Пояснення: XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII – порядкові номери типів пагонів; **а** – квітконісні зони багаторічного вегетативного пагона; **б** – ділянка столона (горизонтальний надземний або підземний пагін), яка відмирає в рік утворення; **в** – верхівкова потовщена ділянка столона з бруньками відновлення і кореневою системою; **г** – дворічна розеткова ділянка пагона; **д** – розеткова багаторічна ділянка пагона; решта позначення ті, що на мал. 50.

53. Інтегративні типи пагонів губоцвітих України

Пояснення: XVIII, XIX, XX - порядкові номери типів пагонів; **а** – розеткова ділянка пагона з зеленими листками і додатковими коренями; **б** – бічні квітоносні пагони попередніх років; **в** – верхня частина розеткового вегетативного пагона з зеленими листками і додатковими коренями; решта позначення ті, що на мал. 50.

Наведу ще один приклад назви інтегративного пагона XX –го типу:

Вегетативний акарпічний (неплідний) поліциклічний (багаторічний) розетковий (зелені листки приземно зближені у вигляді розетки) плагіотропний (горизонтально розташований на поверхні ґрунту) компактнокореневищний базиакронекозний (відмирає як від основи, так і від верхівки) трав'янистий пагін.

Розділ 6. Морфогенез монокарпічного пагона губоцвітих. Фази і типи морфогенезу

6.1. Про термінологію і сутність морфогенезу монокарпічного пагона

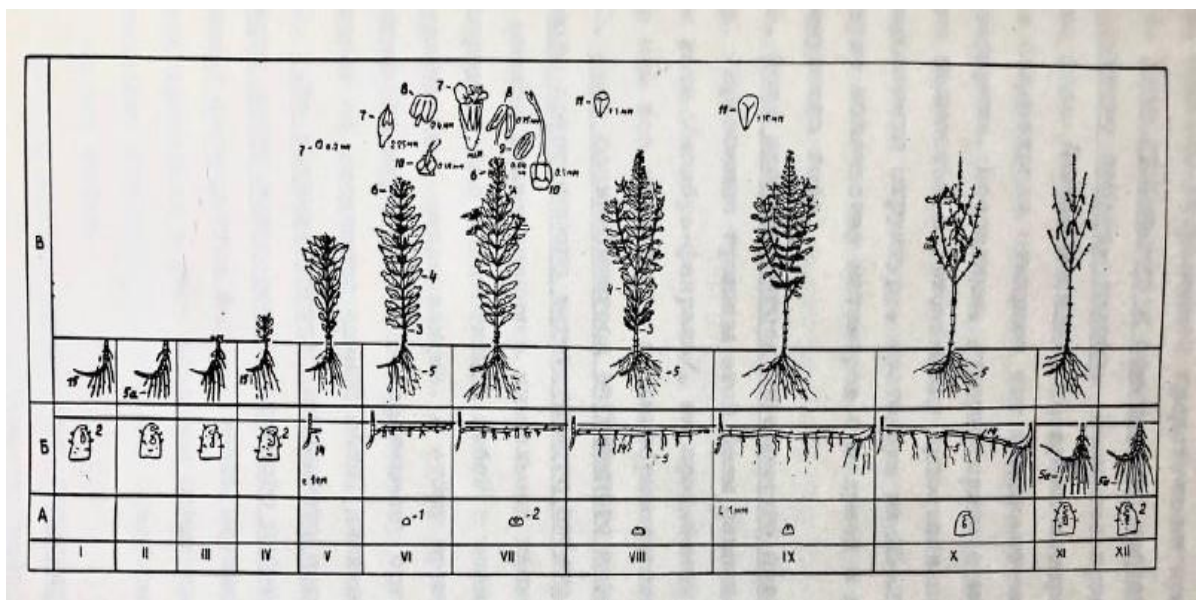
6.2. Особливості морфогенезу монокарпічних пагонів губоцвітих різних типів

У цьому підрозділі мною описано особливості морфогенезу, тобто росту і розвитку монокарпічних пагонів губоцвітих різних видів і різних життєвих форм.

Монокарпічними називаються пагони багаторічних рослин, які цвітуть і плодоносять лише один раз у своєму житті, після чого повністю відмирають до своєї багаторічної основи з бруньками відновлення, з яких наступного року розвинуться такі ж дочірні монокарпічні пагони, подібні до материнського.

Для прикладу як саме відбувається процес морфогенезу монокарпічного пагона наведу малюнки-схеми цього процесу лише у двох видів, зокрема, у вологолюбної рослини перезволожених лук вовконога європейського (*Lycopus europeus*) та лучного стрижнекореневищного багаторічника шавлії лучної (*Salvia pratensis*).

Розглянемо спочатку схему морфогенезу пагона вовчуга європейського (мал. 54).

54. Схема морфогенезу пагона вовконога європейського

На схемі зображено чотири горизонтальні смуги, найнижча з яких розділена на 12 колонок, що відповідають 12 місяцям року, які позначені порядковими римськими цифрами.

Наступні три горизонтальні смуги, позначені відповідно великими

буквами А, Б і В – це відповідно перший, другий і третій роки індивідуального життя пагона, його морфогенезу, тобто росту і розвитку.

Роздивимося тепер схему цього процесу.

Як бачимо (смуга А) початок життя пагона започатковується у червні місяці у вигляді закладки на материнському пагоні в його основі конусу наростання.

До кінця першого року (грудень місяць) з конусу наростання поступово утворюється невелика брунечка, яка в такому стані зимує до травня другого року (смуга Б) і лише у травні вона починає рости і розвиватися у підземний видовжений тонкий і недовговічний пагін, який росте до кінця вересня.

У кінці цього місяця його верхівка потовщується, на ній появляються додаткові корені, які втягують це потовщення глибше в ґрунт.

У листопаді видовжена частина підземного пагона відмирає і його потовщена верхівка стає самостійною і в такому стані зимує до березня третього року (смуга В). У кінці березня – квітні вона починає рости швидше в напрямі до поверхні ґрунту, виростає над його поверхнею і починає активно рости вгору, утворюючи все нові листки і бічні пагони.

У липні на пагоні утворюються квітки, з яких у серпні–вересні сформується насіння. Після обнасінення пагін поступово впродовж жовтня листопада засихає і відмирає, закінчуючи свій морфогенез, своє життя.

Отже, росте і розвивається пагін вовконога європейського від утворення конусу наростання на материнському пагоні до повного відмирання аж 30 місяців, тобто 2,5 роки.

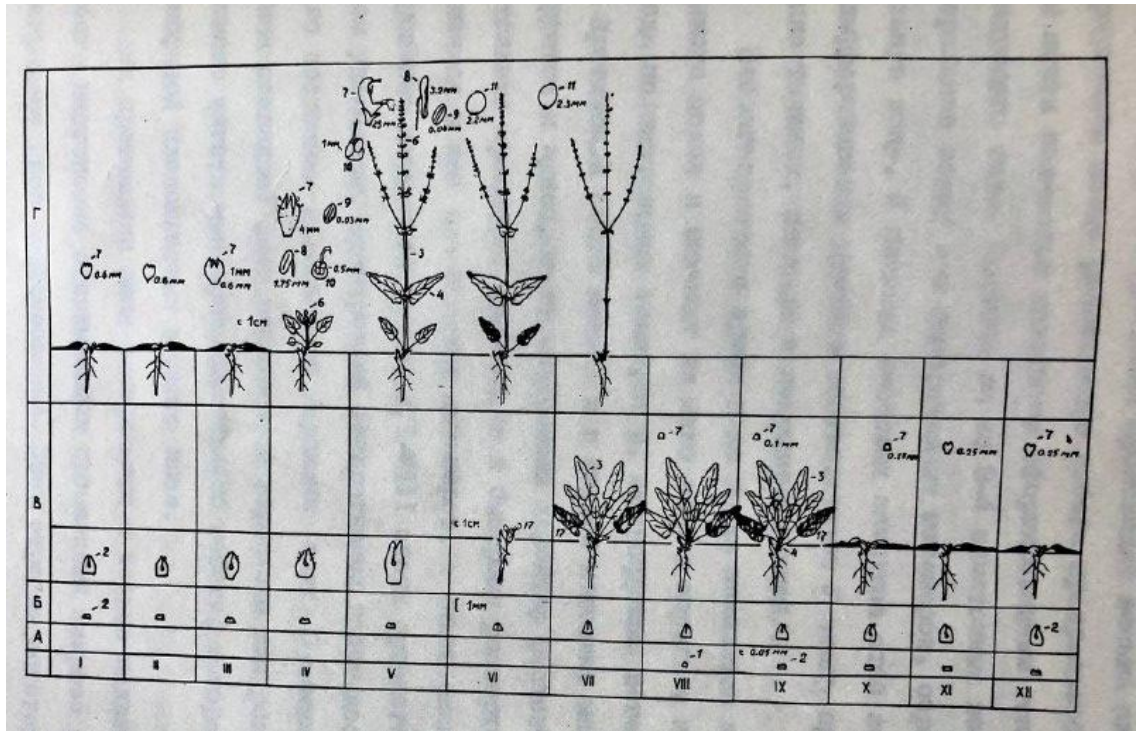
Зовсім по-іншому відбувається морфогенез монокарпічного пагона у шавлії лучної, трав'янистого багаторічника, поширеного на наших луках і трав'янистих схилах та горбах.

Як бачимо на схемі (мал. 55) морфогенезу цього пагона його конус наростання, що дає початок росту і розвитку пагона, закладається на материнському пагоні у серпні першого року його життя (смуга А) і в такому стані перебуває до кінця цього року.

Цікаво, що в такому стані він перебуває і на другому році життя до липня місяця, після якого до кінця року ледь-ледь посилює свій ріст і розвиток, набуваючи вигляду зачаткової брунечки (смуга Б).

Брунечка, перезимувавши, з початком весни, тобто в березні третього року (смуга В) починає активно розвиватися і вже в червні місяці з неї утворюється вкорочений пагін, який виходить на поверхню ґрунту і продовжує дуже активно розвиватися, утворюючи низку великих листків, що розташовується на його вкороченому стеблі у вигляді приземної розетки.

В такому стані пагін живе впродовж липня – вересня. З початком жовтня його розеткові листки повністю відмирають і пагін в такому стані перезимовує до березня четвертого року (смуга Г).

55. Схема морфогенезу монокарпічного пагона шавлії лучної

На схемі зображено п'ять горизонтальних смуг, на нижній з яких виділено 12 колонок, що відповідає 12 місяцям року, позначених римськими цифрами. Наступні вище розташовані горизонтальні смуги, позначені великими буквами А, Б, В, і Г – це роки розвитку пагона відповідно перший, другий, третій і четвертий.

Цікаво, що у цього пагона, коли він перебував ще в стані активної вегетації з живими зеленими листками, його верхівковий конус наростання починає утворювати складові елементи бруньки квітконосного пагона з зачатками квіток, яка в такому стані перезимовує і починає активно розвиватися лише з березня четвертого року.

Впродовж квітня і травня місяця з цієї верхівкової бруньки розеткового пагона утворюється повністю сформований квітконосний пагін, який цвіте у травні. З його квіток у червні утворюється плоди з насінням, а у липні після закінчення фази обнасінення пагін остаточно засихає і відмирає.

Таким чином, як бачимо пагін шавлії лучної має доволі довгий період розвитку, який триває від закладки його конусу наростання на материнському пагоні до повного відмирання аж 36 місяців, тобто цілих три роки.

На прикладі описаних вище особливостей морфогенезу монокарпічного пагона лише у двох видів рослин родини губоцвітих, бачимо наскільки вони є відмінними у цих рослин і водночас цікавими з ботанічної точки зору.

У дисертації мною описано особливості цього процесу у 9 видів різних життєвих форм, виділено фази морфогенезу і дано їх порівняльний аналіз, який викладається у наступному підрозділі 6.3.

6.3. Порівняльна характеристика фаз морфогенезу монокарпічних пагонів різних типів

6.4. Принципи типізації і типи морфогенезу монокарпічного пагона

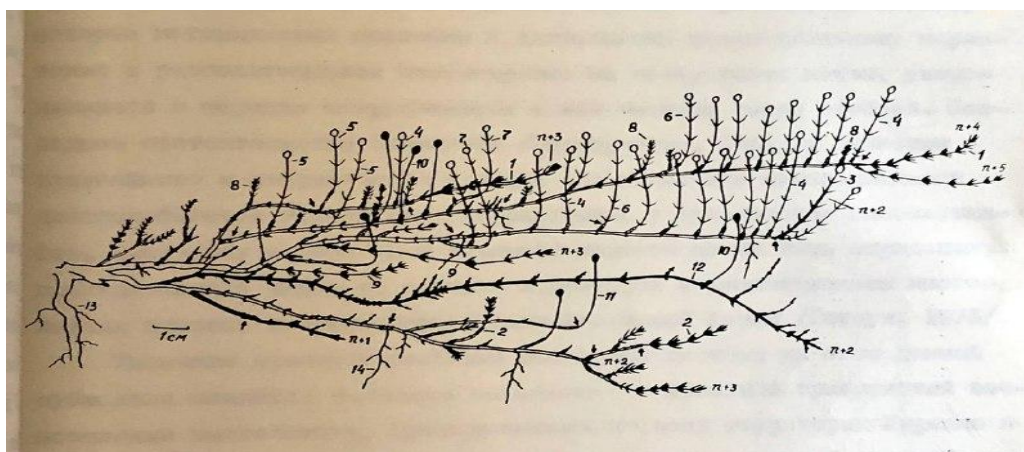
Розділ 7. Системи пагонів губоцвітих і моделі їх формування

7.1. Моделі пагоноутворення і їх класифікація

7.2. Моноподіальна система пагонів і моделі її формування

У цьому розділі роботи розглядаються закономірності утворення в рослин систем пагонів, які розвиваються у них впродовж життя внаслідок постійних процесів наростання пагонів, їх галуження і періодичного відмирання.

Незважаючи на велику різноманітність у рослин таких систем, дослідженнями встановлено, що вони формуються, як це не дивно, завдяки двом способам, а саме: шляхом моноподіального або симподіального наростання пагонів. Моноподіальна система пагонів відзначається тим, що верхівкова твірна тканина цих пагонів, тобто їхній конус наростання впродовж невизначено довгого часу зберігає свою ростову активність, завдяки якій пагони внаслідок щорічного наростання і бічного галуження залишаються постійно вегетативними і ніколи не утворюють верхівкових квіток (мал. 56).

56. Схема будови гілки чебрецю Калльс

Внаслідок наростання і галуження пагонів у рослин формуються багаторічна моноподіальна пагонова система їх надземного тіла, яка складається з окремих гілок складної будови.

Утворені ці гілки, як це видно на рисунку-схемі, наприклад, у стрижнекореневого напівкущика чебрецю Калльс з багатьох горизонтально

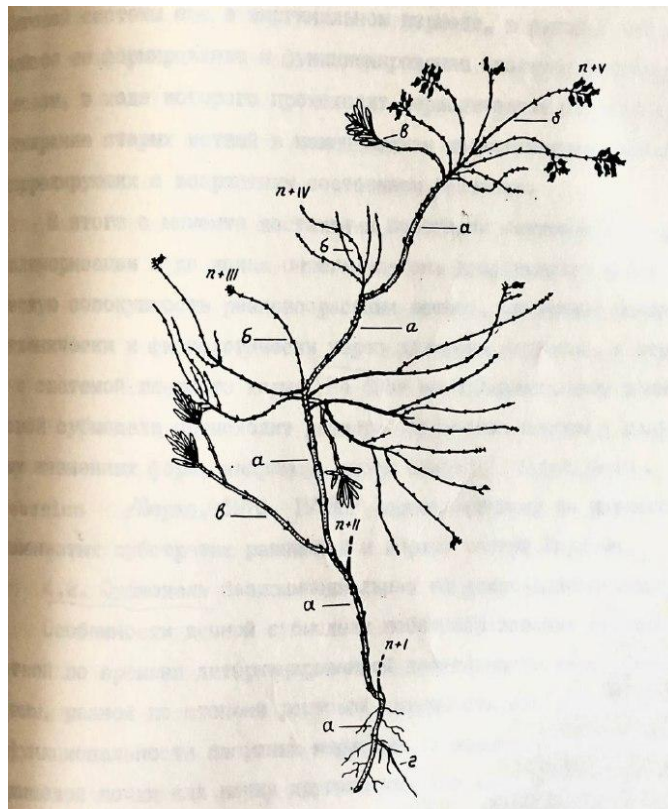
розташованих на поверхні ґрунту багаторічних пагонів, з бічних бруньок яких розвиваються вертикальні однорічні квітконосні пагони.

7.3. Симподіальна система пагонів і моделі її формування

Симподіальна пагонова система на відміну від моноподіальної характеризується тим, що її пагони періодично відмирають, починаючи з своєї верхівки, на певну довжину до перших життєдіяльних бічних бруньок, з яких розвивається наступного року нові пагони продовження, які забезпечують розвиток пагонової системи та збільшення її лінійних розмірів.

Внаслідок наростання і галузнення пагонів у рослин утворюються пагонові системи, які набувають вигляду гілок, з яких утворюється надземна частина їхнього тіла.

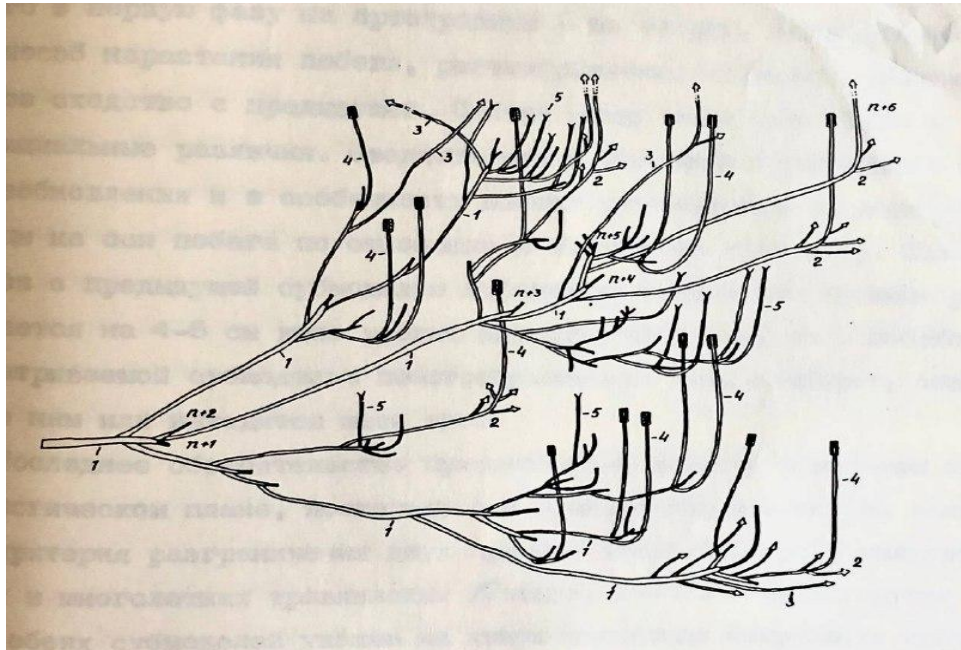
Прикладом симподіальної пагонової системи може служити гілка півкущика самосилу паннонського, яка є розташовується горизонтально на поверхні ґрунту, тобто стелиться по його поверхні (мал. 57). Буквою **Б** на рисунку позначено відмерлі верхівки пагонів.

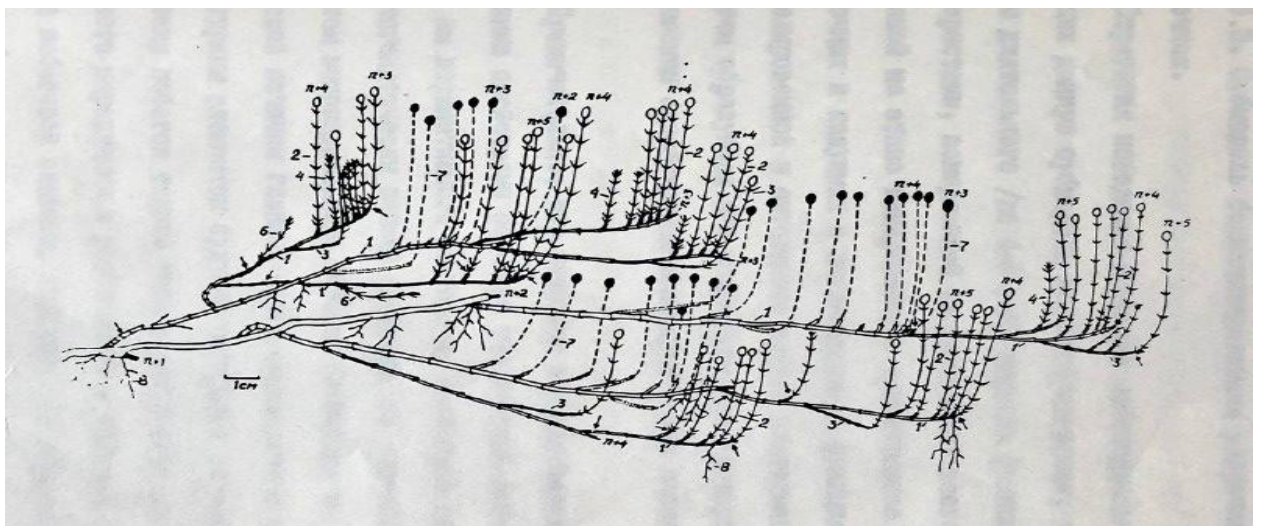
57. Загальний вигляд гілки самосилу паннонського

Для прикладу симподіальних пагонових систем наведемо схеми будови гілок надземного тіла ще у двох півкущикових рослин, зокрема, у самосилу гайового, який росте на трав'янистих схилах і горбах на Львівщині . та чебрецю Дзевановського, оселищами якого є степові схили Кримського Лісостепу.

Особливістю гілки самосилу гайового є те, що його багаторічні пагони розташовуються в ґрунті, а на денній поверхні розвиваються облиствені квітконосні пагони (мал. 56).

58. Схема будови гілки самосилу гайового

59. Схема будови гілки чебрецю Дзевановського

На малюнку видно повзучі здерев'янілі стебла і трав'янисті вертикальні квітконосні пагони

Розділ 8. Морфогенез видів губоцвітих, його періодизація і типологія

8.1. Індивідуальність рослин і питання їх морфогенезу

8.2. Періодизація онтогенезу і синонтогенезу видів губоцвітих

8.3. Онтоморфогенез напівдеревних і трав'янистих багаторічних видів рослин

У підрозділі 8.3 описано особливості індивідуального розвитку, або так званого онтоморфогенезу рослин, які належать до напівдеревних і трав'янистих життєвих форм.

Впродовж такого розвитку рослина перебуває у послідовно змінюваних вікових станах. Ці стани мають такі назви: сходи, ювенільні, молоді вегетативні, дорослі вегетативні, молоді генеративні (статеві зрілі, цвітуть і плодоносять), середньовікові генеративні, старі генеративні і сенільні (старіючі і відмираючі) рослини.

Для вивчення онтоморфогенезу того чи іншого виду рослини у місці його поселення в певному рослинному угрупованні вишукувалися особини цього виду у різному віковому стані, викопувалися з ґрунту, описувалися і зарисовувалися. Завдяки такому способу дослідження отримувалася докладна характеристика всього життєвого циклу рослини певного виду і певної життєвої форми.

Щоб у читача склалося певне зриме уявлення про особливості великого життєвого циклу (онтоморфогенезу) досліджених рослин, їх послідовні вікові стани, вирішено подати лише малюнки рослин в окремих вікових станах, що належать до різних життєвих форм.

Називаю види рослин та їхні життєві форми, малюнки яких наводяться нижче.

1. Самосил паннонський, який належить за життєвою формою до стрижнекорневих півкущиків (мал. 60 і мал. 61).

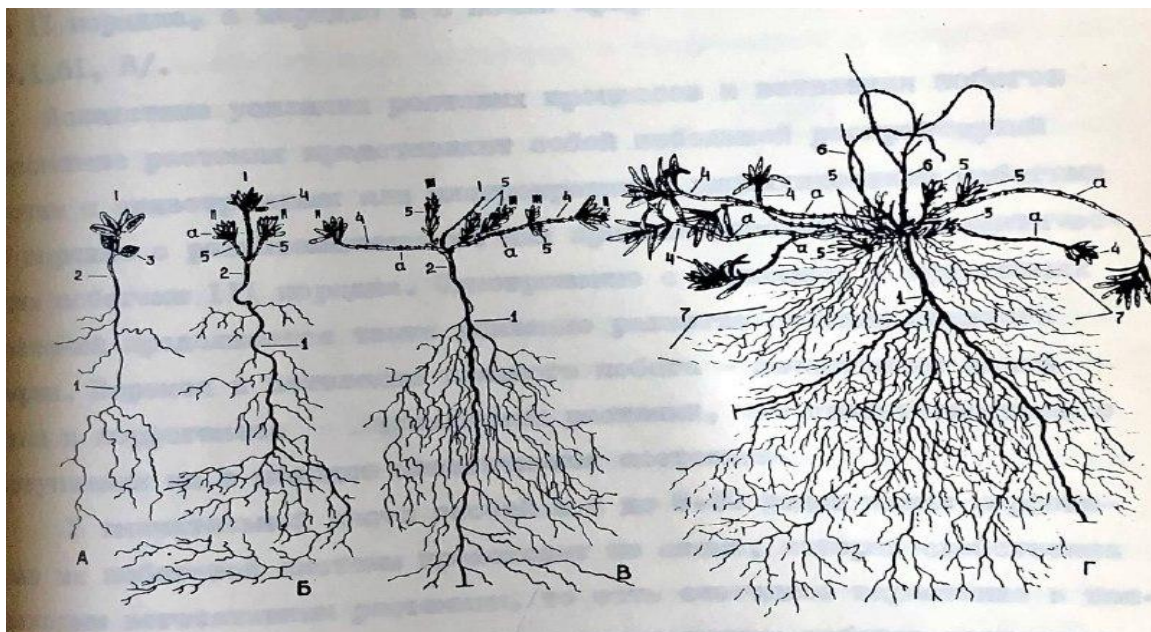
Росте на травистих схилах із відслоненнями вапнякових порід. Розвиває численні біловатошорсткі пагони, які стеляться по поверхні ґрунту.

2. Самосил гайовий, який на відміну від самосилу паннонського належить до стрижнекорневих підземно довгокореневищних півкущиків, які розростаються і утворюють густі куртини (мал. 62; мал. 63; мал. 64).

Досить поширена по всій Україні рослина. Росте на узліссях, галявинах, відслоненнях. Висота її пагонів коливається в межах 10-30 см.

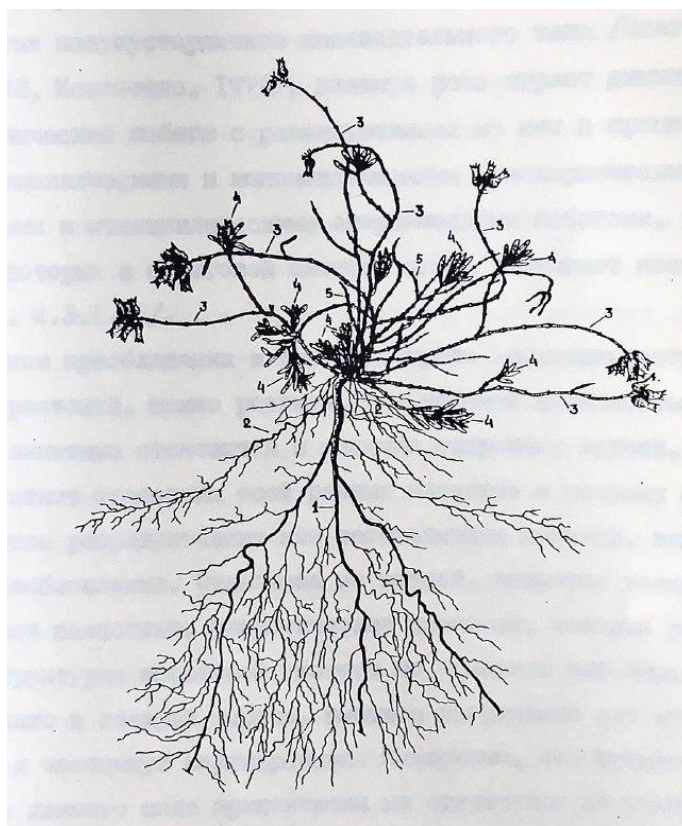
3. Шавлія лучна, рослина, яка належить до стрижнекорневих трав'яних багаторічників (мал. 65).

Належить до широко розповсюджених в Україні рослин, які ростуть на луках, лісових галявинах, по чагарниках. Зацвітає у травні, утворюючи квітоносні з темно-синіми квітами пагони заввишки до 80 см.

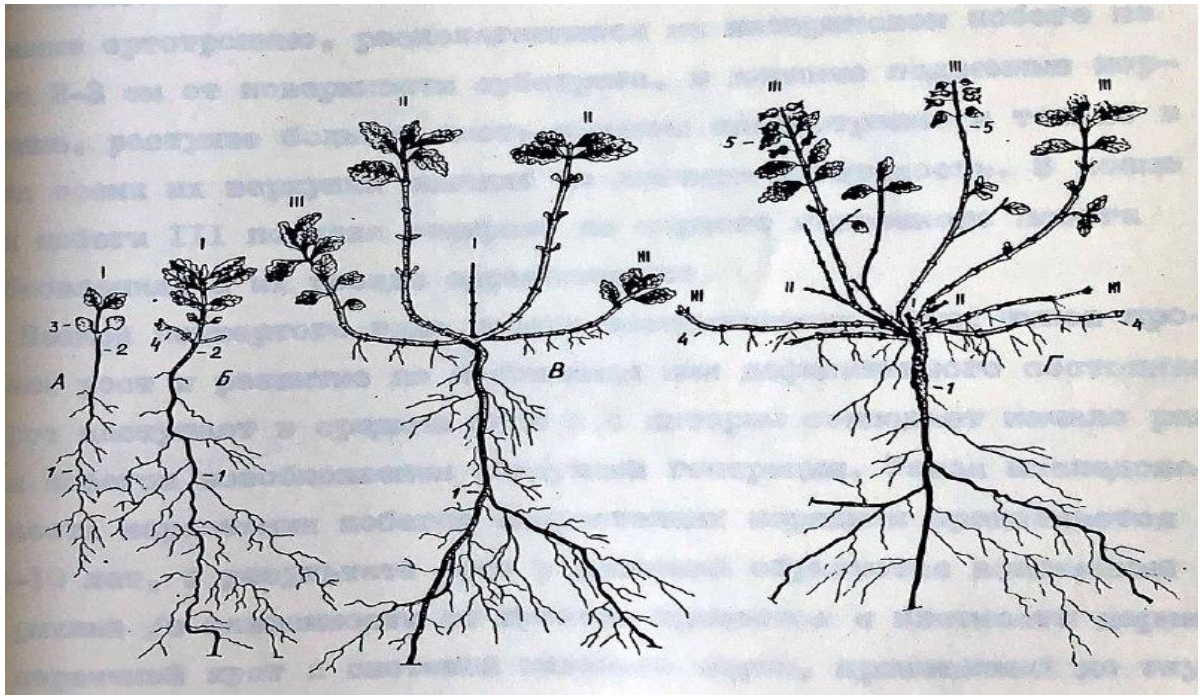

61. Початкові етапи розвитку стрижнекореневого півкущика
самосилу паннонського

Вікові стани рослин: А – ювенільні, Б і В – молоді вегетативні (відповідно 2-го і 3-го року життя), Г – дорослі вегетативні.

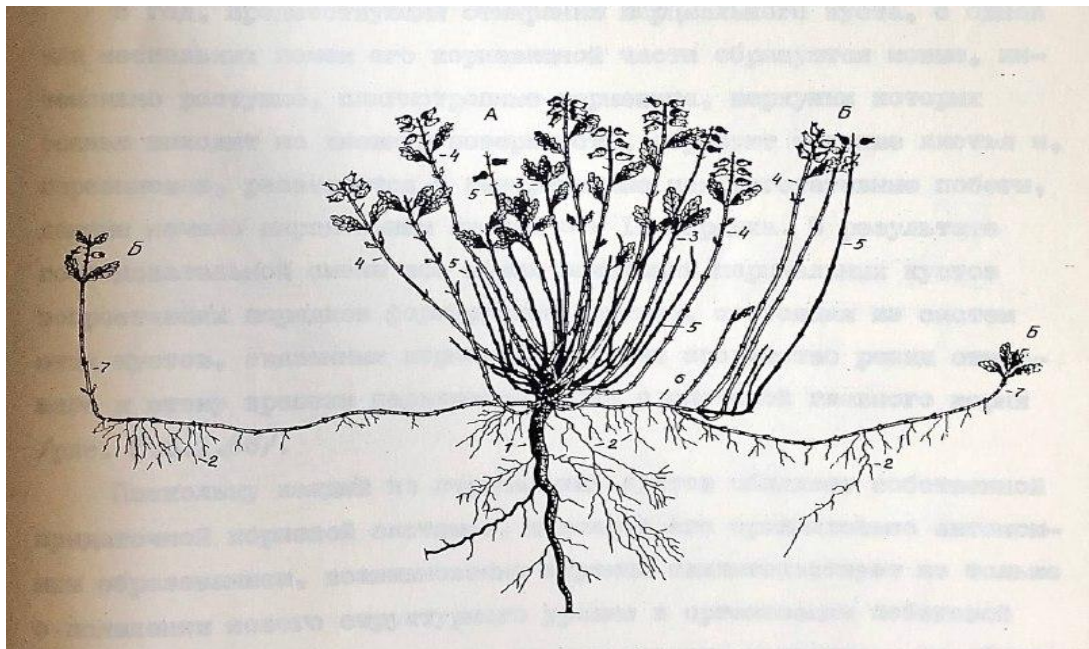

62. Молода генеративна рослина півкущика самосилу паннонського

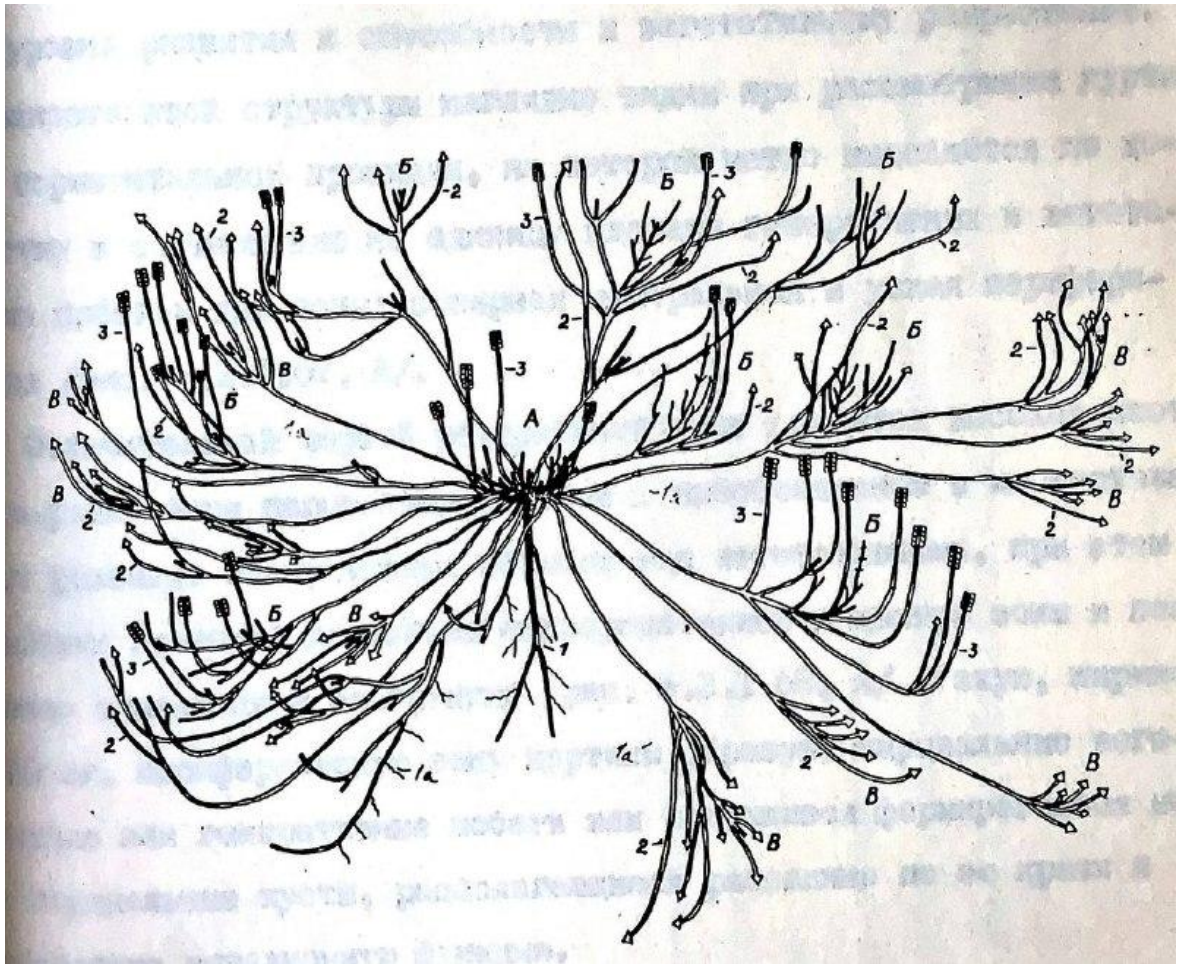

63. Початкові етапи онтоморфогенезу самосилу гайового

Вікові стани рослин: А – сходи; Б – ювенільні; В – молоді вегетативні;
Г - молоді генеративні (квітучі, плідні)

64. Рослина самосилу гайового у молодому генеративному віковому стані, яка утворює довгі підземні здерев'яні кореневища, що призводить до її розростання. Верхівки кореневищ згодом змінюють напрям росту з горизонтального на вертикальний, утворюючи надземні облиствені пагони, які галузяться в основі, даючи початок так званим парціальним кущам.

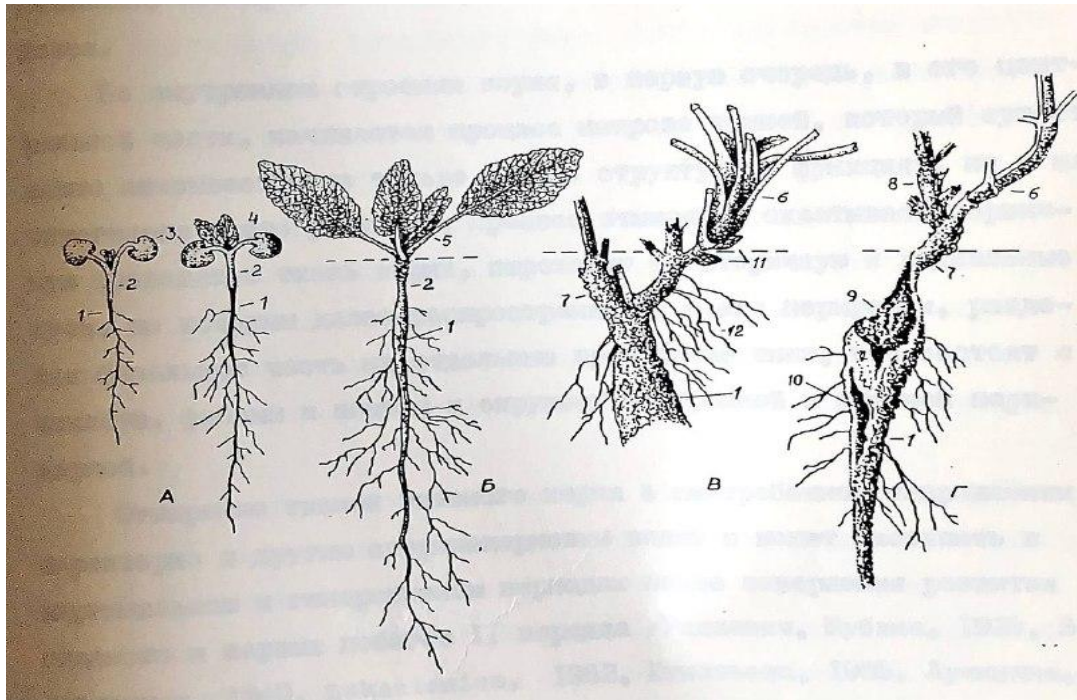

65. Схема будови середньовікової генеративної особини самосилу гайового

На малюнку бачимо рослину самосилу гайового у середньовіковому генеративному віковому стані, у якій внаслідок розвитку в різні сторони від первинного куща, позначеного буквою А, багатьох підземних здерев'янілих кореневищ та їх галуження сформувалася велика кількість парціальних кущів, позначених буквою Б. У природі така рослина має вигляд круглястої куртини з численними квітоносними пагонами.

Розглянувши малюнки напівдеревних життєвих форм на прикладі двох видів самосилу паннонського і самосилу гайового, перший з яких належить до стрижнекорневих півкущиків, а другий до стрижнекореневокореневищних півкущиків, які здатні до вегетативного розростання і просторового поширення, перейдемо тепер до розгляду малюнків видів рослин, які належать до іншого типу життєвих форм, якими є *багаторічні трави*.

Ці життєві форми відзначаються значною різноманітністю своєї морфологічної будови та біологічними особливостями. Вони, як і розглянуті вище півкущики, також бувають стрижнекорневими і кореневищними багаторічниками і відзначаються різноманітністю їхнього морфогенезу.

66. Рослини стрижнекореневого трав'яного багаторічника шавлії лучної різних вікових станів

Вікові стани рослин: **А** – сходи; **Б** – молоді вегетативні; **В** – середньовікові генеративні; **Г** – старі генеративні.

На малюнку добре видно як у рослин з віком поступово розвивається і потовщується головний корінь. Однак чим старша рослина, тим її головний корінь не тільки потовщується, але в ньому відбуваються щораз більше процеси руйнування його внутрішніх тканин, які призводять до втрати ним життєвої функції і відмирання всієї рослини.

8.4. Синотоморфогенез кондивідуальних трав'янистих багаторічників

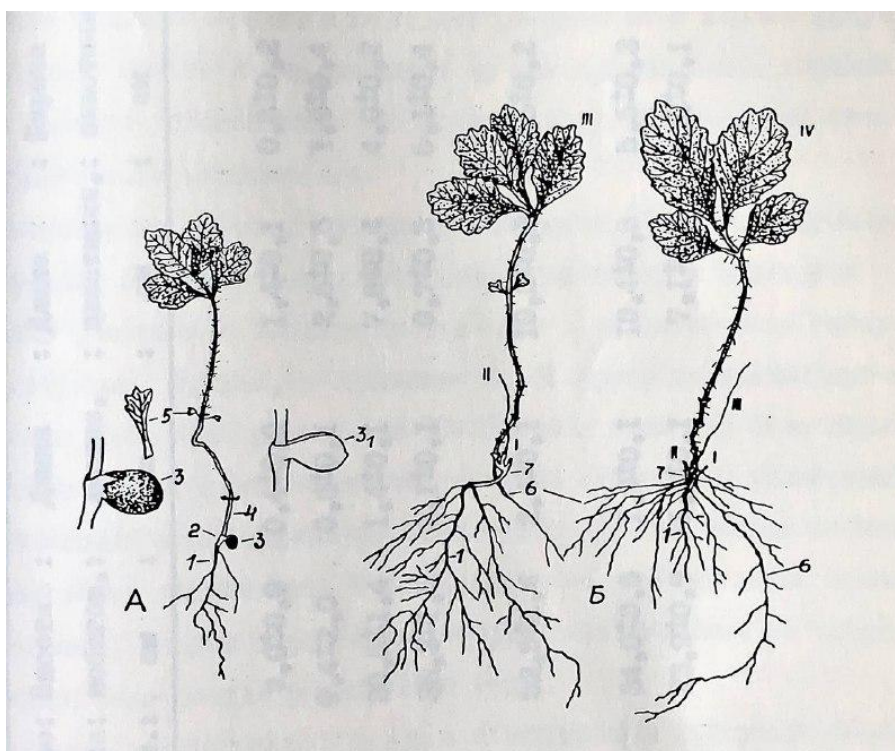
У підрозділі 8.4 описується розвиток особливої групи рослин, які впродовж свого життя на певному його етапі розпадаються на окремі життєздатні частини внаслідок вегетативного розмноження. Такі частини рослини мають кореневу і пагонову системи, завдяки чому вони є самостійними організмами, які продовжують свій індивідуальний розвиток, або онтогенез.

Рослина, або індивідум, яка виросла з насіння, після вегетативного розмноження, тобто поділу до того цілісного її тіла на окремі життєздатні частини, які стають індивідами вегетативного походження, являє собою сукупність особин насінного походження та певної кількості особин вегетативного походження.

Таку сукупність особин певної рослини називають клоном або кондивідуумом, або збірним чи сукупним індивідуумом. Такі рослини називають кондивідуальними.

Розвиток або життєвий цикл рослини кондивідуума називають синонтогенезом, або збірним чи сукупним онтогенезом, бо кожна особина кондивідуума здійснює окремо свій самостійний індивідуальний розвиток, або онтогенез.

Розглянемо тепер малюнки синонтогенезу кондивідуальних рослин, які наводяться нижче.

67. Початкові етапи розвитку короткорееневищного трав'яного багаторічника кадила мелісолистого

Рослини у ювенільному (А) та молодому вегетативному (Б) вікових станах

Кадило мелісолисте (*Melittis melissophyllum*) є рослиною, що росте у наших широколистяних лісах.

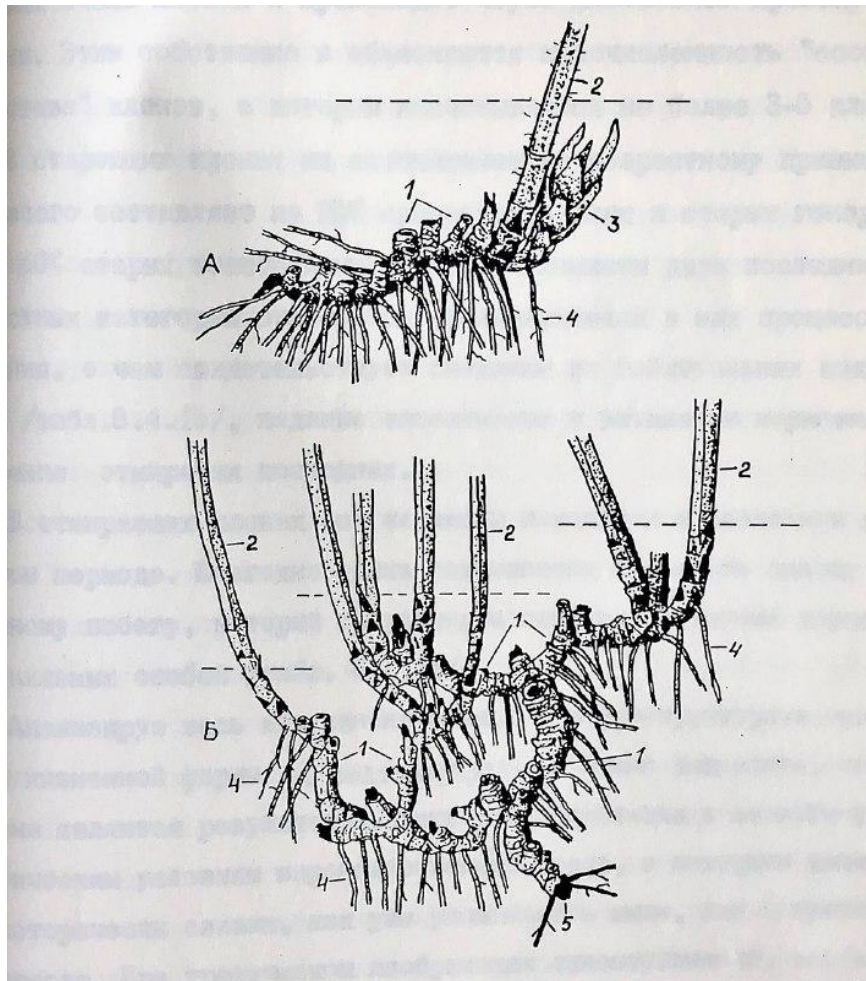
Поширене воно в цих лісах ще з третинного періоду, який тривав мільйони років тому назад. Отже, в наш час є реліктовою рослиною.

Відзначається ще також тим, що його насіння проростає підземно, без виносу сім'ядоль на поверхню ґрунту, що властиво абсолютній більшості сучасних рослин.

Як видно з нижче розташованого малюнку, рослина на перших етапах життя утворює по одному надземному пагону, який осінню кожного року відмирає до розташованої в гранті його основи, де є брунька відновлення, з якої наступної весни виростає новий пагін. Основа пагона з брунькою відновлення залишається живою і стає складовою підземного кореневища, яке наростає моноподіально впродовж молодого генеративного вікового стану, продовжуючи кожного року до певного віку його довжину.

У середньовіковому генеративному стані внаслідок утворення весною кожного року з бруньок основи материнського пагона двох нових пагонів кореневище розгалужується і починає від основи відмирати.

Внаслідок поступового процесу відмирання кореневища вона розпадається на окремі частини, які стають самостійними живими особинами. Так утворюється до того з рослини насінного походження сукупність особин, або клон, або інакше кажучи кондивідуум, розвиток якого стає синонтогенезом.

68. Загальний вигляд кореневища кадила мелісолистого у молодому (А) та середньовіковому (Б) генеративному вікових станах

Пояснення: 1 – частини кореневища; 2 – нижні частини погонів поточного року; 3 – пагін відновлення; 4 – додаткові корені; 5 – відмерла частина кореневища від його основи.

До кондивідуальних трав'яних вкороченокореневищних багаторічників належить також доволі поширена в Україні на луках та узліссях буквиця лікарська (*Betonica officinalis*).

Характерною особливістю цієї рослини є те, що її багаторічне тіло утворене з підземного кореневища, яке наростає моноподіально завдяки діяльності верхівкової твірної тканини, якій властивий вегетативний органогенез.

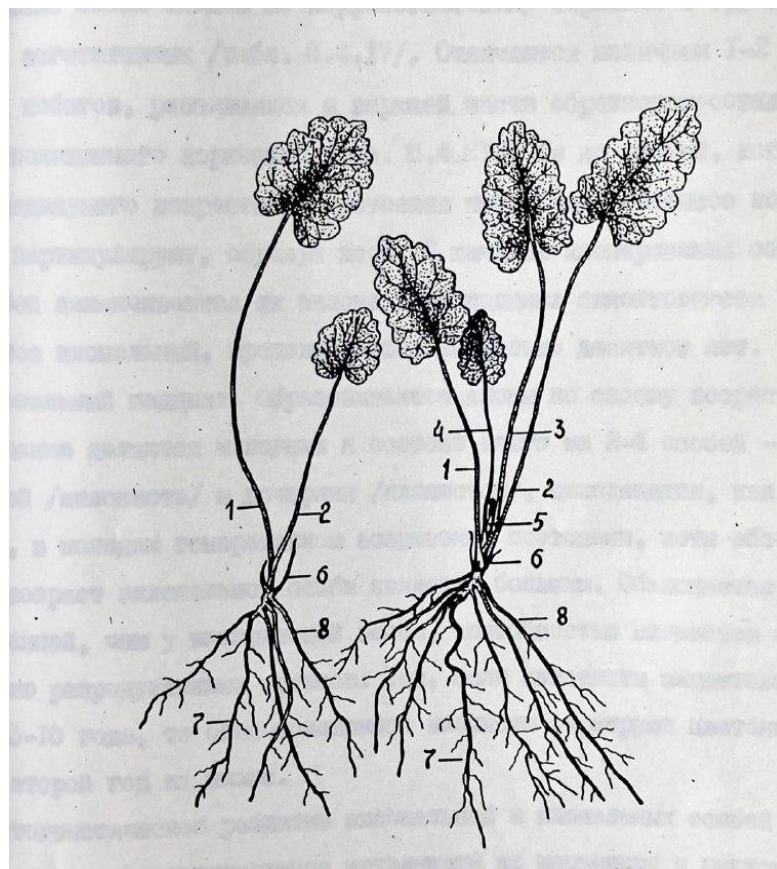
Квітконосні пагони на такому кореневищі утворюються виключно з його бокових бруньок.

Із віком у процесі наростання кореневище розгалужується, внаслідок чого на материнському кореневищі і розвиваються бокові кореневища, які з часом в основі перегнивають і відділяються від нього, стають самостійними особинами.

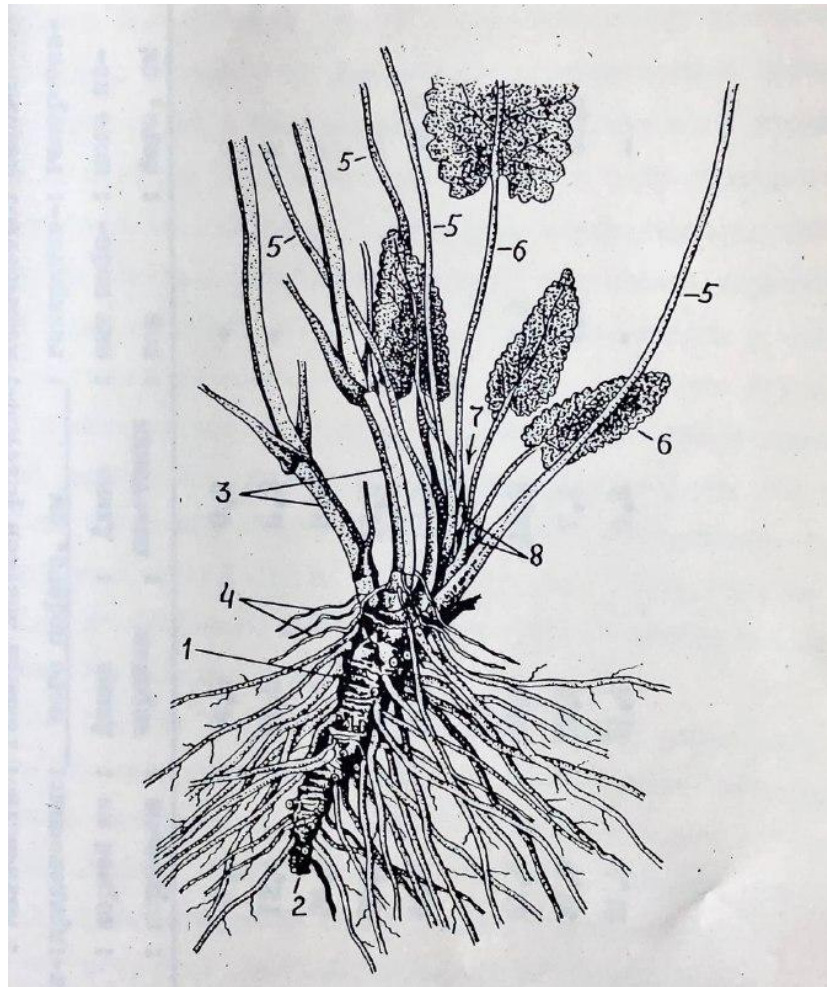
Так виникає клон, або кондивідуум буквиці лікарської, який продовжує свій розвиток за способом синонтогенезу.

Нижче розташовані малюнки дають зриме уявлення про морфологічну будову цієї рослини та її морфогенез.

єє

69. Рослини буквиці лікарської у ювенільному віковому стані

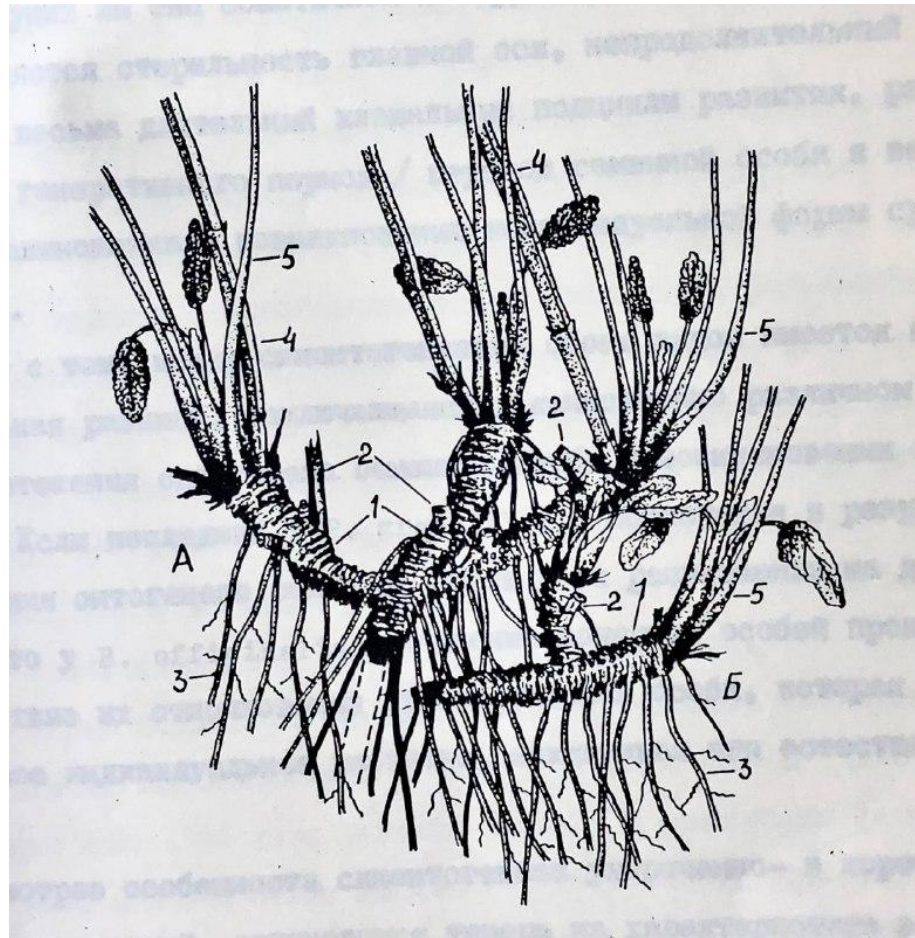

70. Рослина буквиці лікарської
у молодому генеративному віковому стані

Пояснення: 1 - життєдіяльне кореневище з розвинутими на ньому багатьма додатковими коренями; 2 – нижня частина кореневища, що починає відмирати; 3 - квітконосні пагони, що розвинулися з бічних бруньок кореневища. На верхівці кореневища видно зачаткові пагони наступного року.

На наступній сторінці представлено малюнок, що зображає середньовікову генеративну особину буквиці лікарської, у якої за весь час її життя сформувалося розгалужене кореневище.

Добре видно, що для кореневища властивий процес його відмирання від основи, внаслідок якого розгалужене кореневище розпалося і розділилося на дві самостійні особини, одна з яких є насінного походження, а друга утворилася внаслідок вегетативного розмноження.

71. Рослина буквиці лікарської у середньовіковому генеративному стані, яка внаслідок вегетативного розмноження стала кондивідуумом.

Пояснення: А – особина насінного походження; Б - особина вегетативного походження.

На малюнку добре видно потовщені підземні кореневища з багатьма додатковими коренями та молоді листки пагонів наступного року.

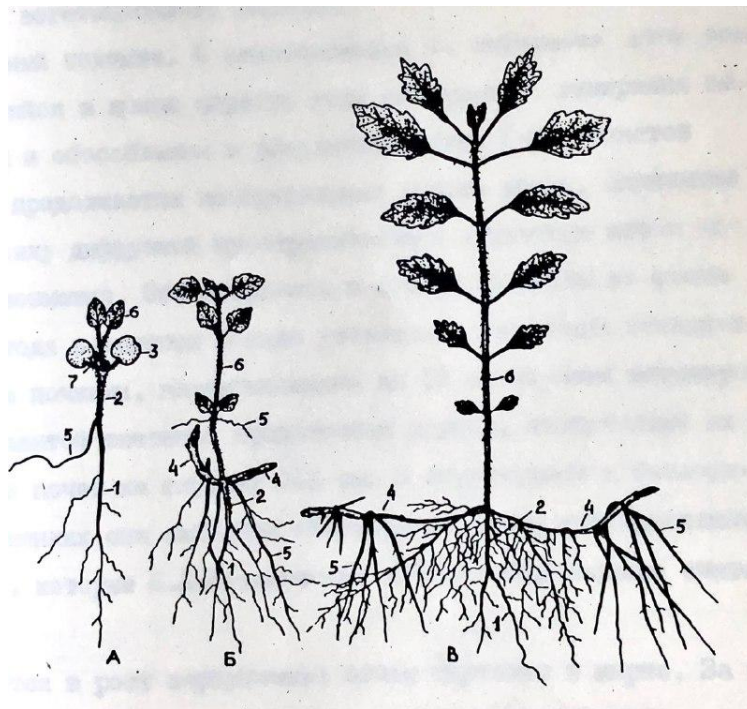
На наступних трьох малюнках показано особливості розвитку своєрідної трав'янистої рослини вологих і заболочених лук, яка називається вовконіг європейський (*Lycopus europaeus*).

У неї з весни розвиваються багаторічні кореневища, а досить довгі однорічні підземні горизонтальні пагони, які називаються столонами.

Наростають столони до осені. В цю пору їхні верхівки потовщуються, укорінюються, їх ріст спрямовується до денної поверхні, а вся решта горизонтальна частина пагона відмирає.

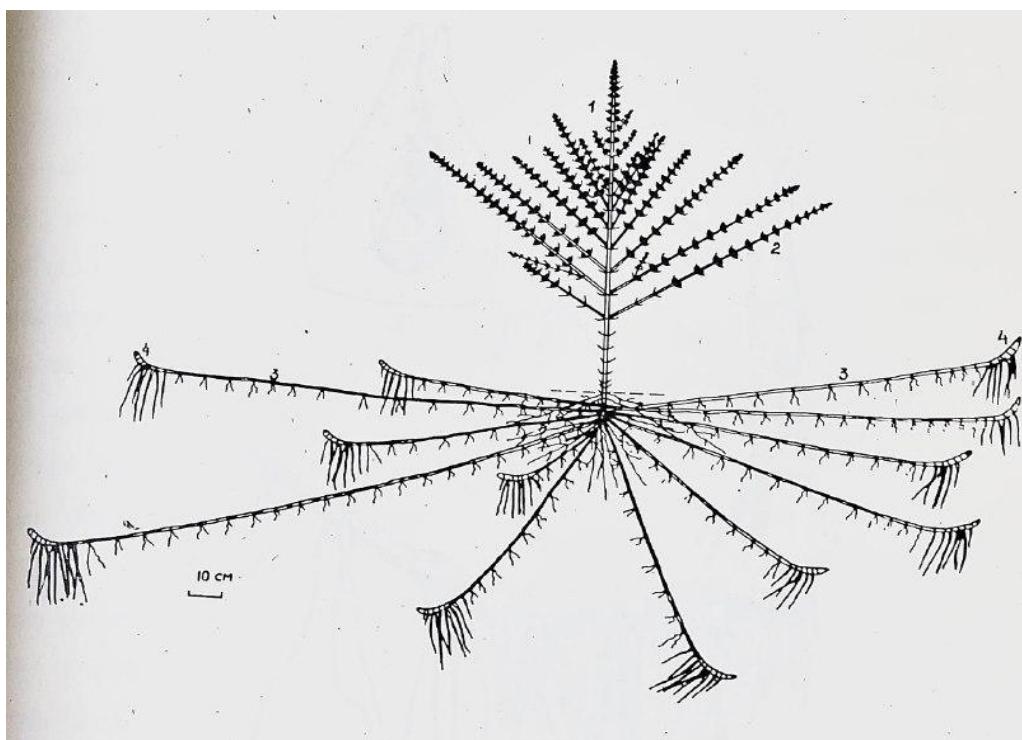
Такі верхівки перезимовують і наступної весни з них розвиваються нові надземні пагони, які утворюють нові столони.

І так продовжується з року в рік.

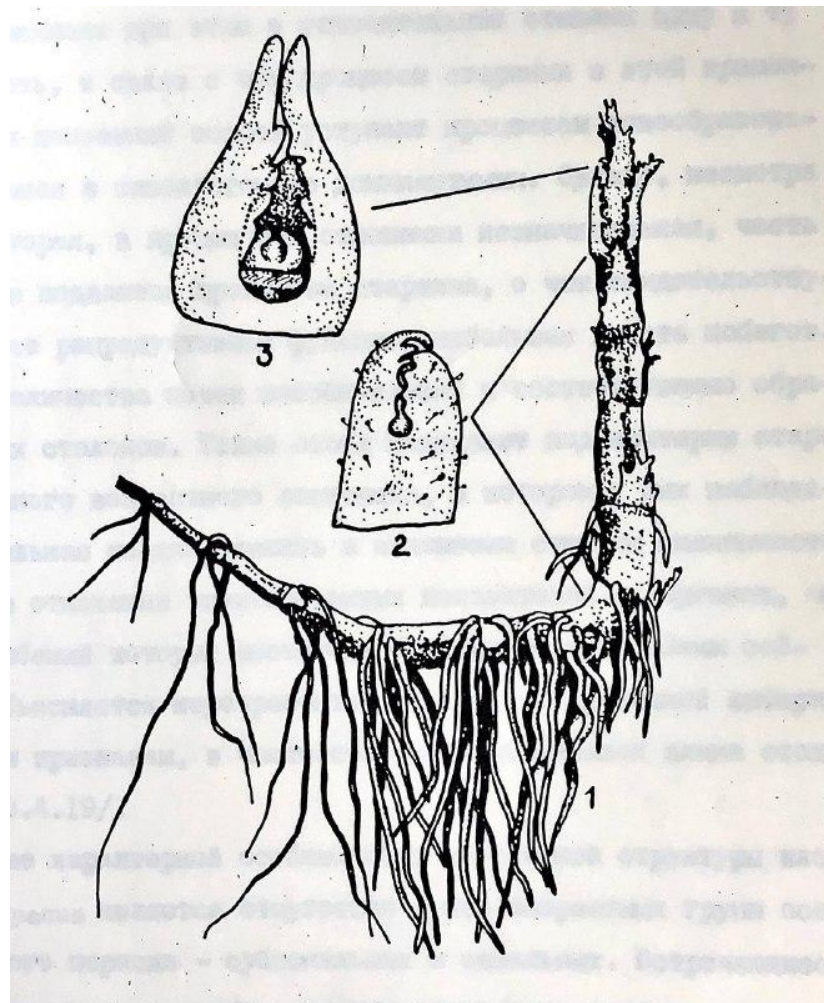
72. Початкові етапи розвитку вовконога європейського

Вікові стани рослин: А – сходи; Б - ювенільні; В – молоді вегетативні у яких розвиваються столони.

73. Схема будови середньовікової генеративної особини
вовконога європейського

На малюнку добре видно 12 столонів, які відходять в різні сторони від основи квітконосного пагона і верхівки яких починають потовщуватися.

74. Верхівка столона вовконога європейського, яка відділилася осінню від материнської рослини внаслідок відмирання столона і стала самостійною.

Після перезимівлі з неї виросте нова квітконосна рослина, від якої розвинуться нові порядки столонів.

Пояснення: 1 - додаткові корені на верхівці столона; 2 – загальний вигляд пазушних бруньок, з яких розвиваються столони; 3 – верхівкова брунька, з якої розвинеться квітконосний пагін.

8.5. Типи онтогенезу і синонтогенезу видів різних життєвих форм

Розділ 9. Життєві форми губоцвітих, їх класифікація і еколого-географічний аналіз

9.1. Біологічний і прагматичний аспекти поняття «життєва форма» рослин

9.2. Життєва форма як основна таксономічна одиниця і спосіб її найменування

9.3. Класифікація життєвих форм губоцвітих і принципи її побудови

9.4. Порівняльний таксономічний аналіз життєвих форм губоцвітих, основні риси екології та закономірності географічного поширення

Висновки

Використана література

З теми дисертаційної роботи було опубліковано в наукових журналах України та за кордоном (Російська Федерація) 24 наукові статті.

Основні результати дисертації доповідалися на V - VIII з'їздах Українського ботанічного товариства (1972, 1977, 1982, 1987 рр., м. Київ), на Першій республіканській нараді з питань біогеоценологічних досліджень в Україні (м. Львів, 1975), на міжвишівській конференції, присвяченій вивченню структури і динаміки рослинного покриву (м. Москва, 1977), на республіканському семінарі з проблем еволюційної морфології і біохімії в систематиці і філогенії м. Ялта, 1980), на V-ій Всесоюзній школі з теоретичної морфології рослин (м. Львів, 1987), на конференції «Архітектоніка рослин і життєві форми» (м. Москва, 1989), а також на засіданнях Львівського відділення Українського ботанічного товариства.

У завершеному вигляді дисертація обговорена на розширеному засіданні кафедри біології Львівської академії ветеринарної медицини та відділів Інституту екології Карпат АН України, а також на розширеному засіданні відділу систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного АН України (м. Київ).

Наукова новизна роботи. Дисертація є першою монографічною роботою про життєві форми губоцвітих України, особливості їх морфоструктурної організації, закономірності морфогенезу та класифікацію.

На основі концепції структурно-функціональних зон монокарпічного пагона і використання математичних методів розроблено (у співавторстві з доцентом Б.І. Козієм) оригінальні методики зонального моделювання метамерної будови монокарпічних пагонів різних типів і гармонійного аналізу статистично репрезентативних моделей їх екзоморфологічних параметрів, з допомогою яких виявляються основні закономірності загальної і зональної поздовжньої симетрії даного органу у рослин різних видів.

Встановлено, що зміна окремих ознак вздовж осі пагона є генетично детермінованою і специфічною для кожного видового таксону.

Завдяки такій особливості поздовжньої симетрії пагона, остання набуває статусу діагностичної ознаки і може застосовуватися у систематиці та селекції рослин.

Вперше для видів губоцвітих розроблено лінійну систему пагонів, що відображає особливості їх будови, розвитку та відмирання.

Обґрунтовується доцільність виділення інтегративних типів пагонів на основі певного поєднання ознак, що властиві пагонам конкретного виду й обумовлені його генотипом.

Вперше отримані дані про закономірності морфогенезу монокарпічних пагонів різних типів і життєвих форм.

Запропоновано новий підхід до виділення фаз морфогенезу пагона і типізації цього процесу, встановлена константність одних фаз морфогенезу, які властиві розвитку пагонів будь-якого типу, і специфічність інших, що проявляються у пагонів певних типів.

Вперше акцентується на явищі «ефекту формотворення елементарного метамера», розкривається його роль в утворенні різноманітних морфологічних конструкцій пагонів і модулах їх трансформації.

Виявлені особливості формування моноподіальної і симподіальної системи пагонів, охарактеризовані моделі пагоноутворення, в тому числі і вперше виділеної моноподіальної напіврозеткової. Проведено їх класифікування на субмоделі за характером метаморфозу пагонів, ступенем спеціалізації, особливостями відмирання та топографією органів іновачій.

Запропоновано схему вікової періодизації великого життєвого циклу (синонтогегнезу) квіткових рослин, на базі застосування якої досліджено морфогенез індивідуальних, складноіндивідуальних кондивідуальних напівдеревних та трав'янистих життєвих форм.

Розроблено класифікацію онтогенезу і синонтогенезу рослин, дано еволюційну оцінку виділеним класифікаційним категоріям.

Критично аналізується поняття «власне життєва форма» у значенні основної одиниці еколого-морфологічної класифікації.

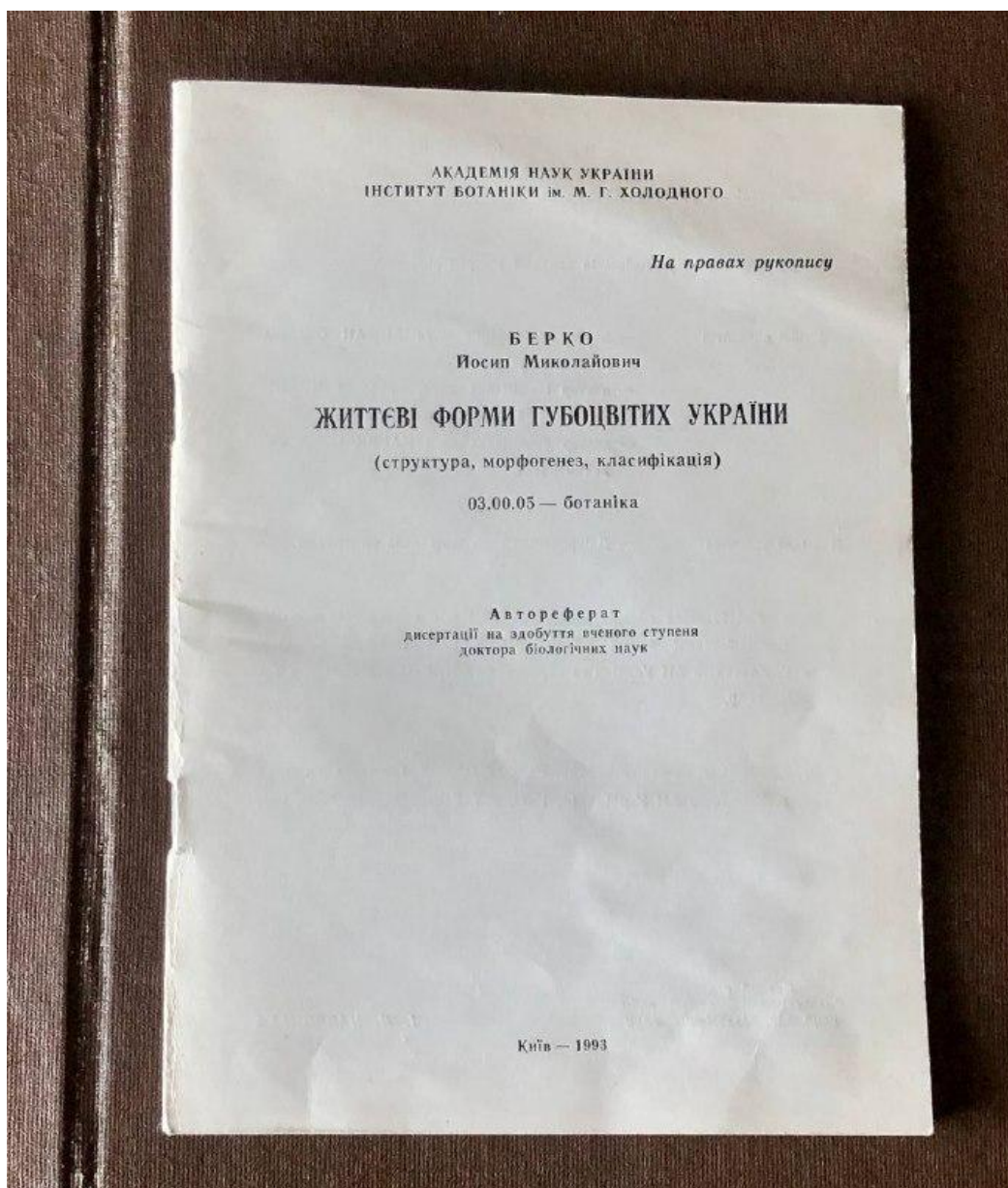
Дається новий спосіб найменування власне життєвих форм і обґрунтовується некоректність застосування з метою їх найменування видових назв рослин.

На основі синтезу отриманих даних про будову і морфогенез пагонів, моделі формування пагонових систем, структуру і морфогенез видів губоцвітих України вперше складено ієрархічну класифікацію життєвих форм рослин цієї родини, в якій запропонована нова система класифікаційних одиниць різних рангів.

Проведено порівняльний аналіз таксонів цієї системи, виявлені кількісні співвідношення між ними, закономірності географічного поширення в межах України, а також здійснена їх оцінка з позицій основних напрямків еволюції життєвих форм рослин.

Згідно з чинним положенням про докторські дисертації написана така дисертація повинна бути представлена до захисту на Спеціалізованій вченій раді відповідного наукового закладу.

До захисту дисертації її автор повинен написати автореферат цієї дисертації і за місяць до дати захисту розіслати його за встановленим списком у різні наукові установи та бібліотеки України (мал. 75).

75. Моя докторська дисертація, на якій сфотографовано її автореферат

Науковці цих установ на основі аналізу змісту автореферату дисертації дають їй оцінку щодо того заслуговує чи не заслуговує її автор надання йому наукового ступеня доктора біологічних наук. Оцінка дисертації у формі письмового відгуку надсилається поштою в наукову установу, де відбуватиметься захист дисертації.

Написану мною дисертацію я подав до захисту в Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного АН України (м. Київ).

Відбувся захист дисертації 3 лютого 1994 року о 10-ій годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д0165201 цього інституту. Мені приємно відзначити, що захист дисертації був успішним, на підставі чого

ухвалою цієї ради (протокол № 137) мені було надано науковий ступінь доктора біологічних наук.

Згідно з чинним положенням матеріали захисту дисертації на Спеціалізованій вченій раді Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного АН України були направлені у Вищу атестаційну комісію України (м. Київ), яка схваливши їх, вручила мені на своєму засіданні, на якому я був присутній, Диплом доктора наук ДН № 000924 (мал. 76).

76. Зовнішній вигляд диплому доктора наук

77. Диплом доктора наук у розгорнутому вигляді, виданий Берку Йосипу Миколайовичу

Отримавши диплом доктора наук, мною було показано його оригінал і представлено його копію вченій раді за місцем моєї праці, тобто у Львівську академію ветеринарної медицини, яка своєю ухвалою від 28 листопада 1996 року (протокол № 8) надала мені вчене звання професора кафедри біології, на підставі чого Міністерство освіти України видало мені Атестат професора ПР АР № 001030 (мал. 78).

78. Зовнішній вигляд атестата професора

79. Атестат професора в розгорнутому вигляді, виданий Берку Йосипу Миколайовичу

Зауважу, що окрім вручення диплому доктора наук і атестата професора у вигляді книжечок, відповідно Вища атестаційна комісія України та Міністерство освіти України одночасно вручали ці документи у вигляді, що давало можливість їх помістити в рамочки і повісити на стіні домашньої кімнати чи наукового кабінету, що я із задоволенням зробив (мал. 80).

80. Диплом доктора наук і атестат професора на спеціальних листках для їх поміщення в рамочки і повішення на стіні кабінету

Отримавши диплом доктора біологічних наук і атестат професора, я продовжував займатися науковою роботою з теми моєї докторської дисертації, оскільки залишилася низка питань, які потребували подальших досліджень.

У літній період, особливо під час профспілкової відпустки, яку я проводив в селі Підгірці Бродівського району на Львівщині разом з дружиною Зеновією і дітьми дочкою Оксаною та сином Тарасом, живучи в хаті її батьків, мною проводилися також польові збори рослин родини губоцвітих, які росли на горбистих з виходами вапняків околицях цього села.

На підставі опрацювання зборів рослин, мною підготовлялися наукові статті, які я опубліковував у наукових журналах. Окрім власних наукових досліджень, мною проводилися також наукові заняття зі студентами, яких я залучав до створеного на кафедрі наукового студентського гуртка.

Практично впродовж усього часу перебування на викладацькій роботі в зооветеринарному інституті такий гурток я створював кожного року, в якому займалися 5-6 студентів з того курсу і факультету, на якому мені доводилося викладати чи то ботаніку, а чи заповідну справу.

Розвитку наукових здібностей студентів в інституті приділялася велика увага. Кожного року тут проводилися факультетські та інститутська наукові конференції, друкувалися їх програми, а навіть бувало й тези доповідей.

Студенти наукового гуртка з ботаніки (мал. 81, 82) опрацьовували різні групи корисних рослин і підготовляли на конференції реферативні доповіді або проводили фенологічні спостереження за рослинами на ботанічній ділянці кафедри.

81. На занятті наукового гуртка з ботаніки

82. Студенти на занятті наукового гуртка з ботаніки слухають розповідь наукового керівника про якийсь цікавий ботанічний об'єкт

Студенти, які вивчали заповідну справу, виявивши бажання займатися в науковому гуртку, отримували від мене теми наукової роботи, які вимагали від гуртківців докладної науково-дослідної роботи щодо збору первинного матеріалу.

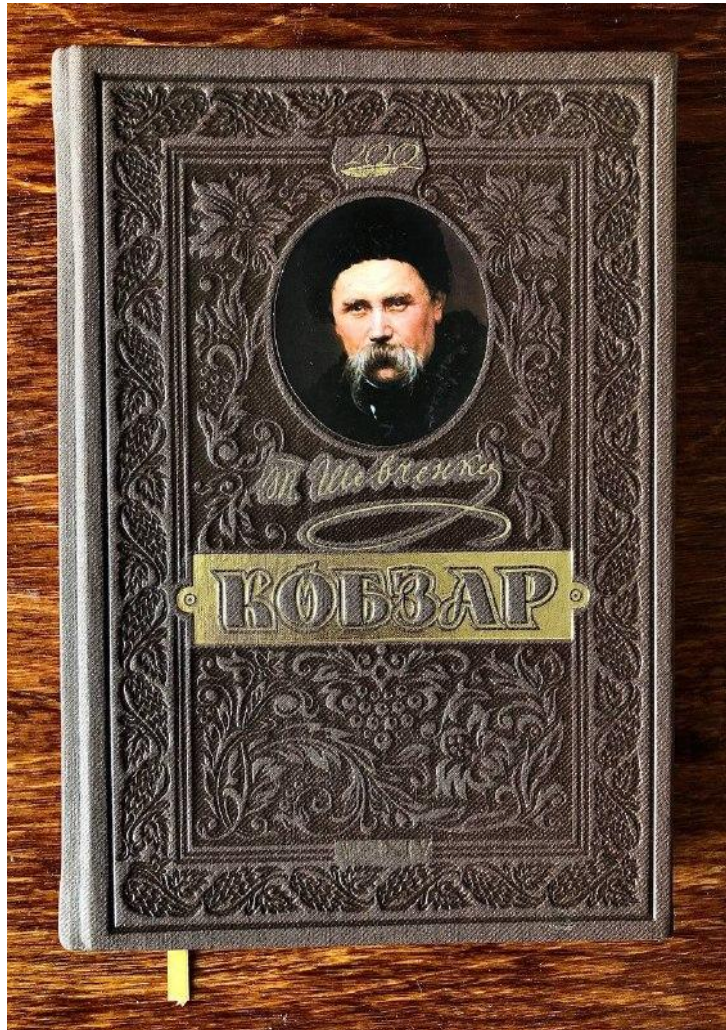
Справа в цьому, що я давав студентам конкретну тему про дослідження історико-культурних і заповідних об'єктів їх рідного села, містечка чи міста, для виконання якого їм доводилося опрацьовувати різнобічні відомості, зокрема, архівні, літературні, історичні, а також використовувати розповіді старших людей села тощо.

Мушу відзначити, що студенти з задоволенням виконували такі дослідження, оскільки можливо вперше їм доводилося пізнати історію, культурні і заповідні об'єкти їх рідних місць проживання.

Окремі студенти настільки ґрунтовно проводили свої дослідження з історії, культури та заповідних місць свого села чи містечка, що зібраний ними багатий і різнобічний матеріал вони використовували для написання дипломних робіт, а також наукових студентських робіт, які подавалися на міжуніверситетські конкурси, на яких вони завойовували призові місця.

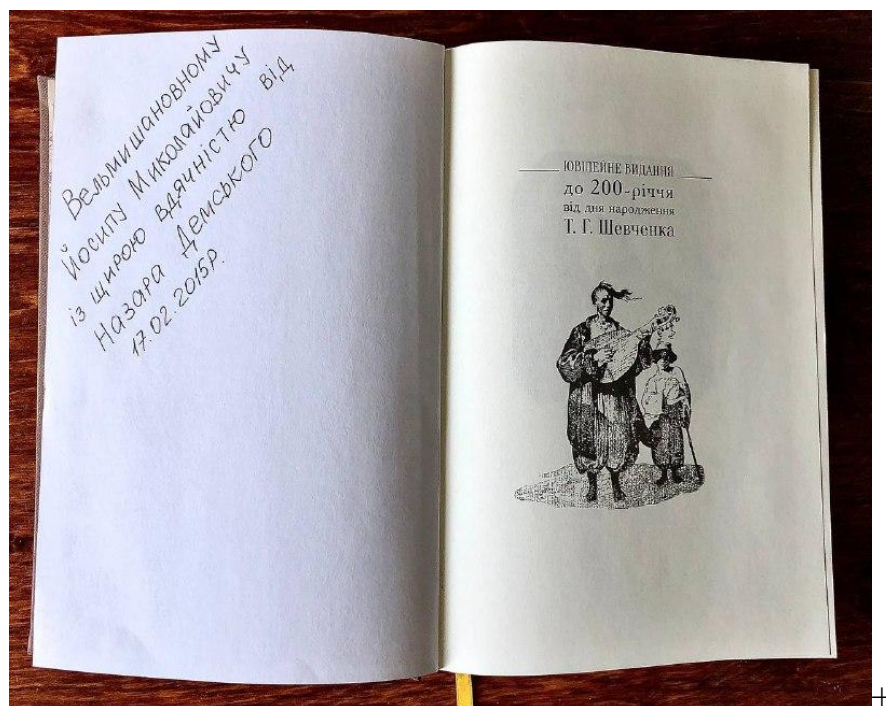
Із таких конкурсних і дипломних робіт мені пригадується робота студента Назара Демського, який з 2-го курсу, на якому я викладав навчальний предмет «Заповідна справа» і впродовж усіх наступних років навчання був активним учасником наукового гуртка і постійно спілкувався та радився зі мною з питань його науково-дослідної роботи.

Закінчуючи навчання в університеті, він з вдячності про нашу наукову співпрацю на згадку подарував мені ошатне, унікальне, ювілейне видання «Кобзаря», присвячене знаменній даті – 200-річчю від дня народження Поета (мал. 82).

82. Подарований мені студентом Назарем Демським «Кобзар»
Тараса Шевченка

Зі зворотної сторони передньої сторінки книги він написав таку присвяту: «Вельмишановному Йосипу Миколайовичу із щирою вдячністю від Назара Демського. 17. 02. 2015 р.» (мал. 83).

83. Дарчий напис студента Назара Демського на звороті передньої сторінки «Кобзаря» Тараса Шевченка

Заняття студентів у наукових гуртках впродовж усього терміну їх навчання в інституті пробуджувало і утверджувало у багатьох з них бажання в подальшому займатися науковою роботою, шлях до якої їм відкривався після успішного закінчення навчання в інституті і за умови успішної здачі екзаменів в аспірантуру.

Окрім щорічного наукового керівництва студентським науковим гуртком з ботаніки і заповідної справи, після захисту докторської дисертації у мене виникло бажання зайнятися навчанням аспірантів, науковим керівництвом їх науково-дослідною роботою, яка б у них завершувалася написанням дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук.

Це бажання ґрунтувалося на доброму знанні мною проблеми будови, морфогенезу та еволюції життєвих форм рослин, які я набув своєю багаторічною науково-дослідною роботою про життєві форми рослин родини губоцвітих флори України, на основі матеріалів якої було написано докторську дисертацію та її успішно захищено на Спеціалізованій вченій раді Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного Академії наук України (м. Київ).

Мені хотілося, щоб дослідження з цієї проблеми під моїм керівництвом і з моєю допомогою продовжувалися іншими молодими науковцями і на прикладі життєвих форм рослин інших систематичних груп.

З цією метою я звернувся до наукової частини університету (так став називатися наш колишній інститут, а пізніше й академія) про відкриття для мене аспірантури. На щастя, наукова частина задовольнила моє прохання і на

керованій мною кафедрі було офіційно відкрито аспірантуру та оголошено набір до неї аспірантів.

Бажання навчатися в аспірантурі виявила асистент нашої кафедри біології Мирослава Романівна Грицина, яка була випускницею біологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка.

Під час навчання в університеті вона спеціалізувалася по профілю кафедри ботаніки і мала, таким чином, відповідну ботанічну підготовку для вступу в аспірантуру.

Склавши успішно аспірантські вступні іспити, вона була зарахована на навчання і отримала від мене тему її науково-дослідної роботи, метою якої було вивчення життєвих форм видів рослин роду Дивина (*Verbascum* L.) Західного регіону України, особливостей їх морфоструктурної організації, закономірностей морфогенезу в процесі індивідуального розвитку рослин, тенденцій соматичної трансформації та можливостей практичного використання.

М.Р. Грицина повністю виконала поставлену перед собою мету наукової роботи, написала кандидатську дисертацію, яку успішно захистила в 2010 році на засіданні Спеціалізованої вченої ради Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного Академії наук України (м. Київ) і здобула науковий ступінь кандидата біологічних наук.

Після захисту дисертації через декілька років М. Р. Грицина вче1222222222ною

радою університету була представлена до звання доцента, а з створенням нової кафедри фармації і біології стала її завідувачкою.

Мушу признатися, що мені, звичайно, приємно за успіхи моєї колишньої аспірантки, яких вона досягла за час навчання в аспірантурі, написавши й успішно захистивши кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук, за постійне підвищення свого наукового рівня і вдосконалення педагогічної майстерності, що й стало закономірною підставою для призначення її на завідування новоствореною в університеті кафедрою фармації та біології.

Розділ 5 (13). На посаді завідувача кафедри

На п'ятнадцятому році моєї викладацької, виховної і громадсько-корисної роботи у Львівському зооветеринарному інституті сталася для мене поважна і приємна подія: мене наказом ректора від 20 жовтня 1983 року було переведено з посади доцента на посаду виконуючого обов'язки завідувача кафедри кормовиробництва і ботаніки.

Думаю, що така зміна моєї попередньої посади на нову і вищу за статусом зумовлена двома обставинами.

Першою з них, як вважаю, було постійне прагнення ректора інституту удосконалювати і поліпшувати організаційну та якісну сторони навчально-

виховного процесу в інституті. Пригадую, що з його ініціативи були запроваджені читання відкритих комплексних лекцій, в яких брали участь декілька лекторів різних спеціальностей, які, як фахівці своєї справи, докладніше розкривали те чи інше питання теми лекції. Такі лекції головним чином практикувалися на старших курсах ветеринарного і зоотехнічного факультетів.

З ініціативою ректора пов'язані також такі нововведення в навчальний процес як безмашинне програмоване навчання, використання на заняттях відеотехніки, установлення в аудиторіях відеокамер тощо.

Поновлювалася якісна структура кафедр з метою забезпечення їх тематичної чіткої визначеності шляхом вилучення з певної кафедри не властивих їй навчальних предметів і передачі їх на інші кафедри.

Так, у складі кафедри механізації тваринництва був навчальний предмет кормовиробництва, який ближчий до кафедр біологічного профілю, ніж до технічного.

Тому ректор вирішив за підтримки вченої ради інституту цей навчальний предмет поєднати з навчальним предметом ботанікою, яка з кормовиробництвом має спільний об'єкт вивчення і використання в тваринництві, яким є рослини.

З цією метою наказом ректора предмет кормовиробництва було вилучено з кафедри механізації і об'єднано з предметом ботанікою кафедри біології, на основі чого створено нову кафедру кормовиробництва і ботаніки.

Відповідно до назви кафедри її штат було поділено на два відділи, а саме: а) відділ ботаніки, що складався з чотирьох осіб, серед яких завідувач кафедри доцент Й. М. Берко, доцент М. В. Черевко, старший викладач С. О. Гелемей, старший лаборант О. С. Малицька, на місце якої після її звільнення за власним бажанням було прийнято Н. О. Савінову;

б) відділ кормовиробництва зі штатом шести осіб, серед яких доценти І. Ф. Батюк, Б. Я. Швайківський і Н. Г. Манилова, асистент Ю. П. Олефір, старші лаборанти А. Д. Слободяник і А. Я. Марухняк, який згодом звільнився, перейшовши на навчання в аспірантуру.

Із вилученням з кафедри біології предмету ботаніка на ній залишилися лише предмети зоологія та загальна біологія з перевагою фізіології сільськогосподарських тварин. Було вирішено цей останній з двох предметів перевести на кафедру фізіології с.-г. тварин, а кафедру біології з одним предметом зоологія перейменувати на кафедру зоології.

Щодо другої обставини, з якою пов'язано моє призначення на посаду завідувача кафедри було те, що ректор професор Степан Васильович Стояновський, треба віддати йому належне, підтримував тих викладачів, які досягли відчутних успіхів у педагогічній роботі, а також брали активну участь у громадській роботі в інституті.

Тільки поступивши на роботу в інститут і попрацювавши кілька місяців, як ректор доручив мені допомагати клубу студентської художньої самодіяльності, назначивши мене головою художньої ради цього клубу.

Роботи і клопоту з цим дорученням я мав предостатньо, про що я опишу далі в окремому розділі цього життєпису.

Однак, незважаючи на подібну ситуацію, я старався впродовж багатьох років свої обов'язки виконувати належним чином, забезпечивши добру організацію роботи гуртків художньої самодіяльності, постійно до пам'ятних дат в інституті відбувалися концерти цієї самодіяльності, що викликало схвалення у ректора, викладацького загалу та студентського колективу.

Думаю, що належне виконання мною обов'язків педагога і певним чином цього громадського доручення відіграло не останню роль у тому, що наказом ректора мене було призначено на посаду завідувача новоствореної кафедри кормовиробництва і ботаніки.

Більше двох років я виконував обов'язки завідувача цієї кафедри, після чого на Вченій раді інституту мене було офіційно затверджено на посаді завідувача кафедри. На цій посаді я пробув чотири роки до 1 жовтня 1989 року, від дня якого кафедру кормовиробництва і ботаніки було об'єднано з кафедрою зоології і новостворену кафедру названо, як і колись, кафедрою біології. Завідувати цією кафедрою було доручено мені.

Утворювали кафедру три відділи, зокрема відділ ботаніки, відділ зоології та відділ агрономії і кормовиробництва.

Окрім відділу зоології, штат якого складався з 5-ти осіб (професор О. П. Кулаківська, доцентки А. Ф. Сенік і В. В. Кусень, асистентка Х. Г. Макогон, старша лаборантка Т. В. Чвак), у кожному з решти двох відділів нараховувалося по 4 особи, зокрема у відділі ботаніки ними були завідувач кафедри доцент Й. М. Берко, доцентка М. В. Черевко, асистентка М. Р. Грицина, старша лаборантка Н. О. Савінова, а у відділі агрономії і кормовиробництва викладачами були доценти Б. Я. Швайківський та І. Ф. Батюк, асистент Лопушняк В. І. й асистентка Ю. П. Олефір.

Таким чином, усього колектив кафедри нараховував 13 осіб, з яких 11 були викладачами і 2 особи допоміжного персоналу (мал. 84).

Більша частина викладачів, зокрема 7 осіб, мали вчені звання і наукові ступені.

Вчене звання професора і науковий ступінь доктора біологічних наук мала Ольга Петрівна Кулаківська, решта викладачів були доцентами і кандидатами наук.

Прикметним для мене є те, що цією кафедрою я завідував 21 рік. Якщо до цих років додати 6 років завідування кафедрою кормовиробництва і ботаніки, то виходить, що на посаді завідувача кафедри в цьому навчальному закладі я перебував аж 27 років до 1 вересня 2010 року, коли я добровільно подав заяву на звільнення з посади за станом здоров'я.

Звичайно, що за такий довгий час перебування на посаді завідувача цієї кафедри періодично змінювався її особовий склад у зв'язку із звільненням з роботи одних осіб і прийняттям на роботу інших, змінювався і професійний та науковий рівень окремих викладачів: асистенти ставали доцентами і кандидатами наук, а я став професором і доктором біологічних наук.

84. Колектив кафедри біології, створеної 1 жовтня 1989 року

На знімку (зліва направо): сидять: асистентка Ю. П. Олефір; доцентка М. В. Черевко; колишня завідувачка кафедрою зоології, професорка О. П. Кулаківська; завідувач кафедри, доцент Й. М. Берко; доцентка А.Ф. Сенік; доцент Б. Я. Швайківський;

стоять: асистентка Х. Г. Макогон; старша лаборантка Т. В. Чвак; доцентка В. В. Кусень; доцент І. Г. Батюк; старша лаборантка Н. О. Савінова; асистентка М. Р. Грицина; асистент В. І. Лопушняк.

Так, з різних причин ряд викладачів, котрі читали студентам лекційні курси і вели інші види навчальних занять з ботаніки, лікарських та отруйних рослин у ветеринарній медицині, екології (доц. Черевко М. В.), зоології (проф. Кулаківська О. П., доценти Сковронський Р.В., Згерська К.В., Сенік А.П., Данильчак В.Д.), агрономії, луківництва і кормовиробництва (доценти Загоруйко А.Т., Батюк І.Ф., Швайківський Б.Я., асистенти Лопушняк В.І. та Олефір Ю.П.), а також старші лаборантки Малицька О.С., Савінова Н.О., Петрович І.Р. перестали працювати на кафедрі, а натомість їх посади посіли нові співробітники.

На поданих нижче фотографіях (мал. 85, 86) подібна зміна особового і якісного складу кафедри добре простежується.

85. Особовий склад кафедри біології наприкінці ХХ-го століття

На знімку (зліва направо): *сидять*: доц.. В.В. Кусень; зав. кафедри доц. Й.М. Берко; доц. Х.Г. Макогон; ст. лаб. Н.О. Савінова; *стоять*: доц. М.В. Черевко; ст.. лаб. Р. Б. Флюнт; ст. лаб. Т. В. Чвак; асист. М. Р. Грицина.

86. Особовий склад кафедри біології на початку ХХІ століття

На знімку: (зліва направо): *сидять*: доц. В.В. Петрунів, ст. лаб. О.Б. Швайківська-Косар, зав. кафедри докт. біол. наук, проф. Й.М. Берко, доц. Х.Г. Макогон; *стоять*: ст. лаб. Р.Б. Флюнт; доц.. А.П. Дідович; ст. лаб. Т.В. Чвак; доц. Т.Б. Нагірняк; асист., канд. біол. наук М.Р. Грицина.

Важливо відмітити, що характерною особливістю діяльності кафедри біології впродовж усього періоду її існування був притаманний їй багатопрофільний характер навчального процесу.

В перші роки ХХІ століття на кафедрі помітно розширився спектр навчальних дисциплін за рахунок введення нових, а саме: ботаніки з основами гідроботаніки, біології, прикладної зоології, зоології безхребетних, зоології хордових, кормовиробництва, технології кормів з основами кормовиробництва, ґрунтознавства.

Унаслідок набутого досвіду і науково-методичних досліджень кафедрою було впроваджено в навчальний процес удосконалений варіант моделі технології навчання, який характеризувався поєднанням традиційних і новітніх методів навчання та виховання студентів, модульний принцип навчання та рейтингова система оцінювання знань.

Для допомоги студентам у засвоєнні матеріалу на лабораторно-практичних заняттях, а також під час навчальних практик кафедрою за період її існування було підготовлено і видруковано понад 30 методичних рекомендацій і посібників з усіх навчальних дисциплін, що на ній викладалися.

Із 2006 року на кафедрі впроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу. Постійно приділялася увага вдосконаленню методики викладання навчальних дисциплін, набуттю студентами умінь та навичок самостійної роботи та наукових досліджень, формуванню їх як творчих особистостей з високою культурою та глибокими патріотичними переконаннями.

Вагому роль у розширенні і поглибленні знань студентів із зоології відігравав кафедральний зоологічний музей. У його колекції зберігаються численні мікропрепарати, мокрі препарати риб, земноводних, плазунів, голкошкірих, а також опудала риб, птахів і ссавців, окремі представники яких належать до екзотичних або рідкісних і занесені до Червоної книги України. Значних зусиль для збагачення його фондів докладала старша лаборантка Т.В. Чвак.

Крім навчання студентів, кафедра впродовж усього часу своєї діяльності активно проводила наукові дослідження, тематика яких була присвячена питанням біології насінневого розмноження лучних рослин (Т.К. Зеленчук, С.О. Гелемей), біології корисних представників дикорослої та інтродукованої флори, анатомії лікарських рослин (М.В. Черевко), морфоструктурної характеристики та генезису життєвих форм родини губоцвітих України (Й.М. Берко) та роду дивина з родини ранникові (М.Р. Грицина), підвищення продуктивності різних типів лук Львівської області (А.Т. Загоруйко, Н.Г. Манілова, Б.Я. Швайківський, І.Ф. Батюк, Ю.П. Олефір), технології вирощування окремих видів зернових культур (В.І. Лопушняк), видового складу молюсків Західного регіону України і їх роль як проміжних господарів трематод (Х.Г. Макогон, В.Д. Данильчак), панцирних кліщів як проміжних господарів монезій (К.В. Згерська), екології і

біології комахоїдних ссавців (А.Ф. Сенік) та волохокрилих комах західної частини України (О.П. Кулаківська, К.В. Згерська, А.Ф. Сенік).

За матеріалами проведених на кафедрі наукових досліджень викладачами було захищено дві докторські (Т.К. Зеленчук, Й.М. Берко) та чотири кандидатські дисертації (Х.Г. Макогон, І.Ф. Батюк, В.Д. Данильчак, В.І. Лопушняк). Т.К. Зеленчук у співавторстві з С.О. Гелемей написали і видрукували у 1987 році монографію „Еколого-біологічні особливості насіння лучних рослин”.

Останніми роками діяльності кафедри її науковці працювали над виконанням чотирьох тем, а саме: „Біологія дикоростучих та інтродукованих рослин Західного регіону України і перспективи їх використання у кормовиробництві та ветеринарній медицині” (науковий керівник проф. Й. М. Берко), „Молюски як проміжні живителі трематод-паразитів хребетних тварин в умовах Львівщини” (науковий керівник доцентка Х. Г. Макогон), „Теоретичні засади, нормативи та регламенти створення і застосування органо- та біомінеральних добрив нового покоління” (доц. В.В. Петрунів) та „Вплив агробіологічних прийомів вирощування кормових культур на збільшення збору кормового білка в умовах Західного Лісостепу України” (доц. Т. Б. Нагірняк). ґ

До проведення наукових досліджень кафедра залучала також студентів, які мали схильність до наукової роботи і відмінні успіхи у навчанні. Вони були об'єднані у студентський науковий гурток і під керівництвом досвідчених науковців набували навичок реферування наукової літератури, опановували методики наукових досліджень, брали участь у проведенні дослідів, за результатами яких виступали з доповідями на факультетських студентських наукових конференціях.

Більшість викладачів кафедри в різний час були наставниками студентських академічних груп. Протягом дев'яти років (1995 – 2003) проф. Берко Й.М. обіймав посаду проректора з виховної роботи.

Ряд викладачів кафедри, будучи обдарованими особистостями, брали у свій час активну участь у громадському житті університету.

Так, доц. Швайківський Б.Я. та асист. Лопушняк В.І. були учасниками народного хору „Дзвін”, доцентки Черевко М.В., Сенік А.Ф. та Кусень В.В. були постійними учасниками виставок української вишивки, які проводяться в університеті до Дня Матері, щорічних конференцій-зустрічей випускників тощо.

Доц. Макогон Х. Г. майстерно володіла грою на фортепіано та пензлем художника. Вона була постійним учасником концертів, які проводилися в університеті з нагоди державних свят чи інших урочистих подій, а також учасником виставок творів живопису самодіяльних художників.

Співробітники кафедри, зокрема відділу кормовиробництва, не стояли осторонь проблем сільськогосподарського виробництва. Вони постійно брали участь у науково-практичних конференціях, семінарах, надаючи фахову допомогу навчальним господарствам університету та господарствам області з

різних технологічних питань вирощування сільськогосподарських культур та заготівлі високоякісних кормів для тварин.

Цікаво відзначити, що з самого початку створення кафедри біології, а було це, як уже згадувалося раніше, 1 вересня 1968 року, вона знаходилася у будинку, який мав статус пам'ятки архітектури. Його було збудовано в кінці XIX –го століття біля вулиці Пекарської і належав він представниці жіночої статі, яка здобула у тодішній Польщі на конкурсі красоти перше місце, тобто була найгарнішою дівчиною серед дівчат цієї країни.

Через постійні бали, забави і гуляння, які після конкурсу проводила ця красуня, вона закінчила своє веселе життя банкрутством і змушена була продати свій будинок, який купила у неї Львівська ветеринарна академія.

У цьому будинку кафедра перебувала десь до 80-х років XX-го століття, коли її було переведено у новозбудований навчальний корпус на його 6-ий поверх, який був повністю відданий у розпорядження кафедри.

Приміщення цього поверху складалося з великого довгого коридору, з правої і лівої сторін якого розташовувалися навчальні приміщення (практикуми).

Для надання естетичного і тематичного вигляду приміщенню кафедри викладачі і старші лаборанти, кожен у міру своїх сил і здібностей, брали участь у виготовленні наочних навчальних стендів, які розвішувалися на стінах коридору і навчальних практикумів.

У коридорі кафедри вздовж його правої сторони були поставлені шафи зі скляними дверима, в одних із них на полицях були виставлені різноманітні ботанічні колекції муляжів органів рослин – квіток, плодів тощо, а в інших знаходилися зоологічні колекції опудал різних тварин – птахів, дрібних наземних тварин, плазунів, а також мешканців водних середовищ (мал. 87).

По під стінами коридору були розставлені вазони з виткими рослинами, яких, до речі, видно на знімку з його лівого боку, а на підвіконниках вікон знаходилися декоративні горщечки, в яких росли квітучі рослини.

На початку коридору навпроти вхідних дверей висів стенд з портретом Тараса Шевченка та з його знаменитим висловом про науки ботаніку та зоологію, який з моєї ініціативи був виготовлений художником Павлом Тарасюком.

Наводжу цей вислів в перекладі на українську мову, бо написаний він був Шевченком по-російськи в листі до свого доброго друга поляка Броніслава Залеського, з яким він познайомився на засланні, де той був засланий, як і Шевченко, російським царським урядом.

Ось цей Шевченків вислів: **«Ботаніці і зоології необхідне захоплення, бо інакше ботаніка і зоологія будуть мертвим трупом між людьми. А захоплення це досягається тільки глибоким розумінням краси, нескінченності, симетрії і гармонії в природі».**

Усі хто тільки ступив на коридор кафедри, хотіли чи не хотіли того, тут же прочитували ці Шевченкові слова і, прийшовши до мене в кабінет, привітавшись, зразу ж запитували зі здивуванням: «А що, Шевченко так

справді говорив про ботаніку і зоологію? Адже він був поетом, а не вченим як ботаніком, так і зоологом».

І коли я їм говорив, що це справді висловлювання Тараса Шевченка про ці науки, то вони щиро дивувалися його широкій обізнаності в цій галузі знань.

87. Співробітники кафедри біології в її коридорі біля шафи зі зоологічними об'єктами, з якими їх знайомить доцентка Христина Григорівна Макогон (тримає в руках на підставці опудало степового ховраха)

На знімку (зліва направо): ст. викл. М. Р. Грицина, зав. кафедри проф. Й. М. Берко, доц. Х. Г. Макогон, доц. Т. Б. Нагірняк, ст. лаб. О. Б. Косар, ст. лаб. Р. Б. Флюнт, ст. лаб. Т. В. Чвак, доц. А. П. Дідович, доц. В. В. Петрунів.

Моє тривале завідування кафедрою проходило в постійній турботі за належне забезпечення її роботи, основним видом якої був навчально-виховний процес, що виражався у щоденному читанні викладачами лекцій та проведенні лабораторно-практичних занять з різних навчальних предметів.

Мушу з приємністю відзначити, що всі викладачі і старші лаборанти сумлінно і відповідально виконували свої службові обов'язки щодо забезпечення належного рівня педагогічної, наукової та громадсько-корисної

роботи кафедри, підтримували один з одним нормальні товариські стосунки, що знаходило схвальну оцінку з боку керівництва факультету та університету.

Як завідувач кафедри я старався дотримуватися вимог, які були визначені в офіційному положенні про його права й обов'язки та їх належним чином виконувати. Стосувалися вони перш за все бездоганного забезпечення високого рівня організації та якості проведення навчально-виховного процесу, систематичного контролю за його належним функціонуванням, вчасного річного планування навчальної, наукової та громадської роботи кафедри та такої ж звітності про неї у визначені терміни, участь у засіданнях вченої ради біолого-технологічного (перейменованого колишнього зоотехнічного, а згодом зооінженерного) факультету та вченої ради університету, а також багато чого іншого.

Треба відзначити, що члени вченої ради чи то факультетської, чи університетської багато років відвідували їх засідання і брали участь у їх роботі у звичайному щоденному охайному одязі (мал. 88).

Однак на початку ХХІ століття було прийнято ухвалу про те, щоб члени цих вчених рад відвідували їх засідання у спеціальних мантиях темного кольору та носили головний убір у вигляді книжки з кутасиком з лівої сторони.

На двох фотографіях (мал. 89, 90), які я подаю нижче, є моє зображення у такій мантиї та головному уборі, а також зображення всіх членів вченої ради біолого-технологічного факультету у таких мантиях і головних уборах.

88. Члени вченої ради біолого-технологічного факультету

На знімку (зліва направо) в першому ряду четвертий зліва декан факультету професор З. Є. Щербатий. У другому ряду другий зліва професор Й. М. Берко.

89. Таким я виглядав у мантиї та своєрідному головному уборі

90. Члени вченої ради біолого-технологічного факультету в мантиях і головних уборах

На знімку я стою у першому ряду першим справа

Мені приємно відзначити, що на вчених радах факультету та університету, коли слухалися звіти про роботу кафедр з навчально-виховного процесу та інших видів роботи, кафедра біології, наскільки пригадую, ніколи не була в числі тих кафедр, до яких висувалися критичні зауваження чи давалися критичні оцінки з боку деканату чи ректорату.

У даний час, коли пишу цей життєпис, якимось навіть не віриться, що мені довелося аж 27 років перебувати на посаді завідувача спочатку 6 років кафедри кормовиробництва і ботаніки, а потім 21 рік кафедри біології у Львівському зооветеринарному інституті, який за цей довгий час двічі міняв свою назву, перший раз на Львівську державну академію ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького, а другий раз на Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

Однаке, це справді було. Було в постійних клопотах і турботах, за якими ніколи було стежити за часом, який, як птах, непомітно пролетів за цей довгий відтинок життя.

Розділ 5а. Уже не завідувач кафедри, а професор новоствореної кафедри екології та біології

Приступивши на початку вересня 2010 року до виконання службових обов'язків завідувача кафедри біології після перенесення хвороби, мною заволоділа думка про необхідність ощадливого ставлення до свого здоров'я.

Із цих міркувань я вирішив прийняти рішення про відставку з посади завідувача кафедри і залишитися на ній лише викладачем у статусі професора.

Довго не очікуючи, у якийсь день першої декади вересня, точно не пам'ятаю у який, мною було подано заяву на ім'я ректора університету з проханням звільнити мене з посади завідувача кафедри біології.

Подана заява була прийнята і підписана ректором, який після відповідних у таких випадках консультацій з ректоратом і деканатом біолого-технологічного факультету дійшов висновку не проводити конкурсу на заміщення утвореної вакантної посади, а піти іншим шляхом, а саме: шляхом об'єднання невеликих за штатом кафедр біології з тематично близькою їй кафедрою екології.

Об'єднання обох кафедр було узаконене ухвалою вченої ради університету 20 вересня 2010 року.

Новоутворена кафедра стала називатися кафедрою екології та біології.

Завідувачем кафедри було назначено завідувача колишньої кафедри екології доктора сільськогосподарських наук, професора Романа Петровича Параняка.

Звичайно, об'єднання кафедр відбулося не тільки формально, але й територіально.

Завідувач колишньої кафедри екології разом зі своїм штатом співробітників і всіма необхідними предметами для ведення навчальних

занять прибули у доволі просторе приміщення вже колишньої кафедри біології, яка розташована на шостому поверсі головного адміністративного корпусу університету.

Штат кафедри екології складався з 10-ти осіб, серед яких, окрім завідувача кафедри професора Параняка Романа Петровича, ними були доцентки Буцяк Анна Андріївна, Сухорська Ольга Петрівна, Калин Богдана Миколаївна, Черевко Марія Василівна, доцент Янович Денис Олександрович, асистент (згодом – доцентка) Мацуська Оксана Василівна, асистент Колішицький Зіновій Володимирович, старша лаборантка (згодом – асистентка) Максінко Леся Михайлівна та старша лаборантка Музика Любов Іванівна.

Названі вище особи жіночої статі можуть себе побачити на гарній фотографії (мал. А), зробленій після 26 червня 2018 року, коли попередня кафедра була реорганізована і кафедра екології стала знову самостійним навчальним підрозділом. Фотографія запозичена мною із сторінки (сайту) цієї відновленої кафедри.

Мал. А. Співробітниці з одним співробітником новоутвореної після 26 червня 2018 року кафедри екології

Приємно відзначити, що викладачі кафедри біології з розумінням зустріли ухвалу вченої ради університету про приєднання їхньої кафедри до кафедри екології і доброзичливо зустріли прибулих викладачів-екологів на своїй території.

Умовно новостворена кафедра стала складатися з двох відділів, а саме: відділу екології та відділу біології.

За спільною згодою співробітників кафедри було проведено розподіл її службових приміщень з врахуванням побажань співробітників обох відділів, згідно з якими вони отримали окремі кімнати, а завідувачу кафедри було виділене затишне приміщення для його службового кабінету. Відповідним чином було розподілено між відділами кафедри також і її навчальні приміщення.

Не можу не відзначити з приємністю, що за весь час моєї роботи на кафедрі екології і біології, яка тривала майже 5 років, на ній не було жодних непорозумінь між співробітниками відділів екології та біології.

На кафедрі панував спокій і робоча атмосфера, а також доброзичливі товариські людські відносини.

Навчальний процес на кафедрі відбувався згідно з розкладом навчальних дисциплін обох відділів і постійно був під увагою завідувача кафедри професора Романа Петровича Параняка.

Викладання навчальних дисциплін відбувалося за усталеними до об'єднання кафедр організаційними і методичними розробками з врахуванням новітніх елементів сучасної педагогіки вищої школи.

Як і раніше, я був залучений до викладання дисциплін, які здійснював раніше на кафедрі біології. Ними були ботаніка і заповідна справа відповідно для студентів 1-го курсу біолого-технологічного і 2-го курсу санітарно-технологічного факультетів.

Окрім цього, за час роботи на кафедрі екології і біології мені було доручено читати для студентів-екологів 2-го курсу нововведений навчальний предмет «Геологія з основами геоморфології».

Розробивши і прочитавши цей курс, я постійно згадував свої студентські роки, адже я вчився і закінчив географічний факультет Львівського

державного університету імені Івана Франка, на якому я слухав лекції і здавав екзамени із «Загальної геології», «Історичної геології», «Основ геоморфології», «Ландшафтознавства» та інших, споріднених з геологією навчальних дисциплін.

Проводив також навчальну практику зі студентами з ботаніки і заповідної справи, здійснював керівництво науковим студентським гуртком.

Брав участь у громадській роботі в університеті. Зокрема, пам'ятними залишилися спогади, коли з ініціативи завідувача кафедри професора Р. П. Параняка та за його безпосередньою участю співробітники кафедри, залучивши студентів, весною брали участь в озелененні території університету (мал. Б, В).

Ними було висаджено декоративні дерева вздовж смуги, обмеженою загорожею, паралельно вулиці Пекарській, а також декоративні кущі навколо головного адміністративного корпусу університету.

Мал. Б. Садіння куща бабарису біля головного корпусу університету

На знімку (зліва направо): проф. Й. М. Берко, співробітник університету, зав. кафедри проф. Р. П. Параняк, начальник господарської частини (прізвища не названих осіб забулися). На задньому плані – три студенти.

Мал. В. Садіння декоративних кущів біля головного корпусу
університету

На знімку (зліва направо): студент (прізвище забулося),
доц. Б. М. Калин, проф. Й. М. Берко

На кафедрі екології і біології, як уже згадувалося вище, я попрацював до кінця березня 2015 року, тобто біля 5-ти років, після чого звільнився з роботи в університеті, вийшовши остаточно за віком на пенсію.

З моїм відходом з кафедри екології і біології, вона ще перебувала як самостійний підрозділ університету до 26 червня 2018 року.

Ухвалою вченої ради університету її було реорганізовано шляхом вилучення відділу біології, який був приєднаний до новоутвореної кафедри фармації і біології. Кафедра екології знову стала самостійним навчальним підрозділом, яким була до 20 вересня 2010 року.

Таким чином, як самостійна кафедра біології мала два періоди свого існування: а) перший - з вересня 1968 року до 20 жовтня 1983 року, коли її було розділено на кафедру кормовиробництва і ботаніки та кафедру зоології і б) другий – з 1 жовтня 1989 року до 20 вересня 2010 року, коли відбулося знову об'єднання кафедр кормовиробництва і ботаніки та зоології.

Перший період існування кафедри біології тривав 15 років, другий – 21 рік. Отже, як самостійний підрозділ університету кафедра біології проіснувала 36 років. Другий її період пройшов під моїм безпосереднім керівництвом як завідувача кафедри, тобто біля 60% часу її існування.

Подальша історична доля кафедри біології представлена у статусі відділу кафедри екології і біології, а згодом кафедри фармації і біології.

На закінчення відзначу, що вийшовши на пенсію, я не припиняю зв'язків зі співробітниками колишніх кафедр біології та екології і біології. Через мою обмежену мобільність здійснюються вони шляхом телефонного спілкування з доценткою А. Ф. Сенік, доценткою Х. Г. Макогон, моєю аспіранткою, а

тепер доценткою М. Р. Грициною, доценткою А. А. Буцяк та завідувачем кафедри екології професором Р. П. Параняком.

Ми вітаємо одні одних з днями народження, з Днем вчителя, Новим роком, іншими пам'ятними датами в житті нашої держави та нашого народу, спілкуємося з різних цікавих для нас питань. Через них я передаю вітання і добрі побажання решти співробітникам кафедр.

Розділ 6 (14). На посаді проректора з виховної роботи. Докорінна перебудова виховного процесу в академії

Розпочати виклад змісту цього 6-го (14) розділу хочу з наголошення на тому, що моє перебування на посаді проректора з виховної роботи співпало з періодом, у час якого Львівський зооветеринарний інститут було перейменовано у Львівську державну академію ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького. З цієї причини у тексті розділу замість слова «інститут» я буду вживати слово «академія».

Цікаво також наголосити на тому, яким же чином мене було призначено на посаду проректора з виховної роботи академії?

А все почалося з того, що 3 лютого 1994 року я успішно захистив докторську дисертацію на Спеціалізованій вченій раді Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного Академії наук України в місті Києві.

До Львова на місце своєї праці я повернувся, маючи здобутий науковий ступінь доктора біологічних наук.

Сталося це на 26-ому році моєї роботи в академії, за час яких я набув доброго педагогічного досвіду, а ставши доктором наук, і досвіду наукового в галузі ботаніки.

Очевидно, викладач академії з таким науково-педагогічним досвідом не міг не привернути увагу ректора академії професора Романа Йосиповича Кравціва, який вважав, що така особа не може не бути залучена до якоїсь поважної роботи в навчальному закладі, тим паче, що такої роботи в ньому було цілком достатньо.

І ось не пройшло й декілька місяців після захисту дисертації, як ректор академії викликає мене до себе в кабінет і пропонує мені погодитися обійняти посаду проректора з виховної роботи.

Із часу цієї розмови з ректором пройшло більш ніж чверть століття і я геть забув яким був мій емоційний стан, коли почув ці слова ректора академії. Видно, мені нічого не залишалось, як погодитися на його пропозицію.

Думаю, що підставою погодитися на ректорську пропозицію сприяло також і те, що це була не будь-яка посада, а посада престижна, оскільки слово «проректор» та ще з виховної роботи серед викладачів академії сприймалося з належною повагою. Як не як, а проректор не хто інший, як заступник ректора з такої відповідальної роботи як організація роботи з виховання студентської молоді.

Десь через пару днів після розмови з ректором мене ознайомили з його наказом на моє призначення на посаду проректора з виховної роботи. Оскільки в цей час я перебував на посаді завідувача кафедри біології, то за чинним законодавством мене було за сумісництвом переведено на пів посадової ставки завідувача кафедри.

Таким чином, я став виконувати основну посадову ставку проректора з виховної роботи і пів посадової ставки завідувача кафедри біології.

Наказ ректора був виданий 24 травня 1994 року і від цього дня довгих 9 років я перебував на цій посаді, розуміючи, що це за посада і яку відповідальність я взяв на себе.

Усвідомивши себе проректором, я вирішив розпочати роботу на цій посаді з аналізу тодішнього стану організації і змісту виховного процесу в академії.

Цей процес мені був добре знайомим, адже за моїми плечима було 27 років щоденної участі у навчально-виховному процесі, а також безпосередньої участі у виховному процесі, до якого я був залучений не менше двічі як наставник студентської академічної групи від її першого до п'ятого курсу включно.

Таким чином, знав я цей виховний процес досконало, на основі чого міг робити правдивий його аналіз як з боку організаційних рамок проведення, так і з боку якісної оцінки його змісту.

Хоча я обійняв посаду проректора з виховної роботи наприкінці третього навчального року після відновлення Україною своєї Незалежності, в академії відбулися якісні певні зміни в організації і змісті виховного процесу, який був за часів Радянського Союзу.

Для керівництва виховною роботою в академії було створено посаду проректора з виховної роботи, а на кожному факультеті створені посади заступників декана з виховної роботи.

Було збережено інститут наставників, який нараховував стільки осіб з числа викладацького складу, скільки навчалося в академії студентських академічних груп, оскільки для кожної такої групи назначався деканатом окремий викладач на всі 5-ть років навчання студентів.

Наставники студентських академічних груп виконували основну виховну роботу зі студентами, яка здійснювалася у формі виховних занять.

Організація проведення виховних занять була такою.

Впродовж усього навчального року кожного понеділка тижня з 9-ої години перед початком навчальних занять, які починалися в цей день з 10-ої години (в інші дні тижня починалися з 9-ої години), в розкладі навчальних занять була передбачена виховне заняття тривалістю 45 хвилин, яке проводили у своїх групах студентів викладачі–наставники.

Потрібно відзначити, що з проведенням цих виховних занять по понеділках були часті організаційні проблеми для наставників, зокрема, студенти запізнювалися на заняття або їх пропускали, бо більшість з них на суботу і неділю виїжджали до батьків за провіантом, просипали це заняття, були й інші причини дисциплінарного характеру.

Окрім проведення виховних занять, кожен наставник групи студентів повинен був також проводити з ними виховну роботу у позаурочний час за місцем їхнього проживання, тобто в гуртожитках, контролювати санітарно-гігієнічний стан їхніх кімнат, організовувати проведення екскурсій до культурних закладів Львова і таке інше.

Тепер перейдемо до розгляду того, як проводив наставник зі студентами виховне заняття, який його був зміст, у чому він полягав?

Основний зміст виховних занять зі студентами наставникам визначали заступники деканів факультетів з виховної роботи, які на початку кожного місяця збирали їх на нараду і давали їм тематику занять.

Тематика цих занять розроблялася Радою з виховної роботи академії і доводилася до наставників кожним із заступників декана того чи іншого факультету з виховної роботи. Стосувалася вона багатьох актуальних питань розбудови Держави Україна, які виникали у процесі її перших років існування, а також не менш актуальних питань національного виховання студентів.

Обійнявши посаду проректора з виховної роботи і проаналізувавши стан організації і змісту виховного процесу в академії, я вирішив розробити цілісну програму його докорінної перебудови, спрямовану на поліпшення його організаційних форм проведення та на виховання у студентів – майбутніх спеціалістів сільськогосподарського виробництва, поруч з набуттям ними фундаментальних фахових знань, глибокого патріотизму до своєї Батьківщини України, готовності її захисту, усвідомлення своєї української ідентичності і національної гордості, розширення і поглиблення свого світогляду, всебічного культурного і духовного збагачення.

Програмою передбачалося зробити такі зміни в організації проведення та у змісті виховного процесу:

1. Щотижневі кожного місяця по понеділках з 9-ої години 45-ти хвилинні виховні заняття перед початком навчальних занять відмінити, а замість них

а) ввести виховні заняття тривалістю 80 хвилин, тобто за часом зрівняти їх з навчальними заняттями;

б) ввести ці заняття у навчальний розклад академії і проводити їх двічі на місяць по вівторках другою «парою» з 10-ої години 30 хв.

Що давала для поліпшення виховного процесу ця зміна в організації?

По-перше. Підвищувалася відповідальність студентів до відвідування виховних занять, які за своїм значенням зрівнялися з навчальними заняттями, які відбувалися згідно з навчальним розкладом.

По-друге. Зникло таке явище як запізнення студентів на заняття, що постійно спостерігалось, коли заняття проводилися з 9-ої години по понеділках.

По-третє. Збільшення тривалості виховного заняття до 80-ти хвилин давало можливість наставникам змінювати традиційні форми проведення заняття, наприклад, провести студентів на екскурсію до музеїв м. Львова, відвідати промислові чи сільськогосподарські виставки, запросити на

заняття відомих письменників, поетів, художників, артистів театрів та багато чого іншого можна було зробити впродовж виховного заняття.

2. Замість щомісячних нарад наставників, на яких заступники деканів факультетів з виховної роботи видавали їм на місяць позбавлену логічної послідовності тематику виховних занять мною було запропоновано ввести у навчальний план академії окремий самостійний навчально-виховний предмет, який я назвав «Основи української державності, культури та духовності». Цей предмет студенти повинні вивчати впродовж усіх 5-ти років навчання, тобто з 1-го по 5-ий курс включно.

Вивчення цього предмету студентами повинно проводитися на виховних заняттях під керівництвом їхніх наставників.

Ректорат і Вчена рада академії підтримали і схвалили цю мою пропозицію. Наказом ректора цей предмет було введено у навчальний план академії для вивчення студентами усіх курсів її факультетів.

3. Для належного якісного вивчення студентами навчально-виховного предмету «Основи української державності, культури та духовності» потрібна була його навчальна програма, якою би керувалися і користувалися наставники студентських груп, проводячи з ними виховні заняття.

Оскільки я запропонував для вивчення студентами цей предмет, то, природно, мені й потрібно було розробити його навчальну програму. Після тривалих роздумів у мене склався її план, який відповідав темі навчально-виховного предмету.

Для втілення цього плану у життя мною було опрацьовано, вивчено й законспектовано 122 літературних і наукових джерел, на основі чого й було розроблено докладний зміст 4-ох розділів навчальної програм. Останній, тобто 5-ий її розділ опрацював і написав завідувач кафедри історії України і економічної теорії професор Михайло Васильович Брик, з яким я підтримував тісні приятельські стосунки.

До кожного підрозділу відповідного розділу в програмі докладно викладається у вигляді розширеного плану їхній зміст.

Для повнішого уявлення читачів цього життєпису про особливості навчальної програми навчально-виховного предмету «Основи української державності, культури та духовності», який ще мав назву спеціальний курс (спецкурс), вважаємо доцільним нижче навести її зміст.

З М І С Т

навчальної програми навчально-виховного предмету
«Основи української державності, культури та духовності»

ПЕРЕДМОВА

Розділ 1. ЕТНІЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

- 1.1. Походження і формування української народності й нації
- 1.1.1. Українська мова – форма й буття української нації
- 1.2. Національна символіка. Прапор і Герб. Гімн України
- 1.3. Історико-етнографічне районування України та етнографічні

- групи українського народу
- 1.4. Населення України та його етнічний склад
- 1.5. Видатні родоводи й імена українського народу
- 1.6. Видатні люди мого краю
- 1.7. Мій родовід
- 1.8. Історія мого села (селища, містечка, міста)
- 1.9. Моя академія – моя Альма-матер
- 1.10. Місто Львів – місцезнаходження моєї академії і моє духовне та культурне середовище

Розділ 2. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ

- 2.1. Історія становлення та утвердження української державності
- 2.2. Видатні постаті боротьби за Українську незалежну державу
- 2.3. Сучасна Українська держава
 - 2.3.1. Головні напрямки розбудови державних інститутів незалежної України
 - 2.3.2. Збройні сили України. Забезпечення надійної обороноздатності держави
 - 2.3.3. Економічне співробітництво України з державами світу
 - 2.3.4. Україна в міжнародних організаціях
 - 2.3.5. Миротворча діяльність України

Розділ 3. МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ

- 3.1. Традиційні види господарської діяльності українців
 - 3.1.1. Рільництво
 - 3.1.2. Городництво і садівництво
 - 3.1.3. Скотарство і птахівництво
- 3.2. Допоміжні види господарської діяльності
 - 3.2.1. Рибальство і мисливство
 - 3.2.2. Бджільництво
- 3.3. Традиційні народні ремесла
 - 3.3.1. Обробка вовни і волокна (ткацтво)
 - 3.3.2. Деревообробні промисли і ремесла
 - 3.3.3. Гончарство і гутництво
 - 3.3.4. Обробка шкіри і рогу, металів та каменю
- 3.4. Народна архітектура
- 3.5. Національне вбрання
- 3.6. Українська вишивка. Рушники
- 3.7. Національна кухня

Розділ 4. ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

- 4.1. Громадський побут і звичаєвість
- 4.2. Український народний характер
- 4.3. Сім'я і родинне виховання
- 4.4. Шлюбно-весільні звичаї

- 4.5. Родинні свята: народження (родини), хрестини, іменини
- 4.6. Похоронна і поминальна обрядовість
- 4.7. Українська етнопедагогіка
- 4.8. Традиційні уявлення і вірування українців
- 4.9. Народні знання
- 4.10. Усна народна творчість
- 4.11. Звичаї українського народу
 - 4.11.1. Зимові звичаї
 - 4.11.2. Весняні звичаї
 - 4.11.3. Літні звичаї
 - 4.11.4. Осінні звичаї
- 4.12. Народне образотворче мистецтво
- 4.13. Українське професійне мистецтво (основні поняття і загальні риси)
 - 4.13.1. Архітектура
 - 4.13.2. Скульптура
 - 4.13.3. Живопис
 - 4.13.4. Графіка
 - 4.13.5. Література
 - 4.13.6. Музика
 - 4.13.7. Театр
 - 4.13.8. Кіномистецтво
 - 4.13.9. Освіта
- 4.14. Україна і світова наука. Внесок вчених України у її розвиток

Розділ 5. УКРАЇНСЬКИЙ ІДЕАЛ

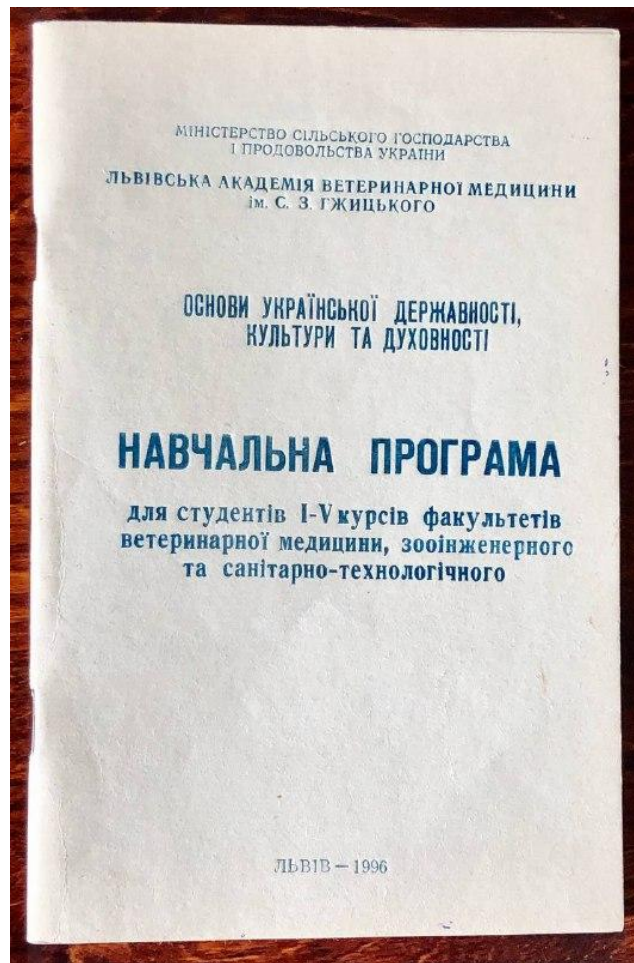
- 5.1. Історичні основи української національної ідеї.
Світогляд українського народу
- 5.2. Український націоналізм, його корені та сутність
- 5.3. Дисидентський рух в Україні у другій половині 60-х – в кінці 80-х років
- 5.4. Політичні партії в сучасній Україні та їх роль у процесах державотворення
- 5.5. Жіночий, молодіжний та інші громадські рухи в Україні
- 5.6. Історична місія України

Загальний обсяг навчальної програми навчально-виховного предмету «Основи української державності, культури та духовності», надрукованої друкарським способом, становить 76 сторінок (мал. 91).

Програму розглянула Вчена рада академії, схвалила її і вона набула чинності обов'язкового навчально-виховного предмету для вивчення студентами.

За результатами розгляду програми цього предмету, або спецкурсу Вчена рада академії прийняла спеціальну ухвалу від 24 червня 1994 року, в

якій докладно висвітлено мету його вивчення студентами, а також організацію його впровадження в навчальний процес.

91. Навчальна програма навчально-виховного предмету (спецкурсу)
«Основи української державності, культури та духовності»

Нижче наводиться повністю зміст прийнятої ухвали Вченою радою академії.

У Х В А Л А
Вченої ради Львівської академії
ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького
від 24 червня 1994 року

«Про внесення змін і доповнень
щодо організації та проведення
виховних годин в академії»

Виходячи з концепції національного виховання студентів академії та результатів аналізу ефективності традиційної форми проведення виховних

годин, Вчена рада, надаючи важливого значення питанням удосконалення існуючих і пошуку нових форм і методів організації виховного процесу, у х в а л и л а:

1. Починаючи з нового 1994-1995 навчального року, замість традиційних щотижневих виховних годин тривалістю 45 хвилин, запровадити в академії спецкурс «Основи української державності, культури та духовності». Вивчення спецкурсу студентами здійснюється безперервно впродовж усього періоду їх навчання в академії. Обсяг спецкурсу на навчальний рік залежно від факультету і року навчання студента має складати 32-36 годин.
2. Основними видами навчально-виховних занять спецкурсу є лекція, семінар, диспут, екскурсія до культурно-мистецьких закладів, «круглий стіл» і ін.
3. Тривалість одного навчально-виховного заняття спецкурсу – 80 хв., періодичність проведення – 2 рази на місяць, по середах, з інтервалом в один тиждень.
4. Спецкурс «Основи української державності, культури та духовності» вводиться у розклад занять академії другою парою одночасно на всіх курсах факультетів (1-ий тиждень – факультет ветмедицини, 2-ий тиждень – факультети зооінженерний і санітарно-технологічний).
5. У кінці кожного навчального року студенти, прослухавши і виконавши річну програму спецкурсу, здають диференційований залік. Негативний результат заліку з спецкурсу позбавляє студента права бути допущеним до екзаменаційної сесії, а якість його позитивної оцінки враховується при визначенні виду і розміру стипендії.
6. Вивчення спецкурсу ведеться за розробленою і затвердженою Вченою радою академії навчальною програмою.
7. Викладання спецкурсу забезпечується викладачем –наставником у закріпленій за ним академічній групі.
8. Обсяг годин спецкурсу, проведених у вигляді занять, вноситься у педагогічне навантаження викладача-наставника. Години, затрачені на підготовку до занять, записуються в розділ індивідуального плану викладача «Науково-методична робота» (60 год.).
9. Навчальній частині (проректор з навчальної роботи, професор Секретарюк К. В.) та деканатам (декани доценти Остапів Д. С., Козак М. В., Береза І. Г.) внести відповідно до даної ухвали зміни у навчальний розклад занять та положення про курсові залікові та екзаменаційні сесії.
10. Контроль виконання ухвали доручається вести проректору з виховної роботи, доценту Беркові Й. М.

Окрім змін щодо поліпшення організації і змісту виховного процесу в академії, мною було запропоновано до нього також низку інших

нововведень, які були підтримані і схвалені ректоратом та Вченою радою.

Нижче наводиться перелік цих нововведень.

1. **Запропоновано заснувати газету як видавничий орган академії.**

Висловлено цю пропозицію було в 1996 році не випадково. Цей рік певним чином вінчав значний доробок ректорату і всього викладацького колективу академії у сфері національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Практично вперше серед інших навчальних закладів України в академії була розроблена концепція такого типу виховання, на базі якої активно запрацював інститут наставництва, створилися академічна та факультетські самоврядні студентські колегії, а поруч з ними громадські молодіжні організації – «Молода Просвіта» і «Ватра». Відчувалася потреба інформувати широкий загал студентства і викладачів про роботу цих структур, їхні досягнення та проблеми.

Водночас не меншої ваги набувало питання охоплення засобами масового впливу усіх учасників виховного процесу, його ролі у різних аспектах державотворення, формування студента як особистості, громадянина і патріота, підвищення культурного рівня майбутніх фахівців народного господарства тощо.

Усе це створило в академії духовну атмосферу, в якій не могла не зародитися ідея заснування і видання власної газети, яка і тільки вона серед інших друкованих видань могла виконувати найбільш ефективно намірі різноманітні виховні завдання.

Газета стала постійним засобом інформування колективу академії про діяльність її керівних органів - ректорату, деканатів, Вченої ради, спрямованих на поліпшення навчання і виховання студентства і загалом про різні сторони життя навчального закладу. Для забезпечення належного рівня діяльності газети ректоратом було запрошено на посаду її редактора професійного журналіста, який запропонував їй назвати «Світ академії».

Випуск газети «Світ академії» забезпечувала редакційна колегія, очолювана мною як проректором з виховної роботи. У склад редколегії входили представники ректорату, деканатів, завідувачі кафедр та провідні доценти, голови студентського профкому і колегії студентів.

Редактором газети впродовж ряду років успішно працювала журналістка і поетеса, член Національної Спілки письменників України Оксана Лозова. Під назвою «Світ академії» газета виходила до 2007 року, однак у цьому році академія набула статусу університету і газета змінила свою назву на «Світ університету».

2. **Організовано написання у співавторстві і видано друкарським способом для допомоги викладачам-наставникам академгруп студентів у проведенні ними виховних занять та інших видів виховної роботи науково-методичний посібник під назвою «Організаційно-методичні та психолого-педагогічні основи виховної роботи наставника» обсягом 124 сторінки.**

Посібник ректоратом академії було представлено у Міністерство освіти і науки України, в якому його було розглянуто компетентними співробітниками і він отримав схвалення та гриф цього Міністерства

2. Засновано студентський осередок «Молодої Просвіти».

Поштовхом для заснування в академії студентського осередку «Молодої Просвіти» стала на початку жовтня 1997 року зустріч зі мною як проректором з виховної роботи студента 1-го курсу факультету ветеринарної медицини Михайла Мочернюка, який розповів мені, що він є випускником Кіцманського державного аграрного технікуму, в якому він, як його учень, вдало поєднував навчання з активною громадською роботою.

Ставши студентом нашої академії, він, за його словами, хотів би також включитися в громадське життя і попросив мене, щоб я йому допоміг у здійсненні його бажання. Я, звичайно, зрадів, що в академії є такий студент і з задоволенням вирішив обов'язково йому допомогти.

На той час все більше давала про себе знати своєю просвітницькою патріотичною діяльністю серед студентської і учнівської молоді Львова і Львівської області молодіжна громадська організація «Молода Просвіта». Зважаючи на це, я запропонував йому взятися за організацію в академії осередку цієї організації, на що він з радістю погодився.

Обопільними зусиллями невдовзі серед студентів вдалося знайти однодумців, які охоче сприйняли ідею заснування в академії осередку цієї організації, повністю поділяли її мету та завдання, виявили бажання активно в ній працювати.

А мета «Молодої Просвіти», яка визначена її Статутом, справді є благородною та державницьки значущою. Це об'єднання «свідомої української молоді в єдиній організації, здатній позитивно впливати на духовно-культурну, соціально-економічну, політичну ситуацію в державі, залучення її до активної участі в розбудові і утвердженні незалежної держави, виховання високої громадянської активності, національної свідомості, політичної і правової культури, створення необхідних передумов для формування еліти української нації».

Серед тих, хто першими виявили бажання стати членами «Молодої Просвіти» були, окрім Михайла Мочернюка, студенти перших і других курсів факультету ветеринарної медицини Руслан Ковальчук, Ілона Солодинська, Андрій Оробчук, Василь Худяк, Сергій Ткач, а із зооінженерного факультету Марійка Кочмар та Людмила Фреюк.

Ця, на перших порах невеличка група студентів, поставила своїм завданням вести серед академічної молоді дієву просвітницьку роботу, відроджувати традиції національної культури і духовності, сприяти розвитку української мови і утвердженню її як єдиної державної мови у всіх сферах суспільного життя, допомагати реалізації молодими людьми своїх здібностей та інтересів.

Щоб здійснити ці наміри молодопросвітняни добре усвідомлювали роль і значення власного прикладу для широкого загалу студентства академії. Задля цього вирішено було відкрити світлицю «Молодої Просвіти» у гуртожитку №4, приміщення якої вони попередньо разом з іншими мешканцями належно впорядкували і надали йому естетичного вигляду.

Офіційне відкриття світлиці відбулося 4 грудня 1997 року за участю ректора академії, члена-кореспондента УААН, професора Р. Й. Кравціва, декана факультету ветеринарної медицини М. В. Козака, членів ректорату та викладачів і студентів академії. Обласна організація «Молодої Просвіти» була представлена головою культурологічної комісії А. Т. Огурчак і в. о. редактора часопису «Просвіта» І. Лонкевич.

На цій урочистості також відбулося офіційне заснування осередку «Молодої Просвіти» академії, учасники якого своїм головою одностайно обрали Михайла Мочернюка.

За час, що минув від дня заснування осередку, молодими просвітянами зроблено чимало корисних справ, що принесли їм заслужене визнання і схвальну оцінку викладачів та студентів академії. Уже в січні 1998 року з нагоди відзначення 80-річчя бою під Крутами голова осередку Михайло Мочернюк взяв участь у складі делегації львівської молоді у скорботному вічі, що відбулося безпосереднього на місці героїчного бою українських студентів, які стали на захист молоді української держави, а також у поминальному молебні на Аскольдовій могилі у місті Києві, в якій похоронені останки славних звитяжців.

На довго запам'ятаються студентам і викладачам тематичні пісенно-поетичні вечори, організовані і проведені молодопросвітянами у своїй світлиці. На більшості з них головними дієвими особами виступали безпосередньо самі учасники осередку, адже серед них було чимало осіб, щедро обдарованих неабиякими природними талантами.

Так, Марійка Кочмар чудово співає і грає на бандурі, і тому один з вечорів, названий «Дзвени, моя бандуро!» саме був присвячений значенню цього улюбленого всіма інструменту в героїчній історії українського народу. Андрій Оробчук складає вірші і пише на них гарну музику. Його піснями, які він сам виконував, акомпонуючи собі і на акардіоні, заслуховувалися учасники вечора, що мав назву «Мелодія душі». Дуже гарно проходив вечір, присвячений творчості поетеси Людмили Фреюк. Її ліричні та філософські вірші засвідчили про велике обдарування студентки вмінням володіти словом та про її плідне поетичне майбутнє.

Гарно сприйняли студенти ідею проведення загальноакадемічних турнірів з шахів, яка вийшла з осередку «Молодої Просвіти» і яку щорічно зреалізовував Василь Худяк разом з кафедрою фізичного виховання.

Добрі справи, що проводив осередок молодопросвітян, викликав у студентів не тільки захоплення та схвалення, але й бажання частини з них стати членами осередку і включитися у його роботу. Нове його поповнення склали студенти усіх факультетів академії, серед яких роман Івашків, Марта Суходольська, Валерій Червоняк, Назар Коляда, Руслан Шалік, Валерій Артемій, Світлана Сластіна, Ганна Демчик, Олена Ястремська, Василь Іванко, Андрій Василевич, Олег Пронін, Ярослав Вітів, Тетяна Тороус, Богдан Смільчак та ряд інших.

З приходом до осередку цих студентів відбулося не тільки його кількісне зростання, але суттєво поліпшилась і діяльність. Нове поповнення привнесло

в осередок нові ідеї, прагнення діяти і творити задля загального блага та втілення у життя мети і завдань «Молотдої Просвіти». Завдяки їм значно розширилося коло дій осередку, різноманітнилися форми його роботи як в академії, так і за її межами.

Більше уваги осередок став приділяти пропаганді серед студентів наших традицій і звичаїв. Щорічно перед Великодніми святами учасниками осередку, зокрема, Тетяною Тороус, проводилися лекції про українське писанкарство, організовувалися виставки писанок, зібраних студентами у різних районах і областях України. На заняттях із національного виховання за ініціативи Романа Івашківа започатковано лекції про українську вишивку з демонстрацією робіт студентів і викладачів академії. Найактивнішою була участь членів осередку в організації і проведенні міжфакультетських конкурсів студентської художньої самодіяльності «Шукаємо таланти».

Осередок «Молодої Просвіти» все більше включався у проведення загальноміських акцій, які організовувалися Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Тараса Шевченка, обласною організацією «Молода Просвіта», а також різними громадськими і благодійними об'єднаннями.

У жовтні 2000 року вони брали участь в акції «Доля мови – доля народу», поширювали серед львів'ян листівки на захист української мови та вели концерт студентської молоді Львова біля пам'ятника Іванові Франкові, яким завершувалася програма цієї акції. Напередодні свята Миколая молодопросвітяни академії разом з Мальтійською Службою Допомоги та іншими молодіжними організаціями міста Львова проводили благодійну акцію «Святий Миколай - дітям –сиротам». Серед викладачів та студентів академії ними проводився збір подарунків для дітей двох сиротинців, один з яких знаходиться у місті Львові, а другий у селі Лівчиці Жидачівського району Львівської області.

За роки своєї діяльності осередок «Молодої Просвіти» здійснив чимало корисних справ. Ще більше їх доведеться йому здійснювати у майбутньому, про що немає жодного сумніву у кожного з тих, хто є у рядах «Молодої Просвіти» і самовіддано, у вільний від навчання час, працює заради торжества її високої мети.

4. Запропоновано ректорату академії звернутися у Міністерство агропромислового комплексу України, якому була підпорядкована академія, провести на її базі **Всеукраїнську науково-практичну конференцію на тему: «Проблеми національно-громадянського виховання у вищих аграрних закладах освіти України».**

Пропозиція ректорату академії була схвально зустрінута в Міністерстві і в листопаді 1999 року у нашому навчальному закладі була проведена така конференція, у якій взяли участь проректори з виховної роботи, заступники деканів з виховної роботи, інші працівники вищих аграрних навчальних закладів України загальною кількістю понад 100 осіб. За підсумками роботи конференції її учасники прийняли рекомендації, реалізація яких сприятиме обміну та розповсюдженню кращого досвіду виховної роботи, запровадженню нових, більш дієвих технологій виховання студентів.

Учасники конференції ознайомилися з розробленою вперше в академії серед аграрних вищих закладів освіти України концепцією національно-громадянського виховання, навчальною програмою спецкурсу «Основи української державності, культури та духовності», системою виховного процесу, побували на виховних заняттях, відвідали студентські світлиці в гуртожитках та були присутніми на концерті колективів художньої самодіяльності.

Виховна робота академії отримала позитивну оцінку Міністерства агропромислового комплексу України, яка міститься у виданому ним документі «Про підсумки роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми національно-громадянського виховання у вищих аграрних закладах освіти України» за № 37-19-2-13/12700 від 13 грудня 1999 року.

5. Здійснювалася багаторічна участь в залученні студентів у заходах, які мали важливе виховне значення морально-патріотичного спрямування. Одним з таких заходів став періодичний **догляд за могилами героїв національно-визвольних змагань** на Личаківському цвинтарі міста Львова (мал. 92).

Про участь студентів у цьому благородному дійстві мною була опублікована замітка в Львівській обласній газеті «За вільну Україну» від 28 липня 2000 року (№ 56-57), яку нижче наводжу повністю.

Могили героїв будуть доглянуті

«Майже рік тому на ім'я академіка Р. Й. Кравціва – ректора Львівської державної академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького надійшов лист від Львівського крайового Братства ветеранів національно-визвольної боротьби з проханням про впорядкування студентами академії центральної символічної могили воїнів Української Галицької Армії та двох інших, в яких спочивають замордовані енкаведистськими недолюдками в'язні колишніх тюрем.

Керівництво академії вирішило з 1 вересня минулого року закріпити для догляду за кожною з могил групи першокурсників. Добровільно опікуватися могилами вирішили впродовж усього п'ятирічного періоду навчання перша група санітарно-технологічного факультету (наставник доцент Т. Демків), 14-та підгрупа факультету ветеринарної медицини (наставник асистент О. Гуменна) та перша група зооінженерного факультету (наставник доцент П. І. Головач).

Свій патріотичний вияв студенти – першокурсники підкріплюють ділом. Вони впорядкували могили героїв напередодні 1 листопада 1999 року, коли в Галичині поминають померлих і на їх могилах запалюють свічки, зробили там лад і напередодні Великодніх та Зелених свят нинішнього року. Так чинитимуть студенти й надалі. Догляд за могилами предків, тим паче за могилами героїв, які віддали своє життя за свободу і незалежність рідного краю, є святим обов'язком усіх нині сущих людей.

Шанобливе ставлення до предків віддавна властиве українському народу. Воно стало його національною традицією, ознакою високого рівня моралі, цивілізованості та духовної культури взагалі.

Йосип Б Е Р К О,
проректор з виховної роботи
Львівської державної академії ветеринарної
медицини імені С. З. Гжицького, професор

Scanned with CamScanner

Мал. 92. Біля могили воїнів Української Галицької Армії на Личаківському цвинтарі, яку доглядають студенти 2-го курсу санітарно-технологічного факультету.

Справа на знімку видно частину могили з високим хрестом, до якого прикріплений державний герб України. Наставники проф. Йосип Берко (зліва) та доц. Тарас Демків (справа).

6. Запропоновано, окрім написаного і видрукуваного науково-методичного посібника «Організаційно-методичні та психолого-педагогічні основи виховної роботи наставника», **написати докладний підручник з питань національного виховання студентів**, в основу якого було б покладено навчальну програму навчально-виховного предмету (спецкурсу) **«Основи української державності, культури та духовності»**.

Пропозиція була схвально зустрінута ректоратом і Радою з виховної роботи. Мною було розпочату підбір викладачів, які могли б увійти у склад колективу авторів підручника і які згідно з їх спеціальністю могли б написати окремі статті з відповідної тематики.

На жаль, не пам'ятаю з яких причин не вдалося здійснити цього наміру, хоча окремими викладачами були написані відповідні статті з розділу «Матеріальна культура українського народу».

Мною була написана стаття «Про світогляд українського народу» на підставі опрацювання літературних джерел.

Оскільки ця стаття залишилася не надрукованою, бо не було завершено написання підручника, і її змісту, крім мене, ніхто не знає, бо ніхто її не читав, а зміст цей, на мою думку, є цікавий і варто, щоб його знало більше людей для їх загального розвитку, то я вирішив цю статтю повністю включити до свого життєпису.

Зміст статті складається з трьох розділів, у першому з яких дається визначення поняття світогляду та описуються його два види, зокрема, *індивідуальний світогляд і народний світогляд*.

У другому розділі дається докладна характеристика природного навколишнього світу як джерела світогляду, а в третьому розділі описується про людину як об'єкт світогляду.

Надіюся, що вона сподобається його читачам, адже не завжди ми задумуємося над світоглядними питаннями, над самою суттю поняття світогляду, його видів, над сприйняттям навколишнього світу як джерела світогляду, а також над його об'єктом, яким є Людина.

Й. М. Берко

ПРО СВІТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1. Поняття та види світогляду

Кожна українська людина є часткою навколишнього світу, який оточує і є постійним середовищем для її буття та діяльності. Уже з перших днів появи на світ і впродовж усього свого життя вона усвідомлено, а в багатьох випадках і неусвідомлено прагне пізнати все багатоманіття цього світу, його сутність і своє місце в ньому. Водночас, будучи істотою суспільною, людина визначає своє ставлення до оточуючих її людей і до самого себе, а також до усіх процесів і стосунків, що відбуваються людському суспільстві та впливають на її буття. Так поступово, крок за кроком, у людини формуються відповідні світовідчуття, світорозуміння і світосприйняття, які стають основою її переконань, надають її життю осмисленості, ясності, власної мети, визначають чіткість життєвої позиції, що в кінцевому результаті дає людині відчуття задоволення і людського щастя.

Власне на сукупності таких переконань людини про життя, навколишні світ і людське суспільство, які базуються на набутому нею особистісному життєвому досвіді, а також на успадкуванні багатого досвіду попередніх поколінь, й базується її духовний стан, який називається світоглядом.

Світогляд будь-якої людини (особистості, індивідууму) називають *індивідуальним світоглядом*.

Зауважимо, що індивідуальний світогляд людини, його усталеність тривалий і складний процес, часто болісний, адже він є продуктом розумової діяльності, здійснюється нею впродовж життя під впливом найрізноманітніших чинників природного навколишнього середовища та чинників суспільного середовища - економічних, політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або атеїстичних), філософських та інших, які в ньому на цей час є пануючими і визначають матеріальне буття та духовний світ людини, її самооцінку та оцінку довкілля.

Вважається, що світогляд людини має бути органічним, тобто самоусвідомленим і самоприйнятним, бо ґрунтується він на найважливішій цінності людини - на свободі, на яку вона має право за народженням. А це означає, що ніхто не має права змушувати людину силою міняти її світогляд та нав'язувати свій, часто діаметрально протилежний світогляд людини.

Так би в людському суспільстві мало б бути, однак, на жаль, часто ще так не є. Яскравим прикладом цьому є багатолітня історія українського народу, коли він перебував під владою різних чужинців, які нав'язували йому свою культуру, віру, спосіб життя тощо.

Ще свіжою у пам'яті сучасних українців середнього і старшого покоління є їх перебування під владою комуно-радянського тоталітарного режиму, який насильно усіма засобами пропаганди та агітації насаджував свій комуністичний світогляд, а хто противився цьому, то безжалісно знищував у численних концтаборах Гулаг'у, тюрмах і «психушках».

Результати цього духовного насильства жахливі. Ті українці, що не сприймали відкрито чужого світогляду, а їх мільйони, були розстріляні або

вивезені в «Сибір неісходимую», освоювали і піднімали її економіку і там полягли кістями; ті, що не сприймали цього світогляду, але вдавали, що сприймають, а їх теж мільйони, вели подвійний спосіб життя (говорили і діяли як потрібно було режиму, а залишалися зі своїми поглядами); ті хто сприйняв чужий світогляд, а їх теж було чимало, стали перевертнями, манкуртами, пристосуванцями і кар'єристами, перейшли на бік тодішньої влади і заподатливо служили їй. Комуністична ідеологія глибоко проникла у свідомість цих людей, докорінно змінила її, і, очевидно, у частини з них назавжди.

Свідченням цьому є хоча б той промовистий факт, що люди з комуністичним світоглядом після розпаду СРСР, ставши громадянами незалежної демократичної Української держави, продовжують його сповідувати, «плачуть» за колишнім Союзом, протистоять ринковій розбудові народного господарства, духовному і національному відродженню української України.

Часто між українцями можна почути, що такі негативні явища властиві саме українцям. Маємо у зв'язку з цим пам'ятати дві речі.

По-перше. Такі висловлювання є результатом багатовікового колоніального панування на нашій землі чужинців, які докладали всіх зусиль, щоб принизити нашу національну гідність і нав'язати нам усвідомлення нашої меншовартості порівняно з пануючим народом. Звідси і придумані нам назви: не українці, а малороси, русіни тощо, не Україна, а Малоросія. Прикро, що це малоросійство живе ще й зараз і приносить нам чимало лиха.

По-друге. Запам'ятаймо, що у кожного народу і при будь-якій владі манкуртів, перекинчиків, холуїв, блюдолизів та зрадників завжди було достатньо. На жаль, у тому числі і серед українського народу, який у цьому стосунку не є винятком. Так було в усі часи і в усі історичні епохи. Добре, щоб цього не було в майбутньому. В усякому разі не так чисельно.

Упродовж декількатисячолітньої історії зародження, формування і становлення українського народу індивідуальний світогляд окремих його осіб не залишався замкнутим і строго обмеженим щодо світогляду інших його одноплемінників.

Навпаки, у процесі спільного духовного життя і спільної господарської діяльності відбувався між людьми постійний взаємообмін поглядами на навколишню дійсність, умови буття, морально-етичні стосунки тощо, унаслідок чого у їх свідомості укладалися у тій чи іншій мірі єдині для усіх світоглядні уявлення, що сукупно формували *світогляд українського народу*, або *народний світогляд*.

Потрібно зауважити, що індивідуальний світогляд окремої людини і світогляд усього нашого народу, незважаючи на те, що перше є часткою другого як цілого, мають чимало спільного у своїй природі.

Як індивідуальний, так і народний світогляди є категоріями змінними. Причиною цьому є процес історичного розвитку народу, окремі епохи якого з їх рівнем суспільних і виробничих відносин, досягненням науки і техніки

суттєво позначалися на свідомості людей у сприйнятті ними навколишнього світу і свого місця в ньому.

Адже цілком зрозуміло, що світогляд праукраїнців трипільської культури був одним, а періоду Київської Русі іншим. Це ж стосується і часів Козацької держави, Галицько-Волинського князівства, а тим паче незалежної Держави Україна, що відновилася в кінці XX і ввійшла у XXI століття з їх небаченим до того досягненнями у пізнанні Всесвіту, освоєнні планет Сонячної системи, бурхливого розвитку науково-технічного прогресу, демократизації суспільних відносин, пошануванні прав і свобод людини. Поруч з тим не можна минути увагою окремі події і процеси ідеологічного і політичного спрямування, які в певних цих історичних епохах суттєво позначилися на світогляді українського народу. Одні з них мали нав'язливий характер, інші були агресивними стосовно нашої землі і народу.

Такою подією, наприклад, було запровадження на Русі християнства, яке, як зазначав класик української літератури Іван Нечуй-Левицький у своїй виданій у 1876 році унікальній праці

«Світогляд українського народу (Ескіз української міфології)», повернуло духовне життя українського народу на іншу стежку і занапастило багато цікавого для науки в українській міфології. І далі він зазначає, що «не вважаючи на те, що християнські догмати і християнська мораль уже увійшли в народне життя, ще й досі між народом не згинуло давнє поганство. Воно ще й досі держиться в житті народу: в обрядах і звичаях, в колядках, щедрівках, веснянках, купальських піснях, у весняних іграх, приказках, забобонах і ліках сільських знахарок» (с.3). Зазначимо, що держалося це «поганство» в народі не тільки у XIX столітті, коли Іван Нечуй-Левицький писав свою працю, але й успішно перейшло у XXI століття і впевнений, що держатиметься вічно, бо вічним є український народ.

Підтвердженням цьому є широке, по всій Україні, проведення колядувань і щедрвань, веснянок, гаївок, відзначення свята Івана Купала, обрядів, наприклад, обряди «водіння куца» на Волині, що демонструвалися по Українському телебаченню у червні 2006 року.

Саме слово «поганство» («язичництво»), яке означає все те, що не має добрих якостей і властивостей, викликає відразу, огиду, осуд тощо, очевидно, було придумане проповідниками християнської релігії як засіб свого утвердження і перемоги над віруваннями і уявленнями давніх українців, їх релігією. Їх вони оголошували «диявольськими», «нечистими», обряди і свята називали «бісовськими ігрищами», а богів українців – «нечистою силою».

Подібні оцінки і ставлення до народних звичаїв і обрядів з боку християнської церкви, на жаль, можна почути і побачити навіть у наш час, незважаючи на те, що у цю релігію вплелось багато елементів народної культури, які тим самим її збагатили та урізноманітнили.

Звичайно, прийняття християнства мало і позитивне значення в житті українського народу, про суть і масштаби якого читач може ознайомитися в окремому розділі даного посібника.

З інших зовнішніх чинників, які істотно позначалися на світогляді українців і були ворожими стосовно нього, назвемо агресивні загарбницькі дії сусідів України. У різний історичний час, поневоливши український народ, незважаючи на його героїчний спротив, і поділивши його територію, чужинці силою нав'язували йому свою культуру, звичаї, віру, що не могло не відбитися на світогляді поневолених, на його деформації. У різних регіонах України тривалий час панували Велике князівство Литовське, Річ Посполита, османська Туреччина, королівська Румунія та Угорщина, Чехословаччина, царська і радянська Росії. Відбувалися унаслідок цього ополячення, мадяризація, румунізація, русифікація, окатоличення, омусульманення народу та цілий ряд інших з цим пов'язаних негативних впливів на світогляд і життя українців.

Звідси стає зрозумілим, чому українці є такими різними у своїх поглядах на державу, і ставлення до неї, різними щодо глибини патріотичних почуттів, ступеня національної гідності, ставлення до рідної мови і послуговування чужою як рідною, дотримання народних звичаїв, обрядів та традицій. Прикро про це писати, але це незаперечний факт. Ще прикріше, що це факт сьогодення в уже незалежній Україні.

Однак будьмо оптимістами. Будьмо впевненими і вірмо в це, що носіїв справжнього, чистого від запозичень, світогляду українського народу є набагато більше і за ними майбутнє України, а все наносне спливе, як вода рікою історії.

А для цього, щоб саме так сталося, нам потрібно досконало знати витоки світогляду нашого народу, того світогляду, який був властивий нашим пращурам, який народ передав з покоління до покоління, який був і продовжує бути життєдайним джерелом нашої самобутньої духовної культури.

2. Навколишній світ як джерело світогляду

Прадавні українці, займаючись щоденною господарською діяльністю для задоволення потреб свого життя, не могли бути байдужими до предметів і явищ навколишнього світу, від яких, суттєво залежали результати їхньої праці, а від неї і життєвий достаток. Будучи практично повністю залежними від цього світу, вони різними способами старалися пізнати і зробити його прихильним до себе. Серед розмаїття природних сил, найбільше вражали людей небесні явища.

Чому саме вони ?

Ось як відповідає на це питання класик української літератури Іван Нечуй- Левицький:

«Небо, засіяне зірками, сонце, місяць, зоря, хмари, дощ, вітер, роса, грім, блискавка - все те поперед усього звертало на себе увагу, зачіпало фантазію і розбуджувало мисль дужче і раніше, ніж земля і все, що на землі. Ще більше зачіпала людську мисль зміна літа і зими, тепла і холоду, дня й ночі, світла й темряви, вічна й незмінна боротьба на небі світлих і темних сил. Чорні

снігові хмари, страшні холодні вітри здавалися народові лихими силами; ясне сонце, тепло, грім і блискавка здавалися добрими, світлими силами, котрі мусили усе боротися з своїми темними лихими ворогами, подаватися, слабіти і навіть умирати, але котрі все-таки після всього переважали темні сили і знов з'являлися і воскресали перед людськими очима, розливаючи життя на землю».

Дальше 1. Нечуй-Левицький пише, що давній український народ, будучи надарований добрим розумом і багатою фантазією, славив світлі небесні сили, годив темним силам, щоб пригорнути до себе ласку неба, щоб присилувати всі сили служити його практичним цілям, тобто «мати густо кіп на полі, багато роїв у пасіці, багато ягнят, телят, лошат, щоб мороз не поморозив жита, пшениці і всякої пашниці, щоб у садку родило дерево, а в дворі плодилася птиця».

Сприйняття, осмислення й оцінка навколишнього світу мали у давніх українців яскраво виражене релігійне спрямування, яке своїми коріннями сягає другої чверті IV тисячоліття до н. е. Ранньотрипільські племена, що жили у той час, поклонялися Великій Матері всього суцього, яка вважалася богинею родючості і на її честь створювалися скульптурні зображення. Згодом віра у сили природи стає за своєю суттю не тільки практичною, але й пантеїстичною. Наші пращури вірили, що навколишній світ з його небесами і всім тим, що є на землі гори, ліси, луки, болота, річки, озера тощо, є живим, заповненим різними богами, що у ньому все думає і говорить так само як боги і люди.

Усіх богів вони ділили на вищі, які керували світом, були персоніфікованими, мали свої імена та цілий ряд нижчих, що були якби прислугою вищим богам. Перше місце серед вищих богів посідав небесний бог Перун, володар неба, бог блискавки і грому. Хоч володів він силою грізною, однак ця сила була й творящою, що своїм дощем оживляє природу. дає їй нові сили, своїми ударами блискавки розганяв ворожі життя явища.

Небесним богом був бог сонця Дажбог, що опікувався земним життям і людським родом. Його батьком начебто був Сварог - бог світла. Близьким до Дажбога був Велес (Волос), який вважався охоронцем худоби, господарства і достатку (худоба і гроші у ті часи були рівнозначними поняттями). Бог Велес користувався великою пошаною і популярністю, про що свідчать численні топографічні назви по всій Україні.

Поширеним було вірування у щорічне народження сонця, коли воно повертало на літо. Божеством цієї події вважався Лад і святкували його 23 травня до 24 червня. Лад має ще назви Жив або Живий, визначався як бог згоди, краси, кохання, весни.

Часто одне і теж божество у різних племінних поселенців мали різні назви і призначення. Так, Сварожич, син бога Сварога, вважався і як божество війни, покровитель гостинності, промислів, посередником між небом і землею.

Михайло Грушевський вищих богів вважав «богами» в істинному значенні цього слова, оскільки слово «бош» означає добро, благо. Від цього

слова походять слова «багатий, багатство, збіжжя» тощо. Таким чином, ці боги були добрими силами, прихильники людського життя і щастя. Окремим з них, зокрема богу Перуну в Києві ставили дерев'яні фігури (ідоли), перед якими народ молився, бажаючи ласки для себе.

Загалом про давніх богів збереглися спорадичні відомості і про них знаємо небагато. Сучасні українці про них майже забули, хоча на Заході України ще можна почути вислови типу: «Перун би тя розтраскав», «Перун би тебе тріс».

Дещо інші назви світлих, вищих богів наводить Іван Нечуй-Левицький на підставі вивчення колядок і щедрівок, які співав український народ ще в доісторичні часи.

У цих усних творах народ, славлячи господаря і його сім'ю, насправді славив водночас сім'ю небесних світил, місяць, сонце, зорю і дрібен дощик. У міфологічному змісті колядок і щедрівок письменник виділяє такі типи давніх світлих богів нашого народу: Пан Господар, богиня Сонце, богиня Зоря, Громовик, богиня Хмара і богиня Весна. Місяць часто змішується з Паном Господарем.

Незважаючи на присутність у релігійних віруваннях українців багатобожжя (пантеїзму), на думку Миколи Костомарова, вони визнавали, як і інші слов'янські народи, єдиного Бога Вседержителя, котрий, будучи наділений премудрою всетворною любов'ю Ладою, є Творцем першооснови буття.

Поширеним був також культ богів так званої нижчої міфології, які у різні часи набули родинного або громадського характеру. Серед них назвемо культ берегинь - охоронців роду, його традицій і звичаїв, бог Коляда, з яким пов'язані численні святкові обряди та Купало - бог земних плодів.

Давня українська віра багата не тільки вищими богами, створеними народною уявою під впливом споглядання неба і небесних явищ. Не менше, а скоріше більше, фантазія людей створила різних духів і півдухів і заселила ними все те, що є на землі. Багатюща своїм розмаїттям земна природа вражала людей не тільки своєю красою, але й не розкритими для них потаємними силами життя. Водночас ця природа не так сильно збуджувала людську уяву, як сили небес. Тому земні духи і півдухи були відношуваними до божеств нижчого рангу, при чому у більшості випадків вони наділялися негативними рисами і якостями, а тому вважалися демонічними, тобто злими, силами. До них відносяться чорт (біс, диявол, дідько, сатана), домовик, лісовик, чугайстер, водяник, блуд, богині (лісниці, мамуни), мавпи (нявки, бісиці) і русалки.

Як уявляли собі цих демонів давні, та й не тільки давні, українці, бо чимало цих уявлень дійшли до наших днів. персонаж української демонології відомий Чорт, як описує цей етнограф Володимир Гнатюк, був ще перед створенням світу, і Бог, узявши його з собою, почав з ним творити світ. Та чортові було нудно і він попросив Бога про товариство. За порадою Бога чорт мав вмочити палець у воду і стріпнути позад себе. Та замість пальця, чорт вмочив всю руку і почав нею тріпати, внаслідок чого наробилося повно

чортів. Чорт їх намовив збунтуватися проти Бога і за це Бог їх покарав - скинув з неба. До землі вони летіли повних 40 діб і коли Бог сказав «амінь» - кожен чорт залишився там, де був: у воді водяник, у лісі — лісовик, у болоті - болотяник, у полі - польовик і т.д. Отже, всі духи, які є на землі, походять від чорта. Під впливом християнської релігії усіх цих духів називають нечистою силою або чортом.

Багата фантазія українців створила різноманітний образ чорта і наділила його не менш різноманітними діями. Наведемо за В. Гнатюком лише окремі з них. Чорт уявляється як чорний чоловік з крюкуватим носом, із двома рогами та з кігтями на руках і ногах. Має собачу морду і загнений хвіст.

Чорти родяться так, як люди, женяться, але не вмирають. Можуть перевтілюватися у різних тварин, перебратися жити в самій людині. Оригінальними рисами наділені народною уявою також інші нечисті духи, що походять від чорта. Так, домовики - це домашні духи, які сидять по хатах, можуть показуватися у постаті різних домашніх тварин, його можна собі купити або виховати.

Лісовики живуть по лісах, є дикими людьми, утримують диких звірів подібно як звичайні люди худобу. Являються людям у вигляді звірів, а навіть знайомих людей. Тим людям, які опинилися в лісі, роблять різні прикрощі.

Чугайстер - дух, що знаний лише в західній частині Гуцульщини. Він виглядає як дуже високий, подібно до смереки, чоловік в білому одязі. Приязний до людей, вступає з ними в розмову, деколи охороняє людей від шкоди, живиться нявками (лісовицями).

Водяники - духи, що живуть у ріках і керницях. Водяник подібний до людини, але має дуже великий хвіст і крила. Може показуватися людям у вигляді чоловіка, дитини, козла, пса та інших тварин. Коли недобрий, може руйнувати греблі, ламати колеса водяних млинів. Старшинствує над русалками.

Блуд - дух, що може показуватися людині в різних видах (кози, пташки, пса, kota, копиці сіна, світла), водити її аж до змучення, не дас пізнати того місця, де вона зблудила.

Богині (лісниці, мамуни) - це злісні жінки з холодним серцем, негарні собою. Проживають у печерах і неприступних місцях. Зваблюють парубків, роблять людям різні прикрощі.

Мавки (нявки, бісиці) — лісові духи, що з'являються людям у вигляді молодниць або гарних дівчат. Своєю красою заманюють хлопців, кокетують з ними, а потім залоскочуть на смерть. Образ мавки відтворений Лесею Українкою у її відомій поемі «Лісова пісня».

Русалки - це водяні красуні, що виходять ночами на береги рік, озер, голі, у вінках з трав, співають чарівні пісні, а хто, зачувши їх, наближається до них, то вони його залоскочуть до смерті.

Давні українці прагнули бути наділеними ласкою богів, як вищих, так і нижчих. Для цього вони посиляли їм свої молитви, давали обітниці і

приносили різні жертви живу домашню птицю, хліб, м'ясо, загалом все, хто що мав. Молитви відбувалися під священними деревами, найчастіше дубом, в яких нібито перебували боги. Ставили рукотворні ідоли богам - Перуну Дажбогу, Стрибону (богу вітру) та іншим, перед якими відправляли свої молитви. Окремі зображення цих божеств, найвірогідніше Святовита (Світовита) дійшли до наших днів. Святовит вважався спочатку богом Сонця, а пізніше - війни та достатку. Зображувався у вигляді чотирилищого кам'яного ідола з мечем і рогами для вина в руках. Статуя Святовита знайдена у 1848 році в р. Збруч біля с. Личківців на Тернопільщині і відома під назвою «Збруцький ідол». Ідоли у людиноподібних (антропоморфних) образах ставилися у центрах тодішнього життя, а пересічний народ молився до неба в полі, лісі, біля води і криниць. Для жертвоприношення існували спеціальні місця, які називалися капищами.

Притаманна нашим предкам пантеїстична релігія була невичерпним джерелом для збудження людської думки, розвитку багатой фантазії та народної творчості. Вона, на відміну від монотеїзму, як відзначає І. Нечуй-Левицький, наповнювала весь світ, небо і землю богами, дає голос зорям, сонцеві, місяцеві, лісам, квітам, птицям і звірам, робить із світу якийсь чарівний храм, повний життя і усякого дива, спричинилася до розквіту народної української поезії на тлі розкішної української природи.

3. Людина як об'єкт світогляду

Наші предки не тільки прагнули пізнати навколишній світ, але й старалися зрозуміти сутність самого себе як людської істоти, при цьому не стільки з тілесного, а більше з духовного боку. Світ їх повір'їв і вірувань про людину, її залежність від зовнішніх сил природи, здатність набувати незвичних для нормальних людей якостей та усіляких перевтілень надзвичайно багатий і різноманітний.

Серед них чи не найбільш поширеним і ємним за змістом є вірування про притаманність людині душі. Визначаючи незаперечність цього твердження, давні українці однак не мали єдиного погляду на те, що являє собою душа, звідки вона береться і де знаходиться в людині, якою є її подальша доля після того, як людина завершує своє життя на землі. Одні з них вважали, що душа бере свій початок від матері немовляти, інші, навпаки, думали, що душу людина отримує від Бога.

Ще більш різнорідними були погляди на місце перебування душі у людському тілі. Вважалося, що вона перебуває у внутрішніх органах людини, однак одні відводили їй місце у голові, інші - то в печінці, то у грудях, крові, животі тощо. Ще інші припускали її знаходження зовні тіла, наприклад, під правою пахвою. Не було єдиного погляду щодо вигляду душі. Нібито вона може бути маленьким чоловічком, або дитиною з крильми, може появлятися у вигляді різних маленьких тваринок або пари.

Вважалося, що душа постійно перебуває у тілі людини впродовж життя. Під час сну вона покидає тіло і перебував в тих місцях, як сняться людині. А

смертю людини душа вилітає з тіла (здебільшого у вигляді мухи), супроводжує покійного на цвинтар, а після похорону повертається до хати і вечереє. Знову до хати вона повертається тільки у дні її поминань. Душам праведних людей ведеться добре, в душі грішників, навпаки, мучаться безконечно у пеклі.

Близьким до душі у наших предків було повір'я у Долю. Вонь вважали, що кожна людина має свою Долю, яку її дає мати в час народження. Побутувало вірування, що Доля людині дається Богом. Якою Долею наділена людина, такою вона буде у неї ціле життя. Від Долі не можна сховатися, втекти, ні позбутися. При цьому в одних людей Доля буває щасливою, в інших лихою, тобто Недолею або Бідою. «Породила мене мати в нещасну годину, дала мені злую Долю; де її подіну?», співається у народній пісні. Доля, як вказує І. Нечуй-Левицький, це міфічний образ, то давня фортуна. В образі Долі і Недолі народ показав свій погляд на переможну силу сліпого щастя, сліпої сили натури, на такі випадки в житті, проти котрих сам чоловік нічого не вдіє, хоч би він гарував і працював день і ніч, як співають у пісні «Другі люди роблять і в жупанах ходять, а я роблю, дбаю і свити не маю».

Дальше письменник висловлює думку, що так давній народ дивився на сліпе щастя тому, що «він ще не добачав в собі сили волі, сили розуму, чим би він міг притягти до себе добру Долю і збутись Недолі». Не менш цікавою є думка І. Нечуя-Левицького про те, що на народне повір'я про долю і Недолю відчувається економічний вплив. Свою Недолю простий народ з прадавніх давен пов'язував з панством, на яке йому доводилось працювати і віддавати значний відсоток свого доробку, лишаючи собі мізерну частку.

З тієї причини в народних переказах люди готові бити кием лиху Долю, чого ніколи не спостерігається щодо міфічних демонічних образів, навіть чортів, які не вважалися для них дуже шкідливими. З повір'ями про душу і Долю, у народі існувало повір'я, що життя людини на землі не закінчується з її смертю, а лише міняється стан її існування. Вірячи у посмертне життя, при похороні померлого вони наділяли його тими речами, що були потрібні йому за життя (речант, коні, воли, їжа, питво) і знадобляться у потойбічному світі. Небіжчиків спалювали, а його прах збирали в горшок і ставили на горбку. Після року на місці спалення справляли тризну, тобто їли і пили, залишаючи частину їжі небіжчику. Ховали також в землю, в труні і насипали невисоку могилу. Слово «тризна» означає боротьбу, битву. Тому справляння тризни на могилі мало у давніх українців характер військових церемоній, що мали за мету відігнати від небіжчика злих духів. І пізніші часи та й до наших днів назву тризна перенесено на справляння поминків за небіжчиком.

Повір'я про померлих (мерців) відзначаються багатою народною фантазією. Будучи у стані Духа, він як усі духи, можуть набувати вигляду різних живих і неживих предметів, жити в раю або бродити по світу, надокучати живим, робити різні пакості. Щоб позбутися небажаних вчинків мерців, люди придумували різні способи, наприклад, ставити свічку, що була 12 разів біля паски та ряд інших, включаючи навіть такий найпевніший, як пробити його осиковим кілком.

За народним повір'ям, не всі небіжчики були однаковими і їх, виходячи з тих гріховних вчинків, які вони зробили за життя, ділили на покутників (не мають спокою за різні гріхи і покутують за них), потопельників (втопилися навмисно або випадково) і повісельників (наклали на себе руки). Усі ці типи небіжчиків народна фантазія наділила різними повір'ями щодо їх посмертного життя, здатності до набуття вигляду живих істот, вчинення людям усіляких прикрощів і таке інше.

Не менш багатими є повір'я про людей, яких народна фантазія наділила надприродною силою і надприродними властивостями. Це упирі, вовкулаки (вовколаби, вовкуни), відьми (чарівниці) і відьмаки, а також волхви, ясновидці, знахарі, віщуни.

Найбільше зла людям приносили упирі. Вони мають дві душі і хоч упир помре, то лише одна душа його покидає, а з другою він ходить по світу, приносить людям багато нещасть, може ставати навіть вампіром, висмоктуючи з людей кров. Вовкулаки це ті люди, які можуть перетворюватися у вовків, жити у вовчій зграї і робити іншим людям шкоду, на яку здатні ці тварини. Щодо відьом (жінки) і відьмаків (чоловіки), то це люди, які володіють магічними тайнами життя і вміють впливати на природні явища (грозу, дощ, засуху тощо).

Ці напівміфічні істоти народ наділив такими різноманітними властивостями, на які була здатна його багата фантазія. Чого тільки не можуть робити відьми: тримати у своїх руках дощ, хмари, град, бурі, красти з неба зірки і місяць, літати в повітрі, справляти з чортами різні ігрища, доїти корів, перетворюватися у звірів та інших істот.

Повір'я про відьом надзвичайно поширені в народі. Багатючими за своїм змістом є перекази й оповідання про цих істот, а окремі з них за своїм змістом стали навіть персонажами художніх творів. Згадаймо хоча б твір Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма».

Здано до редколегії підручника
7 листопада 2006 року

Думаю, що особа, прочитавши написану мною статтю про світогляд українського народу, не пожаліє за часом, використаним для її прочитання. Адже наявні у ній відомості не можуть залишити людину байдужою, не можуть не спонукати її задуматися над прочитаними фактами і подіями.

На завершення викладу відомостей про мою педагогічну діяльність на посаді проректора з виховної роботи у Львівській державній академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького за період з 24 травня 1994 року по 1 вересня 2003 року хочу наголосити, що я не старався дуже докладно описати все розмаїття та багатогранність цієї роботи, бо це практично неможливо за давністю часу, коли пишеться цей текст.

Моїм завданням було показати своє ставлення до цього виду роботи, тобто до організації і змісту виховного процесу зі студентською молоддю за весь 5-ти річний період її навчання в академії.

Виявом цього ставлення було не формальне виконання розпоряджень керівних органів академії, а прагнення привнести в цей процес щось своє, певні нововведення, спрямовані на поліпшення навчання і виховання студентства.

Мені приємно відзначити, що запропоновані мною нововведення щодо організації і змісту виховного процесу були підтримані ректоратом і Вченою радою академії та їхніми ухвалами впроваджені у його щоденну практику.

Вважаю своїм приємним обов'язком згадати з вдячністю заступників деканів з виховної роботи доцентів Ю. Ю. Вариводу (санітарно-технологічний факультет), С. К. Демидюка (ветеринарний ф-т), Л. М. Дармограя (зооінженерний ф-т), з якими я і водночас усі ми разом постійно не один рік успішно співпрацювали, сумлінно виконуючи свої посадові обов'язки з метою поліпшення та вдосконалення навчально-виховного процесу в академії.

Викладені мною вище фактичні відомості про виховний процес в академії дають уявлення лише про те, яким був мій внесок у справу його покращання та удосконалення, і аж ніяк не дають повного уявлення і враження про всю повноту і багатогранність цього процесу, за стан якого, за його організацію і зміст я був безпосередньо відповідальний як проректор з виховної роботи.

Навчально-виховний процес в академії був постійно в центрі уваги її ректорату, Вченої ради, деканатів факультетів, ради з виховної роботи, інституту наставництва, всього викладацького складу, а також громадських організацій студентів.

За 9-ти річний період перебування на посаді проректора мною було висвітлено стан організації і змісту виховного процесу в академії у понад 50-ти публікаціях у наукових журналах і збірниках, матеріалах конференцій та у видавничому органі навчального закладу – газеті «Світ академії».

Щоб у читача мого життєпису склалося докладне враження про те, яким був виховний процес в академії, коли я перебував на посаді проректора з виховної роботи і відповідав за якісне здійснення цього процесу, пропоную мою статтю під назвою «Виховання студентів в умовах Незалежної України», яка була опублікована у книзі «Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького (1784-2000)». – Львів: Модерн- 2, 2000.

- 904 с.

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Львівська академія ветеринарної медицини імені С.З.Гжицького впродовж тривалого часу в умовах колишнього радянського тоталітарного режиму була одним з небагатьох вищих навчальних закладів України, у якому попри неймовірні ідеологічні та репресивні заслони зберігався дух українства: в аудиторіях і практикумах повноправно і повновладно звучала українська мова, значна частина студентства широко залучалася до участі в колективах художньої самодіяльності, репертуар яких наповнювався кращими творами народного пісенного, музичного і хореографічного мистецтва, підтримувалися звичаї і традиції українського народу, його культурні та духовні надбання.

Керівництво навчального закладу (ректори, професори Василенко Д.Я., Стояновський С.В., Кравців Р.Й.), викладацький та студентський колективи, зберігаючи в тих умовах видимість радянського навчального закладу, діяли і творили у власно створеному, хоч і важко збережуваному мікрокосмосі національної духовності, не втрачаючи віри у прийдешню державну незалежність та свободу свого народу.

Проголошення 24 серпня 1991 року України самостійною, незалежною і суверенною державою стало для академії, як і всього українського народу, новим, переломним етапом у її нелегкому історичному розвитку. Перед академією відкрився шлях до вільної, творчої праці, демократизації усіх сторін її багатогранного життя, розвою тісних і плідних зв'язків із суміжними закладами вищої школи в Україні та багатьох країн Європи і світу.

Водночас перед академією з усією гостротою постали й нові, вельми відповідальні завдання, пов'язані з підготовкою фахівців для аграрного сектора народного господарства України. До того ж, не просто вузьких спеціалістів, а фахівців, які повинні увійти в еліту нації, патріотично і національно свідому, духовно багату, високоосвічену, з широким культурним кругозором, твердими і чіткими громадянськими і державницькими переконаннями, готовою до захисту і самопожертви в ім'я своєї найдорожчої святині - матері-України.

Для ректорату і всього професорсько-викладацького складу академії стало зрозумілим, що розв'язання такого складного й одночасно почесного завдання може бути здійснене тільки через систему національного виховання студентів, концептуальні засади, принципи організації та форми якої практично негайно потрібно було розробляти і втілювати у повсякденний навчально-виховний процес.

До честі академії, із цим завданням вона успішно впоралася. Цьому перш за все сприяли ті обставини, що в ній зберігся значний інтелектуальний і національно свідомий прошарок викладачів та вироблені ще за часів попереднього режиму структури виховного процесу, органи управління ним на академічному та факультетському рівнях, інститут наставництва, способи і форми виховної роботи зі студентами як під час їх навчання, так і в години дозвілля. Більша частина з цього доробку академії, зважаючи на ефективність, мала всі підстави бути використаною для потреб побудови якісно нової, адекватної державницьким завданням системи національного виховання студентської молоді.

Суттєвою основою цієї системи стала концепція національного виховання, розроблена у 1993 році ректором академії проф. Кравцівим Р.Й., завідувачем кафедри історії України та економічної теорії проф. Бриком М.В. і доцентом кафедри української та іноземних мов Хоміцьким О.В. Згідно з цією концепцією стрижневою віссю виховання є Бог і Україна, а пріоритетними вартостями – ідеали гуманізму, демократії, моралі, нації, обов'язку, сумління, праці та справедливості.

На особливу увагу в роботі з молоддю заслуговують питання, що стосуються усвідомленого розуміння студентами сутності рідної землі, української нації, вміння відстоювати і примножувати авторитет держави, свого навчального закладу, оволодівати багатствами української і світової культури, виховувати норми поведінки, етики, естетики, інтелігентності та інші риси і властивості, що стали надбанням цивілізованого світу.

Варто зауважити, що опрацьована в академії концепція національного виховання студентів була першою серед навчальних закладів аграрного профілю України, а за своїми основними засадами, визначенням ідеалу та мети виховання повністю відповідала національним та державницьким цілям, свідченням чого є її практично повна узгоджуваність з напрацюваннями подібного типу і призначенням, яке було здійснене значно пізніше відповідними структурами Міністерства освіти України, зокрема в матеріалах “Про концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа)” (1995) та проекті “Концепції національної системи виховання” (1996).

Наступним важливим кроком на шляху побудови системи виховного процесу стало питання про організаційні принципи та втілення у життя цієї концепції. Внаслідок ґрунтовного аналізу різних думок і пропозицій, висловлених на зборах наставників, засіданнях ректорату і вченої ради академії, було ухвалено, що такими принципами повинні бути:

а) принцип безперервності процесу виховання, завдяки якому виховними заходами охоплюється весь відтинок часу перебування студента у навчальному закладі;

б) принцип універсальності, що полягає у логічному та розумному використанні навчального матеріалу з виховною метою, тобто забезпечення інтегрованості освітнього і виховного елементів в єдиному педагогічному процесі;

в) принцип комплексності, який передбачає використання у виховних цілях як усіх форм навчального процесу (лекція, лабораторно-практичні і семінарські заняття, науково-дослідна робота студентів тощо), так і позанавчальних форм культурно-мистецького і відпочинкового призначення (бесіди, “круглі столи” у студентських світлицях гуртожитків, колективи художньої самодіяльності, дискотеки, екскурсії в музеї, відвідування мистецьких виставок, перегляд театральних вистав);

г) принцип наставництва, який є одним з найсуттєвіших у національному вихованні за його результативністю; завдяки застосуванню цього принципу найбільшою мірою забезпечується виконання головних завдань і в першу чергу індивідуалізація виховних дій, спрямованих на формування самобутньої і гармонійно розвиненої творчої особистості інтелігентно-патріотичного взірця.

Виходячи з цих принципів та поєднавши традиційні і новітні виховні форми і методи, в академії досягнуто створення стрункої організаційної побудови виховного процесу, яка органічно влітається в загальнопедагогічний процес і позитивно оцінюється як викладачами, так і студентами. Керівним органом, що забезпечує організацію та функціонування системи національного виховання в академії, є Рада з виховної роботи, очолювана проректором, якій підпорядковуються факультетські ради на чолі зі заступниками деканів з виховної роботи. Вся виховна робота спрямовується у таких трьох головних напрямках:

а) використання елементів виховання у навчальному процесі;

б) вивчення студентами спеціального курсу “Основи української державності, культури та духовності”;

в) виховна робота зі студентами в позанавчальний час.

Розглядаючи навчальний процес як одну з важливих і основних ланок виховання студентів, ректорат академії скеровує педагогічну діяльність викладачів загальноосвітніх, гуманітарних і спеціальних кафедр на те, щоб кожна їхня лекція, лабораторне чи семінарське заняття мали виховне спрямування. На цих чи інших видах занять у процесі розгляду навчального матеріалу студенти ознайомлюються з працями визначних українських мислителів (філософів, істориків, природознавців, економістів та інших), декотрі з яких замовчувались або переінакшувались різними окупаційними режимами; відбувається також наголошення на національних пріоритетах, зумовлених внеском українців краю і за його межами у розвиток відповідних галузей вітчизняної і світової науки, техніки, культури та мистецтва.

Вагому виховну функцію у навчанні студентів виконує і сама особа викладача, який повинен бути носієм високого інтелекту, духовності та моральності, що благотворно впливає на розвиток особистості студентів. У зв'язку з цим, кадрова політика ректорату академії постійно спрямована на формування якісного викладацького складу, підвищення його професійного і морально-культурного рівнів.

Для проведення систематичної виховної роботи в кожній академічній групі студентів на весь період їх навчання в академії створено й ефективно

працює інститут наставників, що об'єднує понад 100 викладачів - асистентів та доцентів загальноосвітніх, гуманітарних і спеціальних кафедр. Під їх керівництвом кожної другої середи проводяться виховні заняття, які введені у навчальний розклад і є обов'язковими для відвідування студентами.

Для надання виховним заняттям чіткої тематичної визначеності та ідейної спрямованості, за пропозицією ректорату ухвалою вченої ради академії від 24 червня 1994 року на цих заняттях введено спеціальний курс "Основи української державності, культури та духовності" загальним обсягом 160-180 годин (32-36 годин на кожний навчальний рік). Щорічне вивчення курсу завершується здачею студентами диференційованого заліку.

Групою авторів (ректор академії проф. Кравців Р.Й., проректор з виховної роботи проф. Берко Й.М., завідувач кафедри історії України та економічної теорії проф. Брик М.В.) розроблено і видано друкарським способом навчальну програму з цього курсу, яка складається з п'яти розділів, а саме: "Етнічні основи українського народу", "Українська державність", "Матеріальна культура українців", "Духовна культура українського народу" та "Український ідеал". Кожен із названих розділів призначений для вивчення студентами академії упродовж одного навчального року.

Варто зауважити, що навчальному процесові з курсу "Основи української державності, культури та духовності" властива нетрадиційність як структури занять, яка дозволяє поєднувати вивчення основних тем цього курсу з аналізом актуальних проблем зовнішньої і внутрішньої політики держави, злободенних питань навчання і життя студентів, так і різноманітність форм їх поєднання, якими є семінари, диспути, спільні для багатьох академічних груп, лекції на відповідну тему, лекції-концерти, відвідування музеїв, виставок, зустрічі з ректором академії, проректорами, деканами, професорами, відомими політиками, діячами культури, науки і мистецтва Львова, України та зарубіжних країн (США, Австрії, Франції та інших).

Так, за останній час зі студентами зустрічались і виступали перед ними відомі українські письменники Роман Іваничук і Роман Горак, поетеса Марія Людкевич, поети Іван Гушак та Роман Хоркавий, дочка письменника Гната Хоткевича Галина Хоткевич (Франція), скульптор Лука Біганич, автор надгробного пам'ятника проф. Гжицькому С. З., мистецтвознавець, директор Львівської картинної галереї Борис Возницький, голова Львівського відділення Союзу українок Зоряна Білик, народний депутат Верховної Ради України, директор Інституту екології Карпат НАН України академік Михайло Голубець, авторка багатьох книг про українську кухню Дарія Цвек, учасник визвольних змагань Петро Дужий, парох церкви Святої Трійці для студентів і молоді Львова о. Степан Кашук, професор Мічиганського університету Віра Андрушків (США), лауреат міжнародних конкурсів скрипаль Володимир Баран, артисти Львівського драматичного театру Західного оперативного командування з виставою "Наймичка" Тараса Шевченка, артисти Львівського державного академічного театру імені Марії Заньковецької (народний артист України проф. Богдан Козак, заслужена

артистка України Олександра Бонковська та інші), головний диригент та художній керівник Львівського державного академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької Руслан Дорожівський, а також директор цього театру заслужений діяч культури України Тадей Едер разом з групою провідних солістів.

Крім цього, на виховних заняттях відбуваються презентації творчого доробку викладачів академії в царині літератури, поезії, історії студентського руху в Україні. Останнім часом в актовому залі академії урочисто і святково були здійснені презентації книжки поезій професора кафедри української та іноземних мов Остапа Хоміцького "Шляхами долі", книжки "Барви часу" завідувача кафедри історії України та економічної теорії проф. Михайла Брика та книжки з історії національно-визвольного руху студентів академії "Ватра академії" доцента цієї ж кафедри Романа Ковалюка. Загалом, за своїм змістом та формою організації виховних занять згаданий курс не має аналогів серед вищих закладів освіти аграрного профілю України.

Для підвищення якісного рівня проведення виховних занять та належного їх методичного забезпечення колективом авторів академії написано і підготовлено до друку навчальний посібник з курсу "Основи української державності, культури та духовності", а також методичний посібник "Організаційно-методичні та психолого-педагогічні основи виховної роботи наставника".

Суттєвим доповненням до форм і методів вивчення курсу "Основи української державності, культури та духовності" є активна діяльність народного музею історії академії (директор - завідувач кафедри годівлі тварин проф. Панас Столярчук), в якому студенти знайомляться з історією свого навчального закладу, його традиціями і здобутками, а також наукової бібліотеки, яка систематично проводить літературні читання, організовує виставки наукової і художньої літератури. Значний виховний вплив на студентів академії мають щорічні театралізовані посвяти у студенти першокурсників, святкування Дня академії (обидва свята проводяться з ініціативи доц. Михайла Падури), конференції-зустрічі з випускниками та працівниками сільськогосподарського виробництва.

Вагому роль у процесах національно-патріотичного виховання та духовного відродження відіграє видавничий орган академії - газета "Світ Академії", засновником якої є ректорат, профком викладачів і співробітників та профком студентів. На сторінках цієї газети, яка виходить двічі на місяць і передплатниками якої є усі викладачі, співробітники та студенти академії, регулярно публікуються матеріали з актуальних питань зовнішньої і внутрішньої політики держави, висвітлюються різноманітні аспекти навчання, наукової діяльності та громадського життя студентів і в цілому багатогранна діяльність нашого навчального закладу.

Постійно публікуються матеріали про визначні події з історії України, про видатних політичних, державних, культурних і громадських діячів українського народу, а також матеріали на правові, морально-етичні та світоглядні теми.

Періодично газета друкує студентську сторінку під назвою "Студентська ватра", яка створюється виключно зусиллям і старанням самих студентів. Випуск газети "Світ Академії" забезпечує редакційна колегія, очолювана проректором з виховної роботи. У її складі представники ректорату, деканатів, завідувачі кафедр та провідні доценти. Редактором газети впродовж ряду років успішно працює журналіст і поетеса, член Національної Спілки письменників України Оксана Лозова.

За останні роки в академії чи не вперше серед українських вищих закладів освіти опрацьована цілісна система вивчення проблем релігієзнавства та християнської моралі. За рахунок академічного компонента введено предмет "Етика на засадах християнської моралі».

Мета вивчення предмета – плекання духовності, формування свідомих морально-етичних засад майбутнього спеціаліста на основі християнського віровчення, прищеплення доброти, людяності, милосердя, чесності, працьовитості, виховання духовно багатой особистості, яка б усвідомлювала свою відповідальність перед Богом і Україною.

В академії традиційно викладання, спілкування та ведення ділових та інших документів здійснюється державною українською мовою. Серед співробітників і викладачів панує глибока пошана до рідної мови, підтримується висока культура мовлення, які передаються і виховуються у студентів. Вживання публічно в будь-якому середовищі поганих слів є рідкістю, і такі вчинки зазнають громадського осуду.

Приміщення адміністративного та навчальних корпусів академії (актовий зал, аудиторії, практикуми, коридори) мають відповідний змістовий, належний естетичний і художній рівні наочного оформлення. В актовому залі, багатьох аудиторіях і кафедрах вивішена державна символіка (герб і прапор), портрети видатних українських політичних, державних і культурних діячів, а також учених національного і світового рівнів. Стіни практикумів і коридори кафедр прикрашені тематичними (відповідно до профілю кафедри) стендами та іншими наочними засобами. Крім цього, академія має свою власну символіку – Хоругву академії та Гімн академії, які використовуються при проведенні загальних академічних урочистостей.

Академія постійно вдосконалює традиційні форми виховної роботи зі студентами в позанавчальний час. Головними центрами такої роботи є студентські гуртожитки і клуб. В академії розроблено і затверджено ректором Положення про студентський гуртожиток і Правила внутрішнього розпорядку в гуртожитках, котрі введені в дію і стали важливими документами, дотримання яких позитивно позначилося на роботі цих закладів.

Для забезпечення належного естетичного стану гуртожитків та дотримання мешканцями правил проживання деканати закріпили за студентськими кімнатами викладачів, які ведуть тут виховні бесіди, допомагають порадами щодо оформлення житла, здійснюють контроль за підтриманням у ньому належного санітарного стану. З ініціативи ректорату та Ради з виховної роботи і за дієвої підтримки громадських організацій,

зокрема, осередку Союзу українок, в кожному з гуртожитків академії створено студентську світлицю – постійно діючий пункт національного виховання та культурного дозвілля молоді.

Щораз більшої ваги у системі національного виховання молоді стали набувати фізична культура та спорт. Зусиллями викладачів кафедри фізичного виховання створено низку спортивних секцій, де студенти в позанавчальний час зміцнюють своє здоров'я та удосконалюють спортивну майстерність. Помітною інновацією в роботі цієї кафедри, яка відповідає духові нашого часу, стало введення у процес фізичного виховання студентів відновлених видів народної фізичної культури, зокрема тих, що були притаманні запорізькому козацтву (бойовий гопак та інші). Овододівши цими видами фізичного загартування, молодь поглиблено зацікавлюється традиціями нашого народу, славного запорізького лицарства, відчуває героїчний дух своїх предків і свою внутрішню близькість до них.

Для розвитку творчих здібностей і мистецьких уподобань академічної молоді постійно функціонує студентський клуб, при якому створені і успішно діють ряд мистецьких колективів (народний студентський хор «Ватра», народна капела бандуристів "Кобза", народний оркестр народних інструментів "Намисто", танцювальний ансамбль "Підгір'я", духовий оркестр, драматичний гурток), де займається понад три сотні студентів

Координує роботу клубу і художньої самодіяльності клубна рада, до складу якої входять досвідчені викладачі та представники студентського активу. До пам'ятних днів і подій в історії нашого народу, зокрема, до річниці проголошення Західно-Української Народної Республіки, проведення Всеукраїнського референдуму на затвердження Акта про незалежність України, народження Тараса Шевченка, до Дня Матері, ювілейних дат, наприклад, 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького, 125-річчя від дня народження Лесі Українки та інших, в академії проводяться урочисті засідання, студентський клуб організовує концерти художніх колективів, а також інші творчі заходи спільно зі студентським профкомом і осередками "Молодої Просвіти" та Союзу українок (виставки української вишивки, писанок тощо).

Значна увага приділяється в академії безпосередньому залученню студентів до виховних заходів, підтримання їх ініціативи щодо організації свого дозвілля (курсівих вечорів, дискотек) та задоволенню духовних потреб. На території академії розташована діюча студентська церква, приміщення якої було частково відремонтоване за допомогою адміністрації та за активної участі студентів.

У лютому 2000 року відбулось урочисте відзначення 5-річчя від дня відкриття церкви, в якому взяли участь ректор, члени ректорату, викладачі та студенти академії. Постійно ведеться догляд за місцями поховань учасників національно-визвольних змагань, колишніх співробітників академії, інших відомих людей на Личаківському цвинтарі міста Львова. Цією благородною і патріотичною діяльністю студенти нашого закладу виявляють високу

національну свідомість і справедливо заслужили на вдячну оцінку громадськості академії та міста.

Щораз більшою і предметнішою стає допомога студентів як майбутніх спеціалістів-аграріїв сучасному сільськогосподарському виробництву і перш за все у контексті ефективного виконання Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискореного реформування аграрного сектора економіки”.

За дорученням ректорату і наукової частини академії вони виїжджають у села, звідки є родом, вивчають сучасний стан господарювання в них, збирають інформацію про особливості і напрямки діяльності колективних, фермерських та індивідуальних господарств. Отримані матеріали підлягають ретельному аналізу науковцями академії, за результатами якого визначається обсяг і характер кваліфікованої посильної допомоги тому чи іншому господарству. Крім того, на основі зібраних матеріалів студенти виконують наукові, курсові та дипломні роботи, переважна більшість з яких визначається новизною пропозицій для їх впровадження у різні сфери діяльності села.

Не залишається поза увагою ректорату питання розвитку студентського самоврядування, яке розглядається як один із важливих чинників мобілізації студентства до сумлінного навчання, розвитку їх організаторських здібностей, розв'язання проблем соціального і культурного характеру.

З цією метою в академії створено Колегію студентів та факультетські колегії і розроблено про них відповідні положення. Крім цього, в гуртожитках обрано студентські ради, які виконують важливі самоврядні функції і співпрацюють з деканатами та академічною і факультетськими колегіями студентів. Щорічно в гуртожитках академії проводиться конкурс на кращу кімнату, а переможці конкурсу нагороджуються цінними подарунками.

Великого значення надається в академії також залученню студентів до участі в молодіжних громадських організаціях. Тут активно діють осередки “Молодої Просвіти” та Студентського братства, якими у світлицях гуртожитків проводяться літературні і пісенні вечори, на яких молодь прилучається до наших культурних і мистецьких надбань.

Для забезпечення правопорядку на території академії за розпорядженням ректора організована добровільна народна дружина, а також видано ряд наказів, а вченою радою, профкомом викладачів і профкомом студентів прийнято спільні ухвали з питань боротьби з пияцтвом, лихослів'ям, курінням та іншими проявами правопорушень.

Досвід академії з виховання студентів враховано у регіональній "Програмі національно-громадянського виховання студентської молоді", розробленої під керівництвом Управління освіти Львівської обласної державної адміністрації авторським колективом, до складу якого входив проректор з виховної роботи академії. Програма була розглянута Колегією обласної державної адміністрації і затверджена розпорядженням її голови 23 серпня 2000 року.

У третій декаді листопада 1999 року тодішнім Міністерством агропромислового комплексу України та Науково-методичним центром аграрної освіти спільно з академією на її базі було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію "Проблеми національно-громадянського виховання у вищих аграрних закладах освіти України", у якій взяли участь проректори з виховної роботи, заступники деканів, інші працівники вищих навчальних закладів загальною кількістю понад 100 осіб.

Усі заслухані на конференції доповіді опубліковано окремим виданням. За підсумками роботи конференції її учасниками прийняті рекомендації, реалізація яких сприятиме обміну та розповсюдженню кращого досвіду виховної роботи, запровадженню нових, дієвіших технологій виховання.

Учасники конференції ознайомилися з розробленою вперше серед аграрних ВЗО України і чинною в академії концепцією національно-громадянського виховання, навчальною програмою курсу "Основи української державності, культури та духовності", системою виховного процесу, побували на виховних заняттях, відвідали студентські світлиці в гуртожитках та були присутніми на концерті колективів художньої самодіяльності.

Виховна робота в академії отримала позитивну оцінку Міністерства агропромислового комплексу України, яка міститься у виданому ним документі "Про підсумки роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми національно-громадянського виховання у вищих аграрних закладах освіти України" за N. 37-19-2-13/12700 від 13 грудня 1999 року.

Оцінюючи діючу систему національного виховання студентів, маємо підстави стверджувати, що, завдяки зусиллям ректорату, ради з виховної роботи, деканатів, профкому викладачів і співробітників, профкому студентів, колективу викладачів, а також особисто ректора, в академії суттєво поліпшився загальний стан виховного процесу, урізноманітнилися методи і форми його проведення, що позитивно впливає на підготовку національно свідомих спеціалістів сільського господарства України, які мають тверду державницьку позицію, на всебічний і гармонійний розвиток їх особистості.

Розділ 7 (15). Уже не проректор, а наставник

1- ої студентської академгрупи

На дев'ятому році перебування на посаді проректора з виховної роботи академії я став задумуватися над тим, чи не пора мені завершити свою виховну діяльність на цій посаді.

Такі думки раз зародившись, уже не покидали мене, а все частіше почали про себе давати знати. Видно, що для появи таких думок були відповідні підстави.

Я вже згадував не раз у цьому життєписі, що робота на цій проректорській посаді була дуже відповідальною, що я добре розумів, і вимагала багато психологічних, емоційних, нервових і навіть фізичних зусиль щоденно, що тиждень, що місяць, що рік і так усі дев'ять років за порядком.

А ще треба додати до цього викладацьку роботу – читання лекцій і ведення лабораторних занять з ботаніки і практичних – із заповідної справи та ще завідування кафедрою.

Очевидно, з роками таке навантаження непомітно давало про себе знати і я на це зважив – добровільно подав ректору заяву на звільнення з посади проректора з виховної роботи академії.

Не пригадую, як до цього поставився ректор, але 1 вересня 2003 року появився його наказ про моє звільнення з посади.

Дехто дивувався моєму вчинку. Колишній проректор з наукової роботи, дізнавшись про цей мій вчинок, при зустрічі зі мною запитав, чи це правда і сказав, що з такої поважної посади, якою є посада проректора, практично добровільно ніхто не звільняється, а перебуває на ній так довго, поки його не звільнять примусово.

Дивно, сказав він, адже Вашою роботою керівництво академії було задоволене і Ви би на цій посаді могли би бути й бути...

Але як сталося, так сталося.

Працюючи проректором, я постійно відвідував виховні заняття наставників з різною метою: як для контролю за їх проведенням, так і за тим, щоб ще недосвідченим з них, а це молоді асистенти, щось підказати, щось порадити, щось поправити в їхній роботі, вчасно похвалити і підняти впевненість у їхніх педагогічних можливостях.

Звільнившись з посади проректора, я міг би займатися лише викладацькою роботою зі своєю ботанікою.

Однак я подумав: а чом би тобі не попроситися в наставники, щоб тебе контролювали, подібно як ти контролював наставників, коли був на посаді проректора. Чом би тобі не відчуті всього того, що відчували вони, коли їх контролювали за якістю ведення виховних занять.

І я вирішив у перші дні нового 2003-2004 навчального року піти в деканат зооінженерного факультету і попросити, щоб мене назначили наставником певної академічної групи студентів першого курсу.

Деканат задовольнив моє прохання і я на 5-ть років став наставником 1-ої студентської академічної групи першого курсу цього факультету.

Від цього часу, коли я пишу ці рядки мого життєпису, минуло 18 років і я багато чого забув про мої виховні старання і стосунки зі студентами.

Але я добре пам'ятаю, що я старався свої обов'язки наставника зі студентами моєї групи виконувати старанно і належним чином. Для цього я мав достатньо великий життєвий і професійний досвід. Про це, зокрема, свідчить хоча б те, що студентам-першокурсникам тоді було по 17-18 років, то мені ж усі 65-ть років!

Перше, що я їм сказав на першому з ними занятті, що я буду старатися замінювати їхніх батьків за час їхнього навчання в академії. Я просив їх сприймати мене як їхнього старшого товариша, до якого можна звертатися у будь-яких питаннях за порадою чи за допомогою.

Я сказав студентам також, що вони можуть звертатися до мене навіть і тоді, коли будуть відчувати фінансові труднощі, щоб позичити невелику суму грошей.

Мушу признатися, що хлопці дуже радо не раз цією можливістю користувалися, чого не можу сказати про дівчат.

Налагодивши зі студентами групи такі довірливі, правда, в межах можливого в рамках студент – викладач, стосунки, ми, тобто я і вони, старалися їх належним чином підтримувати впродовж усього часу їхнього навчання в академії.

За таке моє доброзичливе ставлення до студентів, вони відповідали мені взаємністю.

У моєму домашньому робочому кабінеті зберігається досі як пам'ять про наші стосунки гарний букет-композиція зі штучних квітів, що дуже близькі за кольором до натуральних, який студенти подарували мені з

нагоди дня народження (мал. 93).

93. Букет квітів, подарованих мені студентами на день народження

Подарували вони мені, зважаючи, що я ботанік, металічну декоративну підставку для розташування на ній вазонів з квітучими рослинами, яка прикрашає кімнату для прийому гостей (мал. 94).

94. Декоративна металічна підставка для розташування вазонів з квітучими рослинами

Дуже дорогою мені є картина з карпатським пейзажем (художник Ол. Бойко, 2008 р.), яка висить на стіні мого домашнього робочого кабінету, що подарували мені студенти моєї групи в день закінчення навчання в академії (мал. 95) з написаним на звороті щирими мені словами вдячності та їхніми підписами (мал. 96).

А написали вони такі слова: *«Дорогому нашому наставнику Йосипу Миколайовичу на добру згадку про нас.*

Від випускників 2008 року!

Ми Вас любимо і ніколи не забудемо!

З повагою 1-ша академгрупа. Випуск 2008 року. 4 липня.

Підписи: Н. Бабік та інші».

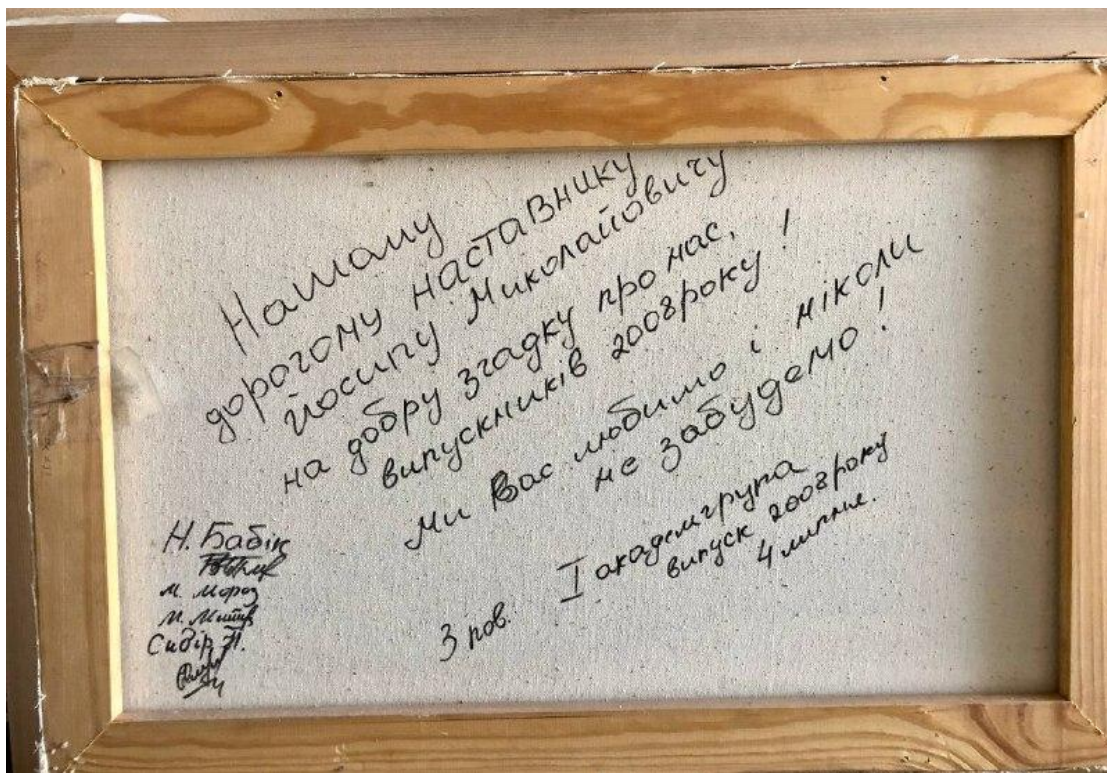

95. Подарована мені студентами картина з карпатським пейзажем

З викладеного вище про взаємні мої зі студентами стосунки за усі 5-ть років їхнього навчання в академії і нашого спілкування можемо відверто із задоволенням сказати, що вони були справді людськими і обоюдно взаємно корисними.

На завершення скажу в загальних рисах про виховні заняття, які проводилися мною зі студентами.

Проводилися вони з дотриманням розкладу і за програмою спецкурсу «Основи української державності, культури та духовності». На цих заняттях я знайомив студентів з цікавими статтями з історії України, з давньої і сучасної її культури, літератури і мистецтва, які друкувалися на сторінках

96. Напис студентів на звороті подарованої мені картини

газети «Літературна Україна», яку я тоді і досі уже стільки років передплачую.

Приносив я на заняття цікаві книжки українських письменників і поетів зі своєї багатой домашньої бібліотеки, про які розказував студентам.

Вважаю, що я все робив для того, щоб на виховні заняття студенти йшли не з примусу, а з охотою почути щось нове для себе. Для урізноманітнення тематики занять я не раз організовував екскурсії до музеїв Львова або екскурсії по історичних місцях центральної частини міста.

Вважаю, що виховні заняття зі студентами впродовж усіх років їх навчання в академії були для них корисними, бо вони збагатили їх загальноосвітній, культурний і світоглядний рівень, поглибили їхні патріотичні почуття до своєї Батьківщини України, нашого великого українського народу, стали після закінчення академії і, здобувши спеціальну професійну освіту, активними будівничими нашої Української держави.

Розділ 8 (16). Не для себе старався, а задля користі громади

Із самого початку, коли мене було зараховано асистентом кафедри біології Львівського зооветеринарного інституту, в цьому навчальному закладі склалася традиція залучення кожного його науково-педагогічного співробітника до участі у трьох видах робіт, дві з яких, а саме: викладацька і наукова були обов'язковими і за них платили зарплатню, і третя, яка називалася громадсько-корисною, вважалася добровільно обраною викладачем, неоплачуваною, такою, яка виконувалася для загальної користі громади, тобто всього колективу викладачів і студентів інституту.

Залучало викладачів до громадсько-корисної роботи керівництво інституту в особі його ректора або керівництво факультетів в особі їхніх деканів.

Крім адміністративних органів інституту, до цього виду роботи викладачі залучалися також керівниками громадських організацій, зокрема, професійним комітетом профспілки, так званим профкомом, якщо викладач був, а він, як правило мусів бути членом профспілки.

Залучення до громадсько-корисної роботи здійснювалося шляхом отримання завдання, яке називалося дорученням. Так, якщо викладач кафедри виконував обов'язки профорга кафедри, то це він виконував доручення профспілкових зборів викладачів кафедри, якщо він був культторгом факультету, тобто організатором культурно-масових заходів на факультеті, то це він виконував доручення деканату цього факультету.

Будучи прийнятим на роботу до інституту, залучення до громадсько-корисної роботи не оминули й мене.

Уже в перший чи другий місяць моєї роботи в інституті, а був це вересень-жовтень 1968 року, як я отримав від ректора доручення – бути у складі художньої ради студентського клубу. До її складу входили голова, яким був один з викладачів, а також члени ради, якими були по одному викладачу від ветеринарного і зоотехнічного факультетів та керівники гуртків студентської художньої самодіяльності, зокрема, студентського хору, оркестру народних інструментів, танцювального гуртка, капели бандуристів та духового оркестру.

Коли мене було введено у склад художньої ради студентського клубу, яку у повсякденному спілкуванні називали просто клубна рада, то її головою був завідувач кафедри іноземних мов доцент Остап Васильович Хоміцький, дуже інтелігентна і поважна людина, прекрасний знавець творчості Івана Франка.

На клубній раді розглядалися різні питання, що стосувалися дисципліни відвідування студентами гуртків художньої самодіяльності, їх репертуару, організації проведення концертів цієї самодіяльності до пам'ятних дат у житті українського народу, а також до державних свят за часів Радянського Союзу.

Одного разу я прийшов на засідання клубної ради трохи раніше від

зазначеної години початку його роботи. У кімнаті засідань був лише голова ради Остап Васильович. Між нами зав'язалася розмова про літературу (я постійно читав і передплачував газету "Літературна Україна»), про цікаві книжки, які мав він і які теж у мене були в домашній бібліотеці. Говорили і про інші питання, які нас обох цікавили.

Коли зібралися всі члени ради, відбулося її засідання, після закінчення якого всі розійшлися додому.

Як мені згодом розказали, виявилось, що не всі пішли додому. Не пішов додому голова ради Остап Васильович, а пішов він до прийомної ректора, попросив у секретарки дозволу зайти до ректора.

Зустрівшись з ректором, він запропонував йому, щоб той назначив головою клубної ради мене. Видно, що ректор погодився з такою думкою Остапа Васильовича, бо на другий день я отримав від ректора доручення очолити клубну раду.

Забіжу наперед і скажу, що очолював я її безперервно десь понад 20 років! Ось таким довготривалим виявилось для мене це доручення.

Підрозділ 8.1 (16.1). Особливості роботи на посту голови художньої ради студентського клубу, або простіше - клубної ради

Отримавши від ректора доручення очолити клубну раду інституту, я, звичайно, будучи ще доволі новим його співробітником, відчував неабияке хвилювання з думкою чи вдасться мені належним чином виконувати це доручення.

Природно, спочатку я ґрунтовно порадився з колишнім головою ради Остапом Хоміцьким, поспілкувався з керівниками студентських гуртків художньої самодіяльності, дізнався докладно про їхні проблеми і побажання, знайшов спільну мову з викладачами – представниками клубної ради від зоотехнічного (так він тоді називався) і ветеринарного факультетів.

Поступово я налагодив роботу клубної ради і не уявляв собі, що очолювати її мені доведеться не рік і не два, а цілих 20-ть, а може й більше 20-ти років.

За ці роки довелося надто багато чого зробити, що, як мовиться в дитячих казочках, ні словом сказати, ні пером описати.

Я цього, звичайно, робити не буду, бо багато чого забув і всього, як не старайся, не розкажеш.

Однак дещо, хоча б у загальних рисах, сказати все-таки треба.

Отже, в чому в основному полягала моя керівна робота на посту голови клубної ради?

По-перше, почну з того, що в часи мого вступу на роботу до інституту в 1968 році його ректор професор Степан Васильович Стояновський - перший ректор з місцевих галицьких українців, бо до нього ректорами були приїжджі особи, яких присилав для керівництва інститутом Київ: чи то Міністерство освіти, чи Міністерство сільського господарства.

Ректор професор Стояновський був людиною патріотичного духу. За його керівництва інститутом багато викладачів були вихідцями з Західних

областей України, викладання і навчання в інституті велося викладачами, за рідкісними випадками, виключно українською мовою.

У патріотичному дусі велося і виховання студентської молоді, в тому числі через широке залучення її до участі в гуртках художньої самодіяльності.

Ректор дуже дбав за високий мистецький рівень студентської художньої самодіяльності, що відчував і я як голова клубної ради.

Щоб мати щотижня відомості про роботу клубу гуртків художньої самодіяльності він ввів мене до складу ректорату, на засіданнях якого я повинен був повідомляти його і ректорат про стан роботи клубу та його гуртків (мал. 97).

97. Ректорат Львівського зооветеринарного інституту
(перший ряд: зліва крайній ректор проф. С. В. Стояновський;
другий ряд: другий справа голова клубної ради Й. М. Берко)

Щотижня по декілька раз я сам, або з викладачами від факультетів, які відповідали за культурно-масову роботу на їхніх факультетах відвідували після навчальних занять у вечірні години репетиції усіх студентських гуртків художньої самодіяльності.

Відвідували з якою метою?

А з тією метою, що студенти не відвідували регулярно репетиції гуртків, пропускали їх, унаслідок чого їх художній рівень не був високим.

Керівники гуртків просили в нас допомоги, щоб виправити таке становище. І клубна рада знайшла вихід.

Було вирішено частіше виступати з концертами, особливо в інших інститутах міста Львова, а також пробувати робити виїзні концерти у сільськогосподарські інститути інших міст України.

Студентам повідомили, що участь у концертних поїздках візьмуть тільки ті студенти, які систематично відвідують репетиції гуртків.

Мушу із задоволенням сказати, що такий підхід до діяльності гуртків дав свої результати і студентська художня самодіяльність інституту стала відомою не тільки у Львові, але про це трішки далі.

Завдяки зростанню майстерності гуртків на базі студентського хору, танцювального гуртка та оркестру народних інструментів було створено ансамбль пісні і танцю під назвою «Підгір'я», який згодом отримав титул «народного» ансамблю.

Щоб заохотити студентів до участі в гуртках художньої самодіяльності кращих з них ми рекомендували деканам факультеті надавати їм місця в гуртожитках, підтримували у навчанні, у наданні їм стипендій.

Із створенням ансамблю пісні і танцю «Підгір'я», який досяг поважного художнього рівня, зі згоди ректорату стали практикуватися поїздки з концертами в інститути сільськогосподарського профілю не тільки інших міст України, таких як Київ, Харків, Одеса, але й інших республік тодішнього Радянського Союзу.

Львівський зооветеринарний інститут підтримував наукові зв'язки з сільськогосподарською академією у місті Єлгава Латвійської республіки, що розташована на прибережній території Балтійського моря.

Ректор нашого інституту домовився з ректором Єлгавської сільськогосподарської академії про прийом нашої делегації і студентської художньої самодіяльності, яка ознайомиться з їхнім навчальним закладом і дасть концерт для викладачів і студентів.

Очолити делегацію ректор доручив мені як голові клубної ради. До складу делегації входили також ще три викладачі – члени клубної ради та голова студентського профкому.

Студентська художня самодіяльність була представлена ансамблем пісні і танцю «Підгір'я».

На поїздку було виділено тиждень, половина з яких припала на вихідні, якими були тодішні Першотравневі свята. Здається, вони збіглися зі Великодніми святами.

Доїхали ми поїздом добре. Зустріли нас привітно представники Єлгавської академії на чолі з їхнім головою профкому та представником ректорату (мал. 98).

Розмістили нас у студентському гуртожитку, в якому була їдальня, в якій ми харчувалися.

У перший день нас прийняв ректор академії, з яким відбулася цікава розмова про наші навчальні і наукові зв'язки та навчання студентів.

Потім ми ознайомилися з навчальними корпусами академії, їхніми навчальними приміщеннями, актовою залою, де мав відбутися на другий

день концерт нашої студентської художньої самодіяльності – ансамблю пісні і танцю «Підгір'я».

98. У перші хвилини зустрічі з представниками Єлгавської сільськогосподарської академії (Латвія)

На знімку зліва направо стоять: голова інститутської делегації, доцент Й. М. Берко, член делегації, доцент Ю. П. Ших, представники Єлгавської сільгоспакадемії голова профкому і представник ректорату, члени делегації доцент О. В. Хоміцький та доцент В. І. Цимбала.

Що кинулося у вічі?

У нас в Україні за радянських часів напередодні 1-го травня і впродовж тривалого часу повсюдно на стінах будинків, на телефонічних стовпах вивішувалися транспаранти, на яких на червоній матерії білою фарбою було написано різні лозунги, наприклад, «Слава Першотравню», «Хай живе 1-е травня», «Слава Комуністичній партії Радянського Союзу», «Вперед до повної перемоги комунізму» і таке подібне.

У Єлгаві такого не було. Ніяких подібних лозунгів ми не бачили, за винятком одного, який висів на вході до головного корпусу академії, на якому було написано по-латишськи: «Свенціс светкос», що по-українському означає: «Святкуйте свята!».

Концерт нашої студентської художньої самодіяльності відбувся, як я уже згадував, наступного дня в актовій залі академії. Зала, звичайно, була переповнена викладачами і студентами.

Перед початком концерту я, як голова делегації, а також голова студентського профкому нашого інституту та голова викладацького

профкому їхньої академії вийшли на сцену зали і мною було виголошене привітальне слово і вдячність ректорату і колективу нашого інституту за виявлений нам теплий прийом і гостинність (мал. 99).

99. Виголошення головою делегації інституту Й. М. Берком привітального слова зі сцени актової зали Єлгавської академії

На знімку (зліва направо): Й. М. Берко, голова студентського профкому нашого інституту Д. Ф. Гуфрій та голова профкому Єлгавської академії.

Концерт пройшов з великим успіхом. Про нього дізналися люди з найближчих до академії сільських поселень і попросили повторити концерт, на що ми, звичайно, з радістю погодилися.

Перед від'їздом уся наша делегація викладачів і студентів відвідали побережжя Балтійського моря, однак через холодну погоду ніхто з нас не наважився в ньому скупатися (мал. 100).

Дні, проведені в Єлгавській академії, пробігли швидко і ми хоч-не-хоч змушені були повертатися до рідного Львова.

Провели нас викладачі і студенти Єлгавської академії дуже тепло.

Прощаючись з ними, ми подякували за теплий прийом і гостинність та запросили їх відвідати наступного року наш інститут і наш рідний старовинний Львів.

Вони подякували за запрошення і пообіцяли приїхати до нас в гості, що вони й зробили весною наступного року.

Зрозуміло, викладачі і студенти нашого інституту зустріли їх як добрих друзів, ознайомили з інститутом і видатними історичними місцями міста Львова.

100. Із групою студентів на побережжі Балтійського моря
На знімку: крайні справа групи студентів доц. Ю. С. Ших і доц. Й. М. Берко

На завершення про своє перебування зо два десятки років у статусі голови клубної ради хочу відзначити, що подібних поїздок зі студентськими концертами в інші міста і навчальні заклади, а також організації концертів в інституті до пам'ятних дат і свят було чимало.

Була постійна відповідальність за стан роботи гуртків студентської художньої самодіяльності.

Звичайно, було важкувато, бо ще була щоденна викладацька і наукова робота. Однак вдавалося все-таки всі ці роботи якось поєднувати, розуміючи, що те, що ти робиш, є корисне для людей, а особливо для студентської молоді, і приносить таке потрібне їм усім естетичне задоволення.

Не можу не наголосити, що дорученням ректора інституту бути головою клубної ради не вичерпувалися мої доручення, які я отримував ще й від навчальної частини, деканату зоотехнічного (згодом зооінженерного, а ще згодом - біолого-технологічного) факультету, які були достатньо відповідальними і від стану виконання яких залежав рівень навчальної та методичної роботи в інституті (згодом - в академії, а ще згодом - в університеті).

Низку років мене було включено до складу методичної комісії академії, якою було розроблено Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в навчальному закладі і яка брала участь у його впровадженні в цей процес.

Певний час був головою методичної комісії зооінженерного факультету, факультету заочної освіти та підготовчого відділення.

Підрозділ 8.2 (16.2). Благоустрій пустиря на території інституту

Корисна для громади інституту робота, про яку я описав в підрозділі 8.1(16.1), виконувалася мною за дорученням ректора, навчальної частини чи деканатів факультетів.

Однак низку корисних робіт для громади інституту я здійснив за власним бажанням. Таке бажання виникало в мене в тих випадках, коли я бачив навколо себе те, чого, на мою думку, не повинно би було бути.

Наприклад, на території інституту була доволі велика ділянка навпроти навчального корпусу, колишнього палацу Туркулів, яка була запущена і тривалий час ніким не доглядалася, поросла бур'яною травою і стала звичайним пустирем. Нерідко робітниці інститутського корівника виганяли там пастися одну-однісіньку корову, на якій студенти ветеринарного факультету вчилися давати тваринам уколи, або проводити заміри їхньої температури, або щось інше.

Мав цей пустир форму приблизно чотирикутника розміром біля 30 на 30 метрів, а може трохи і більше.

Я в цей час читав студентам навчальний предмет «Охорона природи» і вирішив їх самих хоч трохи долучити до реальної охорони природи шляхом проведення ними упорядкування і облагородження пустиря на інститутській території перед колишнім панським палацом, що використовувався інститутом як навчальний корпус.

Я вирішив цей пустир перетворити на відпочинкову територію, де у вільний час на перерві між заняттями могли б прогулюватися студенти і викладачі. Для цього я склав собі план ділянки, намітив схему доріжок, а посередині залишив місце розміром 5 на 5 метрів для квіткової клумби.

Запропонував студентам втілити цю ідею в життя. Вони радо погодились. Впорядкування ділянки ми проводили після навчальних занять.

Дістали в господарській частині інституту моток шнура, лопати, а також на кафедрі фізкультури тачки зі спеціальним колесом, в який насипалася мелена крейда. Такими тачками з таким колесом ми позначали на поверхні землі лінії доріжок. Коли їхати вперед такими тачками, то колесо крутиться і з нього висипається на землю крейда і робить білу лінію.

Так ми позначали на пустирі лінії доріжок ширина кожна кожної з яких становила 1,5 метра. Для визначення чіткості доріжок, на них студенти стесували траву з тонким верхнім шаром ґрунту.

Таким способом стесали траву на ділянці, яка призначалася для квіткової клумби.

Нашу ідею підтримала господарська частина інституту, яка придбала

бетонні плитки (поребрики) для облямівок доріжок і дещо пізніше завезла для покриття поверхні доріжок асфальтовий грубозернистий порошок.

На клумбу студенти наносили землі і посадили різні декоративні рослини, які ми взяли з ботанічної ділянки (мал. 101, 102).

101. Вигляд частини впорядкованого пустиря
навпроти навчального корпусу

На знімку: на передньому плані видно частину квіткової клумби з кущем рослини в її центрі; На задньому плані видно навчальний корпус (колишній палац Туркулів); перед ним видно частину впорядкованого пустиря з доріжками, кам'яні облямівки (поребрики), які побілені вапном.

102. Квіткова клумба і доріжки на території впорядкованого
колишнього пустиря перед навчальним корпусом

103. Новий навчальний корпус Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

З вікон мого кабінету на 6-ому поверсі нового навчального корпусу (мал. 103) мені було добре видно цю впорядковану студентами ділянку, яка ще не так давно була звичайним пустирем, біля якого всі ходили і ніхто собі з цього нічого не робив. Пустир, то хай буде пустир, напевно не один і не два так думали.

Мені було приємно дивитися, як по доріжках впорядкованої території прогулювалися молоді матері з дитячими візочками, які приходили сюди з сусідніх будинків по вулиці Пекарській. Для багатьох із них це місце стало постійним місцем їхнього відпочинку.

На великій перерві, яка тривала 40 хв, тут завжди можна було зустріти групи студенток і студентів, які весело прогулювалися вздовж доріжок.

Весною 2015 року я звільнився з роботи і через деякий час дізнався, що з ініціативи голови профкому університету (так тепер називається колишній інститут) квітникову клумбу впорядкованої ділянки було дещо видозмінено і на ній поставлено фігуру Божої Матері (мал. 104).

Таким чином, колишній пустир завдяки його облагородженню студентами став не тільки місцем для відпочинку, але й духовним місцем для багатьох людей, які приходять сюди вклонитися цій святій фігурі.

104. Сучасний загальний вигляд упорядкованого колишнього пустиря з поставленою фігурою Божої Матері

На знімку: зліва видно частину навчального корпусу університету (колишній палац Туркулів); на перетині доріжок дещо правіше від середини знімка знаходиться найвище серед навколишніх дерев пам'ятне дерево гінкго дволопатеве, верхівка якого добре виділяється на фоні голубого неба.

Підрозділ 8.3 (16.3). Ботаніко-таксаційне обстеження інститутського парку. Нові насадження дерев і кущів

Територія зооветеринарного інституту (тепер - це Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького) є доволі великою і займає декілька гектарів. Окрім навчальних корпусів та господарських споруд, біля одного гектара цієї території припадає на парк, значна частина якого розташована на рівнинній місцевості, а решта – на пологому схилі і вздовж вершини горбистої гряди .

За свідченням літературних джерел цей парк був частиною території палацу Туркулів, який був збудований в середині XIX століття біля вулиці Пекарської. Перед палацом була доволі велика відкрита ділянка, за якою починався парк, в якому було озерце, паркові доріжки, стояли паркові гіпсові скульптури.

Однак з часом фінансове утримання палацу його власниками ставало щораз важчим і перед Другою світовою війною вони продали його ветеринарній академії.

Разом з палацом занепадав і парк: озерце було засипане, скульптури десь зникли, доріжки заросли травою. Таким занедбаним парк був і весь повоєнний період.

Палац, в якому було 16 кімнат, ветеринарна академія перетворила на навчальний корпус, дещо впорядкувала прилеглу територію, крім парку, який поступово перетворився в дикоростучий деревостан.

Як викладача ботаніки, у мене не раз виникало бажання дослідити цей деревостан, дізнатися якими породами дерев він утворений, скільки взагалі цих дерев є у цьому парку.

І ось в 1992 році у мене був ботанічний гурток, в якому займалися студенти зооінженерного факультету Г. Левонюк, Н. Тракало, О. Харів та

І. Ямнич, яким я запропонував разом зі мною провести ботаніко-таксаційне обстеження парку, на що вони зі зацікавленням погодилися.

Ми вирішили не тільки підрахувати кількість дерев у парку, але й встановити до якої породи вони належать, який діаметр їхнього стовбура і висота, визначити на картосхемі парку також місцезнаходження кожного з цих дерев.

Обстеження парку ми проводили не один день після занять, унаслідок чого було зібрано докладні відомості про його деревостан (мал. 105).

105. Під час обстеження деревостану інститутського парку

Картосхему розташування дерев у парку та інші відомості про них ми передали на зберігання у музей історії інституту, де вони мали б зберігатися й до сьогодні.

Зараз, коли пишу ці рядки, багато чого забулося, але у книзі про Львівську академію ветеринарної медицини випуску 2000 року на сторінці 813 є короткі відомості про наші дослідження деревостану парку, які наводжу нижче.

Отже, нами було встановлено, що у парку росте 279 дерев, які належать до 20 порід. Основу деревостану складають 4 породи, а саме: клен звичайний, гірकोкаштан звичайний, липа серцелиста та ясен звичайний.

На ці породи припадає 85 % усіх дерев парку.

Середня висота дерев у парку на час обстеження становила 25 метрів. Найбільшу висоту серед дерев парку мало одне могутнє дерево осики, яке мало висоту 33 метри, а діаметр стовбура на висоті грудей людини становив 1,5 метра. На жаль, згодом його зрізали, не знаю з якої причини, напевно, з корисної для когось причини.

Абсолютна більшість дерев парку – це листяні породи, однак серед них нами виявлено одне дерево з відділу Голонасінні класу Хвойні. Це дерево смереки європейської.

Росте в парку також ще одне дерево з відділу Голонасінні, але з класу Гінкговидні. Ним є гінкго дволопатеве, батьківщиною якого є країна Китай (мал. 106).

106. Гінкго дволопатеве у парку зооветеринарного інституту

За переказами старших за віком викладачів посадив його разом зі студентами доцент з кафедри хімії Андрій Кінаш з нагоди 10-річчя воз'єднання Західної України з Великою Україною.

У наступні роки після ботаніко-таксаційного обстеження деревостану парку, я разом з співробітниками кафедри біології та студентами брав участь у насадженні дерев на вільних місцях на території інституту.

У таких роботах з охотою я брав також участь і тоді, коли з поважних причин довелося звільнитися з посади завідувача цією кафедрою і вона була приєднана до кафедри екології та стала називатися кафедрою екології та біології. Ця кафедра готовила фахівців в галузі екології та охорони навколишнього середовища, приділяючи велику увагу не тільки їх теоретичній підготовці, але й набуттю умінь та навичок втілення теоретичних знань у реальні практичні справи.

Тому її співробітники і студентами не один рік весною проводили роботи з озеленення території нашого навчального закладу, в яких я також брав участь (мал. 107, 108).

107. Висадження декоративних кущів навпроти навчального корпусу

108. Декоративний кущ посаджено!

Дерева і кущі для висадження отримували з наших навчальних господарств, а також з ботанічного саду університету імені Івана Франка за сприяння доцентки Х. Г. Макогон.

Садіння нових дерев і кущів на території нашого навчального закладу у весняну пору стало традицією кафедри екології та біології. Про це я писав у невеликій замітці в газеті «Світ університету» у квітні-травні 2014 року , число 3-4 (249-250).

Зокрема, я відзначав, що не стала винятком і весна 2014 року. З ініціативи завідувача кафедри професора Р. П. Параняка, професора Й. М. Берка за участю співробітників кафедри та студентів-екологів III курсу факультету харчових технологій чергове висадження дерев і кущів було проведене 24 березня 2014 року на ділянці біля входу в головний навчальний корпус університету.

Підрозділ 8.4 (16.4). Означення пам'ятного дерева

В українців є гарний звичай, який став давньою традицією - на пам'ять про важливу подію садити дерево якоїсь довговічної породи, переважно дуба звичайного, який живе понад 1000 і більше років.

Згадаймо відомі усім нам по всій Україні посаджені дуби на пам'ять про Богдана Хмельницького в місцях, де він бував зі своїм військом, де перепочивав під час військового походу тощо, або дуб Тараса Шевченка чи дуб Максима Залізняка на Високому замку у Львові та інші.

На території університету ветеринарної медицини (колишнього інституту і академії) теж є пам'ятні дерева, посаджені з нагоди певних важливих дат.

У попередньому розділі я вже згадував про пам'ятне дерево, посаджене з нагоди 10-річчя воз'єднання Західної України з Великою Україною.

Біля одного з ветеринарних навчальних корпусів росли довший час дві пам'ятні пірамідальні тополі, які за переказами посадив у 1881 році перший директор ветеринарної школи Петро Зайфман.

Під час Другої світової війни одна з тополь була пошкоджена авіабомбою, але була доглянута людьми і росла ще дуже довго. Засохла вона у 1981 році. Невдовзі засохла і друга тополя. Отже, обидві вони росли рівно 100 років на пам'ять про початок заснування Львівської ветеринарної школи.

У 2011 році я випадково дізнався, що на території університету (так він вже тоді називався) росте ще одне пам'ятне дерево, але про нього переважна більшість ні викладачів, ні студентів зовсім не знають.

Звичайно, подумав я, про це дерево повинні знати всі викладачі і студенти університету, бо воно посаджене на пам'ять про завершення в 1961 році будівництва головного корпусу (з колонами) Львівського зооветеринарного інституту по вулиці Пекарській.

Щоб про це дерево усі знали, подумав я, його треба означити чи то табличкою з написом і прикріпленою до його стовбура, чи то іншою ознакою.

Як мені вдалося означити це дерево прошу читати мою статтю, яку я написав і подав у газету «Світ університету», в якій вона була надрукована у серпні 2011 року, число 7 218).

Подаю нижче цю статтю повністю.

ОЗНАЧЕННЯ ПАМ'ЯТНОГО ДЕРЕВА УНІВЕРСИТЕТУ

Із тильної сторони величної будівлі нашого університету – навчального корпусу з колонами лежить невелика, дивом не закута в бетон і асфальт, ділянка живої землі, що поросла трав'яною рослинністю, а з країв облямована півкільцем не дуже густого живоплоту з напівврізаних деревець туї західної.

Майже у самому її центрі глибоко вкоріненим в ґрунт росте високе дерево з потужним стовбуром і темнозеленою крислатою кроною, в якій під час негоди знаходить прихисток різноманітне дрібне птаство. Обабіч цього дерева, прагнучи не відставати в рості, тягнуться до сонця одинока струнка смерека та ряд дерев волоських горіхів, сірокорих і надто розгалужених. На кінцях окремих їхніх гілок ще з весни тримаються потьмянілі повислі сережки – суцвіття з тичинкових квіток, що ще не встигли відділитися від них і опастися на землю після виконаного призначення матінки-природи – утворити пилок, якого завжди очікують перисті приймочки маточок жіночих квіток, у зав'язі кожної з яких відбудеться таїнство зародження нового життя, що жеврітиме в зародку насінини плода.

Росте це дерево на цій ділянці землі аж ніяк не випадково. Не самосівом воно зросло, а посаджене в 1961 році тодішнім ректором тодішнього зооветеринарного інституту Данилом Яковичем Василенком в ознаменування завершення будівництва і відкриття нового навчально-адміністративного корпусу, увінчаного з фронтальної сторони аж вісьмома архітектурно примітними колонами. Наймення цьому дереву - дуб звичайний.

Садити довголітні дерева, а до них і належить дуб звичайний, на пам'ять про важливі історичні події – давня традиція в духовній культурі нашого народу. Не відступив від цієї традиції і ректор Василенко.

Спливали роки і навіть не один десяток років. З їх плином ставало щораз менше носіїв цієї пам'ятної події. Будучи не означеним, виростало висаджене пам'ятне дерево як звичайне, подібно до інших дерев нашого парку, на які рідко хто звертає особливу увагу. А між іншим Закон України про природно-заповідний фонд нашої держави такі дерева, що посаджені з причини якоїсь непересічної події, відносить до категорії пам'яток природи і надає їм статус природно-заповідних об'єктів загальнодержавного або місцевого значення. Ним і вирішили скористатися студенти – екологи колишнього 1 курсу факультету харчових технологій, яким у 2007 році мною читалася дисципліна «Заповідна справа». Їм було запропоновано набуті теоретичні знання втілити в конкретні практичні справи на теренах нашого університету – означити хоча б одне з трьох до цього не означених пам'ятних дерев парку. Вибір випав на дуб звичайний, якого висадив ректор Данило Василенко. Студенти курсу Ярослав Богдан, Любомир Масловський та усі інші з охотою сприйняли пропозицію і під час практики впорядкували

прилегли до основи дерева землю, скопали і обклали її поребриком та засадили чорнобривцями.

Та час, природні умови, а нерідко й не дуже толерантні до таких пам'яток люди роблять свою не завжди добру справу. Кожного року доводиться все починати спочатку. У червні 2009 року студенти 2 курсу цього ж факультету в час практики не тільки відновили зроблене їхніми попередниками, але й ще перед деревом спорудили з каменю постамент з табличкою, на якій написано, що означене дерево є пам'яткою природи місцевого значення, що називається воно дуб звичайний, вказано також хто, коли і з якої нагоди його посадив та хто спорудив перед ним невеличкий постамент з відповідним на ньому написом (мал. 110).

Scanned with CamScanner

110. Пам'ятка природи – дуб звичайний, посаджений в 1961 році
ректором інституту Д. Я. Василенком

Цьогоріч, 26 травня 2011 року, студенти, теж екологи 2 курсу, перебуваючи на практиці, не забули про пам'ятку природи і вирішили

зробити те, що робили для неї студенти попередніх років. За сприяння господарської частини (проректор п. М.І. Роневич) для студентів було виділено бетонний поребрик, яким стараннями Миколи Ващука і Романа Лещишина обкладено чималеньку ділянку навколо основи дерева. Підготовку ґрунту під квітник на цій ділянці і висадження на ній чорнобривців з видимим задоволенням і майстерністю справжніх квітникарок виконали Руслана Поляч, Анна Антал, Ольга В'язівська, Оксана Теглівець, Вероніка Рабей, Марія Сахнюк, Тетяна Чучман, Анна Шабатура, Мар'яна Карп'як. З не меншою старанністю їм допомагали й інші студенти курсу.

Щорічне поновлення означеного пам'ятного дерева університету відбулося. Тепер воно виділяється серед інших дерев, що зростають поруч з ним і привертає увагу не байдужих до природи і нашої історії студентів, співробітників і багатьох відпочиваючих у парку людей з навколишніх вулиць міста. Естафета догляду за означеною пам'яткою природи не повинна перериватися. Її, надіємося, будуть підхоплювати щорічно від своїх попередників студенти – екологи, що слухають заповідну справу. Вона має стати доброю студентською традицією, якій судилося довге життя, таке ж, як і нашої пам'ятці природи та нашому рідному університетові.

Підрозділ 8.5 (16.5). Посадження дуба Тараса Шевченка на пам'ять про 200-річчя від дня його народження

Викладаючи в 2014 році студентам 2-го курсу санітарно-технологічного факультету – майбутнім фахівцям в галузі екології та охорони навколишнього середовища навчальний предмет «Заповідна справа», я старався надати їм не тільки ґрунтовні знання з теоретичних положень цього цікавого і важливого предмету, але й спонукати їх до практичного застосування цих знань у конкретних справах.

Звичайно, я розумів, що для цього студентам треба запропонувати якусь таку практичну справу, яка б їх, по-перше, зацікавила, а, по-друге, щоб цю справу було під силу їм здійснити, тобто втілити в реальне життя.

Наука «Заповідна справа» має у своєму розпорядженні різні за розмірами і значенням категорії заповідання і охорони природи, зокрема, біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи.

Із цих заповідних категорій студентам, звичайно, під силу створити якусь пам'ятку природи, якою може бути, наприклад, посаджене дерево з нагоди певної пам'ятної історичної чи іншої події в житті нашого народу.

Такою подією може бути, зокрема, ювілейна дата від дня народження відомого письменника, поета, художника чи іншого з діячів в галузі культури, літератури, мистецтва тощо.

Оскільки викладання «Заповідної справи» в університеті я проводив у 2014 році, в якому в Україні і в цілому світі українці відзначали 200-річчя від дня народження геніального сина свого народу Тараса Шевченка, то я й подав студентам ідею посадити пам'ятне дерево з нагоди цієї важливої дати.

Як ця ідея була втілена в життя, я описав у статті, яку подав в газету «Світ університету», яка її надрукувала 26 травня 2014 року, число (251-252).

Нижче я подаю цю статтю повністю під назвою

«СТУДЕНТИ-ЕКОЛОГИ ПОСАДИЛИ ДУБ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

Березень 2014 року був насичений багатьма різними за своїм значенням подіями, які надовго, а може назавжди, залишаться у пам'яті українського народу. Серед них наголосимо на події, яка схвилювала і не залишила байдужими кожного українця. Цією славною і величною для нас подією стало відзначення 200-тих роковин від дня народження Тараса Шевченка – Великого Українця, вірного сина свого народу, геніального поета і художника, народного Пророка, який своїм життям, працею і боротьбою урятував народ, що його породив, до рівня цивілізованих націй світового співтовариства. Мені дуже приємно відзначити, що саме так цю подію й сприйняли студенти 2-го курсу факультету харчових технологій та екології, що здобувають фах еколога й охоронця навколишнього природного середовища. Здобуттю цього фаху їм допомагає вивчення заповідної справи, ознайомлення з діяльністю природних і біосферних заповідників, національних природних парків, пам'яток природи та інших категорій природно-заповідного фонду України.

На одному із занять з цієї навчальної дисципліни, яку я маю честь викладати, під час якого йшлося про пам'ятки природи, виникла ідея створити пам'ятку природи місцевого значення на території перед головним корпусом університету у статусі меморіального дерева, посадженого з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Похвально, що висловлена ідея не зависла в повітрі, а дістала 31 березня 2014 року реальне втілення у життя. Це був понеділок, погожа полуденна пора.

Збуджені після написання чергового модуля, студенти всім курсом зібралися на зеленому газоні перед головним корпусом, обрали місце для

висадження молодого деревця дуба червонолистого, що був подарований Яворівським національним природним парком. Безпосередньо висадження проводили студенти Андрій Гумін та Роман Попович. Корисні поради їм надавали садівник Ганна Поврозник та комендант головного корпусу Іван Чабан. Завершилося висадження деревця колективним фотографуванням навколо нього усіх учасників цієї пам'ятної події (мал. 111).

Дуб – могутнє і віковічне дерево, що живе 1200 років, досягаючи 40 м у висоту. Щаслива цьому дереву випала доля: рости сотні і сотні років, несучи і зберігаючи пам'ять про геніального сина України та про тих, хто його посадив на віки! Напевно, уявімо собі, через тисячу років майбутні студенти університету 3014 року, коли будуть відзначати 1200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, підійдуть до цього на той час уже могутнього віковічного дерева, що носить ім'я поета, і з вдячністю згадають національно-патріотичний вчинок, здійснений студентами університету 1000 років тому, у далекому 2014 році.

111. Посадили дуб Тараса Шевченка і сфотографувалися

***Підрозділ 8.6 (16.6). Участь у роботі Львівських відділень
всеукраїнських громадських організацій***

В Україні традиційно поруч з державними організаціями великого поширення набули громадські організації всеукраїнського рівня, в які об'єднуються добровільно громадяни різних професій та уподобань для здійснення важливих справ на громадських засадах.

Дуже часто такі громадські об'єднання називають товариствами.

Будучи територіально всеукраїнськими, ці товариства для кращого управління своєю роботою створюють в кожному обласному центрі України свої обласні відділення, які мають назви, що походять від назви міста обласного рівня, наприклад, Львівське, Київське, Житомирське та інші.

За весь час мого трудового професійного життєвого шляху мені довелося брати участь у роботі львівських відділень трьох таких товариств, а саме: Українського ботанічного товариства, Наукового товариства імені Шевченка та Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка.

Першим із цих товариств, у члени якого я був прийнятий, було **Українське ботанічне товариство**. У місті Львові діяло Львівське обласне відділення цього товариства, головою якого був завідувач відділу геоботаніки Львівського науково-природознавчого музею Академії наук УРСР Кость Андрійович Малиновський.

Не дивно, що Українське ботанічне товариство було першим із громадських наукових товариств, в яке мене було прийнято у його члени. Не дивно тому, що я поступив на роботу у цей науковий відділ музею і цілком природно мене й було залучено у члени цього товариства.

Українське ботанічне товариство було створене в 1925 році у місті Києві з метою об'єднання ботаніків усієї України на основі спільності їх наукових і громадських інтересів, організації науково-дослідної роботи та популяризації ботанічних знань серед населення нашої держави.

Ставши членом товариства, я разом з усіма членами Львівського відділення відвідував щомісячні його засідання, на яких заслуховувалися та обговорювалися наукові доповіді тих чи інших членів товариства про результати їхніх наукових досліджень.

Товариство для підтримання своєї діяльності використовувало грошові надходження, якими були невеличкі членські внески його членів, які вони сплачували раз на рік.

Збір членських внесків проводив один із членів товариства, так званий

скарбник, якого з його згоди назначав голова відділення.

Пам'ятаю, що таке доручення не оминуло й мене. Декілька років мені довелося виконувати обов'язки скарбника Львівського відділення Українського ботанічного товариства.

Не раз, як і інші члени товариства, я виступав з науковими доповідями на його засіданнях, брав також участь у інших видах роботи, залучався до підготовки і організації роботи XIII з'їзду Українського ботанічного товариства, який відбувся у місті Львові 22 вересня 2011 року.

За багаторічну участь у роботі Українського ботанічного товариства на його XIII з'їзді я був обраний Почесним членом цього товариства, що засвідчує виданий мені диплом, який підписали Президент УБТ академік НАН України К. М. Ситник та учений секретар товариства кандидат біологічних наук О. М. Перегрим (мал. 112, 113).

112. Диплом про обрання мене Почесним членом Українського ботанічного товариства

113. Внутрішня сторінка диплома про обрання мене
Почесним членом Українського ботанічного товариства

Другим громадським товариством, у членах якого я перебував, було **Всеукраїнське педагогічне товариство імені Григорія Ващенка**. Створене це товариство було лише з відновленням Україною своєї Незалежності.

Григорій Ващенко (1878-1967) – видатний український вчений, педагог і психолог, ім'я якого добре відоме в Європі.

Із встановленням радянської влади в Україні Григорій Ващенко змушений був емігрувати за кордон, а його наукові праці були під забороною.

Педагогічне товариство імені Григорія Ващенка ставить своїм завданням поширення і популяризацію педагогічної спадщини Григорія Ващенка, впровадження його ідей у систему середньої і вищої школи, видання його наукової спадщини та наукового доробку сучасних педагогів.

Товариство як громадська організація об'єднує освітян (вчителів, викладачів, вихователів) та інших громадян, які вболівають за розвиток національної освіти.

Як і в інших обласних центрах України у Львові діє Львівське обласне відділення цього товариства, очолюване Правлінням.

Будучи членом цього товариства, на одному з його засідань мене було обрано в члени правління Львівського відділення товариства, в якому я виконував низку поточних справ.

З метою популяризації товариства зі своєї ініціативи я вирішив ознайомити вчителів моєї рідної Верхньобілківської середньої школи з педагогічними працями Григорія Ващенка та з його портретом.

З невеликої фотографії Григорія Ващенка в одній з його книжок в магазині канцтоварів, що на вулиці Пекарській, мені виготовили великий його портрет, який я вставив в гарну рамку, куплену на базарчику біля театру імені Марії Заньковецької.

У Правлінні товариства мені видали декілька книжок з працями Ващенка, з якими і з портретом я відвідав свою школу.

Яким було моє здивування, коли чи то в коридорі школи, чи то у вчительській (добре зараз не пам'ятаю) на видному місці на стіні я побачив портрет Антона Макаренка, визнаного в радянський час педагога, «центральною проблемою педагогічної діяльності якого було виховання в умовах радянського суспільства розвинених і відданих Комуністичній партії борців за щастя народу» (Український Радянський Енциклопедичний Словник в трьох томах, том 2, 1967 р., стор. 404). Його портрети у той час висіли на видних місцях у всіх школах і на його ідеях вчителі вчили учнів.

Але щоб у школі, продовжував я дивуватися, в час Незалежної України висів на стіні портрет Макаренка, ідеї якого зовсім несумісні з українською педагогічною традицією та ідеєю Незалежної України?! Як таке могло статися, думав я?

Директора школи я не застав, Була лише завуч. Їй я передав портрет Григорія Ващенка і його книги, при цьому висловив також свою думку щодо портрета Макаренка на шкільній стіні.

Думаю, що після мого відвідування школи портрет Макаренка таки зняли зі стіни і на його місце повісили портрет Григорія Ващенка.

Своїм відвідуванням школи і своїм їй подарунком я думав, що між нами почнеться якась співпраця. Однак цього не сталося.

До сьогодні, а пройшло з того часу не один, а може до двох десятиріч років, ніхто мене до школи не запросив. А жаль!

Однак у червні 2023-ого року таки запросили.

Від часу, коли я востаннє відвідав школу, подарувавши їй портрет Григорія Ващенка та його науково-педагогічні праці, багато чого змінилося зі школою.

Змінився її статус: вона стала називатися Верхньобілківський заклад загальної середньої освіти I-III рівнів Підберезцівської сільської ради.

Впродовж 5-ти років відбувалася добудова до школи нового корпусу. Будинок школи набув майже величного вигляду.

Відкрито новий корпус школи було 1-го вересня 2020 року.

Сучасна дирекція школи запросила мене відвідати школу з нагоди її ювілею – 170-річчя від часу відкриття в селі Верхня Білка школи далекого 1853 року. Святкування ювілею відбулося 17 червня 2023 року на заставленому рядами крісел подвір'ї перед будинком школи за великої кількості учнів і запрошених випускників школи різних років та гостей.

Перед школою була поставлена велика сцена, на якій відбувалися всі урочистості у поєднанні тривалого концерту учнівської художньої самодіяльності та запрошених артистів. Між номерами концерту слово для виступу надавалося випускникам школи, вчителям і гостям.

Таке слово було надано й мені, яким я з вдячністю скористався, розказавши про цікаві особливості свого шкільного навчання, з вдячністю розказав про своїх вчителів, щиро подякував за запрошення на ювілей дирекції школи і побажав великих успіхів у навчанні учнів всьому педагогічному колективу школи та її очільникам.

Окрім двох названих вище товариств, я був також прийнятий і брав посильну добровільну участь у роботі Львівського відділення **Наукового товариства імені Шевченка**.

Це одне з найстаріших громадських товариств в Україні, яке було створене в 1873 році. З роками воно стало всесвітньою українською академічною організацією, яка об'єднує вчених-українців різних галузей по цілому світу.

Основним завданням цього товариства є формування і розвиток сучасної української науки та співпраця з міжнародними науковими організаціями.

Товариство пройшло складний історичний шлях. Досягнувши особливого розвитку за часів головування в ньому видатного вченого Михайла Грушевського, воно у 1920-30-х роках зазнавало переслідування польської влади, а в 1939 році з приходом радянської влади на західно-українські землі було заборонене і ліквідоване.

Відновлення цього товариства відбулося у 1989 році і в даний час воно є потужною науковою організацією.

Будучи членом цього товариства, я брав участь у його щорічних звітних зборах, які організовувало його Львівське відділення зі вченими міста Львова.

Свідченням мого зв'язку з Науковим товариством імені Шевченка є мій подарунок його науковій бібліотеці написаної мною книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка».

У перші роки ХХІ століття мене було прийнято також у всеукраїнську громадську організацію, яка називається **Академія наук вищої школи України**. Ця організація являє собою об'єднання науковців та педагогів вищих навчальних закладів України, яка ставить собі за мету сприяти ґрунтовним теоретичним і практичним дослідженням в різних галузях науки, розв'язанню важливих проблем у системі освіти і науки, удосконаленню освітнього процесу у вищій школі.

Ставши членом цієї академії, я щорічно надсилав в її Секретаріат звіт про свою науково-педагогічну роботу та про публікацію наукових статей.

Керуючись своїм Статутом, Академія наук вищої школи обрала мене академіком по Відділенню біології, яке було затверджене їхніми Загальними зборами 23 грудня 2006 року.

На підтвердження цього обрання мені було видано Диплом академіка Академії наук вищої школи України за № 33-2006 (мал. 114, 115).

114. Зовнішній вигляд Диплома академіка Академії наук вищої школи України

115. Диплом академіка вищої школи України в розгорнутому вигляді

Підрозділ 8.7 (16.7). Виступ з доповіддю на конференції «Помаранчева революція – визначальна засада майбутнього України»

Помаранчева революція в Україні, яка відбулася в листопаді – грудні (22. XI – 26. XII) 2004 року, була небаченим виявом громадської непокори українського народу на масові фальсифікації кучмівського режиму, що явно вплинули на результати президентських виборів.

Завдяки Помаранчевій революції тодішній Верховний суд України призначив повторний другий тур президентських виборів, хоч цього не передбачало пряме законодавство, внаслідок якого перемогу здобув основний кандидат від опозиції Віктор Ющенко.

З перемогою Віктора Ющенка український народ плекав великі надії на краще майбутнє України, на входження її в коло цивілізованих країн Європи і світу.

Повсюдно відбувалися різноманітні дії на втілення в життя ідей Помаранчевої революції, не припинялося широке обговорення шляхів реального досягнення її результатів.

29 березня 2005 року у Львівській національній академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького відбулася науково-практична конференція на тему: «Помаранчева революція – визначальна засада майбутнього України» під егідою Львівської обласної державної адміністрації.

З привітанням конференції виступив голова облдержадміністрації, а з доповіддю про те, якою повинна бути влада у післяреволюційному періоді один із заступників голови адміністрації.

Основу конференції склали доповіді співробітників академії на різні теми щодо шляхів досягнення мети і цілей Помаранчевої революції у найближчому майбутньому нашого народу і нашої держави.

У порядку денному конференції серед восьми доповідей третьою значилася і моя доповідь під назвою **«Національна ідея і шляхи її реалізації в сьогоденних умовах»**.

Нижче подаю текст цієї доповіді.

«Шановна Президіє!

Шановні учасники конференції!

Зважаючи на те, що я не є фахівцем в галузі суспільно-політичних наук, моя доповідь не матиме характеру академічного наукового трактату. Скоріше це будуть власні роздуми як громадянина над нашою історією давнішньою і над новітньою за час Незалежної України.

Отже, Помаранчева революція українського народу уже в недалекому минулому – лише три місяці відділяє нас від неї. Була вона несподіваним явищем як для народу, так і тодішньої влади.

За своїми масштабами і відлунням в народі, державі, Європі, і в цілому світі її можна порівняти хіба-що з цунамі, тобто з великими хвилями, що виникають на поверхні океану під час підводних землетрусів біля берегів Тихого океану.

Але це лише порівняння резонансного масштабного і силового характеру, хоч за імпульсами і природою ці явища мають різко відмінні причини.

Помаранчева революція – це породження і дія живої природи в особі фізичних і духовних сил українського народу, цунамі – це дія сліпих сил неживої природи.

Результатами першого явища є заперечення і подолання старого ладу і торування шляху до поступу, свободи і незалежності українського народу, результатом другого – трагізм сотень тисяч людей при океанічних територіях, руйнація і колосальні матеріальні збитки.

Відмінним між цими явищами є й те, що друге явище, тобто цунамі, це акт одночасної і короткочасної дії, тоді як перше явище, тобто революція, таким не є. Це явище тривалої, дуже тривалої дії, яке продовжується десятки і сотні років.

Не випадково один з російських більшовицьких поетів про жовтневу революцію 1917 року в Росії (хоча у новому історичному прочитанні це був звичайнісінький переворот) писав: «У революции есть начало, у революции нет конца».

І, повірте, він мав повну рацію.

Хоча творінням жовтневої революції став СРСР (Союз Радянських Соціалістичних Республік) і проіснував він лише 74 роки та закономірно розпався, проте дух цієї революції, спроба її реанімувати продовжується носіями цього духу й сьогодні в незалежній Україні.

Наголошую на цьому тому, щоб застерегти нас не впасти у сплячку, в яку ми не раз у нашій довгій історії впадали, часом на сотні років.

Такою вже є природа психології людини, людської спільноти, процеси творення історії, які мають циклічний характер: спочатку – це активізація суспільних діянь по висхідній до верхньої пікової точки, а після неї – затухання таких діянь по низхідній до рівня початкового стану циклу.

І так цикл за циклом, відмінність між якими хіба-що різниться за тривалістю кожного з них.

За прикладами далеко ходити не треба. Згадаймо Київську Русь – могутню імперію XII - початку XIII століть, Галицько-Волинську державу, Гетьманщину, Українську Народну Республіку та й і Незалежну Україну сьогоднішніх днів.

Це верхні пікові точки нашої історії, а що між ними?

Історичні суспільні провалля, недоля і неволя не на один десяток років!

Виокремимо із цих точок останню – відновлення у 1991 році Незалежності Держави Україна.

Багато хто з присутніх у залі пам'ятають цю оксамитову революцію кінця 80-х - початку 90-х років, були її учасниками і творцями. Радості людей не було меж. Але ж досягнувши пікової точки революції, що сталося з її творцями пізніше?

Заспокоїлися, проспали і дали можливість скористатися плодами революції вчорашнім силам, байдуже спостерігали як започаткований

першим президентом другий протягом 10-ти років створював свій, кучмівський, режим, який, відомо до чого вів і привів Україну.

Не пробудилися й тоді, коли окремими партіями була започаткована акція «Україна без Кучми».

Про все це згадую тому, щоб чогось подібного не сталося з Помаранчевою революцією.

Багато хто думає: «Ми революцію зробили, обрали нового Президента і владу – хай собі сушать голову, а наше діло – сторона».

Однак при такому думанні мільйонів буде те, що вже було. Чи знову попадемо у низхідний етап циклічного розвитку нашої історії?

Ось, щоб цього не сталося, ми, всі громадяни України, повинні жити революцією, носити в собі і жити своїми ділами дух революції, підтримувати його в суспільстві різними способами, у тому числі такими гласними і масовими як сьогоднішня конференція.

Вважаю дуже вчасною ідею проведення цієї конференції і вельми вдячний за це її організаторам та учасникам.

Помаранчева революція має продовжуватися, але продовжуватися в інших вимірах – у вимірах творення і утвердження державності і соборності, продуктивної праці і духовному згуртуванню нації, кожної її людини.

А збудеться це за умови, коли кожна особа нації – від пересічного українця до Президента буде активним носієм **національної ідеї**, плекати її, діяти по ній, захищатиме її.

Наголошую саме на українцеві як активному носію національної ідеї тому, що вона, національна ідея, здебільшого у пасивному стані і без того перебуває у його генетичному коді, у генетичній пам'яті народу.

Відомий письменник відомої книжки «Шлях аріїв» Ю. Канигін писав: «Національна ідея – це щось достатньо стійке, таке, що віками, тисячоліттями таїться в архетипі (підсвідомості) народу, його глибокій пам'яті, у мрії, як кажуть, у його крові. І раптом, переходить у свідомість, логіку вчинків і робить народ одержимим, готовим на будь-які жертви. Мрія втілюється в програму і гасло боротьби.

Поки жива мрія – жива нація. Можна витратити державність, територію, навіть багато в чому мову і культуру і відродитися, повернути все з лишком, якщо ... не втрачена мрія, яка послана з Неба «і мертвим, і живим, і ненародженим».

Вдумуючись у ці рядки, розумію по-іншому, ніж тоді, коли я чув вислів колишнього президента Кучми на початку його владарювання: «Національна ідея в Україні не спрацювала».

Не знав, видно, президент, що таке національна ідея, коли говорив на цілу Україну ці слова. Якби знав, то б, напевно, не говорив. Бо ще й і як спрацювала під кінець його правління національна ідея, викинувши його на задвірки української історії, зневаженого народом і навіть частиною його оточення.

Те, що національна ідея є невмирущою, незгасимою іскрою, що відтворює націю в її критичні періоди життя яскраво свідчать приклади

нашої історії. Приклади дивовижні, коли одна особа як активний носій національної ідеї рятує всю націю, весь український народ.

Згадаймо XVIII століття, коли для нашої нації сталося все найгірше, все найтрагічніше. Зруйновано Запорізьку Січ, закрито Києво-Могилянську академію, потоплено в українській крові і спалено до тла гетьманську столицю Батурин, московські попи з українських амвонів виголошують анафему нашим національним героям, а надто гетьману Іванові Мазепі, заборонено нашу мову. Нас немає ні на географічній, ні на економічній, ні на духовній мапі світу. Все покрила пилюка забуття.

У нас не залишилося нічого, крім Слова на устах народу. Ми могли зберегти свій національний дух лише у Слові.

Чи знайдеться у велетенському просторі від зелених Карпат до Чорного моря лицар, який підхопить наше слово?

І він знайшовся! Це Тарас Шевченко. Нація віддала йому на збереження свою пам'ять. Чому вибрала саме його, знає лише вона, Україна.

Від «Кобзаря» Шевченка розпочалася зовсім нова, незбагненна для іноземців, історія нашого національного духу і нашої державності. Вона до знемоги боролася за самозбереження саме в українському Слові. У Слові Тараса Шевченка.

Сьогодні можемо твердити: якби він, Тарас, збайдужів, зламався чи бодай на йоту відступився від України, ким ми були зараз? Чи не числилися в реєстрах вимерлих племен під назвою...».

На жаль, дальшого продовження мого виступу у мене немає, бо з плином часу десь загубилися наступні сторінки з текстом доповіді. Адже з того часу, коли відбулася конференція, тобто у березні 2005 року, і тепер, коли пишу ці рядки, тобто у жовтні 2021 року, минуло аж 16 років.

Я, звичайно, міг би закінчити зміст цієї доповіді, але не хочу цього робити. Не хочу тому, що писав я доповідь про національну ідею під свіжим впливом на мене вражень і духу Помаранчевої революції, писав після трьох місяців після того, як вона закінчилася.

Через 16 років від часу, коли вона відбулася, і коли я пишу ці рядки, багато вражень втрачено і я напишу не так, якби написав тоді. А раз так, то ліпше не писати. Жаль, що так сталося.

Підрозділ 8.8 (16.8). Студенти академії ветеринарної медицини з концертом до Дня Матері у селі Верхня Білка, в якому пройшли 10-ть моїх шкільних років

Після відновлення Україною своєї Незалежності, яке відбулося 24 серпня 1991 року, у наступні дев'яності роки розпочався і поширювався рух за відродження в суспільстві українських національних, культурних і духовних традицій.

Серед багатьох таких народних культурних традицій широкого відродження набуло святкування Дня Матері. Відродження цього свята

відбувалося спочатку в тих міських організаціях та в тих селах, де були особи, які ставали організаторами його святкування.

Напевно, до таких осіб належав і я, бо прийшла мені на думку ідея започаткувати відродження свята Дня Матері у моєму селі, де пройшли 10 моїх шкільних років, після яких я поступив у Львівський державний університет імені Івана Франка на географічний факультет.

Будучи студентом, впродовж усіх 10-ти років я по суботах і неділях постійно відвідував своїх батьків, що жили і працювали в цьому селі.

Після закінчення в 1960 році навчання в університеті, я залишився жити і працювати у місті Львові і тепер вважаю себе корінним львів'янином.

У 1968 році я поступив на роботу у Львівський зооветеринарний інститут асистентом на кафедрі біології, де попрацював усі 47 років аж до виходу остаточно на пенсію і звільнення з роботи у 2015 році.

За ті роки зооветеринарний інститут двічі міняв свої назви: з 1992 року на академію ветеринарної медицини, а з 2007 року – на університет ветеринарної медицини і біотехнологій.

Весною 2005 року я вирішив започаткувати в селі моїх шкільних років святкування Дня Матері і дати концерт студентської художньої самодіяльності нашої академії, в якій я був головою художньої ради студентського клубу і відповідав за стан і розвиток цієї самодіяльності.

Оскільки Свято Матері традиційно відзначається в другу неділю травня, то я ще у квітні розпочав діяльність зі втілення моєї ідеї в життя.

Я зустрівся з владою села в особі голови сільради, мав розмови із завідувачем сільським Народним домом «Просвіта» і нарешті з ректором академії, який підтримав мене і виділив для поїздки в село транспорт.

Як відбулося святкування Дня Матері і як пройшов концерт студентської художньої самодіяльності далі не буду розказувати, бо про це все описано мною в листі до завідувача Пустомитівським районним відділом культури п. Грицевича. Написав я йому цього листа, щоб про цю подію в селі Верхня Білка стало відомо керівнику районного відділу культури і щоб районний відділ культури сприяв відродженню святкування Дня Матері в селах Пустомитівського району.

Нижче наводжу цей лист.

ЗАВІДУВАЧУ ПУСТОМИТІВСЬКИМ
РАЙОННИМ ВІДДІЛОМ КУЛЬТУРИ
п. ГРИЦЕВИЧУ

Вельмишановний пане!

Як Ви знаєте, усі ми переживаємо період активного національного, культурного і духовного відродження. Серед багатьох наших традицій все більшого поширення набуває традиція відзначення Дня Матері, який, будемо сподіватися, скоро отримає статус загальнодержавного свята.

Маючи не тільки опосередкований, але й прямий стосунок до процесу національного відродження, мені хотілося якоюсь конкретною справою

долучитися до організації святкування Дня Матері у моєму рідному селі, що носить назву Верхня Білка.

У цьому селі далекого 1955 року я закінчив школу, здобув середню освіту, в ньому продовжують жити мої мати, сестра, близькі родичі.

На святкування Дня Матері я вирішив привезти колективи художньої самодіяльності нашої академії, які б виступили з концертом, що надало б святу більшої урочистості.

Зі своєю думкою я поділився з ректором академії, чл.-кор. УААН, проф. Р. Й. Кравцівим, який поставився до неї схвально і пообіцяв всіляку допомогу, перш за все транспортом (кількість учасників концерту мала складати понад 60 осіб).

Опісля цього зі своєю пропозицією я звернувся до директора народного дому «Просвіти» села Верхня Білка пана Степана Сироватки і художнього керівника пані Ганни Тимець. Пропозиція була прийнята ними дуже радо і ми взялися за її реалізацію.

Хочу відзначити величезну підготовчу роботу, яку провели п. Сироватка і пані Тимець для успішного проведення свята і зустрічі гостей. Ними з допомогою місцевої влади, школи та свідомих і не байдужих до громадських справ мешканців села було організовано ремонт народного дому, написання афіш з повідомленням про свято і концерт, велися бесіди з людьми, аби ті прийшли до народного дому. До участі у святі закликав своїх парафіян також священник після відправи у церкві.

Святкування Дня Матері відбулося в неділю, 25 травня. Зала для глядачів у народному домі, яка вміщає понад 200 осіб, була переповненою. Концерт, у якому взяли участь танцювальний колектив, капела бандуристів, оркестр народних інструментів, вокалісти і декламатори, що читали власні вірші, присвячені матерям, пройшов з великим успіхом.

Після концерту усіх його учасників пригостили кавою і смачними тортами, які спекли прихильниці народного дому.

Шановний пане! Розкажую Вам про це все тому, бо хочу поділитися радістю від того, що очолюють народний дім «Просвіти» в селі Верхня Білка двоє осіб – пан Степан Сироватка і пані Ганна Тимець, які є, як я побачив, одержимі розумінням значення своєї роботи для культурного і духовного розвою села. Вони закохані у свою справу і від цього їм. радісно і приємно жити і працювати.

Якщо в наших селах є такі працівники культури і яким час від часу надати трішки допомоги, то село завжди було, є і буде невичерпним джерелом нашої духовності і культурного розвою.

Святкування Дня Матері стало для села великою культурною подією, яка надовго запам'ятається його мешканцям

З повагою

Йосип Берко

Проректор з виховної роботи Львівської академії
ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького,

доктор біологічних наук, професор

12 червня 1997 року

До описаних в листі відомостей про святкування Дня Матері в нашому селі хочу додати, що перед початком свята, коли мешканці села заповнили залу народного дому, я виступив перед ними з короткою промовою, яку наводжу нижче.

Дорогі мої односельці!
Дорогі і шановні добродії і добродійки!

Сьогодні маю за велику честь представляти в нашому селі разом з концертною групою Львівську академію ветеринарної медицини, яка носить ім'я великого українського вченого і патріота Степана Зеноновича Гжицького.

Я маю також за честь передати Вам вітання від імені ректора академії академіка Академії Наук Вищої школи, професора Романа Йосиповича Кравціва, який люб'язно погодився надіслати до Вас з концертом студентську художню самодіяльність.

Вже сьомий рік Україна існує як незалежна і вільна держава.

Із здобуттям відновленої Незалежності ми утверджуємося як велика європейська нація з великою і багатою культурою, глибокою духовністю, яку творили сотні поколінь наших попередників впродовж тисячоліть.

Різної масті поневолювачі, які плюндрували нашу землю, насамперед хотіли знищити нашу мову, нашу пам'ять, аби зробити з нас безбаченків, рабів без роду і племені.

Не вийшло!

Ми попри все, заплативши мільйонами життів своїх співвітчизників, зберегли себе як народ, як націю!

Ми зберегли свою духовність, свої звичаї і свої багаті традиції.

Із здобуттям відновленої Незалежності наступив період нашого національного відродження тих звичаїв і традицій, за вшанування яких ще недавно можна було опинитися «в степу безкраїм, за Уралом» чи в Сибіру, на Колімі чи на Соловках.

У травні, коли природа одягає землю в зелені шати і розмаїття весняних квітів у нас, в Галичині, ще з 30-х років стало гарною традицією вшановувати День Матері.

З приходом на терени Галичини в 1939 році так званих «наших визволителів», а потім у повоєнні роки в Радянському Союзі ця традиція була заборонена і нам насаджувалося відзначення комуністичного Міжнародного жіночого дня 8-го березня.

Сьогодні в час нашої Незалежності, галичани відновили святкування Дня Матері, яке поступово поширюється по всій Україні.

«Мати, мама, матуся, ненька» - вдумаймося в ці слова, вслухаймося в музику цих слів, в їх благородство і глибинну недосяжність.

Для кожної людини немає святішого слова від цих слів.

В українському народі з прадавніх часів жінка-мати була завжди

найбільш шанованою. Вона була берегинею роду і держави, вона була продовжувачкою роду.

Мати для всіх нас є найдорожчою людиною. В часи біди, горя, печалі, кожен з нас спішить до своєї наймилішої матусі, бо знаємо, що вона завжди заступиться за нас, підтримає у скрутну годину.

З нею ми ділимося своєю радістю, бо ця радість тоді стає подвійною, і ми робимося ще щасливішими.

У цей святковий день на пам'ять приходять відомі слова нашого генія і Пророка Тараса Шевченка:

«У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.

І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї Матері Святої,
Що в мир наш Бога принесла...».

Низький уклін Вам матері за Ваше добре серце, натружені руки, недоспані ночі, турботу за дітей та їх виховання як справжніх патріотів України, за родинний затишок, за мир і спокій своїх рідних та близьких.

Підрозділ 8.9 (16.9). На захист рідної мови. Лист Голові Верховної Ради України

Із відновленням Україною 24 серпня 1991 року тсвоїї Незалежності її патріотичними силами розпочалася активна розбудова державницьких інституцій, відродження і утвердження національних, культурних та духовних засад українського народу.

Однак відбувалися ці процеси з певними труднощами, які створювалися антиукраїнськими силами, так званою п'ятою колоною, які хотіли зберегти колишній радянський лад з його комуністичними ідеалами. Вони підтримували членів комуністичної партії, яка продовжувала діяти в Незалежній Україні як демократичній державі. Ця партія мала значне представництво в депутатському корпусі Верховної Ради України, завдяки якому депутати-комуністи могли прийняти закони, які відповідали їхнім інтересам.

Для прикладу таким був прийняти в першому читанні законопроект про середню освіту, в якому була вилучена стаття про не обов'язкове вивчення в школах України державної української мови.

Такі дії Верховної Ради України викликали широкі протести патріотичних сил громадянського суспільства. Українська інтелігенція в особі різних її спілок звернулася до народу дати відсіч комуністичним силам у Верховній Раді.

По всій державі покотилася хвиля протесту у вигляді зборів організацій, мітингів на міських площах, публікацій статей у масовій пресі.

Загальні збори співробітників і студентів відбулися також у Львівській академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького, які прийняли звернення до Верховної Ради України на захист української мови.

В академічній газеті «Світ академії» (число 10/41, вересень 1998 року) опублікована була моя стаття, текст якої наводжу нижче:

ЗНАТИ ДЕРЖАВНУ МОВУ – ОБОВ’ЯЗОК І ЧЕСТЬ

Під таким заголовком в газеті «Літературна Україна» (№31-32 за 1998 рік) видруковано звернення голів творчих спілок України – письменників, художників, композиторів, в якому вони закликають всю інтелігенцію, всіх свідомих громадян України висловити своє ставлення до ганебного рішення Верховної Ради України, яким вона під час обговорення і прийняття в першому читання законопроекту про середню освіту в Україні вилучила з нього за пропозицією депутатів-комуністів статтю про обов’язкове вивчення в усіх закладах освіти державної української мови.

«За цим антидержавним рішенням», як пишуть автори звернення, «вбачаємо зловісні плани прихованих і відвертих ворогів незалежної України, запеклих шовіністів, які і далі прагнуть зросійщувати нове підростаюче покоління українців, як колись в радянській імперії, грубо нав’язувати свою волю» – «Тим народним депутатам», йдеться далі у цьому зверненні, «які не знають справжньої історії нашого народу, треба сказати, що їхнє рішення дорівнює царським указам про за борону української мови в колишній Російській імперії».

Чому ж у недругів нашого народу і нашої державності кісткою в горлі стала наша мова?

Відповідь є дуже проста. Вони, які є громадянами України, та більше того, народними депутатами України з усіма належними їм пільгами і високими зарплатами, добре знають, як їх царські і радянські попередники – одностудії, що «мова – це стійка і характерна риса нації, основа суспільної і трудової діяльності народу, специфічна форма національної мислі, культури, психічного складу, повсякденного життя.

В ній, як у дзеркалі, відображається минуле і сучасне напроду зі всіма радощами і горем, втратами і надбаннями.

Рідну мову зовуть материнською, приносячи синівську любов до неї через усе життя, як любов до матері, до Батьківщини.

Вільний розвиток мови є запорукою національної свободи...»
(М. Шестопал).

Ось чому цими людьми мова обрана основною мішенню, по якій щоденно, образно кажучи, зі зброї різного виду та калібрів (російські пресові видання, проросійські газети і телепередачі в Україні, виступи депутатів у Верховній Раді мовою іншої держави і т. д. і т. п.) ведеться безупинний масований вогонь. За усіх умов мусимо бути пильні, відкинути байдужість і стати на захист найдорожчого – своєї мови.

Є мова – є держава, є ми. Другого не дано.

Розуміючи це, 10 вересня 1998 року професорсько-викладацький склад нашої академії і студенти на своїх зборах одностайно підтримали звернення голів творчих спілок України і направили листа Голові Верховної Ради України з вимогою відмінити це ганебне рішення.

Йосип Берко, проректор з виховної роботи, професор

**Голові Верховної Ради України
панові Олександру Ткаченку**

Копія: Голові Комітету з питань культури і
духовності Верховної Ради ,
народному депутату України
панові **Лесю Танюку**
Головному редактору газети
«Літературна Україна»
панові **Василію Плющу**

Сім років тому в житті нашого народу сталася епохальна історична подія - відновлено незалежність України. Перемогла справедливість, яка нам, українцям, далася надзвичайно дорогою ціною. Мільйони людських життів покладено на вівтар свободи, розлито «широке море сліз і крові»
(Т. Шевченко).

Усвідомлюємо, як нелегко будувати нову державу. В умовах тяжкої економічної скрути не впадаємо у відчай, зберігаємо спокій, віримо в недалеку кращу долю України і кожного з нас.

Проте не хлібом єдиним живе людина. З відновленням державності України повинна відроджуватися і утверджуватися наша духовність, насамперед, мова – універсальна форма буття і свідомості людини та нації.

Здавалось би в незалежній Україні не повинно існувати проблеми з утвердженням української мови, яка за нашою Конституцією визнана державною.

Святим обов'язком кожного громадянина України, а тим більше владних структур усіх рівнів, повинно бути всебічне сприяння розвитку і найширшому функціонуванню державної мови, яка належить до найбагатших і наймилозвучніших мов світу.

Нас не може не хвилювати те, що на засіданнях сесій Верховної Ради частина народних депутатів нехтує державною мовою і послуговується мовою іншої держави.

Подібні явища мають місце у діяльності засобів масової інформації – пресі, радіо і телебаченні, а також у виступах окремих державних урядовців високого рангу. Чимало прорахунків у цій царині спостерігається в діяльності навчальних закладів.

Нам соромно за Верховну Раду України, яка під тиском деструктивних сил прийняла у першому читанні законопроект про середню освіту в Україні, з якого вилучено статтю про обов'язкове вивчення у всіх закладах освіти державної української мови.

Оцінюємо це ганебне рішення як антиконституційний і антидержавний акт.

Тому ми, професори, викладачі і студенти Львівської академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького одностайно підтримуємо звернення голів творчих спілок України, яке опубліковане в газеті «Літературна Україна» (№31-32 за 1998 рік) і вимагаємо відновити статтю

про обов'язкове вивчення державної мови в усіх закладах середньої освіти України.

Сьогодні наша рідна мова вимагає надійного захисту.

Це мусить здійснити найвищий орган законодавчої влади – Верховна Рада.

Твердо віримо в успішне розв'язання цієї надзвичайно важливої проблеми.

**За дорученням загальних зборів колективу
викладачів, співробітників і студентів
Львівської академії ветеринарної медицини
імені С. З. Гжицького**

Йосип Берко, проректор з виховної
роботи, доктор біологічних наук, професор
Мирослав Тимочко, голова осередку
Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка

!0 вересня 1998 року

**Розділ 9 (17). Поважні особистості, спілкування з якими
у різні часи за допомогою слова і пера було і
залишається для мене щиросердним та приємним**

Життя кожної людини з поміж його багатьох рис та особливостей прикметне перш за все тим, що проходить воно серед незліченної кількості людей, які трапляються на її життєвому шляху, з якими вона спілкується на роботі, в товаристві, у транспорті і в багатьох інших людних місцях.

Люди ці бувають різними за віком, статтю, характером, поведінкою, незнайомі і випадкові, добре знайомі і товариські, приємні і неприємні в стосунках, доброзичливі і не дуже зичливі, з одними хочеться дружити, з іншими – ні, одні готові прийти на допомогу, іншим твої клопоти чи біди зовсім ні до чого, мають їх десь...

Перелік таких різних людей, які трапляються на власному життєвому шляху можна би було продовжувати й продовжувати...

Однак не будемо цього робити. Ліпше зробимо перелік тих людей, що зустрілися на моєму життєвому шляху, і виявилися справжніми людьми, порядними та інтелігентними, відомими вченими, справжніми українськими патріотами, добрими, чуйними, багаті властивими їм людськими цінностями, завдяки чому і завдяки яким я прагнув їх постійно собі наслідувати, брати собі за приклад.

З одними з них я працював поряд багато років на науковій і викладацькій роботі, з іншими був знайомий заочно і підтримував з ними тісні й дружні стосунки лише листовно й також не один рік.

Усі вони по-різному виявляли свій вплив на мене, однак він завжди був доброзичливий, щирий, важливий та корисний.

На їхнє ставлення до мене я відповідав такою ж взаємністю, повагою і вдячністю впродовж усього багаторічного часу наших обопільних взаємин.

Нижче я подаю описи-характеристики цих людей, яких я називаю з великої вдячності і шани до них **поважними особистостями**, яких я на щастя зустрів на моєму життєвому шляху і взаємні очні та заочні стосунки з якими робили моє життя кращим, різноманітнішим і багатшим інтелектуально та духовно.

Що це справді так було і є, то можна переконатися в цьому, читаючи мої описи-характеристики цих людей, до подачі яких я вже й переходжу.

Підрозділ 9.1 (17.1). Професор Малиновський Кость Андрійович

Кость Андрійович Малиновський – відомий український вчений в галузі ботаніки та екології рослин, доктор біологічних наук, професор.

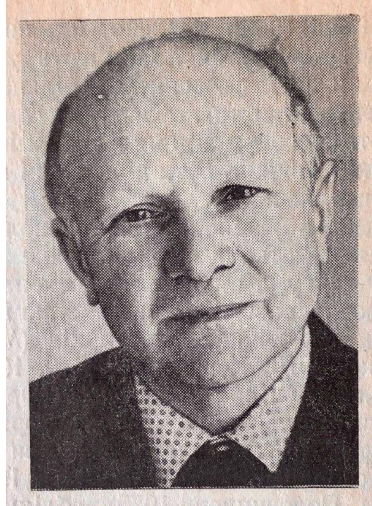
Працював в наукових ботанічних установах міста Львова: у Науково-природознавчому музеї АН УРСР (завідувач відділу геоботаніки, згодом директором музею), у Львівському відділенні київського Інституту ботаніки АН УРСР (завідувач відділу), в Інституті екології Карпат (головним науковим співробітником).

Під науковим керівництвом Кость Андрійовича захищено понад 20 кандидатських і докторських дисертацій, серед яких і моя дисертація.

Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, Почесний член Українського ботанічного товариства.

Професор Кость Андрійович Малиновський є для мене тією першою поважною особистістю, яка трапилася на моєму життєвому шляху і зовсім змінила його напрям.

Завдяки цьому моє життя набуло іншого смислу та іншого професійного спрямування.

116. Малиновський Кость Андрійович

Однак, оскільки Кость Андрійович є першою людиною, яке докорінно змінила хід мого життя, то я вважав за потрібне розпочати Розділ 9 (17), в якому я подаю описи поважних для мене особистостей, саме з його опису-характеристики, яку викладено у моїй статті, видрукуваній у 2020 році в збірнику, присвяченому 100-річчю від дня його народження.

Нижче я наводжу текст цієї статті, яка розкриває значення для мене особистості Костя Андрійовича.

Берко Й.

ВЧЕНИЙ, ЩО ВИЗНАЧИВ МІЙ ШЛЯХ У НАУКУ ПРО СВІТ РОСЛИН

Життя кожної людини як суспільної істоти немислиме без постійного спілкування з різними за віком та рівнем інтелектуального і духовного розвитку людьми, одні з яких надовго залишаються у твоїй пам'яті, стають взірцем для наслідування, інші, навпаки, не запам'ятовуються і більш чи менш швидко забуваються. Дивним є те, що зустріч з людиною, наділеною багатством знань, національними, духовними, культурними, світоглядними та іншими позитивними цінностями трапляється на твоєму життєвому шляху, як правило, не очікувано, за обставин від тебе незалежних і за таких, що не піддаються жодному поясненню.

Як тут не згадати дуже лаконічну за словесним викладом розумну приказку давніх латинян, які в подібних випадках говорили, що «*Vita hominis ab ipso homine atque a fortuna pendet*», тобто, що «Життя людини залежить від неї та її долі». Отже, як бачимо, залежить воно не тільки від тебе, але й від її величності твоєї долі. І

справді, як не волею долі можна пояснити для мене, вчорашнього випускника географічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, несподівану зустріч із завідувачем відділу геоботаніки Науково-природознавчого музею АН УРСР, кандидатом біологічних наук Костем (так усі його звали!) Андрійовичем Малиновським, яка відбулася наприкінці квітня 1961 року у м. Львові. Передували цій зустрічі події, до яких, звичайно, я не мав жодного стосунку. Вирішальною серед них була Міжнародна конференція з проблем вивчення і картування рослинного покриву Карпат (1960 р.), до виконання програми якої було залучено відділ геоботаніки Науково-природознавчого музею, якому було доручено здійснювати великомасштабне картування рослинності цієї гірської країни в межах території УРСР, тобто Українських Карпат.

За відсутності у відділі відповідних фахівців його завідувач звернувся до деканату географічного факультету Франкового університету з проханням рекомендувати на роботу у відділ їхнього випускника на посаду географа-картографа. Хвала долі, рекомендовано було мене. Уже в перших числах травня я був зарахований на посаду молодшого наукового співробітника відділу і після нетривалої теоретичної підготовки з геоботаніки мене було направлено у відділ геоботанічного картування Ботанічного інституту АН СРСР (м. Ленінград) для проходження стажування.

Завдяки доброзичливій атмосфері, створеній співробітниками відділу цього інституту, їхніми ґрунтовними зі мною заняттями з теорії і методики геоботанічного картування, я повертався до Львова до місця своєї праці достатньо добре підготовленим для виконання програми наукових досліджень. Однак, прибувши у відділ, мене очікувало гірке розчарування. Завідувач відділу Кость Андрійович повідомив, що програма великомасштабного картування рослинності Карпат відміняється через заборону військовим відомством проведення подібних робіт у цьому регіоні. За такого стану справ мені залишалося тільки звільнитися з відділу і шукати нове місце праці. Але іншої думки був Кость Андрійович. Несподівано для мене він сказав: «Залишайтеся працювати у відділі. Будемо робити з вас ботаніка».

І мушу сказати, що цей намір Костя Андрійовича збувся. Забігаючи наперед скажу, що завдяки педагогічним зусиллям Костя Андрійовича, який став моїм

добрим учителем з ботаніки, а також моїми стараннями як учня, у якого виявилися приховані зацікавлення світом рослин, вчорашній географ зумів стати професійним науковцем-ботаніком, кандидатом і згодом доктором біологічних наук, бути обраним Почесним членом Українського ботанічного товариства.

Однак все це було потім, якому передувала впродовж низки років щоденна копітка праця з опанування теоретичних основ ботаніки в камеральний осінньо-зимовий період та методики польових ботанічних досліджень, які проводилися у весняно-літній період під час мого і співробітників відділу перебування на біостаціонарі, розташованому на полонині гори Пожижевська, що недалеко від гори Говерла.

З цього стаціонару починалися численні ботанічні екскурсії майже на всі високогірні полонини масиву Чорногора, які Кость Андрійович здійснював з групою співробітників, у яку залучав також і мене.

Під час екскурсій їх учасниками проводився опис різних угруповань чагарничкових і трав'яних асоціацій, а також збір великого гербарію лучних видів, який підлягав наступному обов'язковому визначенню.

Кость Андрійович був чудовим флористом. Він досконало знав флору Карпат і я не раз звертався до нього за допомогою у випадках утрудненого визначення видової назви зібраної рослини.

Нерідко Кость Андрійович практикував давати мені для перевірки набутого мною досвіду визначення рослин контрольні завдання з трудно визначуваної рослини певного виду, за які, у випадку їхнього успішного розв'язання, виконавець отримував від нього схвальну оцінку.

Окрім збору гербарію, Кость Андрійович під час ботанічних екскурсій проводив багато геоботанічних описів фітоценозів високогірних лучних формацій. Проводив він їх надзвичайно докладно, прагнучи домогтися високої об'єктивності встановлення основних параметрів кожного конкретного ценозу, зокрема, видового складу трав'яного і мохового ярусів, проєктивного покриття, рясності тощо.

. Беручи постійно з Костем Андрійовичем участь у проведенні описів, я доволі добре оволодів їх методикою, знав велику кількість видових назв карпатських рослин, був добре теоретично підготовленим, що, очевидно, спонукало його запропонувати мені проведення самостійних досліджень флори і рослинності

слабко на ті часи вивченого району центральної частини Карпат під назвою Горгани.

За складеною і погодженою з Костем Андрійовичем програмою досліджень проводилися вони мною впродовж 1963-1966 років, у результаті чого вперше було встановлено флористичне багатство Горган, що нараховує 1043 види вищих спорових і квіткових рослин, а в їх рослинному покриві виявлено й описано 3 типи рослинності, 22 формації, 60 корінних і 24 похідних асоціацій.

Весь процес моїх досліджень відбувався під науковим керівництвом Костя Андрійовича, який вважав доцільним отримані мною результати представити як кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук.

Захистив я її в 1967 році на вченій раді Інституту ботаніки АН УРСР.

З висоти 2020 року у столітній ювілей від дня народження мого Учителя і видатного вченого в галузі ботаніки та екології рослин Костя Андрійовича Малиновського вважаю своїм обов'язком написаними тут спогадами про події більш ніж півстолітньої давності висловити мою велику вдячність і глибоку шану його незабутній світлій пам'яті.

Запам'ятався Кость Андрійович мені та й, безперечно, усім його учням і співробітникам, як скромна, інтелігентна і дуже добра Людина. Він відзначався тактовністю у стосунках з людьми, не дозволяв собі ніколи показати свою зверхність керівника над його підлеглими.

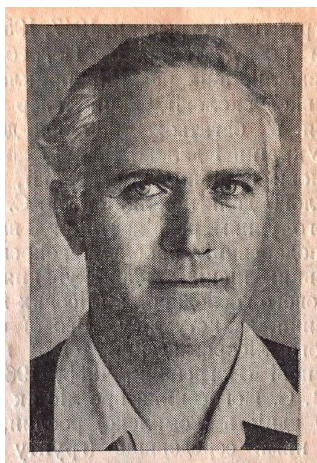
Його всі любили і поважали. Кость Андрійович був справжнім патріотом України й української науки і все робив для їх розвою та утвердження серед численних своїх співвітчизників.

Підрозділ 9.2 (17.2). Академік Голубець Михайло Андрійович

Михайло Андрійович Голубець – відомий український вчений в галузі екологічної науки, започаткував і розробляв нові її розділи, зокрема, екосистемологію та геосоціосистемологію. Підняв питання про формування змісту поняття «середовище», суттю якого є встановлення «взаємовідносин між живими істотами та їх угрупованнями і середовищем їхнього існування».

Він - доктор біологічних наук, професор, академік Національної Академії Наук України, багаторічний директор Інституту екології Карпат, очолював Львівське відділення Українського ботанічного товариства.

Його науковий доробок складають близько 500 наукових праць, серед яких 19 книг-монографій.

117. Голубець Михайло Андрійович

Однак академік Голубець не тільки український вчений, але й український державний і політичний діяч. Він був народним депутатом Верховної Ради України 1-го скликання, брав участь у Біловежській зустрічі держав Білорусі, Росії та України у 2001 році, на якій було проголошено про розпад Радянського Союзу як геополітичної реальності, що перестала існувати.

Взагалі Михайло Андрійович був цікавою, багатогранною і поважною для мене особистістю.

Познайомився я з ним, здається, в 1962 чи 1963 роках, коли він поступив на роботу науковим співробітником у відділ геоботаніки Науково-природознавчого музею Академії наук УРСР, в якому я працював з травня 1961 року.

Наші робочі місця були в одній окремій кімнаті, письмові столи кожного з нас стояли один навпроти другого. Природно, що ми були у постійному спілкуванні один з одним у вільні від наукової роботи хвилини і то не один рік, аж до вересня 1968 року, поки я не звільнився з роботи і не перейшов на роботу асистентом кафедри біології Львівського зооветеринарного інституту.

Хоча територіально ми знаходилися в різних установах міста Львова, наші стосунки не переривалися, ми їх підтримували, зустрічаючись на засіданнях Львівського відділення Українського ботанічного товариства, на засіданнях правління цього відділення, в яке мене було обрано.

Не один раз, коли у Львові був утворений новий Інститут екології Карпат, директором якого довгі роки був Михайло Андрійович, я заходив до нього в кабінет, щоб зустрітися, в чомусь порадитися, з чим поділитися.

Мушу признатися, що наші зустрічі завжди були дуже приємними. Під час них я виявляв повагу до свого співрозмовника, який розважливо і переконливо висловлював свої думки.

Михайло Андрійович багато творчо і науково працював. За результатами цієї праці він написав не одну книжку. Він започатковував нові розділи науки, які викладав у своїх книжках.

Завжди, коли я заходив до нього, а його інститут знаходився на другому кінці міста, на Новому Львові, а моє місце праці було в зооветеринарному інституті на вулиці Пекарській, він мені дарував свою нову книжку, яка недавно вийшла з друкарні.

Даруючи книжку, Михайло Андрійович завжди на першій сторінці писав мені дарчий напис, який відзначався за своїм змістом щирістю і доброзичливістю, за що я був йому дуже вдячний.

Ось для прикладу наведу декілька таких написів:

«Вельмишановному, дорогому Другові, славному біологу й національному патріотові пану професору Й.М. Берку.

Підпис автора книги

24. 03. 2014 р.»

Або ще один:

**«Славному вченому, педагогові й доброму Другові
пану професору Й. М. Берку.**

Підпис автори книги

16. 12. 2010 р.»

Михайло Андрійович не тільки дарував мені свої книжки, але деякі з них у стані рукопису і підготовки до друку просив мене, щоб я їх прорецензував і висловив про них свою думку.

Такими книжками були «Екосистемологія» і «Вступ до геосоціосистемології», у видрукуваних яких вказується, що я є одним із їх рецензентів.

На таких книжках на першій сторінці є дарчі мені написи Михайла Андрійовича такого змісту:

«Високоповажаному і дорогому пану професору Й. Берку – рецензенту цієї книги з найщирішими побажаннями щастя, добра та успіхів і з вдячністю.

11. 11. 2000 р.»

Підпис автора книги

Або:

«Вельмишановному рецензенту цієї книги пану професору Й. М. Берку з вдячністю.

28.08. 2005 р.»

.Підпис автора книги

Михайло Андрійович у співавторстві з письменником Богданом Смоляком написав своєрідну книжку автобіографічного змісту про його життєвий шлях. Називається ця книжка «Дерево життя».

Він подарував також її мені з таким дарчим написом:

«Високоповажаному дорогому Другові – професору Й.М. Берку та його славній Дружині з найкращими побажаннями щастя, здоров'я і добра.

Підпис автора книги

22.10. 2008 р.»

Завершуючи розповідь про академіка Голубця Михайла Андрійовича, відзначу, що у житті мені дуже повезло, що у ньому я зустрівся з цією поважною особистістю, з якою я багато років спілкувався і це спілкування завжди було взаємно щиросердним і приємним, про що свідчать хоча б наведені вище дарчі мені написи на його книгах.

Для мене Михайло Андрійович був справді поважною особистістю, у якої я багато чого старався наслідувати і брати собі за приклад.

Підрозділ 9.3 (17.3). Професор Стойко Степан Михайлович

Степан Михайлович Стойко – відомий український вчений в галузі ботаніки, лісівництва та охорони природи. Доктор біологічних наук, професор.

Певний час працював на викладацькій роботі у Львівському лісотехнічному інституті, читав курс охорони природи на географічному факультеті університету імені Івана Франка.

Був в Україні і за кордоном визнаний високопрофесійним фахівцем з проблем охорони природного навколишнього середовища.

Низку років працював старшим науковим співробітником відділу геоботаніки Львівського Науково-природознавчого музею Академії наук УРСР, а згодом багато років в Інституті екології Карпат, де завідував відділом охорони природних екосистем. Автор понад 400 наукових праць. Володів чеською, словацькою, угорською, польською і російською мовами.

Зі Степаном Михайловичем я познайомився в час, коли працював у відділі геоботаніки Львівського Науково-природознавчого музею.

Про моє вираження від поважаної особистості, якою вважаю Степана Михайловича, про мої взаємні стосунки з ним я розкажу у статті, написаній до його ювілею – 95-річчя від дня народження.

Наводжу цю статтю повністю, яка була видрукувана у збірнику статей, присвяченому його ювілею.

ПОСТАТЬ ЮВІЛЯРА В УЯВІ І НАЯВУ

Велич і дивовижність не пересічних особистостей відкриваються оточуючим їх людям за різних обставин і впродовж різних часових інтервалів. Для одних з них це стається, напевно, зовсім несподівано, не за поставленою наперед собі метою, коли вони вперше дізнаються з різних документованих джерел - писемних, слухових, зорових, про якусь із таких не пересічних особистостей все або майже все, що стосується її здобутків у різних сферах людської діяльності, завдяки яким вона, ця особистість, змогла

виокремитися із людського загалу, стати тому загалу відомою і ним, тим загалом, належним чином пошанованою.

118. Стойко Степан Михайлович

Для інших людей особистості такої величини відкриваються не зразу, не за один раз, бо в час чи то заочного знайомства з ними за посередництва близьких тобі людей, чи то за безпосередньої зустрічі з кимсь із них, вони ще не є такими не пересічними особистостями, якимись занадто особливими, видатними і широко знаними в людському суспільстві. Вони ще тільки перебувають на початку шляху до своєї величі, слави і всезагального пошанівку.

Такою для мене у тих далеких, здається, 1963-1966 роках була особистість Степана Михайловича Стойка, теперішнього професора, доктора біологічних наук, доктора гоноріс кауза Зволеньського технічного університету, відомого вченого в галузях лісознавства, дендрології, флористики, геоботаніки, фітогеографії, лісової екології, поійменованої ним і розвинутої в оригінальних напрямках нової науки геосозології, педагога і просвітителя умів народних любов'ю до рідної природи, поцінованого багатьма державними і міжнародними нагородами за свою довголітню корисну працю, що творилася зусиллями його високого інтелекту та доброї і щирої душі.

Тоді, у згаданих уже 1963-1966 роках, будучи молодшим науковим співробітником відділу геоботаніки Науково-природознавчого музею Академії наук УРСР, очолюваним Костянтином Андрійовичем Малиновським, моїм Вчителем і видатним вченим-ботаніком, мені, чому дуже завдячую долі, пощастило познайомитися особисто з Степаном Михайловичем, який теж став науковим співробітником цього відділу. Був він уже на той час кандидатом наук і ми, декілька хлопців, що недавно закінчили вищі школи і тільки що ступали на невідому ще нам наукову стежу, часто зверталися до нього з різних питань лісівництва і геоботаніки (адже

відділ працював над вивченням лісової і трав'яної рослинності Українських Карпат), які він уважно вислуховував і належним чином відповідав на них.

Ставився до нас приязно, по-товариськи, вступав у розмови, які ми вели на перервах між роботою з науковою літературою в коридорі відділу. Часто ці перерви носили характер «перекурів» і Степан Михайлович, який не палив, аби підтримати настрій товариства, просив сигарету, ділив її надвоє, одну половинку віддавав господарю, а другу таки викурював. Але було це дуже рідко. Напевно, можна було б цей епізод і не наводити, але він, як мені здається, добре характеризує людські риси Ювіляра - його товариськість, відсутність зверхності в стосунках з молодшими колегами.

Захистивши кандидатську дисертацію, я перейшов на науково-педагогічну роботу на кафедру ботаніки тодішнього Львівського зооветеринарного інституту (тепер - це Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького), в якому працюю й досі. Від того часу наші з Ювіляром життєві дороги, наповнені науковою, педагогічною і громадською діяльністю, розійшлися на цілих щонайменше 50 років, але пролягали вони паралельно, в одному місті Львові, сходилися під час періодичних особистих контактів на засіданнях ботанічного товариства, на різних конференціях і симпозіумах.

Позбавлений безпосереднього, тобто наяву, особистого щоденного, як колись у відділі професора Малиновського, спілкування з Ювіляром на довгі роки, його образ, його постать, наукові та громадські діяння формувалися в моїй уяві на підставі опрацювання його численних праць, особливо з охорони природи і заповідної справи, лекції з яких читалися мною студентам - майбутнім фахівцям в галузі аграрного виробництва. Вникаючи в ці праці, в їх зміст та їх духовні ідеали, в моїй уяві формувався протягом десятиріч образ їх автора як своєрідної особистості, наділеної одержимим складом характеру. Адже лише таким особистостям під силу сконцентрувати усю свою волю, свій інтелект, свої творчі задатки на вивчення впродовж великого відтинку свого наукового життя однієї чи не найважливіших проблем сучасності - проблеми гармонізації взаємовідносин людського суспільства і навколишнього природного середовища, опрацюванні стратегії сталого розвитку України. У вивченні й розробленні ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми професор Стойко домогся надто вагомих результатів, важливих для науки й утвердження в ній свого імені як чесного і самовідданого її працівника.

Саме таке ім'я з таким розумінням та ще з приставкою-окрасою - професор Степан Стойко звучить у моїх лекціях, його знають і повторюють студенти під час дискусій на семінарах, у час, коли виконують творчі завдання щодо виявлення і обґрунтування нових для заповідання природних ділянок чи об'єктів на теренах їх малих батьківщин. Це ім'я є для них повчальним і гідним прикладом для наслідування того, що досягти чогось значущого в житті й навчанні можна лише завдяки невпинній, напруженій і постійній праці. На підтвердження сказаного наводиться студентам лише

один значущий приклад щодо запропонованих професором Стойком назви нової науки «геосозологія» та нових категорій природно-заповідних територій з історико-патріотичним звучанням - «ландшафтно-меморіальний парк» («Гора Шашкевича», «Гора Маківка», «Бродівський ЛМП») і «ландшафтно-меморіальна пам'ятка». Наведення цього прикладу обґрунтовується слухачам, що назви нової науки і назви нових категорій природно-заповідного фонду появились не шляхом умоглядних міркувань, а на фундаменті глибоких особистих знань у цій галузі природничої науки.

Звичайно, нам не під силу вникнути в розмаїття наукових праць і наукових інтересів Степана Михайловича та й такої мети ми й не ставили перед собою. Це зможуть зробити історики науки, скоріше колектив істориків, які, у чому ми впевнені, зроблять це з усією об'єктивністю і відповідальністю. Однак навіть із тих знаних нам праць, в нашій уяві створився багатогранний образ вченого зі своїми видатними здобутками в різноаспектному світі науки, особливо в геосозології, з якими він підійшов до свого славного ювілею і які беззаперечно стали підставою віднесення його до сонму видатних українських вчених, справжніх патріотів і вірних синів України. Цьому ми, звичайно, не можемо не радіти, як не можуть не радіти усі ті, кого вишколив Ювіляр і відкрив їм дорогу в науку, усі ті, які стоять з ним на передовій лінії боротьби за охорону і відтворення рідної природи, цьому не може не радіти й сам автор цих здобутків, бо як він любить повторювати вислів Еклезіаста, 3,22: «... - нема чоловікові кращого, як ділами своїми радіти, бо це доля його».

А ще в мене впродовж не одного десятиліття короточасних особистих зустрічей, під час слухання його завжди змістовних виступів на засіданнях ботанічного товариства, на наукових конференціях і нарадах склався образ Ювіляра уже не в уяві, а наяву як особистості, про яку говорять і пишуть як про Людину з великої літери. Справді, діставши глибоке духовне виховання в батьківській хаті, Ювіляр не тільки зберіг його, але й примножив і збагатив впродовж свого життя у спілкуванні з різними людьми, показавши себе особистістю чесною, справедливою, гуманною, товариською, інтелігентною, співчутливою, наділеною цілим розмаєм чудових людських властивостей і чеснот.

Безперечно, вся розгадка особистості професора Стойка є простою: таким він створив себе сам і не тільки сам ... Тут доречно навести латинське прислів'я, яке любить повторювати ювіляр: *Vita hominis ab ipso homine atque a fortuna pendet* (Життя людини залежить від неї та її долі). Отже, видно гарну роль у житті Професора відіграла його доля, безперечно, щаслива доля.

Хай і надалі, високоповажний Ювіляре, стелеться Вам довгий і щасливий життєвий шлях на теренах так улюбленої Вами рідної природи і науки, і нехай надійним супутником на цьому шляху і Вашим опікуном буде Ваша щаслива доля. Віримо і впевнені, що так і буде!

Степан Зенонович Гжицький – відомий український вчений в галузі ветеринарії. Окрім цього, він є основоположником нового розділу біохімічної науки, яка називається ветеринарною біохімією.

Двічі доктор: доктор ветеринарної медицини і доктор біологічних наук. Має низку звань: професор, член-кореспондент Академії Наук УРСР, академік Української академії сільськогосподарських наук, Заслужений діяч науки і техніки України, Почесний член об'єднання українських лікарів США та Канади.

119. Гжицький Степан Зенонович

Про професора Гжицького я дізнався, коли поступив на роботу асистентом на кафедру біології Львівського зооветеринарного інституту осінню 1968 року.

Особа професора в інституті була дуже шанованою і про неї часто згадували в розмовах і на засіданнях Вченої ради. Саме на засіданнях цієї ради я вперше побачив професора Гжицького і не раз слухав його виступи, які відзначалися логічністю викладу і розважливістю думки.

Був він уже в поважному віці. Відзначався високою інтелігентністю, яка була властива львівській українській передвоєнній інтелігенції. Вітаючись з будь-ким, він обов'язково знімав капелюха, нахиляючи голову в поклони. Здається тоді та й зараз ніхто так не вітається.

Про своє сприйняття професора Гжицького я описую у статті, яку я написав до книжки спогадів про нього, яку підготувала до друку з нагоди його ювілейної дати кафедра біохімії, якою він багато років завідував.

Нижче наводжу зміст цієї статті.

У БРОНЗІ, В УЯВІ ТА НАЯВУ

Здавалось би, що спогади про професора Степана Гжицького мали б починатися у зворотньому порядку слів, а не в тому, в якому вони стоять у заголовку цієї замітки про вченого. Очевидно, що за логікою речей так, але...

Від часу, коли професор відійшов ув інші засвіти, минуло більше трьох десятків років. Чого гріха таїти, за щоденними заняттями зі студентами,

багатьма іншими справами, пов'язаними з роботою у навчальному закладі, не так уже й часто згадуєш прижиттєві епізоди зустрічі з цією видатною людиною, хоча її ймення назавжди вписано в назву університету, яку постійно вживаєш у різних офіційних документах, чуєш на слух на нарадах, урочистостях і загалом кожен день у міжособистісному спілкуванні з співробітниками та студентською молоддю.

Проте згадуєш завжди, коли йдеш з вулиці Тершаківців у бік до входу у колишній інститутський головний корпус з колонами, у ріг якого на висоті вище людського зросту вміщена пам'ятна плита з барельєфним у бронзі портретом професора Гжицького. Мимоволі зупиняєшся, вдивляючись у майстерно відтворений скульптором прижиттєвий образ вченого, і миттєво збуджується твоя пам'ять, і в уяві виринає постать людини, яку ти бачив у свій час не раз і не два наяву.

Трудно сказати, що є для цього поштовхом. Напевно те, що барельєфний портрет професора настільки правдиво передає риси його обличчя і його внутрішній світ, що він виглядає "як живий", такий, як його закарбувала твоя пам'ять. Вдивляючись у нього, бачиш образ не пересічної людини, наділеної великим розумом, з гарним виразом лиця, що випромінює доброту, лагідність, щирість, а також філософський спокій, за яким прихована впевненість у правоті своїх дій, твердість та рішучість у відстоюванні світоглядних засад.

Кількасекундна зупинка перед пам'ятною плитою вченого і ти прямуєш до входу у цей корпус з колонами і в уяві знову зринає його постать біля колон, яку пам'ять зафіксувала чомусь найбільш виразно саме у цьому місці. Бачу її недалеко від однієї з колон, майже напроти дверей корпусу. Професор ув осінньому пальті, здається "у кашку", фетровому капелюсі і з течкою в руці стоїть у легенькій задумі, очевидно, когось очікуючи.

Наголошую, що мені важко пояснити, чому цей епізод в моїй уяві є таким чітким і особливо тривким у пам'яті. Адже наяву, тобто при житті, мені доводилося бачити професора Гжицького на вчених радах, різних урочистих заходах, слухати на них його виступи, відчувати атмосферу великої поваги і шани до нього з боку як керівництва тодішнього зооветеринарного інституту, так і співробітників. Пригадую, що говорив він спокійно, майже не міняючи тембру голосу, переконливо викладав свої думки. До студентів, судячи з його участі в обговоренні їх успішності на вчених радах, виявляв достойну їм увагу, пропонував поради із свого багаторічного педагогічного досвіду для поліпшення і заохочення їх до навчання і занять у наукових студентських гуртках.

На жаль, за винятком одного разу, мені не доводилося зустрічатися у справах віч-на-віч з професором Гжицьким. Можливо тому, що я порівняно ще недовго працював в інституті, а можливо через певну віддаленість професійних зацікавлень викладача ботаніки проблемами біохімії тварин, у якій професор був неперевершеним авторитетом. Але, на щастя, одна зустріч таки відбулась з професором у його порівняно невеликому кабінеті, що був обставлений ще довоєнними меблями, а в шафах було багато гарно оздоблених іноземних наукових книжок. Зовсім не пам'ятаю причини

зустрічі, але добре пам'ятаю, що професор розпитував мене про ботаніку, стан її викладання студентам і як вони сприймають цю науку. Запам'яталося, ті що він з повагою ставився до ботаніки, підкреслював її значення у фаховій підготовці лікарів ветеринарної медицини і вчених зоотехніків. Очевидно, професор любив рослини, бо розказуючи про деякі з них, про вигляд їхніх листків чи квіток, не вживав звичних назв цих органів рослин, а називав їх пестливо "листочками" і "квіточками".

До речі, як ботаніку запам'ятався вітальний виступ професора на одній з урочистих вчених рад ветеринарного факультету з нагоди випуску ветеринарних лікарів, у якому він ужив пестливе слово "квіточки" у значенні метафори. Порівнюючи випускників з квіточками рослин, ним було висловлене побажання, щоб вони, як ті квіточки, що згодом стають плодами, таким же чином плідно проводили свою фахову діяльність, допомагаючи у житті тваринам і людині.

На завершення спогадів відзначу, що професор Степан Гжицький був одним з тих "останніх з могікан", тобто представником так званої "старої професури", для якої були властиві вроджена інтелігентність, глибокий розум, природний гуманізм, високі моральні та етико-естетичні засади, що й було підставою його великого пошанівку серед тих, з ким він жив, працював і творив і які з пієтетом ставилися до нього і продовжують ставитися до його світлої пам'яті

Розділ 9.5 (17.5). Професор Хоміцький Остап Васильович

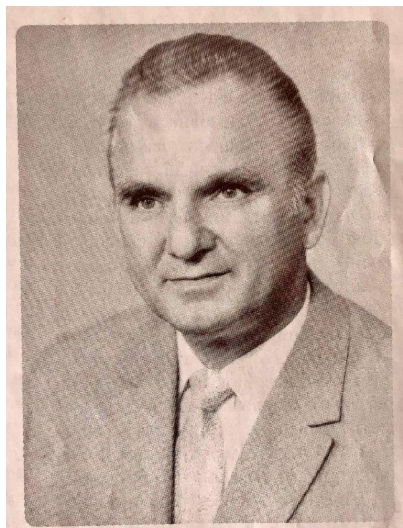
Остап Васильович Хоміцький досвідчений педагог і вчений, кандидат філологічних наук, багатолітній завідувач кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту, перейменованого згодом в академію ветеринарної медицини, а ще згодом у національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій.

Моє знайомство з Остапом Васильовичем відбулося з перших днів прийняття мене на роботу асистентом кафедри біології цього інституту. Про те, за яких обставин воно відбулося, я описую в підрозділі 8.1 (16.1) Розділу 8 (16).

З Остапом Васильовичем як з поважною особистістю моє спілкування і мої стосунки з ним тривали декілька десятків років. Були вони щиросердними і взаємно приємними, про що докладно описано у моїй статті, яка наводиться нижче.

Однак, перш ніж навести цю статтю, подаємо світлину, на якій увіковічено світлий образ високошановного Остапа Васильовича, а також ще одну світлину, тобто фотографію, про нашу спільну поїздку разом зі студентською художньою самодіяльністю у Республіку Латвія, зокрема у провідний її навчальний заклад - Латвійську сільськогосподарську академію у місті Єлгава.

Остап Васильович як член художньої ради студентського клубу входив у склад викладацької делегації від Львівського зооветеринарного інституту

120. Хоміцький Остап Васильович

121. Нас зустріли представники Латвійської сільгоспакадемії
і ми вирішили разом сфотографуватися на пам'ять

*На знімку зліва направо стоять: голова інститутської делегації доцент
Й. М. Берко, член делегації доцент Ю. С. Ших, представники Латвійської
академії голова профкому і член ректорату, члени делегації доцент
О. В. Хоміцький і доцент В. І. Цимбала.*

ТАКА ЙОГО ДОЛЯ, ЩАСЛИВА ДОЛЯ

Доля. ... Лише чотири звуки знадобилося моєму прадавньому пращуреві, щоб почергово поєднати їх у голосовий ряд і створити геніально просте, милозвучне і водночас таке глибинно містке слово.

Трудно зараз сказати, за яких обставин це відбулося. Скоріш за все, у стані важких роздумів над своїми прожитими роками, наповненими всупереч його мріям, волі і бажанням лихими подіями, домашньою скрутою, не розквітлим коханням ...

Вивівши себе з глибокої задуми, якій завжди рано чи пізно настає кінець, мій предок, не знайшовши пояснення своєму горю, тяжко зітхнувши, вимовив безпорадно на одному видиху: " Доля. ... Доля та й годі".

Ніким до того ще не промовлене це слово, а потім не раз повторене ним на людях, аби розділити і полегшити своє горе, назавжди вплелось у нашу мову, наповнювалося і збагачувалося тільки йому властивим значенням.

З думою про свою долю і над своєю долею жили, живуть і будуть жити усі суцї на цїй землі. Та чи не найбільше над своєю і заодно людською долею задумувався наш геніальний Тарас, виклавши ці роздуми у своїх поетичних творіннях. Вона, ця доля, виявляється, може бути роботящою /«ходить полем// Колоски збирає»/ або ледачею/» За морем блукає»/; щедрою /»Тому запродала // Од краю до краю»/ ... і скупую; інші її не знають, хоч «сріблом-злотом сяють// Здається, панують»; у кожного вона своя і «не такая,» Як інша чужая». А ще вона може бути і «слухняною», і «лукавою», і «молодою», і «доброю», і «злою» такою, що «Бодай тобі, доле.// У морі втопитись».

Гірко людині, коли взагалі у неї немає долі. Тоді єдина надія - звернення до Бога: «Боже милий!//... Не дав єси мені долі, // Молодої долі!// Не давав єси ніколи,» Ніколи, ніколи!». Або:

«Доле, де ти! Доле, де ти?// Немає ніякої!// Коли доброї жаль, Боже,» То дай злої! злої!».

Та доля - примхлива тітка. // «Така-то доля тая.// Хоч і не шукайте: кого схоче - сама найде,» У колисці найде».

У народі говорять: «Хто родився у «сорочці» /у «чіпку»/, матиме щасливу долю». Знаючи Остапа Васильовича Хоміцького трохи більше 30 років, я так і не знаю у чому його мати привела на світ Божий. Але з упевненість кажу, що привела його під щасливою зорею і доля, щаслива доля, засяяла над його колискою і в ній сама його вона знайшла.

Бо мав він порядних і національно свідомих, освічених та інтелігент-них, чуйних і добрих, наділеним відграненим українським генотипом батьків, які сповна передали усі, притаманні їм вартості, своєму нащадку. А в додаток ще й і вроду, українську чоловічу вроду.

І почалися з цієї колиски шляхи його долі. Через багато - багато років він віршованими рядками свого поетичного таланту опише свої мандрівки по цих життєвих шляхах, складе їх, вірш до вірша, у чималеньку ошатну книжку і назве її дуже влучно і просто: «Шляхами долі».

А було цих шляхів справді багато: до школи, гімназії, ліцею знову до школи, але вже вчителем, щоб вести у світ знань інших. І не сподівано, проти

своєї волі, шлях виміром у довгі п'ять років, що в будь-яку мить міг стати останнім шляхом життя.

Не важко здогадатись, що це був фронтовий шлях солдата Другої світової війни, який розпочався для Остапа Васильовича у сорок першому, протоптання ним з усіма його жахами і трагедіями по країнах європейського континенту і завершений щасливо у сорок п'ятому в далекому азійському Забайкаллі.

І знову шляхи під мирним голубим небом, по рідній землі. До Франкового університету штудіювати німецьку філологію, згодом до учительського інституту, а звідти до студентства Львівського зооветеринарного інституту, по якому він йде ось уже 46 років.

Щасливо йде, бо щасливу має долю. І доля його не кидає. А чому б це їй його кидати? Коли йдуть вони обоє у парі. Вона є його оберегом. Бо як не оберігати її людину тямущу, перейнятою жагою життя, невтомною до творчої праці, інтелігентною у всіх вимірах людської особистості, щедрою на добро для людей.

Гай гай! Скільки то цього свого добра віддав усім нам - рідним і знайомим, колегам по праці, а надто тисячам студентів, з якими щоденно впродовж багатьох років зустрічався на заняттях, навчаю їх по-німецькому говорити.

Як би знав, що в Європу проляжуть таки наші шляхи і шлях незалежної України, яка, у що твердо вірив, таки як каже наш Президент, відбудеться. І цю віру постійно підтримував у всіх тих, з ким спілкувався. А декого у неї змушений був і навертати.

І я, що пишу ці рядки, належу теж до тих, з ким поділився він щедрістю своєї душі і любов'ю до ближнього. Щаслива доля звела нас у далекому вже тепер шістдесят восьмому на засіданні Ради студентського клубу зооветеринарного інституту.

З його «легкої руки» мене було призначено головою цієї ради, що на довгі роки визначило мою долю моїй професійній роботі та громадському життю у нашому закладі.

Це були роки спільної з ним і нашими колегами по раді, керівництвом інституту, праці над розвитком студентської художньої самодіяльності, я чи не єдиного у ті часи напівлегального чинника підтримання у студентства через українську пісню і український танець українського духу.

А ще були спільні з ним поїздки з студентськими концертами у Латвію, Білорусію, Росію, на схід України. Там усюди виконавським талантом наших студентів пропагувалась наша культура, наша пісня та й взагалі наша незнищенність як народу.

Частими були і є наші зустрічі й зараз. Приємними і корисними вони є. Бо під час цих зустрічей і спілкування з Остапом Васильовичем, цією завжди елегантною, інтелігентною, усміхненою, доброзичливою, високоосвіченою і талановитою людиною незримо для тебе передаються і сприймаються тобою

невидимі корпускули всіх чеснот і вартостей, якими так багате його єство.

І ти стаєш вже трішки іншим, як до того, трішечки таким як він.

Доле! Будь і надалі щасливою для Остапа Васильовича. Продовж суджений йому тобою шлях його життя у третє тисячоліття ще на довгі роки.

Він і там буде потрібен усім, хто житиме з ним. Як носій людських чеснот, світла знань і розуму, національної свідомості і національної гордості, як оберег нашої культури і духовності.

Боже Усевишній! Доле щасливая! Зробіть це. Прошу вас, благаю.

23 січня 1999 року

Йосип Берко

Післяслово

Професор Остап Васильович Хоміцький був наділений Усевишнім і долею не тільки багатьма значущими і чудовими людськими цінностями - добротою, щирістю, правдивістю, товариськістю і низці їм подібним, але й також прегарним поетичним талантом.

Вірші різного звучання патріотичні, громадянського пафосу, ліричні, родинні, про кохання та інші він почав писати ще у свої шкільні роки, викликаючи ними захоплення батьків, рідних і друзів.

Писав він їх довж усього свого життя. За такий великий часовий життєвий проміжок його поетичний доробок є доволі багатий і численний. Неодноразово Остап Васильович радував прихильників його постичного таланту виданням окремих віршованих збірок.

Однак вінчає його поетичний доробок ґрунтовна збірка численних віршів, яка вийшла друком напередодні 2000-го року. Має вона символічну назву, яка передає усе те, що судилося зустріти Остапу Васильовичу впродовж свого життєвого шляху і що дарувала йому на цьому шляху його доля.

Називається ця поетична збірка **«Шляхами долі»**.

В анотації збірки автор стверджує, що її лейтмотивом є «утвердження ідеалів громадянського служіння Батьківщині; ліричний герой творів сповнений відповідальності за долю України, її народ».

На завершення хочу відзначити, що моє багаторічне спілкування з Остапом Васильовичем, як з поважаною мною особистістю і його зі мною було справді щирим, сердечним, дружнім і теплим.

Свідченням цьому є хоча б те, що я заслужив у нього на увагу і він присвятив мені свій вірш, який назвав «Світлоносець». Знімок цього вірша на листку з власним підписом Остапа Васильовича я з великою вдячністю йому подаю на наступній сторінці.

Вельмишановному Проректорові
з виховної роботи професорові
Йосипу БЕРКУ –
п р и с в я ч у ю
АВТОР

СВІТЛОНОСЕЦЬ

Долею вибраний бути Світлоносцем
Патріотичних високих ідей
В студентські маси, у серця незрілі,
Навіть в байдужі душі день у день.

Мова барвиста, відточене слово,
/Акцент логічний знає свій рядок/,
Вінком пахучим несуть його учням
Краси палітру, глибину думок.

Аристократом Він незаперечним
Став в царстві духу в діяннях своїх.
Любов і шану, відданість синівську
Здобув Проректор в серцях молодих.

Господнє вчення, любов до України
Крізь Його працю надихає Бог,
Щоб у час слухний юнь була готова
Виконать сміло строгий «Декалог».

ОСТАП ХОМІЦЬКИЙ

Львів, 15 лютого 1999 року

Підпис автора

**Підрозділ 9.6 (17.6). Професор Хржановський Володимир
Геннадійович**

Володимир Геннадійович Хржановський – відомий український вчений – ботанік, педагог, доктор біологічних наук, професор, перший повоєнний (1945-1951) завідувач кафедри ботаніки Львівського ветеринарного інституту (так у ті часи називався цей інститут).

122. Хржановський Володимир Геннадійович

Професор Хржановський не є корінним львів'янином. До Львова в 1945 році він приїхав разом з багатьма іншими вченими і спеціалістами зі центральних і східних областей України за розпорядженням тодішнього уряду Української РСР, оскільки на промислових підприємствах і у вищих навчальних закладах міста відчувався великий брак досвідчених кадрів викладачів, інженерів, інших спеціалістів.

Народився Володимир Геннадійович у місті Ялта (Крим) в 1912 році в інтелігентній родині вчителів. Дитинство й шкільні роки провів він в Україні. Вищу освіту здобував в Росії, там служив в армії, після демобілізації продовжив навчатися у Середньо-Азіатському університеті.

В Україну повертається в 1944 році після закінчення військових дій і поступає на роботу науковим співробітником Інституту ботаніки Академії Наук УРСР. В 1945 році, як я уже згадував вище, направляється до Львова на посаду завідувача кафедри ботаніки Львівського ветеринарного інституту, де працював до серпня 1951 року.

За період порівняно нетривалої роботи в інституті Володимир Геннадійович проявив себе як добрий організатор кафедрального навчального процесу, кваліфікованим педагогом, талановитим вченим і загалом як не пересічна особистість з властивою їй високою культурою, інтелігентністю та порядністю.

Про це переконливо засвідчують письмові характеристики керівництва

інституту про його роботу, які зберігаються в архівній особовій справі, а також теплі відгуки про нього колишніх студентів, які після навчання залишилися на викладацькій роботі у своїй Alma mater.

Очоливши кафедру, професор Хржановський доклав багато зусиль для відновлення її навчальних засобів, які після війни перебували у незадовільному стані.

За короткий час йому вдалося підняти рівень методичного забезпечення лабораторних занять з ботаніки, налагодити роботу студентського наукового гуртка.

При кафедрі під його керівництвом була створена дослідна ботанічна ділянка, на якій вирощувалися кормові, лікарські та ендемічні рослини карпатської флори, за якими студенти вели фенологічні спостереження.

До речі, ця ділянка збереглася до сих пір. Її колекція рослин доповнена, у тому числі і за моєю участю, новими видами й успішно продовжує використовуватися в навчальному процесі та для наукової роботи студентів.

Лекції професора Володимира Геннадійовича Хржановського відзначалися глибокою змістовністю, нвуковою новизною, емоційним викладом матеріалу.

На лекції він завжди був елегантним, своїм ораторським мистецтвом умів підтримувати постійний зв'язок із студентською аудиторією, виховуючи у неї повагу до педагога і зацікавлення ботанічною наукою.

Крім педагогічної, Володимир Геннадійович активно займався науковою роботою. Він брав участь у написанні фундаментальних наукових праць – багатотомної «Флори УРСР» та «Визначника рослин України».

Він продовжив поглиблене вивчення шипшин (рід *Rosa*) України і став визнаним фахівцем із систематики цього роду.

Підсумовуючи викладене вище, не можемо не відмітити, що професор В. Г. Хржановський успішно виконав завдання тодішнього уряду з надання допомоги Львівському ветеринарному інституту у налагодженні навчального процесу на кафедрі ботаніки і підготовки висококваліфікованих фахівців для тваринницької галузі сільського господарства України.

Другу половину життя професор Хржановський провів поза межами України. Певний час він працював Директором Всесоюзного інституту лікарських рослин (м. Москва), однак більшу частину життя присвятив викладацькій та науковій роботі як завідувач кафедрою ботаніки Московської сільськогосподарської академії імені К. А. Тімірязєва.

Хочу з приємністю відзначити, що я мав щастя знати і спілкуватися в професором Володимиром Геннадійовичем Хржановським. Із ним мене познайомив ректор Львівського зооветеринарного інституту професор Степан Васильович Стояновський. Я тоді працював доцентом кафедри ботаніки цього інституту.

Володимир Геннадійович був знайомим з ректором Стояновським і не раз, приїжджаючи до Львова, заходив до нього у різних справах.

Під час однієї з таких поїздок він зайшов до ректора і попросив його

виділити йому одного викладача, який би супроводжував його в поїзді по Закарпаттю.

Природно, ректор назвав мене, ще молодого тоді ботаніка, що не раз був у Закарпатті і непогано знав його флору та рослинність.

Після закінчення нашої спільної подорожі по цьому чудовому краю України, яка тривала біля одного тижня, Володимир Геннадійович залишився задоволеним, бо виконав все те, що собі запланував.

Поїздкою з таким знаним професором був задоволений і я. Повернувшись до Львова, я запросив Володимира Геннадійовича до себе додому в гості. Він радо погодився. Пригадую, що прийшовши до нашого помешкання, він подарував дружині Зеновії банку англійського чаю, який мав тонкий запах жасмину. Гостилися ми приємно декілька годин. Дуже хвалив страви, якими Зеня його частувала.

У наступні рази я неодноразово зустрічався з Володимиром Геннадійовичем під час його відвідин ботанічних установ Львова і нашого інституту. Зустрічався на з'їздах Всесоюзного та Українського ботанічного товариств, під час стажування на його кафедрі у місті Москві.

Перебуваючи на стажуванні, Володимир Геннадійович одного разу запросив мене до себе додому в гості. Жив він на квартирі, яку йому виділила академія, в якій він працював. Звичайно, це запрошення в гості було для мене великою честю і я залишаюся за нього вельми вдячним професору.

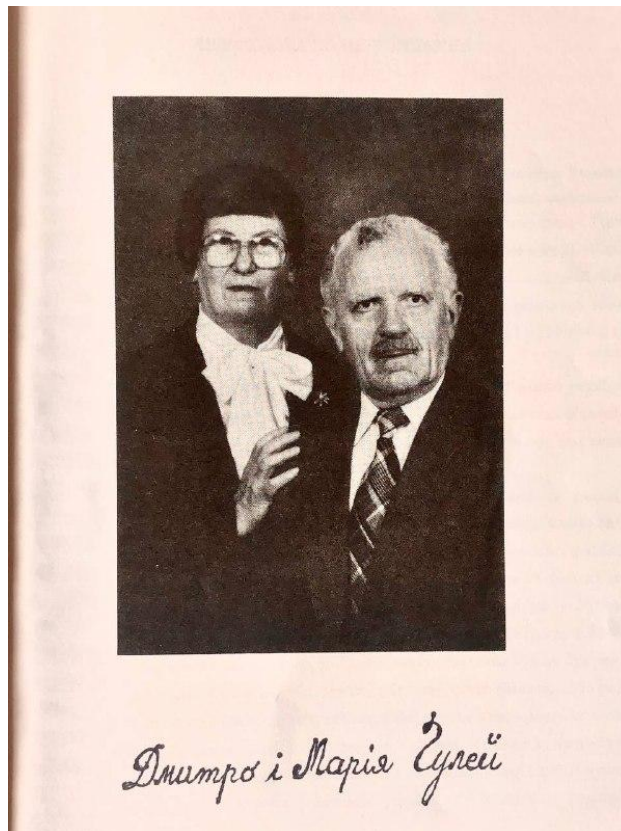
Володимир Геннадійович відзначався великою ерудицією та інтелігентністю, був уважним до співрозмовника. Під час наших зустрічей він завжди цікавився роботою кафедри ботаніки, яку він колись очолював, моєю науковою роботою над докторською дисертацією, з охотою надавав консультації з наукових питань, що мене цікавили.

Працюючи тривалий час у Москві, в російськомовному середовищі, професор Володимир Геннадійович Хржановський не забув своєї рідної української мови, чудово володів її культурою, що не могло не викликати у мене захоплення і гордості за його глибокі патріотичні почуття та високу національну свідомість.

Володимир Геннадійович був для мене великою і поважаною особистістю, з якою я завжди щиросердно і приємно спілкувався. Вдвічі мені приємно, що такою взаємністю він відповідав і мені, за що я йому залишаюся бути вельми вдячним.

Підрозділ 9.7 (17.7). Пан Гулей Дмитро

Пан Дмитро Гулей – щирий українець, справжній патріот, високоосвічена та інтелектуальна особистість, великий благодійник, народжений на Львівщині (Ходорівщина), однак через Другу світову війну в 1945 році змушений був опинитися в Канаді, в якій вів активне українське життя, ні на мить не забуваючи про свою рідну землю, про свій український народ, про свою рідну Україну, з якими підтримував постійно синівські стосунки різноманітними способами, переважно у формі благочинних діянь.

123. Гулей Дмитро і його дружина Гулей Марія

З паном Гулеєм я познайомився заочно, дуже своєрідним чином і чисто випадково. Про моє з ним знайомство і моє тривале і приємне з ним спілкування за допомогою пера, тобто шляхом листування, я описую у нижче наведених моїх статтях, одну з яких під назвою «Щирий українець» я надрукував у липні 1997 року (число 11 /27/) у нашій академічній газеті «Світ академії», а другу під назвою «Щирий українець, справжній патріот» в окремій книжці, озаглавленій «З Ходорівщини через Канаду – в Україну», в якій є спогади та публікації на різну тему самого пана Гулея та статті кількох осіб, серед яких і моя, у яких дається виклад їхніх вражень про діяльність пана Гулея в Канаді (упорядник збірки Василь Лаба, видання 2001 року).

У моїй першій статті про пана Дмитра Гулея для опису мого попереднього заочного знайомства з ним я наводжу одну бувальщину, яка трапилася зі мною і яка стала основою для моєї оцінки його життя та діяльності в Канаді.

Нижче подаю повністю першу половину цієї статті.

«ЩИРИЙ УКРАЇНЕЦЬ»

Давненько це було, років понад тридцять тому. Мене, молодого наукового співробітника Львівського Науково-природознавчого музею, в

якому я став працювати після закінчення географічного факультету Львівського держуніверситету імені Івана Франка, завідувач відділу геоботаніки, старший науковий співробітник Кость Малиновський направив на стажування у Лабораторію геоботанічного картографування Ботанічного інституту імені Комарова Академії Наук Радянського Союзу, що знаходився в місті Ленінграді.

Там я повинен був опанувати методи картографування рослинності, бо у відділі геоботаніки музею таких спеціалістів не було.

Потреба у них була нагальною, оскільки відділ мав завдання якнайшвидше приступити до складання карти рослинності Українських Карпат.

Прибувши на місце свого відрядження, я зайшов, щоб представитися до завідувача наукової лабораторії академіка АН СРСР Віктора Борисовича Сочава, про якого знав із університетських студій, але ніколи до цього не бачив.

Після привітання, мого пояснення мети приїзду, декількох традиційних в таких випадках взаємних фраз, академік Сочава несподівано запитує:

Українець?

Я, не вагаючись, відповідаю ствердно.

А щирий? – запитує він.

Признаюся, це питання застало мене зненацька.

Звичними були для слуху ще змалку слова «патріот України», «справжній українець». Я на мить задумався, бо зрозумів, що має на думці академік.

Цим словом, яким у повсякденному побуті оцінюють риси характеру людини, виражено найвищий критерій чи мірило ставлення особистості до національних святинь рідного народу, його долі, історії, майбутнього.

За долі секунди мій мозок, зробивши аналіз ситуації, видає команду сказати: «Так».

Хто ж був за національністю академік Сочава, який жив і працював у цьому північному російському місті, підмурівок якого з цементовано кістками моїх предків – українських козаків? Чому він задав мені саме таке питання? Трудно мені сказати. А може теж був українцем?

Від того часу словами «щирий українець» намагаюся оцінювати моїх співплемінників за їх дії стосовно до свого народу і держави саме у тому значенні, в якому розумів їх академік Сочава. Тобто як мірило найвищого вияву національної і громадянської позицій українця, які мають першість перед усім іншим в особистому житті.

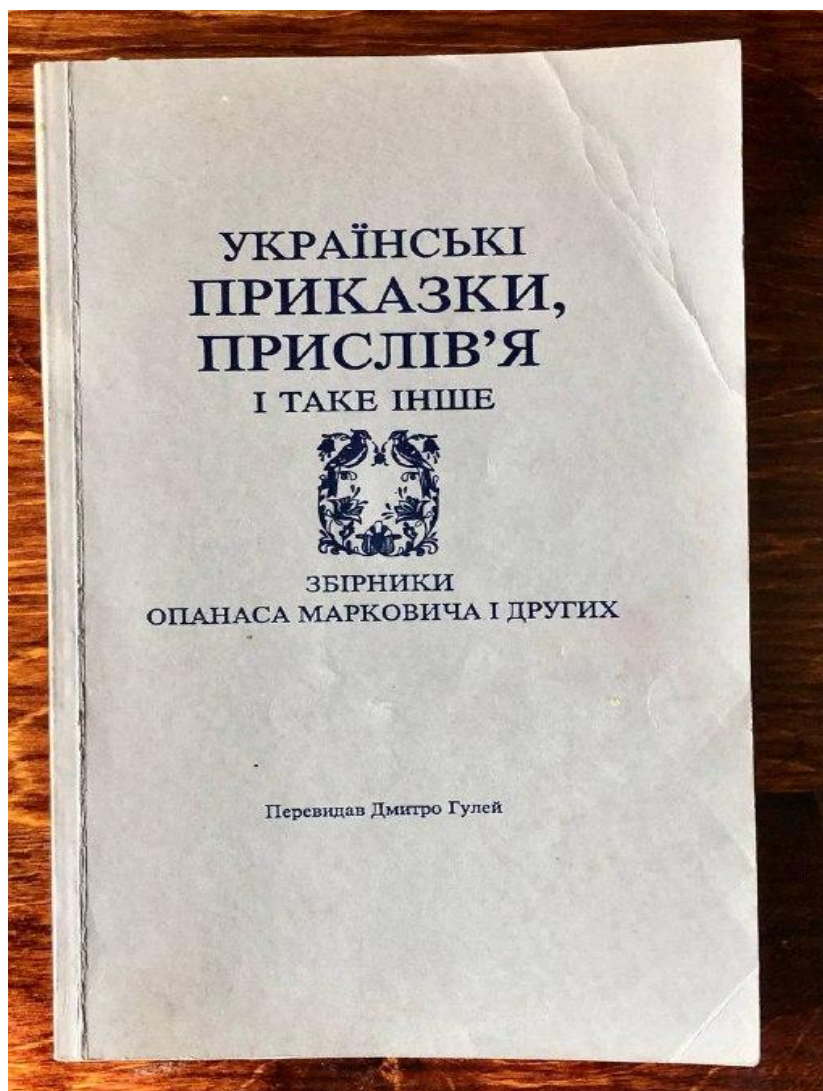
Словами «щирий українець» я хочу охарактеризувати особистість пана Дмитра Гулея, з яким заочно звів мене ось такий випадок.

Тижнів два тому заходить до мене в кабінет старший викладач кафедри маркетингу Степан Марич і говорить: «Дарую Вам оцю книжку».

Дякую йому, беру дарунок і читаю на обкладинці: «Українські приказки, прислів'я і таке інше».

Пан Марич продовжує говорити: «Книжка ця перевидана паном Дмитром Глеєм, що живе в Канаді, його власним коштом та надіслана в

Україну в бібліотеки різних міст, у тому числі і через мене п'ять її примірників передано для академічної бібліотеки, аби нею користувалися студенти і викладачі”.

124. Книжка «Українські приказки, прислів'я і таке інше»

«Он як, кажу. Так про цю людину мусить знати вся наша академія, Його особистість, його життя, дії і вчинки є надто повчальними для студентства, мають величезне значення для виховання нової генерації українських фахівців».

Отже, хто ж такий Дмитро Гулей?

Народився він у селі Отиневичі біля міста Ходорова, що на Львівщині. Активний учасник національно-визвольних змагань. Під час війни разом з молодими хлопцями і дівчатами був схоплений німецькими загарбниками і вивезений до Німеччини, де два роки працював у шахті.

У 1945 році перебрався за кордон, зокрема в Канаду (місто Торонто). Опинившись в Канаді, він дуже активно поринув у громадське життя українців цієї країни.

Добре зрозумівши значення друкованого слова для збереження, підтримання і плекання в українців за межами своєї материнської землі їх національного духу, свідомості, ідентичності, вирішив видавати власним коштом книжки з нашої історії, культури та духовності.

Більше того, сам взявся за перо, аби викласти на папері свою невеселу і сповнену переживань подорож у чужий світ, до якої його спонукали не власні романтичні бажання, а та трагічна ситуація, яка склалася на західноукраїнських землях у час і після закінчення світової війни. Так з'явилася книжка «Від Ходорова до Канади», прочитавши яку нащадки зможуть значно глибше пізнати ще одну сторінку нашої історії, яка написана одним з її мужніх творців».

Вище у статті згадується, що основною причиною мого заочного знайомства з паном Дмитром Гулеєм був дарунок мені нашим викладачем паном Маричем книжки «Українські приказки, приказки і таке інше», яку пан Гулей перевидав власним коштом.

Природно, в кожного з нас виникає закономірне запитання: «Що ж це за така книжка? Ким написана і як побачила світ?»

Подаю коротко мою відповідь на це запитання.

Отже, до появи цієї книжки, що є фундаментальною збіркою українських народних прислів'їв, приказок, промовок та загадок спричинилися два видатні українські фольклористи – Опанас Маркович (1822-1867), який був чоловіком Марії Вілінської, видатної української письменниці, літературний псевдонім якої відомий нам усім ще зі школи – це Марко Вовчок, та Матвій Номис (18123-1901).

Опанас Маркович записував пісні, приказки, інші види усної народної творчості і мріяв видати їх окремою книжкою. Але його мрії не судилося збутися.

Тільки згодом у 1864 році в Петербурзі (Росія) матеріали Марковича і то лише десятку частину опублікував Матвій Номис (це його літературний псевдонім; справжнє прізвище – Симон; слово Номис треба читати у зворотньому напрямку).

Видана Матвієм Номисом книжка «Українські приказки, прислів'я і таке інше» не перевидавалася жодного разу і стала бібліографічною рідкістю.

Лише у 1985 році з нагоди 1000-річчя хрещення України і 120 – річчя появи книжки коштом Митрополита Української Автокефальної Православної церкви в діаспорі Мстислава і його зятя було здійснене її перевидання фототипічним способом.

Дмитро Гулей перевидав книжку Матвія Номиса у 1993 році, додавши до неї 410 приказок з народної мудрості.

Книжкою зручно користуватися. У ній приказки, прислів'я та інші взірці народної мудрості, які складені на одну тему, подаються під відповідним заголовком. У Змісті книжки таких заголовків наведено 188 назв.

Наприклад,

а) **заголовок «Бог»**, до якого подаються такі приказки:

- Без Бога ні до порога.
- Усі під Богом ходимо.
- Кому Бог допоможе, той все перемаже.
- На Бога надійся, а сам не дармуй ...

б) **заголовок «Хліб»**:

- Хліб усьому голова.
- Де оре сошка, там хліба трошка.
- Надія в Бозі, коли хліб в стозі ...

в) **заголовок «Козак»**:

- Козак не боїться ні тучі, ні грому.
- Степ та воля – козацька доля.
- Козацькому роду, нема переводу ...

г) **заголовок «Горілка»**:

- Пий, та ума не пропивай.
- Хто по повній випиває, той під тином спочиває.
- Голодному на умі хліб, а п'яному хміль.
- Горівка не дівка, здоров'ю злодійка.
- П'яному море по коліна.
- Блажен муж – до церкви не дуж, а до корчми чим дуж.
- Не той п'яниця, що п'є, а той, що впивається.
- П'яний як швець ...

Інші цікаві приказки

- Бачить око далеко, а розум ще даліше.
- Здобудеш освіту, побачиш більше світу.
- Як у школі знань не візьмеш, потім пошкодуєш.
- Ніколи не встидайся спитати про те, чого не знаєш.
- Все говори правду, хоч би ти і знав, що вона буде комусь і не мила.
- Маленька праця краще за велике безділля.
- Колись осли двигали на собі народ, а сьогодні народ двигав на хребті ослів.
- Людина відрізняється від мавпи тим, що легко може стати мавпою, а мавпа людиною ніколи.
- Не завжди говори, що знаєш, але завжди знай, що говориш.
- У людини нема вибору, вона мусить бути людиною.
- Мова – це дзеркало національної культури. ...

У перевиданій паном Гулеєм книжці наведено 13010 (!) приказок, прислів'їв, промовок і 438 загадок.

Ось яке величезне мовне, розумове і культурне багатство створив наш український народ!

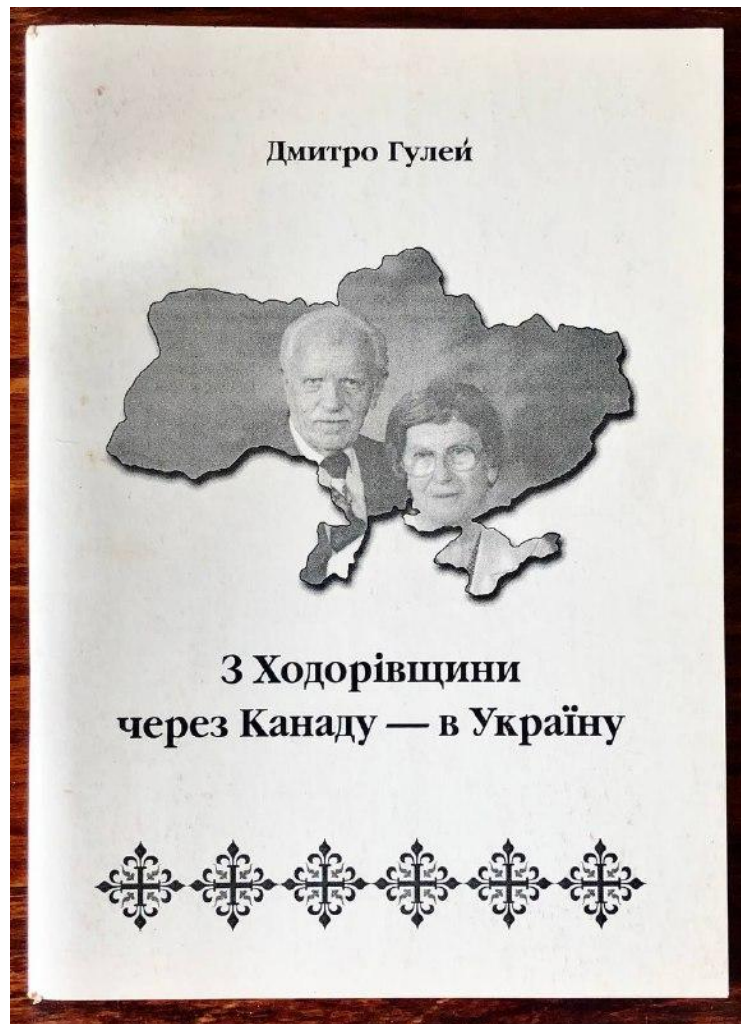
Окрім статті «Щирий українець», яка викладена вище, мною, про що я згадую на самому початку цього опису-характеристики пана Дмитра Гулея,

написана й друга стаття під назвою «Щирий українець, справжній патріот» у книжці «З Ходорівщини через Канаду – в Україну».

Ця книжка є другим, значно доповненим виданням першої книжки пана Гулея, в якій ним описано обставини його важкого життєвого шляху, розпочатого на теренах Ходорівщини, а закінченого далеко за океаном в Канаді.

Перевидання та упорядкування другого видання книжки здійснив Василь Лаба, викладач одного з львівських технікумів, знайомий заочно з паном Гулеєм.

У цій книжці перед викладом власних матеріалів п. Гулея, які починаються статтею «Мої спомини про Ходорівщину і ще дещо», упорядник помістив статті 4-ох осіб, які описують свої враження про особу п. Гулея і його діяльність впродовж всьому його життєвого шляху.

125. Так виглядає обкладинка книжки
«З Ходорівщини через Канаду – в Україну»

Як я вже згадував вище, серед статей цих 4-ох осіб є і моя під назвою «Щирий українець, справжній патріот».

Нижче подаю цю статтю повністю.

ЩИРИЙ УКРАЇНЕЦЬ, СПРАВЖНІЙ ПАТРІОТ

Попри рідних і близьких, доля кожному із нас створює у житті безліч ситуацій для знайомства з до того не знаними людьми, одні з яких стають друзями, товаришами чи добрими знайомими, з іншими стосунки є не більш як миттєвими або короточасними.

Судилося долею і мені заізнатися, правда, заочно, з людиною, про яку я раніше ніколи нічого не чув і не знав, і яку насмілюся називати моїм добрим знайомим і однодумцем. Сталося це зовсім випадково, а може й закономірно літком 1997 року, коли старший викладач нашої академії п. Степан Марич подарував мені книжку «Українські приказки, прислів'я і таке інше».

Даруючи цю фундаментальну збірку українського фольклору, пан Марич сказав, що її з власними доповненнями і власним коштом перевидав п. Дмитро Гулей, наш земляк, який зараз живе у далекій Канаді. Більше того, продовжував він, чималу добірку цих книжок п. Гулей надіслав в Україну для бібліотек середніх шкіл і вищих навчальних закладів, у тому числі й для наукової бібліотеки нашої академії.

Он як, кажу. Так про цю людину мусить знати вся академія. Його особистість, його життя, дії і вчинки є надто повчальними для нашого студентства, мають величезне значення для виховання нової генерації українських фахівців. Невдовзі у академічному часописі «Світ академії» під числом 11/27/ у липні 1997 року була видрукована моя стаття про п. Гулея з його та його дружини п. Марії спільною фотографією, яка мала назву «Щирий українець».

Багато хто може подивуватися назві статті, зокрема епітету «щирий» до слова українець. Те, що п. Гулей є українцем ні я, ніхто інший, думалося мені, не може сумніватися. Таких українців є мільйони. А ось чи щирі вони українці? Тут для сумнівів, на жаль, більш ніж достатньо підстав. Вживни це словосполучення, я хотів підкреслити, що воно є всеохоплюючим мірилом найвищого вияву національної свідомості та громадянської позиції українця, мають першість у його особистому житті.

Словосполучення «щирий українець» у моєму розумінні синонімізується із таким словосполученням як «справжній патріот». Бо різні є патріоти України. Знову ж таки мушу сказати, на жаль, бо занадто багато різних їх є серед нас. Та задля справедливості мусимо визнати, що серед їхнього строкатого розмаїття все-таки чисельно переважають ті, хто не кичиться своїм ура-патріотизмом, не б'є себе у груди, покриті вишиванкою, галасуючи на всіх перехрестях, що він найвідданіший син свого народу, а ті, хто спокійно і розважливо, без самовихваляння і крику, цохвилинно, щоденно і щорічно, і так впродовж довгих років свого життя, незалежно від того де він знаходиться: чи то на метірній землі, чи далеко за морями-океанами, куди його закинула за щирю любов до рідного племені зла тітка-

недоля, наполегливою працею і потугою свого інтелекту, матеріальною підмогою все робить для того аби українська нація усвідомила священність, соборність і незнищеність власної душі, перейнялася гордістю за свою тисячолітню величну культуру та героїчну історію, спромоглася через усілякі тимчасові нестатки і біди напружити свої сили для розбудови, становлення і процвітання віками виборюваної держави, що носить таку милозвучну назву Україна.

З цієї великої когорти цирих українців, справжніх патріотів своєї землі маємо усі підстави виокремити п. Дмитра Гулея, який не з власної волі змушений був замешкати у Канаді. Будучи фізично відірваним від України, він душен завжди був з нею, не покладаючи рук все робив для того, аби український народ, перебуваючи у складі колишнього Радянського Союзу, не зневірився у змаганнях за свою незалежність та державність, як міг разом зі своїми однодумцями підтримував його духовно і морально. На щастя, його старання не пропали марно.

І ось тепер, коли Україна як держава самостійна, суверенна і незалежна остаточно утвердилася в колі держав світу, п. Гулей, радіючи з нами цій історичній справедливості, міг би вважати свою місію закінченою. Та ніж бо!

Маючи великий життєвий досвід і добре знаючи героїчну, але гірку історію українського державотворення, розуміючи усі неминучі складнощі спинання на ноги молодій державі, Дмитро Гулей знову в строю будівничих України. Де можна грошовими внесками, а більше друкованим словом - книжками і журналами з нашої історії та культури, які він безкоштовно пересилає в Україну для поповнення бібліотек військових частин, середніх шкіл і вищих закладів освіти, аби ми могли, читаючи їх, глибше пізнати самих себе, свої минувшину і впевненіше дивитися у нашу прийдешність.

Жодна з цих книг, що видані за кордоном, не відома нам, бо у часи попереднього режиму їх пересилання в Україну було під строгою забороною. За неповні останні три роки наша академія отримала від п. Гулея понад 160 вельми цінних книг, що вийшли друком у Канаді, Сполучених Штатах Америки, країнах Західної Європи, у яких висвітлюються героїчні події національно-визвольних змагань українського народу за свою свободу і незалежність, патріотична діяльність українських організацій в діаспорі, видатні постаті нашої історії, літератури і мистецтва, які ми, завдяки цим книгам, заново відкриваємо для себе.

Перш ніж потрапити на полиці академічної книгозбірні, ці книжки виставляються для огляду широким загалом викладачів і студентства, де вони знаходять своїх вдячних читачів. Окрім цього, газета «Світ академії» друкує їх перелік з анотаціями, що сприяє ще більшому зацікавленню цими книжками.

Загальну вдячність професорів, викладачів і студентів за подвижницьку працю і добродію п. Гулею висловив ректор академії академік Роман Кривців у надісланому йому листі, в якому також йшлося про впевненість у подальшому підтриманні взаємних стосунків, побажано нашому добродію та його шановній дружині п. Марії гарного здоров'я, великого щастя та

усіляких гараздів на многії літа.

Перебуваючи далеко від України, п. Гулей на диво чудово ознайомлений з її сьогоднішньою економічною та політичною ситуацією, життєвими проблемами нашого народу. Про це суджу з його листів, які час від часу надходять на мою адресу. Здавалось би у цих приватних листах повинно, як це зазвичай буває, йтися про приватні справи адресатів.

Але ж ні! Кожен лист п. Гулея, що написаний у гарному літературному стилі і не менш гарним, вірцевим почерком, - це суспільно-політичний трактат з глибоким і правдивим аналізом внутрішньої ситуації в Україні.

У кожному з них - вболівання за кричущі негаразди у нашому державному бідівництві, переживання за стан української мови, української книжки і української преси, убивча критика окремих народних депутатів, що своєю поведінкою і діями нанесли велику матеріальну і моральну шкоду народові і державі, не прохання, а буквально волення до української інтелігенції, яка на думку п. Гулея, як елітарна, найбільш свідомо і патріотична частина суспільств «мусить докласти усіх зусиль, щоби Українську державу зберегти і закріпити НАЗАВЖДИ».

Перечитуючи ці листи, не раз і не два, задумувався над тим, звідки у цієї людини стільки любові до України, її землі і народу, яку вона пронесла через усе, дароване їй Богом, довге життя /п. Гулей відсвяткував уже своє 80-річчя/, більша частина якого, починаючи з 1943 року протікала спочатку в Німеччині /був схоплений і вивезенн гестапо/, а потім на канадських теренах.

Не асимілювався, не загубився серед канадського народу і не втратив своєї національної ідентичності, а, навпаки, ставши громадянином Канади, зберіг свою національну душу, національну гордість і ще більше зріднився зі своєю матір'ю-Україною через щоденну невтомну працю задля її насливого майбуття.

Відповідь на своє запитання відшукав у книжці п. Гулея під назвою «Мої спомини про Ходорівщину». Ходорівщина, а на ній село Отиневичі, - це його вітцівська земля, до родився і провів молоді літа. А були ці літа для нього, звичайного селянського хлопця, вельми не простими.

Вони, а радше ті обставини і час, як мені здається, в яких проходили ці літа, і сформували на все подальше життя його український характер, розвинули патріотичні почуття, зміцнили національну свідомість, загартували волелюбство, загострили ненависть до чукозенмних зайд і поневолювачів рідного народу.

Маючи з діда-прадіда вроджену горду і непримеренну до наруги над собою душу, малим хлопцем він відчув уже в перші шкільні роки за часів панування на наших землях Польщі національну зневагу до себе і собі подібних, а також всілякі митарства, щоб здобувати знання рідною новом в українській школі.

Не могла не вплинути на нього атмосфера загального національного піднесення 20 - 40-их років, виявом якого була невтомна праця «Просвіти», у західноукраїнських селах і містах, а також «Сільського господаря», кооперативного руху, різноманітних гуртків - драматичних, світських

і церковних хорів, а особливо діяльність політичних організацій - Організації Українських Націоналістів та Українського Юнацтва.

На хвилі цього піднесення Дмитро Гулей разом зі своїми ровесниками стає його активним і дієвим учасником. Вступає в ряди Українського Юнацтва, згодом стає районним провідником цієї організації, веде національно-просвітницьку роботу серед сільської молоді.

У час Другої світової війни, коли його рідна земля була окупована вже іншим німецько-фашистським пришельцем, переслідуваний гестапо за слою патріотичну діяльність, змушений був піти у підпілля, де провів біля року.

А даліше облава німців на українську молодь, серед якої опинився і він, вивезення до Німеччини, понад два роки робота в копальні під землею, а після закінчення війни - дорога в Канаду, бо повернення в Радянську Україну для колишнього члена Українського Юнацтва мало один фінал - етапом у Сибір.

Ось який, як бачимо, життєвий «університет»; закінчив юнак Дмитро Гулей, отримавши «диплом» щирого українця і справжнього патріота рідної землі. І живе він з цим дипломом впродовж усі свої роки з честю і гордістю, виправдовуючи його призначення.

Із багатьох чеснот і гарних рис, притаманних єству п. Гулея, не можу не виокремити і таку як його людяність, щирю любов і пошану до людей, з якими зводила його доля на довгому життєвому шляху. У тому може переконалися кожен читач його «Споминів про Ходорівщину».

Скільки в них прізвищ та імен різних людей, що й не перелічити! Це поіменовані шкільні товариші, і вчителі, і священники, і урядовці, і громадсько-політичні діячі, і побратими по підпіллі, і ... Про їх, що спричинилися до корисної праці на благо рідного народу, п. Гулей говорить з особливою теплотою і вдячними словами. Навівши їх прізвища на сторінках своїх споминів, п. Гулей увіковічнив цих людей для прийдешніх поколінь, для нашої історії, яка твориться у більшості саме такими простими людьми конкретних сіл, містечок і великих міст. Інакше вони стерлися б згодом в людської пам'яті, пішли б у небуття.

Хочу відмітити також, а це теж прикметна риса характеру і переконань п. Гулея, що кожен його лист, надісланий мені, завжди починається вітанням «Слава Україні» і закінчується відповіддю «Героям Слава».

Тому, завершуючи ці нотатки про п. Дмитра Гулея - високоосвічену, талановиту, добру і порядну людину, інтелектуала і гуманіста, щирого українця і справжнього патріота, мені б хотілося скористатися цим же вітанням: «Слава Україні», що має таких славних синів, - «Героям слава», які самовіддано і невтомно їй служать, стоять на її захисті, трудяться заради її блага теперішнього і майбутнього.

Йосип Берко

18 листопада 2000 року.

Хочу особливо наголосити, що все написане мною про п. Гулея, відповідає дійсності, є об'єктивним і правдивим.

Переконалися в тому, що п. Гулей .є справді щирим українцем і справжнім патріотом може кожен, хто причитає його листи, писані мені. Усіх листів я, звичайно, не можу тут наводити, але наведу лише один, якому подібні всі інші, у чому прошу мені вірити.

Нижче наводжу один з таких листів, який якнайповніше характеризує особистість п. Дмитра Гулея.

Отже, прошу читати цей лист.

« 1. V . 1998 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Шановний Пане Професоре, ми отримали від Вас гарного листа і 12 фотографій з презентації книжок, які я вислав для Вашої бібліотеки, щоби люди просвічувалися ідеєю Самостійної України. Рівно ж одержав журнал «Львівська академія ветеринарної медицини» і газету «Світ Академії», де є поміщена стаття вашого пера про книжки, які я Вам подарував, а також подяку Ректора Академії проф. Романа Кравціва, - дуже щиро дякую Вам Усім за увагу до мене.»

Тут я призупиню наводити лист п. Гулея, щоб подати фотографію з нашої газети «Світ академії», в якій була опублікована моя стаття про виставку – презентацію в студентській світлиці «Молодої Просвіти» великої добірки книг (понад 50 видань) з історії, культури і мистецтва України, подарованих бібліотеці академії п. Дмитром Гулеєм, які були видані за кордоном і нам за радянських часів були недоступні і невідомі.

Нижче я наводжу фотографію цієї виставки-презентації книг у нашій студентській світлиці, яка знаходиться у приміщенні одного зі студентських гуртожитків.

126. Урочисте засідання у світлиці «Молодої Просвіти», присвячене виставці-презентації книг, подарованих п. Дмитром Гулеєм з Канади

На знімку: стоїть і виступає проректор з виховної роботи академії проф. Й. М. Берко; сидять зліва направо: проф. М. В. Брик, завідувачка бібліотекою, ректор академії проф. Р. Й. Кравців, доц. С. Марич, студент, голова «Молодої Просвіти» Михайло Мочернюк.

Продовжую далі наводити лист п. Гулея.

«Марія дуже дякує Вам за Великодню серветку «Христос Воскрес», але дуже Вас просимо, щоби Ви нам нічого не висилали. Марія вже 20 років працює на добровільній праці в організації «Українська Суспільна Служба», яка несе допомогу потребуючим Українцям у діаспорі, а тепер і в Україні. Марія вже деякі роки є головою гуртка вишивальниць і вони мають дуже багато вишивок.

Для нас найкращою подякою буде, коли Ви нам часом децю напишете про життя і ситуацію в Україні. Бо ситуація ця тепер нас децю насторожує і турбує. Останні вибори виграли ті, котрі мають гроші. Могли оплачувати пропаганду на телевізії, радіо, у пресі, а бідні патріоти-демократи, націоналісти таких грошей не мали.

І дуже багато мафйозників, злодіїв, спекулянтів і хабарників знову схоронились під плащик Конституції України, де стаття № 80 каже: «Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканість». Полковник Григорій Омельченко, голова комісії по боротьбі з корупцією, злодійством і злочинністю, члени цієї комісії і деякі депутати Верховної Ради відмовилися від цієї недоторканості, але більшість депутатів, які є злодіями і злочинцями, стараються цю

недоторканість зберегти. Нігде в світі такого дива нема, щоби чи президент чи члени парламенту розкрадали державне, народне і людське майно, і щоби їх за це не ставили під суд.

Злодій і шахрай Зв'ягільський близько три ироки сидів в Ізраїлі, розікрив мільйони державного майна України, повернувся знову в Україну під парасольку недоторканості депутата і знову його обрали до Верховної Ради. Комунисти і вороги Української Держави розпустили пропаганду, що в Україні під владою демократів є біда, що за Сов'єтів було краще і давайте повернемося назад у союз з Росією, то тоді буде добре.

Але ж демократи в Україні не є при владі, при владі у великій більшості є перефарбовані секретарі Комуністичної партії, кагебісти, комсомольці, різні директори, вони стараються, щоби в Україні було якнайгірше, а тоді запровадять обдурений народ знову у російське імперське ярмо.

І саме одним важливим завданням української інтелігенції є усвідомити про це український народ. Дивно, що в українських книгарнях і кіосках тяжко є знайти добрі і взагалі українські книжки і газети, а всюди є російські і російськомовні.

Видно, що голови сільських, міських, районних, обласних, шкільних й інших рад сприяють, щоби поширювались російськомовні книжки і газети, а не українські.

І Ви, українська інтелігенція і всі українські патріоти, мусите доложити усіх зусиль, щоби Українську Державу зберегти і закріпити НАЗАВЖДИ !

Незадовго я вишлю на адресу проф. Марича для Вас 100 дол. за Ваш труд й увагу для мене, тому що на одну адресу мене менше коштує пересилка.

Бажаю Вам усім багато здоров'я, творчої наснаги, витривалості у праці для добра Української Держави й Українського Народу!

*З пошаною – Дмитро і Марія Гулей.
СЛАВА ГЕРОЯМ!»*

Мені приємно відзначити, що з п. Дмитром Гулеєм я переписувався досить довго - майже 16 років, починаючи з літа 1997 року. Останній лист від мого вельмишановного адресата надійшов мені від нього з Канади у лютому 2012 року.

Усі його листи дуже змістовні, глибоко патріотичні, написані виразним почерком, з дотриманням правил правопису, на великих листках в широку лінійку, що узяті не з шкільного зошита, а зі зошита-книжки розміром 25 x 21 см.

У мене зберігається понад 40 таких його листів.

В останні роки життя п. Дмитро Гулей тяжко хворів. Особливо тяжко йому було після смерті його дружини Марії в 2010 році. Він змушений був

переїхати жити в Український Дім Опіки, де були умови для пристойного життя і догляду за ним.

Його руки були хворі ревматизмом, ними важко було користуватися, але він, перемагаючи біль, старався писати листи в Україну.

У цих листах він залишається таким, яким і був раніше: щирим українцем, справжнім патріотом, якого болить доля України.

Я наведу нижче два листи п. Гулея – передостанній з вересня 2010 року і останній з лютого 2012 року, з яких видно, якою мужньою була ця дивовижна особистість.

Лист, писаний 12 вересня 2010 року:

СЛАВА ІСУСУ ХРИСТУ!

Шановний Пане Професоре, дуже дякую Вам за листа з Днем Незалежності України!,

Повідомляю, що я змінив адресу. У мене здоров'я і сили вже слабкі і я пішов жити до Старечого Дому Опіки. Тут є повна опіка, не треба варити, ні мити, прати, чистити і атмосфера Українська.

Я вже не можу багато писати, бо руки трясуться, Ви мусите дуже вважати на Ваші здоров'я, бо Україні потрібно багато добрих професорів, істориків, журналістів, таких як Ви, щоби підготувати Український

Нарід оборонити Нашу Рідну Землю, Українську Державу від поновного загарбання Московським Диявольським Імперіалізмом.

Ми тут також працюємо і молимося, щоби Українську Державу зберегти. Ми з Марією оплатили обширну книгу «Історію ОУН УПА» і я думаю, що видавець Професор Нестор Мизак Вам також вишле.

Я Вам бажаю доброго здоров'я, дожити до моїх літ (91 рік) і багато більше, щоби ми усі українські патріоти охоронили нашу Рідну Землю і зберегли Святу Українську Державу!

Слава Україні! - Слава Героям!

12 вересня 2010 року.

Наводжу останній лист від п. Дмитра Гулея, якого я отримав в лютому 2012 року:

«ХРИСТОС РОДИВСЯ! - СЛАВА УКРАЇНІ!

Шановний Пане Професоре – дуже дякую Вам за Святочні Побажання і гарного листа. Вибачте, мені тяжко писати. Я дуже слабкий, пишу лежачи у ліжку. Я мав дві дуже тяжкі операції, тепер мене лікують, ходити вже не можу, возять мене на візку. Тут у «Домі Опіки для Старих» моє останнє

помешкання. Як я тут умру, то мої Опікуни перевезуть мене до Торонта, де є моя спільна могила і пам'ятник з Дружиною Анною Гулей.

Цілий час, як ми жили у Торонто, їздили на цвинтар молитися, тоді переходили на другу сторону дороги, де є три могили Родини Великого Героя України Степана Бандери – жінки, сина і дочки, і там ми молилися.

Найстарша дочка Наталка ще у Німеччині була заручена. Наречений Куцан приїхав до Торонта, тут вони мали весілля у церкві Святого Николая і поїхали до Німеччини, де вона померла на недугу рака і похована недалеко свого батька Степана Бандери.

Ми з покійною Марією створили 200-тисячну Фундацію Культурно-Освітню для видання історичних і культурних українських книжок і на інші українські справи.

Щодо справ існування Української Держави, то справи є серйозні і небезпечні. Росія по фальшувала українську історію, вкрала назву Русь, цілий час твердить і бреше, що Росія, Білорусь і Україна – це один народ.

За цих кілька століть напхали в Україну так багато москалів, що мусимо домагатися, щоби вони забралися в свою Росію. Комуністична партія в Україні повинна бути давно заборонена.

Українська Патріотична Інтелігенція і весь Український Народ мусять вибрати Український Патріотичний Уряд. Злодіїв, шахраїв, брехунів, яничарів і всяких спекулянтів притягнути до відповідальності.

Прошу вибачити, не можу писати, бо руки дуже трясуться.

«Слава Україні»!! - «Слава Героям і Борцям за Волю України!!».

.....

Зауважу, що коли я отримав цього листа від п. Гулея, я був вражений, якою силою духу був він наділений, яку мав силу волі і мужність перемагати біль в руках, що тряслися щораз більше в процесі написання листа.

А який незгасимий залишився його патріотичний дух, вболівання за долю України. А яку він з покійною дружиною Марією створили 200 – тисячну Фундацію для видання українських книжок і на інші українські справи.

Будучи під сильним емоційним враженням від листа п. Гулея, я тут же написав йому дуже вдячного листа за усі його благородні справи для добра України і побажав йому скорішого виздоровлення.

На мій лист п. Гулей не відповів, очевидно, через тяжкий стан здоров'я, особливо болісну хворобу в руках.

Так минуло більше року. Аж десь на початку вересня 2013 року, зараз уже не пам'ятаю яким способом, мені вдалося вийти на зв'язок з п. Гулеєм і я написав йому невеликого листа, який наводжу нижче:

«Слава Україні!

Високоповажаний пане Дмитре!

Минуло більше року від того часу, коли я отримав від Вас листа. В ньому Ви писали про проблеми з своїм здоров'ям, про труднощі з написанням листів і гарно відзивалися про «Дім опіки для старших», у якому Ви перебуваєте.

Я дуже радий, що завдяки сучасним засобам зв'язку мені вдалося завдяки сприянням шановної пані Наталії Солдаєвої встановити з Вами контакт і побажати Вам доброго здоров'я і життєвого оптимізму.

У своєму листі, який Вам тяжко було писати через слабкість у руках, Ви, як завжди, переживаєте за долю України, турбуєтеся про її майбутнє, робили і робите не тільки словом, але й великим ділом все можливе для її зміцнення та утвердження. Ви є прикладом сили українського духу, великим українським патріотом, який за морями-океанами зберіг чуття рідної землі, завжди виявляв любов до України і працював для її блага.

Зараз не все в Україні однозначно. На жаль, у Незалежній Україні мусимо боротися за Українську Україну. А раз боремося, то й переможемо!

Шановний пане Дмитре! Ще раз бажаю Вам доброго здоров'я і життєвого оптимізму. Бувайте здорові. Усього Вам найкращого.

З глибокою повагою

Йосип Берко

Слава Героям!

21 вересня 2013 року»

Зауважу, що й на цього листа я не отримав відповіді від п. Гулея.

Так пройшло 2 роки. І ось в перших числах вересня 2015 року я отримав з Канади листа від п. Любомира (на жаль, зараз уже прізвища не пам'ятаю), він повідомив про закінчення земного шляху pana Дмитра Гулея і про похорони покійного.

Пан Любомир цікавився також про те, чи я перебував у родинних стосунках з паном Гулеєм.

Про мої багаторічні заочні щиросердні і приємні взаємини з п. Гулеєм я описав у листі до п. Любомира, який наводжу нижче:.

Шановний пане Любомире!

Дуже дякую за листа. Ваш лист приніс мені сумну звістку про те, що завершив свій земний шлях пан Гулей. З паном Гулеєм я познайомився заочно ще в липні 1997 року через викладача Львівської академії ветеринарної медицини, якому п. Гулей надіслав для її бібліотеки декілька примірників його коштом перевиданої книжки Опанаса Марковича «Українські приказки, прислів'я і таке інше». Я тоді працював проректором академії і одну книжку цим викладачем було подаровано мені, за яку я щиро подякував п. Гулею мною написаною великою статтею в академічній газеті, яку переслав йому в Канаду. Отримав від нього гарну відповідь. Із цього часу почалося наше регулярне листування, яке тривало більше 14 років.

Пану Гулею та його дружині пані Марії я надсилав кожного року святкові вітання з нагоди Різдвяних, Великодніх і Зелених свят, а також Дня Незалежності України та Нового року. Він натомість відписував мені дуже змістовні, справжнього літературного стилю, достатньо великі за обсягом, глибоко патріотичні листи, які всі зберігаються мною. Був він високоосвіченою людиною, справжнім патріотом України, щирим Українцем, для якого Україна була понад усе!

Останній лист від п. Гулея отримав я в лютому 2012 року з Українського Дому Опіки, в який він переселився жити через тяжкий стан здоров'я. Як і в попередніх численних листах, так і цьому він менше писав про себе, про свої хвороби, а більше турбувався долею України, її збереженням та майбуттям. Мої намагання зв'язатися з п. Гулеєм, на жаль, не мали успіху. Ваш лист, пане Любомире, - перша звістка і, на жаль, дуже сумна про п. Гулея після тривалої перерви в нашому листуванні.

Пан Гулей прислав для академії багато ним спонсорованих книжок з історії та культури України, які за часів Советського Союзу були в Україні невідомі. Йому була надіслана велика подяка від ректора і всієї академії.

Повідомляю також, що родинних зв'язків з п. Гулеєм не маю. Не знаю також тих людей, яких Ви назвали в своєму листі.

Дуже прошу Вас по можливості надіслати мені ще інші відомості про цю сумну подію, які я зможу використати для написання некролога в газету нашого навчального закладу, який тепер носить назву Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

Прошу передати мої щирі співчуття родині покійного.

З повагою

Професор Йосип Берко

4 вересня 2015 року»

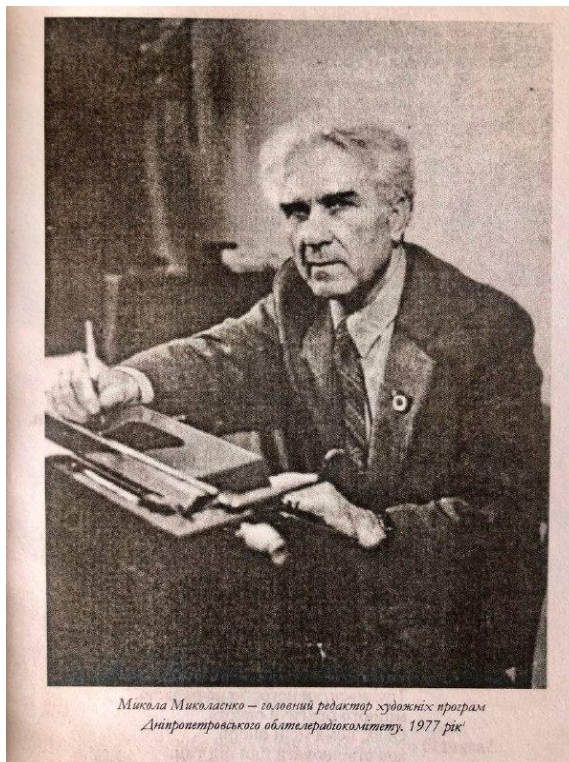
У своїх записах знайшов замітку про некролог пана Дмитра Гулея і про тризну блаженної пам'яті Дмитра Гулея, на якій слово виголосила Христина Бідяк від імені Українських Державницьких Організацій Канади. Про це повідомлялось в газеті «Гомін України» (рік LXVII, № 30 (3600), 18 серпня 2015 року).

Відійшов у засвіти пан Дмитро Гулей 31 липня 2015 року, проживши 96 років. Народився 30 жовтня 1919 року.

Ось так на такій сумній ноті завершую опис-характеристику пана Дмитра Гулея - Великого Українця, справжнього патріота, який до останніх днів життя за океаном в Канаді жив Україною, все робив для того, щоб вона розвивалася і утверджувалася, здійснював численні вагомі благодійні внески для розвою просвіти в Україні, був для мене вельми поважаною особистістю, з якою я багато років листовно підтримував щиросердні і приємні стосунки.

Підрозділ 9.8 (17.8). Поет Миколаєнко Микола Антонович

Миколаєнко Микола Антонович – відомий український поет, який багато років свого життя віддав збагаченню і розвитку української поезії. Він був одним із найстаріших українських поетів, який пережив свій 100-літній рубіж і справедливо вважається Патріархом української поезії.

127. Миколаєнко Микола Антонович

Доля звела мене з поетом Миколою Миколаєнком цілком випадково. Цьому я завдячую студенту 2-го курсу санітарно-технологічного факультету нашої тодішньої академії, на якому я читав навчальний предмет «Заповідна справа».

Вивчення студентами цього предмету мало своїм завданням навчити їх науковим основам охорони і збереження шляхом заповідання цікавих і важливих природних об'єктів та природних місцевостей.

Одного разу, спілкуючись із студентом цього курсу Олександром Чіпаком, я дізнався від нього, що йому знайомий поет Микола Миколаєнко, який живе у Дніпропетровську (тепер – це місто Дніпро) і має збірку його поезій. Її він мені передав для ознайомлення.

Прочитавши цю збірку поезій, я вирішив ознайомити з нею студентів і провести з ними спеціальне заняття, на якому доцільно було поділитися враженнями від віршів поета.

Студенти цю ідею сприйняли із задоволенням і через певний час таке заняття було проведене, про яке ми разом з Олександром Чіпаком написали статтю в газету «Світ університету». Стаття була опублікована в газеті у

вересні 2012 року, число 7.

У статті ми описали хід заняття, на якому студенти ділилися враженнями про вірші, які їм дуже сподобалися. Вони їх вивчили напам'ять і читали всім присутнім на занятті.

Було вирішено направити газету із цією статтею поету Миколаєнку в місто Дніпропетровськ. Як вирішили, так і зробили.

Стаття дуже сподобалася поету і він прислав на моє ім'я нову збірку своїх поезій. З цього часу наші з ним взаємні стосунки стали частішими.

Нижче наводжу цю статтю під назвою «Заочна зустріч з поетом».

Заочна зустріч з поетом

Студентське життя різноманітне і багатогранне. Щоденні заняття в практикумах і аудиторіях не є пересторогою для розвитку їх творчих задатків, зацікавлення поезією, музикою, образотворчим мистецтвом. Задоволення цих естетичних уподобань студентів найчастіше відбуваються за різних обставин, у тому числі й на заняття з національного виховання за програмою спецкурсу «Основи української державності, культури та духовності».

Одне з таких занять відбулося наприкінці минулого навчального року в перші дні червня зі студентами – екологами першого курсу факультету харчових технологій та екології, де наставником є асистент кафедри екології та біології, кандидат біологічних наук М. Р. Грицина.

Тема заняття була запропонована авторами цього допису в нашу газету. Все почалося з розмови між нами про стан зацікавлення студентів літературою та поезією, у процесі якої з'ясувалося, що один із нас, зокрема Олександр Чіпак, староста цього курсу, не тільки захоплюється поезією, але навіть знайомий з відомим українським поетом із Дніпропетровщини Миколою Миколаєнком, який подарував йому збірку своїх поезій під назвою «Українські джунглі» та ще й з дарчим підписом.

Природно, другий із нас, тобто професор Й. М. Берко, попросив у Олександра цю поетичну збірку для ознайомлення з творчістю її автора. Після її прочитання між нами відбувся обмін думками про поезію Миколи Миколаєнка, у процесі викладу яких і виникла ідея ознайомити із нею усіх студентів курсу, при цьому із залученням до цієї справи також й самих студентів, які взяли б участь в її обговоренні.

Розпочалося заняття з виступу проф. Й. М. Берка, який розповів присутнім про творчість поета, його глибокий патріотизм, чудове володіння українським словом, якими він будує «мости єднання» між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем нашої держави. Після виголошеної розповіді про творчість поета, студент Олександр Чіпак докладно зупинився на творчій біографії Миколи Миколаєнка, виклав свої враження про його твори, за цитував окремі вислови з них, які студентами з великою увагою та розумінням були сприйняті. Ось вони: «Я знаю: найстрашніше для людини, коли немає єдності в душі», «Ніколи той правди не скаже, хто бреше самому собі», «В глибинах психіки людини сичать гадюки зла. Вона має від них звільнитися», «Зло – сила вічна». Але боротьбу з ним припиняти не можна. Сіймо у світі більше добра. «Прийшла людина у білий світ, щоби добра посіяти цвіт». Це – поетове кредо. Цей мотив проходить у Миколи Миколаєнка через усі його поетичні твори. Промінь правди висвітлює його творчість, бо «правдою жити шляхетно, хоч і не просто».

Своїми враженнями про вірші поета поділилися студентки Роксолана Українець та Марія Шелевій. Зокрема, Роксолана прочитала два вірші, які їй дуже сподобалися. Це - «Русло» та «Мамі – ладі, нашій відраді». Про них вона висловилася так: «У вірші «Русло» автор вдало порівнює життя з рікою, бо всі слова поета вдало підібрані й підкреслюють всю плинність життя. Русло річки, його звивистість, крутість чи спади́стість берегів – це метафоричність тих і багато інших подій, які відбуваються у житті кожної людини. Автор, наголошує Роксолана, вдало завершує свій твір такими словами: «Ріку не можна зупинити та можна русло помінять», тобто життя не можна зупинити та можна його змінити на радість собі й ближнім.

Про другий вірш «Мамі – ладі, нашій відраді» студентка відгукнулася так: «У цьому вірші показана вся любов дитини до матері, вдячність за її турботу та труд, бажання, щоб мати залишилася з нею ще довго. «Живи й живи, ти - наше щастя і відрада».

Студентку Марію Шалевій не залишив байдужою вірш «Не марнуй ані хвилики». Поет, зворушливо говорить вона, закликає нас не марнувати ані хвилики часу, що означає жити ... жити кожен секунду свого життя, а не просто існувати. Жити – це творити. Творити радість, творити добро, творити миті, які не забуваються, творити картину свого життя, адже людина послана на землю не просто так, а з певною метою. Тому важливо прожити своє життя, формуючи себе як особистість, з кожним днем все більше удосконалюватися, розвиватися творчо, багатіти духовно.

На завершення заняття Олександр Чіпак подякував студентам курсу, які в період екзаменаційної сесії знайшли час прийти на заняття і познайомитися з творчістю до того невідомого їм поета. Він висловив впевненість, що Микола Миколаєнко напевно був би радий бути присутнім на цьому занятті і напевно він усім нам побажав би добра, радості, успішного навчання, здійснення молодечих мрій, щирого патріотизму, щоб Україна стала українською, щоб українці всі розмовляли українською мовою, шанували, пишалися нею та її захищали. Нам усім треба пам'ятати і кожному закарбувати в пам'яті поетові рядки: «Я з аріїв, трипільців, козаків – З тих, хто життя віддасть за Україну».

Йосип Берко, *професор,*
Олександр Чіпак, *студент,*
староста I курсу ФХТЕ

Завдяки моїм заочним шляхом листування взаєминам з поетом Миколою Миколаєнком я періодично отримував від нього чергову збірку (книжечку) написаних ним нових поезій. З часом у мене назбиралася невелика добірка таких поетичних збірок, які я прочитував і старався осмислювати їх зміст та скласти про них своє враження.

Можливо, саме завдяки цьому у мене проявився літературний талант критично аналізувати й оцінювати вірші поета Миколаєнка.

Це було для мене трохи дивним, бо вчився я на географа, а не на філолога, тобто мовознавця і літературознавця. Та й багато років працюю за фахом науковця-ботаніка.

З літературою і поезією, як бачимо, я зовсім не мав стосунку. Можливо, причиною наявності такого скритого таланту є те, що я десь до 40, а може й

більше років передплачую і читаю газету Співки українських письменників «Літературну Україну».

Як би там не було, але я вирішив висловитися про вірші Поета Миколаєнка і взявся за перо.

Так появилася перша стаття під назвою «З любов'ю до Людини й України», яку я наводжу нижче.

Принагідно зауважу, що написана ця стаття ще в 2013 році, а зараз, коли пишу ці рядки, є 2021 рік. Коли тепер я прочитав цю статтю, то я не міг повірити, що це я її написав. Написана вона дуже фахово і добре. Зараз я би так не зміг написати. Час бере своє.

Отже, прошу читати цю статтю.

З любов'ю до Людини й України

Якесь нестримне внутрішнє почуття спрямовує усе моє єство запізнати і заглибитись у поетичний світ Миколи Миколаєнка. Світ, що відкрився мені неждано - негадано, практично випадково. І допоміг мені в цьому студент Олександр Чіпак, майбутній еколог, на курсі якого мною читалися лекції з заповідної справи.

Будучи від природи обдарованим і допитливим хлопцем, він не раз на перерві заходив до мене в кабінет, прагнучи глибше з'ясувати собі ті чи інші питання теми лекції щодо сучасного стану збереження заповідних територій та заповідних об'єктів України.

Окрім лекційних тем, ми вели бесіди також і на інші теми, як легкі, так і поважні, включаючи літературу, поезію, історію, не хтували й політикою. Під час однієї з таких бесід Олександр назвав поета Миколу Миколаєнка і навіть пообіцяв дати мені прочитати збірку його поезій під назвою «Українські джунглі».

Ознайомившись з нею, я вирішив, що про автора збірки мають знати всі студенти курсу, оскільки в ній були поетичні твори, що не могли залишити молодь байдужою до них. Так і сталося. У практикумі кафедри на занятті з національного виховання відбулося жваве обговорення творів поета, про яке навіть писала університетська газета. Її було надіслано Миколі Миколаєнку, від якого я отримав з теплим дарчим написом нову збірку його поезій з однослівною лаконічною назвою «Гірко!..». Згодом Олександр передав мені ще одну збірку творів поета під назвою «Причал Печаль».

* * * * *

Отже, три збірки поетичних творів Миколи Миколаєнка - «Українські джунглі», «Гірко!..» і «Причал Печаль». Три з багатьох і багатьох збірок творів поета, які свідчать про притаманні йому могутній поетичний талант і безмежну широчінь осягнення навколишнього світу в усій його складності та розмаїтті.

Лише три поетичні збірки... Однак для мене вони стали надійною дорожньою картою у світ поезії Миколи Миколаєнка, світ його громадянського і духовного єства, у світ його дум, болінь, замилювань, інтелігентного інтиму та маскованої оптимізму печалі.

Лише три поетичні збірки... Однак їх мені достатньо, щоб по них зробити контрольний тест з усього огрому поетичного доробку поета, виплеканого впродовж життя зусиллям наділеного Богом і Долею талану і

невсипущою працею розуму і душі, закорінених у вічно пульсуюче життєдайне джерело рідного народу.

Лише три поетичні збірки... Хоч різні у них назви, однак їх єднає і творить змістову та ідейну цілісність семантична сув'язь цих назв. Джунглі, нехай і українські, та щось тривожне навіює це слово. «Причал Печаль» - словосполучення, що говорить само за себе. Те ж стосується і слова «Гірко!...». Читач, який знайомство з цими збірками обмежить для себе лише їх назвами, подумає про якісь декадентські нахили поета.

Та достатньо відкрити кожен зі збірок на сторінці з її першим віршем, щоб з'ясувалося протилежне. А суть його в тому, що назви збірок, які навіюють тривогу, болісні прикромці та смуток - це не що інше, як крик душі поета-громадянина, поета-патріота за сучасний стан Держави, народу, його мови й культури, рідної природи.

«За Україну гірко... Гірко! Гірко!», з болем говорить поет. І таких висловів у його віршах чимало. «У ямі опинилася Держава», «Над прірвою кохана Батьківщина...», - каже він, і продовжує: «Багато літ тече ріка Державна, розхитані її державні береги...». Більше того, стверджує з гіркотою: «Ріка Державна Каламуть-рікою давно вже стала і немає їй кінця».

Слід віддати належне поету, який не тільки фіксує такий політичний і життєвий краєвид Держави, але виявляє особисту сміливість і безкомпромісність у встановленні причин, що призвели до такої болючої суспільної кризи. Цими причинами, за твердженнями поета, є у першу чергу влада, як виконавча, так і законодавча. Для її осуду він використовує всю силу таланту свого Слова. Хіба не стає «гірко» від таких поетових рядків:

*Розпродали країну, розхапали,
дружинам, дітям, внукам дарма роздали.
У них народ свій власний у опалі:
Не українці - зачакловані хахли.*

А все це тому, що

*Приходять нами правити прибудди,
посіву і місцевого, але й з варяг.
Як руки злі, немає серця в грудях,
то нас, народ, - чекає неминучий крах.*

І як наслідок: «влади української у нас нема, мов чужинці правлять за контрактом, то й душа у найманців до нас німа».

Не є, стверджує поет, для українського народу і кожної його людини взірцем законності, порядку та обов'язку й Верховна Рада з її численними народними депутатами. У вірші «Дзеньки - бреньки» «слуг народу» він називає «хлопцями-молодцями», які хваляться, що «все робимо хоч куди, а виходить, як завжди». Одна з багатьох головних їх функцій, іронічно зауважує поет, зводиться до того, що, як вони самі кажуть: «Хтось за нас натисне кнопку, хтось змахне рукою ловко, - голосуєм без зупинки, наче брагу п'єм із кринки».

Як не прикро поету за владу і керовану нею Державу, він залишається оптимістом і вірить у кращу долю Батьківщини, вірить, що «високочола прийде влада, що діло творить». «Молю судьбу, - каже поет, - подай провідникам ума прозріння».

Та не тільки долю благає він про кращі часи для України. Є ще відома йому реальна й потужна сила в країні, якій під силу ці часи наблизити. Це - український народ, якого поет просить, а, може, й вимагає:

*Випростайся, Славутичів народе,
оклигуйся, бери кермо до рук.
Заклякнуть з люті власної заброди,
зачувши українців перегук.*

Запорука цьому - єдність народу, у якому ще, на жаль, «Хтось уподобав біло-синє, комусь рідніша помаранч». Та на тверде переконання поета цьому є надійний вихід, до здійснення якого він і закликає: «Обнімімося, як браття: ми усі - один народ!», бо «коли укупі - мов залізні, два береги Дніпра - ріки». І тоді Україна проявиться «Державою у Світі, що має чисту совість, горду честь», постане «у власному священному лику». Поет вірить, що так і буде, і каже: «Я зичу щастя Україні-неньці, її, як Сонце, бачу угорі».

Наголосимо від себе, що не тільки вірить у кращу долю України і зичить їй добра, але й сам наближує їх здійснення щоденною непримиренною боротьбою проти лицемірства, відступництва й зради тих, хто стоїть при владному кермі і дбає лише про власне збагачення, про власну «скриню» та «під'яремний могорич». Тому як патріот своєї землі він обрав для себе чітку й активну життєву позицію: боротися «Усе життя проти мерзоти ... за Україну - Русь». А це в естві поета, в природі його внутрішнього світу, що живиться духом славних предків. «Сповідую свободу, - говорить він, - не сліпу покору, мені заповіли це запорозькі козаки».

Із запорозьких, та й ще з прадавніх часів відомо, що надійним цементуючим чинником єднання народу є рідна мова, рідне слово. Це добре теж відомо й поету, який ставиться дуже відповідально до Слова, розуміє його глибинне значення. А через це він не просто пише слово, він його карбує. У нього слово крилате! Як сам поет каже: «Я люблю крилате слово» і «різьблю його основу», бо «Наше слово - рідна мова! - творить націю одну».

Він нагадує людині, кожному з нас, що

*Зі Всевишнім на рідній мові
Ти спілкуєшся, молиш Небо.*

*Ти не знехтуй цей скарб, людино:
Рідна мова - твій корінь роду.*

Як усе тут, у цих рядках, виразно й зрозуміло! Одначе, видно, не всім на нашій землі. І мимоволі у поета «вкотре знову й знову» з гіркотою виникає запитання: «чом нехтує її тутешній зловбий троль?».

Возвеличуючи, дбаючи і болісно переживаючи за сучасне й майбутнє Української Держави, за її благочестивий народ, поет Микола Миколаєнко

добре розуміє, що ці святі для нього поняття - Держава й Народ - невіддільні від головного утворюючого їх життєдіяльного начала, яким є Людина з її багатим інтелектуальним та духовним світом.

Свідченням саме такого розуміння поетом ролі Людини є не тільки велика кількість творів, їй присвячених, але й їх багатогранна змістова наповненість.

Воістину, поезія Миколи Миколаєнка - це гімн Людині, яку поет ототожнює з Всесвітом. «Людина - Всесвіт, - пише поет, - мрія золота, хоча, здається, - золь, мала піщина». Подивуймося, читачу, хоча б фізичним параметрам цих, на перший погляд непорівнянних понять. А поет їх порівнює і, думаю, має цілковиту рацію.

На підтвердження цього пригадується мені давній чи то прочитаний в якомусь писемному джерелі, чи то почутий від когось вислів відомого вченого, астронома академіка Амбарцумяна, який, порівнюючи мікроскопічну клітину живих організмів Землі з Космосом, говорив, що Космос стосовно клітини не є аж таке вже й складне утворення!

Цікаво, що фактично до такого висновку доходить і поет в одному зі своїх віршів, який наведемо тут повністю.

*Великий Всесвіт ... Я у нім - піщина.
Але іде планетою Людина:
Цей сад - її. Будинок - мов фортеця.
У космосі та морі - кораблі.
До білочки, до зайчика озветься -
І дзвінко все співає на Землі.
Коли іде планетою Людина,
малим здається Всесвіт - мов піщина.*

І це не випадково, бо в розумінні поета «Людина - не раба: всесвітнє диво! Велична тайна зоряних небес». Та не тільки, на думку поета, диво. Щоб ще більше посилити сутність Людини, він заперечує тим, хто міг би сказати, що «Людина - порошина». Ні, твердить поет, «Вона - творець, безсмертний Саваоф, нехай же і святиться у віках: Людина!».

Зрозуміти, пізнати й досягнути велику сутність Людини, як зазначає поет, дано не кожному: тільки тому, «Хто серце тайною зігрить зумів».

Як істота суспільна, Людина знаходить належні умови для свого існування тільки у спілкуванні з собі подібними. Це добре усвідомлює поет, наголошуючи у своїх творах на цій, життєво важливій і доконче потрібній рисі Людини. Бо «Тільки спілкування - до снаги людині», а «Щоб людиною почулася людина, хтось її окликнути повинен...». А це для неї «Радість: «Я комусь потрібен!» - безупинно вже тебе веде на верховини».

Поетові як великому людинолюбцю не байдужа доля кожної людини («О, скільки людей на блакитній планеті!»), тим більше, що у кожної з них «доля - крутіш од спіралі». Одне, «людина сама - автор власної долі, бо змінює світ

у собі», внаслідок чого «долею кожна людина багата» і тому, говорить поет, «кожній людині я вмію радіти».

Та радість за долю людини у поета не є пасивною. Йому «В людині хочеться людину чути, її душі світанної орган». Він турбується про те, «Як у людині доброту збудити», як оберегти її від різних життєвських незгод і несподіванок, бо «В житті ми завжди у бою, і це природний стан людини», а тому застерігає:

*Будь пильною й обачною, Людино,
відтак не бійсь нічого і щаслива будь:
не бадилинка ти, - сяйна перлина:
земні всі чудеса святі - для тебе тчуть.*

і бажає:

*Тож пий вино буття із келиха по вінця -
твори собі безсмертя у святім труді.
Литай, мов сокіл, добрими ділами війсь, -
єдиний суцільний Бог у власному житті.*

Оспівуючи і возвеличуючи людину в її двох іпостасях: чи то з великої, а чи з малої букви (адже розмаїтим велелюддям повниться Земля!), поет Микола Миколаєнко не забуває наголосити на тому, що серед цього величезного земного велелюддя є ті, кого їх рідні вважають єдиними й найдорожчими серед усіх інших людей. Вважають так за те, що вони привели їх у земний світ, дарували їм найдорожче - життя. З вдячності за це тільки їх називають і тільки до них звертаються таким простим, лише з двох однакових складів, але яким глибоким за своєю суттю словом.

Звичайно, цим словом, яке напишемо з великої літери, є слово «Мама». Завдяки своєму таланту й великій людяності поет простими, але виразними поетичними мазками творить образ Людини, що носить це ім'я. У ній, цій Людині, сплелися тугим вузлом і радість, і печаль, і турбота, і тяжкі щоденні будні, і вдячність від дітей за материнське тепло й ласку, за надійний щоденний оберіг.

Що тільки не вистраждали українські Матері! Назвемо хоча б невідільничу працю на колгоспних ланах, за яку «ні зернини, ні стебельця не одержить».

*Крик душить її,
але крикнути мама не може,
бо тоді опиниться на Соловках,
де з українців витрясають душі.*

Поет з подивом звертається із запитанням до матерів, яких негаразди товчуть «в будні й свята»: Де вони беруть «орлі крила, щоб цілий вік на них

літати?». Вона - Матір, - каже поет, - «недолею своєю святіша від усіх святих!», а тому:

*Серед людей нема людини,
якій потрібно поклонялись, -
крім матері: одна - єдина
творінням Неба може зватись.*

Літають матері на орлиних крилах, як вважає поет, завдяки багатству своїх людських і материнських чеснот, якими вони наділяють своїх дітей, а ті віддячують їм добротою свого серця і душі. Вони, матері, завжди служать то зорею, що освітлює їм життєву дорогу, то берегинею, за якою «як за горою», а тому:

*Світанки, наче корогви,
хай розквітають мамі-ладі:
здорова будь! Живи й живи,
ти - наше щастя і відрада!*

Оспівуючи Людину, Матір, вимальовуючи їхній словесний образ, поет Микола Миколаєнко глибоко усвідомлює, що щаслива доля їх обох і загалом усього людства можлива тільки за умови збереження чистоти і життєдайності нашого земного дому, яким споконвіку була, є і має бути її величність навколишня Природа.

А раз так, то не може не прозвучати його голос на возвеличення Матінки-Природи, в ім'я її захисту та збереження. І цей голос звучить у його поетичних творах із зверненнями до кожного землянина, до кожного, хто зачитується його віршами. Звучить тривожно за невміння розуміти Природу, шанувати її красу, її багатства, що підтримують життя людини й усіх сущих із нею на Землі живих істот.

Він стверджує, що:

*Ми смерть готуємо Землі - планет окрасі.
Людино, - ще не пізно! - долю обирай!
Хто на Землі ти: гість, Людино богодана?
Господар чи вандал, що нищить все підряд?*

А відбувається це тому, що «Читать природу досі не навчились ми», хоча «в світі називаємось людьми, щоб навчитись у природи жити гречно». «Велика мудрість, - наголошує поет, - розуміть Природу: вона мов книга, лише умій читать».

Перебуваючи у сфері турбот про Природу загальнопланетарного масштабу, поет як син своєї землі не забуває про чарівну природу рідного краю, в оточенні якої він зростав, мужнів, формувався його світогляд та поетичний талант.

Як велично, з великим поетичним хистом і глибоким патріотичним почуттям він карбує такі рядки:

*Святиться сонячна Земля, край чебрецю й калини.
З трипільських літ ми тут живем на берегах Славути.
Тут, під опахалом Небес нам щире щастя скуте.
Тут наша доля провісна, тут наша Батьківщина.*

Поет володіє великим даром бачити красу рідної природи, відчувати її вічний плін, пахощі українських степів, висоту голубого неба і задивлені в люстерко ставка зелені верби. І він у захваті вигукує: «Боже, яка фантастична краса!». І як справжній, щирий природолюб звертається до Всевишнього: «Дай зберегти цю космічну святиню!».

Окрім дару спостерігати красу рідної природи, поет не позбавлений дару бачити й рани, завдані цій природі нерозумними діями людини, спрямованими на безгосподарне використання її багатств, збіднення розмаїття рослинного вкриття, скорочення видового багатства тваринного світу. Ці реальні будні рідної землі змушують поета з болем звертатися до неї і до кожного, хто на ній живе:

*О мила земле, люба Україно,
ми не навчились рідну матір берегти:
нам землю дано як Господнє віно,
то що зробив для неї, друже, власне ти?»*

Віддамо належне поету, який не тільки вболіває за вчинену над рідною землею наругу, але й бачить єдино можливий вихід запобігання такому стану. І він з усією силою свого таланту б'є на сполох, буквально кричить, звертаючись до Homo sapiens:

*Берись за розум, роде наш людський,
іди Землею в гідності та честі:
природу не розтерзуй на шматки...*

Краса Природи, запевняє поет, це не тільки захоплене споглядання її краєвидів, степів, полів, лісів. Вона, Природа, на переконання поета, сама велика майстриня, творець власної краси, що ми можемо споглядати в усіх її природних тілах і явищах.

На підтвердження своїх суджень він обрав добре знану всіма троянду. Талановито ємко і лаконічно, у трьох строфах вірша, поет змалював це диво не тільки як втілення зовнішньої краси, але й як символ внутрішньої краси, моральної чесноти й тілесної недоторканності. Для збереження цих чеснот вона, троянда, «поставила в дозорі» гострі шипи, якими її щедро наділила Природа.

Це, звичайно, не може не викликати захвату в поета і тому він вигукує пафосно:

*Квітуй, трояндо, втілення краси,
в моїх поезах сонячне проміння.
Природа диво це на всі часи
творила із небесного веління.*

Та не тільки таке трояндове диво, яке зачаровує поета, творила природа із небесного веління. Судячи з багатьох його віршів, «на всі часи» вона «творила із небесного веління» ще дивніше за трояндове диво. Таке диво, яке не тільки полонить своєю красою зір поета, але й невидимими флюїдами пронизує все його єство, збуджує палкі почуття, бажання творити й радіти життю. Цим дивом із див, безсумнівно, є жіноча краса, яка стає джерелом кохання двох юних, а чи не юних сердець. Це інтимне, глибоко особисте почуття двох протилежних за статтю людей поет відтворює, як на мене, художньо дуже майстерно, інтелегентно, не переходить загальноприйнятої між порядними людьми межі, зберігаючи при цьому властивий цьому почуттю природний вияв.

Ми навмисно не цитуємо рядків із віршів поета про кохання, бо окремо вони, будучи вилучені з контексту твору, не зможуть передати усі пахощі відчуттів цього людського феномена. Ці вірші поета треба читати повністю, один за одним, насолоджуючись даром його таланту.

Та одна обставина все-таки змушує мене відійти від даної мною обіцянки і процитувати лише два рядки з одного твору, до речі, зовсім не з обговорюваної тут теми, бо названо цей твір «Жнивує фермер». У цьому невеличкому творі гранично просто, але надзвичайно поетично ємко відтворено ніч у степу, де фермер разом із сином «днює і ночує».

Для змалювання нічного неба поет вдається до використання одного з тропів, зокрема уособлення, наділяючи ознаками живих істот два небесні тіла з назвами протилежних статей - супутник Землі Місяць і планету Сонячної системи Венеру. Цим він хотів показати, що коли фермер, натомлений денною працею, спить уночі серед степу, над ним у цей час у безмежних небесних просторах все знаходиться у постійному русі, а небесним тілам Місяцю і Венері властиві навіть почуття кохання, а надто закоханому у Венеру Місяцю:

*А Місяць зорепадом диригує,
употай на Венеру - блик та блик.*

І усмішку викликають ці рядки, і велике захоплення: як вражаюче просто і водночас вражаюче талановито!

Опоетизовуючи кохання серед земного роду людського і навіть серед ним уособлених небесних тіл, поет Микола Миколаєнко надзвичайно ретельно добирає слова, щоб якнайніжніше, якнайтепліше, якнайщиріше виявити свої почуття до тієї, яка стала його коханою, народила йому дітей,

удвох їх виховали й вивели в люди, була надійною супутницею на життєвій дорозі. Що це справді так, переконуємося і з назви та з однієї строфи вірша «Горлиця моя!...».

*Моя горличко, диво всесвітнє,
що осяює сонцем мене,
така ніжна, ласкава, тендітна,
поетична моя Шагана.*

Дружина була надійною опорою поету за життя і такою залишилась для нього, коли її, на жаль, не стало. Поет тяжко переніс втрату найдорожчої людини, гірко тужить за нею і просить:

*Приходь, моя кохана, в сні чи яву -
лиш Ти мене тримаєш у житті.*

Поет розуміє непоправність втрати, розуміє, що «забрав Тебе навек судьби леміш», та не хоче цьому вірити:

*Ні, не забрав: бо Ти завжди зі мною:
в зеленім платті, в посмішці, в росі...
Твою повен вічною красою,
пливе Твій лик в лазуровій ясі.*

Мужньо переносячи особисте горе, поет перебуває у постійній турботі про красу людського життя, про плекання високих моральних цінностей поміж людьми, про розуміння кожною людиною її земного призначення.

Його постійно турбує розв'язання одвічної дилеми в людському житті - змагання Добра і Зла. Поет виявляє до неї активну життєву позицію. Він увесь у нестримних діях і закликах до людського сумління, до людських сердець - творити Добро, жити, сповідуючи почуття доброзичливості й братерства. «Усюди, - говорить поет, - розпросторив би я Любові і Милосердя стяг, забрав би все недоброзичливе й жорстоке».

Гай, гай, коли б то так було, та, на жаль, «Як прикро, що бажання це - лиш думки фантастичний лет, що Білий Світ згармонійовано з Добром і Злом навіки». Здавалося б, що з усвідомленням цієї об'єктивної реальності поетом заволодіє розчарування, однак не такою є він людиною і гордо заявляє:

*Та я - Громадянин і щирий Справедливості Поет! -
шукаю для людей Добра і Щастя та Блаженства ріки.*

Більше того, він залишається впевненим, що «Добро перемагає Зло», бо «Це - діяння глобального масштабу: яким би Зло жорстоко - лютим не було, - Добро святе здолає цю дарабу».

Поет вірить, що так і буде, бо, заявляє він, «я вірую в закони Світу, в астральність душ людських, означеність життів і доль». Не тільки вірить, але й діє для їх утвердження своїм поетичним Словом. Кожне таке Слово поета, що звернене до людей, його читачів - «- у Кодексі Честі». Ним, каже поет: «Щирим словом я серце зігрів читачеві на злім перехресті: у робітні в риданнях горів, щоб правду до нього донести».

Поет повен життєвого оптимізму і віри в те, що його «мелодії, як дзвін, дзвенять». Вони доходять до сердець і душ усіх тих, хто з ними запізнався, благотворно діючи на них. І як наслідок цього «немічні стають на власні крила, зневірені - немов зірки горять». А щоб так було, поет урочистою молитвою звертається до Небес:

*Молюсь і я Всевишньому в ясній надії,
що довго житимуть пісні мої, не тільки днесь.*

І в цьому довголітті пісень поета немає жодних підстав сумніватися, бо він живе з надією, що «ще з молодістю близько - не тільки в снах, а й наяву». Поет і надіється, і твердо вірить, що:

*В борні веселкою зависло
моє життя, що прагне в даль.
Воно дає нові суцвіття,
бо творчості неспинний плин:
моє дзвінке високоліття -
у пошуку нових вершин.*

Великого Вам успіху у цьому пошуку, дорогий і високоповажаний Поете!

Йосип БЕРКО,
доктор біологічних наук, професор

Львів
24 грудня 2013 року

Написавши цю статтю, я надіслав її поету Миколі Миколаєнку. І вона йому сподобалася.

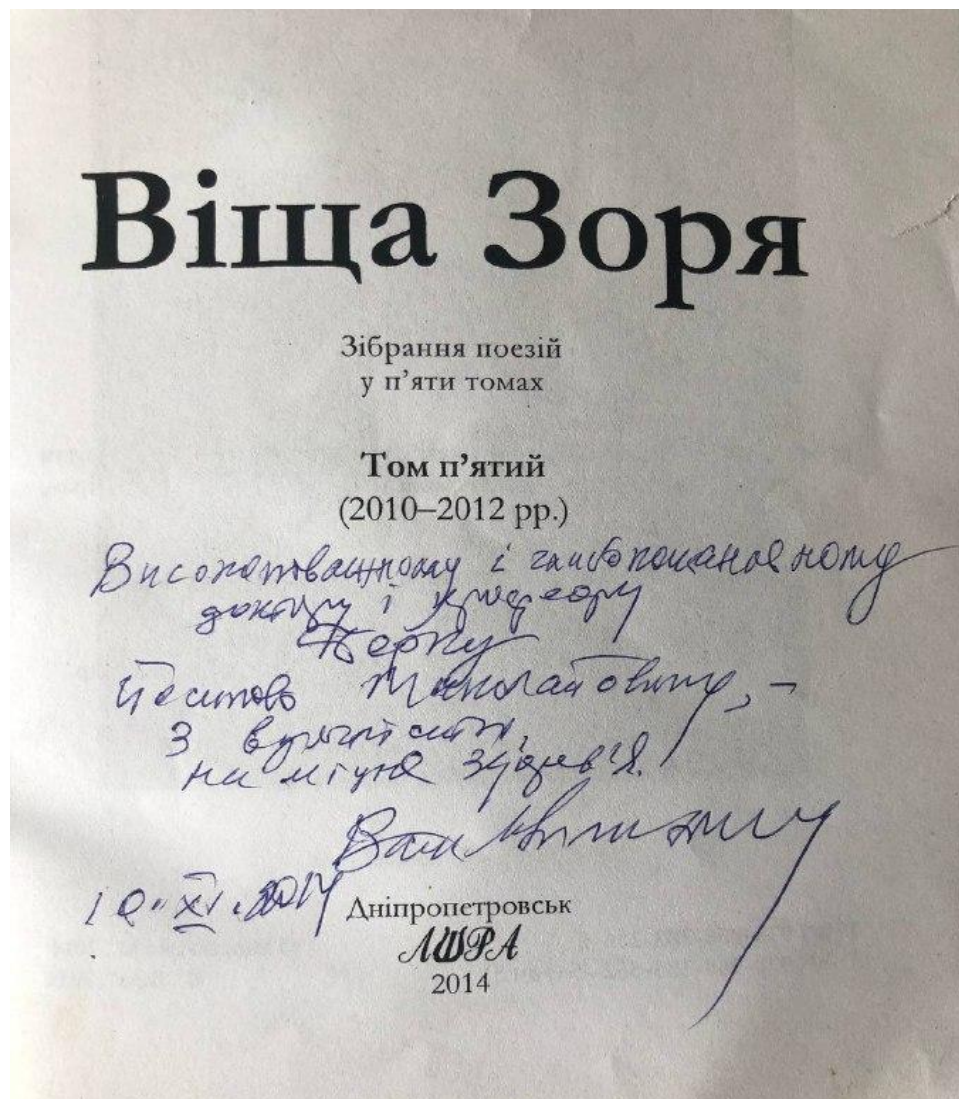
У цей час він готував до друку зібрання своїх поезій в шести томах, які присвячувалися 95-річчю від дня його народження. Кожен том поезій починався вступною аналітичною статтею, написаною певним автором.

Вступну статтю до п'ятого тому Микола Антонович запропонував написати мені. Ця пропозиція була для мене як великою несподіванкою, так і великою честю. Відмовитися якось не пасувало і я погодився, хоч, правду кажучи, добре хвилювався, думаючи, чи справлюся належним чином з виконанням цієї пропозиції.

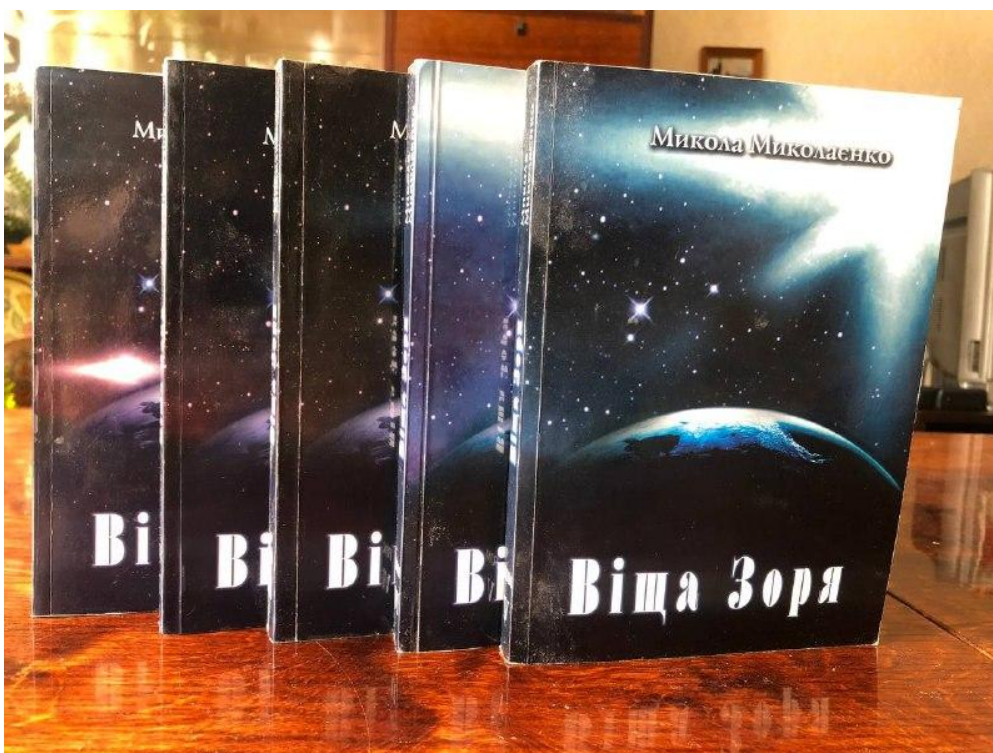
У п'ятому томі було вміщено понад 400 віршів поета, які потрібно було прочитати і проаналізувати та дати їм відповідну оцінку. Отже, мене очікувала відповідальна робота, яка потребувала достатньо мого часу.

На щастя, я вчасно справився з цією роботою і написав статтю під назвою «Я. Незалежної Доби поет...» направив в редакцію цього тому. З радістю мушу похвалитися, що стаття була прийнята до друку і вміщена як вступна стаття у п'ятому томі творів поета Миколи Миколаєнка. Цей том, як і всі інші має назву «Віща зоря».

На першій сторінці цього тому Микола Миколаєнко власноруч написав мені подячні слова, яким я дуже радий.

128. Перша сторінка п'ятого тому поезій Миколи Миколаєнка з його подячним дарчим мені написом

129. Так виглядають п'ять томів поезій поета Миколи Миколаєнка, які він подарував мені

Нижче я подаю мій текст вступної статті до п'ятого тому поезій Миколи Миколаєнка під назвою «Я, Незалежної Доби поет...».

ПАТРІАРХ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

У місяці грудні, 5-го його дня, 2014 року Миколі Миколаєнку - одному з найповажніших за віком українських поетів виповнилося 95 років. Тривалим і багатим на різноманітні події є його трудовий і творчий шлях, що започаткувався далекого 1919 року на славному українському Криворіжжі і продовжується на не менш славній землі Січеславщини. Перший паросток поетичного таланту ювіляра появився ще в шкільні роки, ріс і розвивався у могутнє древо поезії в студентську пору в Криворізькому педінституті, в суворі і тривожні будні Другої світової війни, в повоєнні та наступні роки, коли обіймав різні посади в освітніх установах, редакціях міських газет, видавництвах і телебачення.

Микола Миколаєнко - поет від Бога, поет, що живе радостями й болями свого народу й своєї України. Сприйняті душею і серцем, глибоко пережиті й обмірковані, вони силою його таланту перетворюються у віршовані рядки, якими ювіляр мережить сторінки його численних поетичних збірок, узагальнених у зібраннях поезій в п'яти томах під міфологічно-космічною назвою «Віща зоря».

Микола Миколаєнко - підполковник запасу, учасник бойових дій, інвалід війни II групи. Нагороджений бойовими і трудовими орденами й медалями. Член Національних спілок письменників та журналістів України.

Вітаючи Ювіляра й щиро бажаючи йому на многії літа доброго здоров'я і щоденної творчої наснаги, пропонуємо увазі читачів замітки про одну з граней його поетичного таланту доктора біологічних наук, професора Йосипа Берка, що опубліковані в п'ятому томі зібрання його поезій.

«Я, Незалежної Доби поет...»

Я, Поет Незалежної Доби України! Так ствердно, спокійно і без особливих пафосних емоцій, одначе з неприхованою гордістю говорить про себе відомий серед прихильників поетичного слова в Україні і поза її межами поет Микола Миколаєнко. Поет - Патріарх української поезії, волею Божою і волею Долі народжений бути поетом рідного народу, виразником його духовних надбань та устремлінь, невтомним борцем за вільне, пристойне, шляхетне і щасливе життя сучасного та прийдешніх поколінь співвітчизників.

За плечима поета довгий-довгий життєвий шлях, наповнений здобутками мирної і вимушено немирної праці, радощами буденних і святкових днів, незагойними душевними ранами, нанесеними нечестивцями чужинецького виплоду. Та попри все - це шлях поета, що не здався життєвим знегодам, що піднісся над ними, що стоїчно їх переносив, творив постійно, повсякчас і повсюдно духовну матерію, зітканою щирим і сильним словом, яка невидимкою оповивала серця і душі людей, сприймалася ними як благодійне диво, здавен-давна названим Поезією.

Виражена словом, увіковічненим на папері, вона перетворювалася на численні віршовані збірки з символічно промовистими назвами, які поет поєднав і поріднив у чотири об'ємисті томи, вічне буття поезій яких символізує зображена на їх титульних обкладинках космічна безмеж з міріадами зірок, серед яких виділяється своєю величиною і своїм яскравим багатопроменевим сяйвом Віща Зоря, безсумнівно, - та, якій судилося бути опікункою життєвого шляху і живильним джерелом натхнення та невсипущості таланту поета, багатогранності його творчої особистості, неповторної красивої природної зовнішності та міцної козацької статури.

Таким є і п'ятий том поетичних творів Миколи Миколаєнка, його склали чотири збірки віршів, що вийшли друком за останні кілька років. Це збірки «Ахіллесова п'ята», «Причал Печаль», «Гірко!...» та «Усмішка Джоконди». Особливістю поетичного багатства цього тому, як, до слова, і всіх попередніх, є властивий йому тематичний розмаї явищ і подій навколишнього, а найперше, - живого людського світу, сприйнятого розумом і чуттями поета, пропущеного і переболілого, пережитого і переосмисленого його душею і серцем, і лише опісля занотованого карбованим словом у талановиті строфи віршів.

Захоплюючись таким розмаєм тем, віддамо належне поету, який не заблукав у ньому, не збився на поетичні манівці, а твердо і впевнено виділив для себе головну, стрижневу сутність людського буття, змістовим, ідейним та моральним виявом якого є наша сьогоднішня доба - Доба Незалежної Держави Україна. Вдруге віддамо належне поету, який не опинився десь на маргінесі цієї Доби, а зайняв у ній активну життєву позицію, ставши в ряди її очільників. Його Величність Поет Микола Миколаєнко перебуває на вершині Незалежної Доби, подібно як один із її духовних керманичів, споглядаючи й

аналізуючи усе навкруг, своїм поетичним словом робить вагомий внесок у побудову міцного фундаменту цієї Доби як запоруки її щасливого і вічного буття.

Назвати себе поетом Незалежної Доби, як нам здається, здатні тільки мужні, сильні та впевнені в собі натури, які усвідомлюють весь розмах і тягар взятої на себе відповідальності за розвій її духовного, культурного та державницького життя. Учитуючись і заглиблюючись у творчий доробок поета, переконуємось у правоті таких суджень. Виразно, чітко й твердо поет окреслює свою патріотичну позицію, яка ґрунтується на генетичній тягlostі впродовж тисячоліть життя багатьох і багатьох поколінь українців, такими рядками: «Я з аріїв, трипільців, козаків, З тих, хто життя віддасть за Україну». А як же може бути інакше, коли в Україні - весь сенс життя і творчості поета! На поставлене самому собі запитання: «Кому служу, кого лелію?», він однозначно відповідає: «Лиш Україні, - на усе життя! У ній моя надія й мрія І майбуття як відкриття».

Однак за цими, на перший погляд, пафосними словами, насправді стоїть поет-трудівник, поет-борець, який сам каже про себе: «Впрягаюся і тягну свій творчий гуж, Таким мене природа замісила». Впрягається, щоб боротися зі злом, яке заважає і загрожує нашій Незалежній Добі, впрягається, щоб розбудовувати її, робити міцнішою і вічною. Бо як інакше: «Я - стоїк у житті: така натура», - каже поет. І далі продовжує: «Пиху ненавиджу... Всю аморальність, бруд нуворишів, Брехню, що люто серце крає». Поет запевнює: «Миритися не буду з моровою, Ставатиму на бій у січі грозівій». І він це робить, стверджуючи, що: «Усе життя проти мерзоти За Україну-Русь борюсь».

У цій жорстокій боротьбі із розмаїтим злом можливі загрозливі ворожі випадки супроти поета, і він це розуміє, однак твердо заявляє: «Та не боюся нікого, адже я - Поет». Тобто той, хто біль і долю рідного народу поставив вище власних бажань і турбот, хто готовий жертвувати особистим заради інтересів людського співтовариства, хто володіє грізною зброєю, якою є Слово і зіткана із цих слів зброя вищого калібру - Її Величність Поезія.

Мелодія цієї поезії, за твердженням її автора, «вбиває злобу, як хрест - гріховні дії сатани». Свої вірші поет порівнює із променями Ярила, за допомогою яких, як дізнаємося від нього, він «зашморг підлоті» в'яже. А ще: «Під егідою Вищої Сили Свій народ від біди» береже. При цьому, цей оберіг народу не короткочасний, а «на усі літа, що дав Господь: не спиняй його ходи святої, Бо святий і рідний мій народ». Однак, і це поет добре розуміє, що святий хід рідного йому народу до кращого майбуття не буде відбуватися по шляху, встеленому пелюстками троянд, а - «через безодні, вирви, загороди».

Багатий життєвий та історичний досвід спонукає його із синівською турботою сказати народу: «Як доброї зажити хочеш слави, Міцнім потугу рідної Держави»; «Легкої нам ніхто не дасть путі: Усе береться в поті та в бою». А тому:

Потрібні нам не споглядання

з-за рогу вулиці Добра,
але насажені змагання
як батька нашого - Дніпра.

За таких обставин поет наполегливо звертається до свого народу: «Народе мій, прокинься, небораче: Попереду ще битв народних - не одна». Як у воду дивився поет! Як тут не згадати безперервний всеукраїнський Євромайдан у Києві осені 2013 - весни 2014 років з його переможними й трагічними подіями, березневу поточного року ворожу агресію північно-східного сусіда на територію України та тимчасову окупацію частини української землі, що Кримом зветься. Чи не пророчими були ці вірші поета, писані ще кілька років тому? Очевидно! Ба, й сам поет дає нам ствердну відповідь: «Вірші мої, хоч тихі, та - провісні...».

А для того, щоб міцніла наша Держава, її Незалежна Доба, потрібні «не споглядання з-за рогу вулиці Добра», не сподівання «манни небесної». Потрібна, як справедливо вважає поет, важка щоденна продуктивна праця усього народу. Важливу ланку цього трудового фронту повинні формувати молоді сили народу - його доньки й сини, його молода генерація з властивими їй глибокими патріотичними переконаннями, високим рівнем освіченості та з чітко окресленою життєвою позицією стосовно шляхів формування сучасного громадянського суспільства. І саме до них, доньок і синів України, звертається із запитанням поет: «А що зробили для її весни?», тобто для розвою ще такої юної, весняної за часом існування, своєї Батьківщини, і, з вірою в успіх, закликає їх:

Потроїмо зусилля в розбудові
на всіх просторах і шляхах:
міцний фундамент, добрий дах,
врожай рясний на всіх полях,
і вольна воля рідній мові.

Та, як стверджує своїми віршами Патріарх, для повного успіху в розбудові Держави потрібен ще й духовний фундамент, на якому «Істинна постане Україна». А щоб його збудувати, -

По крапельці, по цяточці беремось у глибіню,
Шукаємо, де витoki й коріння родоводу.
Ще збереглася, слава Богу, пам'ять поколінь,
відтак відтворюєм свою історію та вроду.

Але для відтворення справжньої історії нашого народу, яка, на жаль, має багато неправдивих відомостей і тверджень, бо, як ми знаємо тепер, писали її для нас, як ні для жодного з інших народів, чужинці. Як не прикро, ще навіть і недавно, в часи Незалежності, не перевелися подібні «писарі», а тому поет рішуче налаштований:

Гнилі нашарування правдоструйно маєм змить,

хай істинна свіча свята осяє Храм Країни,
і зачарує людство та неповторенна мить,
коли в красі божественній постане Україна.

Та не тільки постане, у чому не сумнівається поет, а він ще й по-синівськи твердо вірить у її безсмертя, звертається до неї з таким словами: «Ти вічно житимеш, безсмертна Україно, хоч зневажає тебе лютий українофоб». Проголошуючи цю урочисту впевненість у безсмерті нашого народу («Ми, Українці, - родом з давнини... Ми вічних істин доньки та сини») і нашої Батьківщини, поет водночас нагадує про взаємопов'язане існування у світі Добра і Зла, про те, що поруч з життєвим шляхом України торуватиме свій шлях лютий українофоб, націлений лише на одну чорну справу - люту зневагу до нашої держави. Тому поет застерігає і вимагає постійної пильності нашого народу до подій та явищ, що відбуваються у світі довкола України. Достатньо у зв'язку з цим нагадати близькі до патетичних строфи одного з віршів поета, написані ним у Києві 2001 року: «Відмовились від ядерних ракет: Яка це мужність і довіра світу!».

Так, це була велика мужність і така ж довіра нашого народу до світових держав - гарантів нашої безпеки. А чим обернулася для нас ця мужність і ця довіра через наступних 13 років? Обернулася підлою агресією на нашу землю одного з гарантів безпеки України - Російської Федерації, яка, таким чином, із гаранта перетворилася на злісного окупанта частини України. Виявляється, не всім гарантам можна вірити, особливо тим, що не перестають проголошувати себе братнім народом. Воістину пророчими і як ніколи актуальними й такими, що мають залишитися назавжди в пам'яті нашого народу і нашої Держави слова Миколи Миколаєнка з його вірша «Не поганьбити честь»:

Хто в дружбі гучно присягає
у вірності, - тих бережись:
тебе у бруді замарає,
в гріху, який тобі й не снівсь.

Та попри всі негаразди, з якими стикається наш народ, поет все-таки впевнений у кращій його долі:

Бо настане заповітний Час -
збудуться і мрії, і надії,
і благословить Всевишній нас,
доля світла щастям озоріє.

Не тільки, додамо від себе, впевнений у щасливій прийдешності народу, але цьому всіляко сприяє своїм невичерпним талантом і натхненним поетичним словом, стверджуючи: «Народу рідного вславляю лет, Бо знаю: шлях його - до Щастя Саду». Наголосимо, що цими поетичними рядками, як і рядками, як і багатьма їм співзвучними поетичними творами, поет Микола Миколаєнко показав себе особистістю україноцентричною, генетично зрідненою зі своїм великим європейським народом, невтомним виразником

його національної ідеї, справжнім патріотом Української Держави, співцем і будівничим її Незалежності, що стала на зламі другого і третього тисячоліть людської історії національною, державною і геополітичною реальністю, започаткувавши настання для нас нової доби - Доби Незалежної України, Поетом якої з повним правом і цілком заслужено вважає себе Микола Миколаєнко. Повноправно і заслужено таким вважають його усі прихильники його таланту, а це - широкі кола освіченої людності в Україні та поза її межами, до яких доходить творчо огранене слово поета. Слово, що стає носієм глибокої духовності, державницької ідейності та естетичної привабливості, насажене здатністю єднання людей в Доброті, Чесності й Порядності, насажує їх сповідувати поетову тріаду буття - Віру, Любов та Надію, «тріаду вічних величних людських сподівань».

Принагідно зауважимо, що у цих, викладених тут особистих враженнях про творчість поета Миколи Миколаєнка, ми старалися докладно, звичайно, наскільки це нам під силу, зупинитися лише на його творах патріотичного спрямування, маючи за мету обґрунтувати винесений у заголовок вислів поета, запозичений із одного з його віршів. Цим ми аж ніяк не звужуємо широчінь крил поезії майстра та висоту її польоту. Насправді, як ми уже зазначали на початку цих нотаток, творчість поета Миколи Миколаєнка - це величезна тематичне різнобарв'я поезій за їх змістом, ідейністю, образністю та формою, розгляд кожної з яких заслуговує окремого трактату. Назвемо хоча б лише деякі з цих тем, які захоплюють творчу уяву поета, надають йому творче натхнення, кристалізують його громадянську позицію, надихають на ліричний настрій, спонукають до уявної мандрівки в юність. І багато ще до чого спонукають вони.

Ось деякі з цих тем: це - доброчинність («В душі людини вічно сій Добро, щоб не забула рідного коріння»), це - гордість за Україну («Де витoki твої? В тисячоліттях! Про греків ще і згадки не було, А ти творила колесо. Уміття!»), це - символічність Українського Прапора («Полощить вітер Прапор жовто-синій, Єднає нашу Землю й Небеса»), це - вдячність небесному світилу - Сонцю («О Сонце, ти є справді око Боже, Життя усім даєш, і світло, і тепло, Тебе нам замінить ніщо не зможе»), це - заувага голослів'ю і лжемаценатству («А ти не людству, - поможи людині, В якій голодують малюки»), це - возвеличення краси («Краса - жива гармонія Природи, Не кривить люди, прояви краси: То нашої планети ніжна врода, Її молитвою - за неї ж! - ороси»), це - кохання («... найміцніше з найміцніших почуттів»; «Кохання нам дається як наслання, ... Щасливим не бувають без кохання»), це - сум за молодістю («О, що то - молодість: мов казка, в яку немає вороття»), це - рідна мова, єднання з нею («Є мова - є народ»; «Шукаю найщиріше й точне слово, Щоб краплею улитись в рідну мову»), це - щедрість («Усім бажаю радощів, гараздів»), це - мужність поета («Брав у житті Ненаситці - пороги, Мав у душі Саваофа й Дажбога»), це - заклик до оптимізму («Не краймо дум своїх гіркими почуттями, Вони руйнівні-вбивчі, та й не мають меж»), це - возвеличення Людини («Людина - витвір Божий, в космосі єдиний»), це - заклик до доброти («На світі білому усі ми - люди,

Віддаймося ж не злу, а доброті»), це - прославляння жінки («О жінко, о небесне диво-дивне, захоплююсь тобою все життя! Безсмертна в світі квітка ексклюзивна, Без тебе не буває Майбуття»), це - філософія Природи і життя («Природу прагну прочитати, Збагнути життя свого глибинну суть»), це - критика колишньої владної еліти («Дісталось Україні щедre віно... Прийшли номенклатурні байстрюки, Зламали все через дурне коліно»; «...у владі - циркові витівники»), це - сумний висновок поета-патріота («За двадцять літ - ні жодного вождя, Якому б заболіла Україна»).

Думаю, що навіть наведених тем, які властиві поетичній творчості Миколи Миколаєнка, є достатньо, аби переконатися у їх справді майже безмежній різноманітності, натхненником якої для поета є його чарівна муза, його незалежна фея, ім'я якій - Поезія. У ній, і саме у ній, - весь сенс життя поета, про що він щиро й відверто нам признається: «Я ж без поезії жити не можу». Поезія єднає поета зі Всесвітом, із Небесами, з Вищою Силою, які стали для нього джерелом поетичного натхнення і невсипущої творчої праці. Що це так, дізнаємося з таких віршованих рядків: «Як у кришталі, енергія Небес струмить у мене і, повна мудрості, красою вибухає враз...», «Поезія тепліною витікає з небес, мені у душу заплива», «Під егідою Вищої Сили Я поезії мужньо пишу», «І сонце ллється у рядки поезій, І дзвоном кобзи плине у віки». До цих слів не можемо не додати наступного поетового признання:

Поезія, як сповідь, окрилила,
щемливо забриніла у рядках,
в красі довколишній мене втопила,
літатъ навчила в синіх небесах.

Та, незважаючи на таку спорідненість життя і творчої натури з поезією, для поета вона залишається все-таки не до кінця пізнаною, у чомусь навіть таємничою. І попри всі його старання, він змушений визнати, що: «Як усмішка Джоконди загадкова, Поезія не розкриває таємниці». Микола Миколаєнко персоніфікує Поезію, звертаючись до неї, як до живої істоти:

О поезіє крилата,
що все чує, усе бачить,
як у тебе перелляти
свої радості та плачі?..

Віддамо належне поету в його прагненні досягти своєї мети, не зупинитися на півдорозі в розкритті таємниць цієї загадкової феї. І він весь у пошуках ключа для цієї розгадки, хоча добре розуміє, що ним, цим ключем, має бути талант, але талант справжній, Богом даний, а не куплений за олігархічні гроші. Талант, що живиться щоденною важкою, виснажливою творчою працею. А ще - вдосконаленням майстерності, як аналогом безкінечності, в якій «немає ... останнього мазка поета». І поет, Патріарх української Поезії, за плечима якого роки й роки натхненного та багатого здобутками творчого життя, тим не менше розуміє, що ним ще не поставлено останнього мазка, мазка високої поетичної майстерності! А тому, як сам він

каже, «спочивати не спішу на лаврах, І вчуся вчитися... опановую майстерність знову», завдяки чому «глибіє мудрість, повниться ума криниця».

За таких напружених старань Поета, може вірити він, а з ним усі ми, прихильники його таланту, що йому все-таки відкриються таємниці Поезії, і тоді радість охопить його самого, зрадіємо цьому усі ми, а з нами й Джоконда, яка, сподіваємось, загадкову усмішку свою змінить на відкриту та радісну. Нехай буде саме так!»

Хочу відзначити, що із написанням цієї вступної статті до 5-го тому поезій Миколи Миколаєнка, який вийшов з друку разом з попередніми томами у 2014 році до 95-річчя від дня його народження, наші стосунки з ним продовжувалися й далі.

22 грудня 2017 року я отримав від Миколи Миколаєнка, якому виповнилося 98 років, 6-ий том його поезій, який був виданий додатково до попередніх 5-ти томів. До цього тому він додав невеличкого листа, в якому повідомляв мене, що цей том видрукований завдяки одній добрій людині, яка заплатила за його друк власні 14 тисяч гривень.

Писав він у листі і про те, що його близька родичка є поетесою і що відбувся її творчий вечір, і що вона хоче видати нову книжку своїх поезій.

Микола Миколаєнко висловив жаль, що він уже не зможе написати нової книжки, бо дуже погіршився його зір.

Закінчив він свій лист побажанням мені та моїй дружині Зеновії щасливого Нового 2018 року.

Завершуючи опис-характеристику моїх стосунків з відомим українським поетом Миколою Миколаєнком, хочу відзначити, що вони були взаємно щиросердними, приємними і корисними для мого творчого розвитку.

Микола Антонович Миколаєнко був видатною особистістю, яку я глибоко поважав і був глибоко вдячний за його увагу до мене.

Підрозділ 9.9 (17.9). Професор Падура Михайло Федорович

Падура Михайло Федорович - досвідчений педагог, багаторічний завідувач кафедри української та іноземних мов Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, науковець, кандидат філологічних наук, активний громадський діяч.

Моє знайомство з Михайлом Федоровичем започаткувалося у тодішньому Львівському зооветеринарному інституті, коли на рік пізніше від мене, тобто в 1969 році, він поступив на викладацьку роботу на кафедру іноземних мов (так вона тоді називалася).

Тривало це знайомство майже 50 років впродовж нашої обох викладацької праці в університеті ветеринарної медицини та продовжується й тепер, коли завершилася викладацька праця і ми оба опинилися на пенсійних хлібах.

130. Падура Михайло Федорович

Впродовж цього майже півстолітнього професійного шляху ми часто зустрічалися на вчених радах та на різних інститутських і факультетських зібраннях. Почастішали наші зустрічі в період національного піднесення українського народу в кінці 80-х років ХХ століття, в час Народного руху України, членами якого ми були.

Пригадую, у цю пору ми разом на нашій кафедрі біології працювали над написанням нового Статуту нашого навчального закладу, яким хотіли замінити чинний ще тоді Статут з радянських часів.

Особливо активізувалися наші стосунки, головню у формі спілкування по телефону, коли я звернувся до Михайла Федоровича допомогти мені в пошуку фахівця, який співпрацює з видавництвом і взяв би на себе організацію видання рукопису моєї книжки «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка».

Я знав, що Михайло Федорович знає таку людину, яка причетна до видруку його книжки під назвою «Серед людей», яку він мені подарував на вечорі відзначення його поважного ювілею. Михайло Федорович радо відгукнувся на моє прохання і порадив мені гарного і відповідального фахівця, який чудово справився зі своєю роботою. За це я дуже вдячний їм обом: і Михайлу Федоровичу, і пану Ростиславу Рибчанському, який склав комп'ютерний макет книжки і розв'язав усі інші питання з її виданням.

Тепер, коли пишу ці рядки, ми обоє з Михайлом Федоровичем уже не працюємо і знаходимося вдома на справжній пенсії. На справжній пенсії тому, що з віку 60 років ми хоч і вийшли на пенсію, але й не думали покидати роботу, ставати справжніми пенсіонерами.

Ми ще низку років вважали себе хлопцями ого-го і успішно поєднували статус пенсіонера із статусом викладача, активного у своїй роботі.

Не один раз ми зустрічалися під час відзначення державних святкових днів біля пам'ятника Тарасу Шевченку у Львові.

131. Група співробітників університету ветеринарної медицини на площі перед пам'ятником Тараса Шевченка у місті Львові

На знімку (зліва направо): невідомий, старший викладач М. М. Тимочко, професор М. Ф. Падура, проф. П. П. Урбанович, проф. О. З. Щур, проф. Й. М. Берко, невідомий

Ставши справжніми пенсіонерами, наші стосунки підтримуються доволі активно з допомогою новітніх способів зв'язку – по мобільному телефону, хоч не гребуємо і телефоном дротовим.

Щоб не повторюватися, не наводжу тут докладного опису-характеристики Михайлу Федоровичу як поважаний мною особистості, бо дуже докладно вона викладена у двох моїх статтях, які подаю нижче.

Вони були надруковані на сторінках нашої газети «Світ університету».

Перша стаття, а фактично це текст мого виступу на презентації в актовій залі університету книжки Михайла Федоровича про викладача його кафедри доцента Омеляна Білевича.

Друга стаття написана з нагоди відзначення поважного ювілею Михайла Федоровича в університеті. Назва цієї статті є такою: «Особистість невичерпного творчого неспокою».

Із виступу професора Берка Й. М. на репрезентації книжки професора М. Ф. Падури

Високоповажний пане Голово засідання !

Шановні панове присутні!

Моя участь у сьогоднішньому прецікавому і незвичайному засіданні, подібного якому, напевно, не пригадаємо за останні чимало років, є зумовлена подарунком мені проф. Михайлом Падурою написаної ним книжки про доцента Омеляна Білевича і зробленим при цьому натяком виступити під час її репрезентації в актовій залі перед професорсько-викладацьким складом і студентами університету.

Я, звичайно, погодився, бо добре пам'ятаю цю чудову людину, майже «останнього з могікан» тієї генерації тих ще передвоєнних викладачів-професорів, які були, як ми кажемо, ще того «школення» і того «виховання», були носіями високого усвідомлення найсумліннішого ставлення до обраної в житті справи і найвідповідальнішого її виконання, а надто, коли йшлося про навчання і виховання студентської молоді.

Мушу признатися, що завжди перебуваю у творчих муках з приводу того, з чого саме почати чи то виступ на якомусь засіданні, чи то написати якусь статтю. На цей раз мені повезло. і виною цьому є наймолодша співробітниця нашої кафедри на ім'я Леся.

Якось зустрівшись з нею на довгому коридорі кафедри, ця допитлива молода особа, побачивши у мене в руці товстелезну, обсягом в 644 сторінки, книжку, запитала: «А що це у Вас за книжка?». Я відповів: «Цю книжку написав професор Михайло Падура про свого старшого колегу, з яким працював на кафедрі довший час, про доцента Омеляна Білевича».

«О!, майже вигукнула Леся, видно це був непростий чоловік, що про нього написано аж таку товсту книжку».

«Справді, - почувши цю фразу, подумав я, непростим він був чоловіком, по-справжньому Людиною з великої букви». І тут мене осінило. А чом би з цього не почати свій виступ, спрямувавши вектор своїх думок не стільки в сторону шановного героя книжки, як в сторону її автора, професора Михайла Падури.

Адже він також є непростим чоловіком хоча б тому, що взявся за неабиякий труд написати цю книжку.

Своєрідний труд, що не під силу кожному, труд, що вимагав часу, міряного не на місяці, а на роки, вимагав терпіння, настирливості і кмітливості у пошуку автобіографічних та інших дотичних до теми матеріалів, їх перероблення та осмислення, і нарешті таланту викладення усього осмисленого на письмі, щоб достеменно і об'ємно відтворити життєвий і творчий шлях старшого колеги і друга за фахом і, безсумнівно, за поглядами і переконаннями.

Скажіть, шановні присутні на засіданні: «Чи можемо назвати серед нас, вже не кажу багато, а хоч би одиниці таких непростих чоловіків?»

Не назвемо, за окремими винятками. А добре було б, як би серед нас та побільше таких непростих чоловіків, адже серед співробітників університету є немало непростих чоловіків, подібних доценту Білевичу, про яких варто

було б написати такіж книжки, як сьогодні репрезентована професором Михайлом Падурою.

Михайло Федорович справді непростий чоловік, хоча б ще й тому, що це завдяки його творчому неспокою народжується завжди щось нове, корисне для загалу, а надто нові ідеї, які, на щастя, попадають на благодатний ґрунт і оживають реальними справами.

Це завдяки його ініціативі було підняте і розв'язане питання про повернення Львівськом зооветеринарному інституту його первісної назви «Львівська академія ветеринарної медицини».

Це завдяки його ініціативі академії було присвоєно ім'я професора С. З. Гжицького.

Це з його ініціативи і при здійснюваному ним безпосередньому керівництві була написана і видрукувана в 2000-ому році 900-сторінкова історія нашого навчального закладу.

І таких ініціатив цього непростого чоловіка можна ще наводити і наводити.

Будучи непростим чоловіком, саме тому професор Падура у своїй книжці у всій повноті та багатогранності розкрив життєвий і творчий шлях педагога Омеляна Білевича, описав його родовід, роки навчання, педагогічний і науковий доробок, зібрав спогади викладачів, які з ним працювали і які його добре знали. Описав він також історію селища Кукезова що недалеко від міста Львова малої батьківщини героя книжки, а також події, що тут відбувалися.

Чого варта, зокрема, подія, названа автором «Панська трагедія». Відлуння цієї нечуваної на той час події, що сталася в Кукезові у ХІХ столітті, «успішно» перейшло ХХ століття і увійшло в століття ХХІ-ше. Йдеться у ній про розбійницький напад власниці панського маєтку та її сина на місцевого ксьондза з метою заволодіння його багатством. Лише дивом жертва нападу залишилась живою.

Державна прокуратура Львова вважала, що обом нападникам належить кара довічного ув'язнення, однак на суді сталося зовсім інше: суд присяжних визнав їх обох не винними.

Чи це не нагадує нам щось подібне, корупційне за суттю, з нашого сьогодення у діях судової влади, на жаль, нашої, української, а чи справді нашої?

До речі, про цю подію як кореспондент однієї з тодішніх газет писав Іван Франко, що був на суді.

Отже, як добре, що серед нас є такий непростий чоловік, професор, наймення якому Михайло Падура. Привітаймо його щиро з гарною і потрібною усім книжкою і побажаймо йому нового творчого неспокою.

14. 07. 2014 року

Будучи завідувачем кафедри, Михайло Федорович приділяв велику увагу створенню дружньої і товариської атмосфери серед її викладацького складу. Багато уваги він приділяв також увіковіченню пам'яті його

попередників - колишніх завідувачів кафедрою, іноземних мов, написавши ґрунтовні нариси про професора Остапа Васильовича Хоміцького та професора Якіма Ярему, які були опубліковані в його книзі «Серед людей».

Особистість невичерпного творчого неспокою

Колись, думаю, давно хтось із мудрих очільників славетної української педагогіки розробив і ввів в систему вищої освіти концепцію триєдиного за внутрішньою сутністю і зовнішнім виявом образу викладача – як високопрофесійного педагога, що любить і поважає студентів, як знаного в наукових колах науковця та діяльного трудівника на ниві громадсько-корисної роботи.

Впевнений, що всі, хто став на викладацьку стежу, хто щодень прямує в студентські аудиторії й практикуми, щоб чинити найблагородніше з благородного – навчати і виховувати студентську молодь, формувати з неї освічених особистостей і справжніх патріотів України, прагне увійти в такий триєдиний образ, подібно як артист входить у сценічний образ героя театральної вистави.

Усі прагнуть до цього, та не всім, на жаль, це сповна вдається ні зараз, ні потім, бо залежить кінцево це прагнення від вродженого таланту, сили волі й напруги праці день у день. Вдається сповна лише не багатьом, що рік за роком розорюють освітянську ниву, й засівають в її родючий ґрунт добірні зерна знань, правди й людського достоїнства.

Таким сівачем на цій ниві, до того ж напередодні свого гарного й поважного ювілею, мені бачиться шанований усіма нами професор Михайло Федорович Падура, триєдиний образ якого виділяється в колі колег вищої школи вельми зримо, виразно і яскраво. Що це так, спробуємо розкрити цей образ не весь за одним разом, а по окремішніх його складниках.

Звичайно, що перед серед них посідає образ педагога, усіма в університеті визнаного, шанованого й поцінованого. Не так давно, в травні поточного року співробітники кафедри української та іноземних мов, якою Михайло Федорович керує уже 27 років, а в університеті працює майже півстоліття (з 1 жовтня 1969 року), прийняли ухвалу просити вчену раду нашого вишу представити його до державної нагороди «Заслужений працівник освіти України».

Підстави для прийняття такої ухвали, скажу відверто, надто поважні і гідні подиву та наслідування. Адже Михайло Федорович володіє кількома іноземними мовами (німецькою, латинською, англійською, польською), автор чи співавтор ґрунтовних навчальних підручників та посібників цими мовами, два з яких мають гриф Міністерства аграрної політики України.

Для прикладу назвемо такі як: а) з німецької мови: «Книга для читання з ветеринарної медицини і зоотехнії (1983 р., 176 с.), «Німецькі країни» (2006 р., 216 с.), «Німецька мова для заочного навчання» (2012 р., 420 с.),

б) з англійської мови: «Самостійна робота з англійської мови» (2008 р., 308 с.), «Англійська мова для студентів-юристів» (2013 р., 432 с.), «Англійська мова для студентів ветеринарної медицини» (2015 р., 256 с.),

в) з латинської мови: «*Lingua Latina veterinaria*» (2014 р., 464 с.).

Звичайно, писане слово, яким, як бачимо, майстерно володіє професор Михайло Падура, є вагомим у навчанні студентів, бо воно збагачує їх так потрібними в цьому процесі книгами – навчальними підручниками та навчально-методичними посібниками.

Однак є ще у нього живе слово, яким він володіє з вродженим талантом оповідача і яким ось уже п'ять десятиріч щоденно виголошуються лекції, проводяться бесіди, семінари, консультації та інші форми спілкування з студентською молоддю. Їх студенти слухають залюбки, бо добре знають, що всі вони є щирими, змістовними і для них корисними.

Із образом фахового педагога в особі Михайла Федоровича органічно поєднується й образ вченого-гуманітарія. Він має науковий ступінь кандидата філологічних наук, який здобув на підставі ним написаної і захищеної на вченій раді Інституту літератури, мови й мистецтвознавства Академії Наук України в Києві дисертації «Еволюція квантитативних відносин в історії голосних німецької мови», германіст, опублікував понад 200 наукових і науково-популярних статей. Володіючи значним науковим багажем, Михайло Федорович використовує його в різних жанрах своєї науково-літературної творчості, а це: нариси, публіцистика, переклади і спогади. Особливо серед них виділяється два художні твори, автором яких є наш ювіляр, зокрема, «Серед людей» (2008 р., 444 с.) та «Легенди і не легенди» для школярів молодших класів.

Окрім цього, Михайло Федорович успішно освоїв професії упорядника та редактора книжок, авторами яких є його колеги по освітянській праці та літератори, серед яких проф. Остап Хоміцький, проф. Панас Столярчук, Маркіян Нагірний, поетеса Оксана Лозова, в більшості яких він ще є і автором переднього слова.

Стисло описані мною образи Михайла Федоровича як педагога і науковця є масштабними за глибиною своєї сутності, педагогічної і наукової думки, незмірно вкладеної фізичної та розумової праці. Та попри масштабність свого значення, обидва ці образи, як на мене, доволі відчутно відрізняються за особливостями свого становлення, за характером тих рушійних сил, що сприяють цьому становленню від третього їх побратима – образу Михайла Федоровича як громадського діяча, активного працівника на ниві громадсько-корисної роботи.

Будемо відвертими в тому, що рушійними силами формування і становлення перших двох образів нашого ювіляра є сфера службових обов'язків, визначених посадовими інструкціями, які особа, що перебуває на цій посаді, має виконувати впродовж визначеного контрактом часу. До честі Михайла Федоровича виконував він їх сумлінно, з повною віддачею своїх фізичних та інтелектуальних сил, домігшись відомого нам успішного результату.

Що ж до третього образу, то його формування і становлення, хоч і передбачене посадовими інструкціями викладача, відбувається, будемо відвертими, часто так собі, «легонько», «хочу виконую» або «хочу не виконую», або загалом не виконую. І нічого з того! Так чинить, на жаль, чимало викладачів, зосереджуючись лише на викладацькій і науковій працях, бо їх результати контролюються й оплачуються. Така поведінка у цих співробітників вишу проявляється тому, що в них свідомо чи несвідомо не проявляються ті рушійні сили, які конче потрібні для формування їхнього образу громадського діяча. Які ж це рушійні сили творення цього образу? Це громадянськість, це патріотизм (в рамках навчального закладу і держави), це небайдужість, це й, і чи не головне, творчий неспокій.

Ось такими рушійними силами, такими людськими достоїнствами, вважаю, наділений та активно їх використовує в своїй громадській, попри викладацьку і наукову, роботі наш шановний ювіляр проф. Михайло Падура. Що це так, кожен, безсумнівно, погодиться зі мною, прочитавши нижченаведені рядки, які переповнені відомостями про добрі справи ювіляра, про цю величезну працю, яку він уклав для їх здійснення і будемо знову відвертими, що міг він ці справи й не робити, й ніхто його до цього не заставляв і не змушував! Працював би собі спокійно і, як завжди, сумлінно викладачем, виконував би планову тему наукової роботи та й годі.

Однак, ні! До цього його змушував внутрішній, у нього не вичерпний творчий неспокій, що йому батьками й Богом даний. У результаті цього неспокою стало те, що з ініціативи Михайла Федоровича у 2000 році вийшла фундаментальна праця з історії нашого університету. З 904 сторінок тексту в цій книжці 513 сторінок належить його авторству, а це вся давня історія університету, архівні матеріали для якої написані латинською, польською і німецькою мовами (причому готичний шрифт, яким сьогодні у Львові читає тільки кілька осіб).

До слова, про все, про що йтиметься далі, то теж результат його ініціатив та праці, в т. ч. також і колективної з залученням співробітників університету.

Як розвиток теми історії університету в 2013 році вийшла у світ книга „Вчені університету”. Біографічно-бібліографічний довідник, де зібрано інформацію про 189 вчених університету за 230 років (1784–2014), а сам Михайло Федорович є тут автором 39 статей. Зараз видано цей же Довідник у другому, доповненого і виправленого видання на 201 вченого об’ємом 608 сторінок.

У 2013 році Михайло Федорович випустив колективну монографію під назвою „Пам’ятаємо тебе. Нарис одного життя”, присвячену життю, педагогічній і науковій діяльності доцента нашого університету Білевича Омеляна Андрійовича – українського дослідника історії античної ветеринарної медицини.

У 2015 році вийшла книжка, присвячена науковій діяльності українського вченого-франкознавця, автора першого російсько-українського ветеринарного словника, колишнього завідувача кафедри іноземних мов, в

якій великий розділ „Навколо імені Якіма Яреми” належить Михайлові Федоровичу, де серед іншого досліджений родовід Якіма Яреми від початку XVIII століття.

Вважаємо особливо за потрібне наголосити на тому, що Михайлові Федоровичу належать також багато ініціатив, спрямованих на піднесення престижу і доброго імені нашого навчального закладу, які мали і продовжують мати широке громадське відлуння, схвальний суспільний резонанс.

Зокрема, це повернення колишньої його назви – Львівська академія ветеринарної медицини, надання академії імені Степана Гжицького, написання історії університету, створення галереї ректорів в актовому залі університету, надання студентському хорові назви „Ватра”, запровадження мантий для членів ученої ради та ректорату, відновлення надання університетом почесного звання – *doctor honoris causa* та інше.

У вересні 1991 року з його ініціативи було відновлено співпрацю між нашим навчальним закладом і Віденським ветеринарним інститутом, адже Австрія заснувала у Львові в 1784 році кафедру ветеринарної медицини при медичному факультеті Львівського університету, а в 1881 році відкрила у Львові самостійний ветеринарний навчальний заклад (Ветеринарна школа у Львові). Тісна співпраця між нашими навчальними закладами існувала також між двома світовими війнами і була перервана у 1939 році.

Михайлові Федоровичу належить повернення із забуття і написання статей про таких викладачів нашого навчального закладу, як доктор епізоотології – Мар’ян Стахурський (1876–1951), ректор Іван Чинченко (1905–1993), професор Зеллі Зеліковська (1897–1965), професор Ірина Дубовик (1895–1953).

До цього додамо ще те, що п’ять його пропозиції втілені у скульптурних образах на території університету: це стилізована скульптурна група – фахівці ветмедицини і зоотехнії на стіні головного корпусу з латинським написом *Nominum animaliumque saluti* (Для блага людей і тварин), пам’ятна дошка професору Вацлаву Морачевському, погруддя першому директорів Львівської ветеринарної школи професору Петру Зайфману, і нарешті пам’ятник ветеринарному лікареві, погруддя українському вченому Якимові Яремі, яке зараз виготовляється для встановлення на кафедрі української та іноземних мов імені Якіма Яреми.

Отож, саме таким, як це викладено вище, бачиться мені триєдиний образ професора Михайла Федоровича Падури – педагога, науковця і громадського діяча, який він створив для себе і для всіх нас впродовж свого вельми діяльного і багатого корисними справами життя.

Саме таким життям він стверджує правдивість мудрого латинського прислів’я: «*Vita hominis ab ipso homine, atque a fortuna pendet*» («Життя людини залежить від неї самої та від її долі»).

Та й доля виявилася для Михайла Федоровича теж щасливою, бо не могла вона для таких особистостей невичерпного творчого неспокою, яким є наш шановний ювіляр, бути іншою.

Многих літ при доброму здоров'ї, високоповажний Професоре і Ювіляре!

11 жовтня 2016 року

Йосип БЕРКО, професор

Підрозділ 9.9. Професор Параняк Роман Петрович

Серед більшості шанованих мною поважних особистостей, портрети-характеристики яких викладені вище в цьому розділі, при усіх, притаманних кожному з них особистих відмінностях, властива одна спільна риса: усі вони за віком є старші від мене чи то на більшу, чи то на меншу кількість років, але загалом старші.

Однак серед шанованих поважних особистостей є й окремі такі особистості, від яких я все-таки є старшим і, треба сказати, на поважну кількість років. Природньо, ця поважна особистість, навпаки, є молодшою від мене на таку кількість років.

Цією поважною особистістю є професор Параняк Роман Петрович.

Професор Параняк Роман Петрович

Навчався Роман Петрович на зооінженерному факультеті Львівського зооветеринарного інституту, який закінчив в 1978 році. Прикметно, що до цього року я вже 10 років працював в цьому інституті на кафедрі біології, ведучи навчальний процес з ботаніки саме зі студентами 1-го курсу цього факультету.

А раз так, думаю, то студент Роман Параняк слухав мої лекції з цього предмету і здавав мені з нього екзамен. Не виключено, що, можливо, у тій групі, в якій був Роман Параняк, я проводив лабораторні заняття, а також навчальну практику на природних теренах в околицях Львова.

З цього часу минуло багато років і пам'ять не зберегла спогадів про цей відтинок мого викладацького шляху в інституті.

Наші викладацькі шляхи з Романом Петровичем зійшлися в 1994 році, коли він поступив на викладацьку роботу у Львівську академію ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького (колишній зооветеринарний інститут, якому було в 1992 році відновлено давню назву цього навчального закладу, а в 1994 році названо іменем професора С. З. Гжицького).

Викладацька кар'єра Романа Петровича розвивалася досить стрімко: одна посада змінювалася наступною. Ось ряд цих посад: асистент, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедрою екології у 2006 році.

Треба відзначити, що наші викладацькі шляхи увесь цей час пролягали виключно паралельно і так з року в рік.

За весь цей період педагогічної праці в академії ми були знайомі як викладачі, ходили одними і тими ж академічними коридорами, віталися, відвідували вчені ради, профспілкові збори та інші зібрання і загальні академічні заходи.

Зійшлися наші шляхи лише 20 вересня 2010 року на 42-ому році моєї науково-педагогічної та громадсько-корисної праці в академії і на 16-ому році такої ж праці професора Романа Петровича Параняка.

Зустріч наших педагогічних шляхів відбулася через поважну причину – мою хворобу, яка спричинилася до того, що я подав заяву про відставку з посади завідувача кафедри біології, яку було після мого відходу від завідування приєднано до кафедри екології, якою завідував професор Параняк Роман Петрович. Новостворена кафедра стала називатися кафедра екології і біології, очолюваною завідувачем колишньої кафедри екології.

Я залишився на посаді професора цієї кафедри, на якій під керівництвом Романа Петровича попрацював біля 5-ти років до остаточного виходу на пенсію в 2015 році.

Отже, такий порівняно короткий відтинок часу мені довелося співпрацювати з Романом Петровичем та з колективом викладачів і співробітників очолюваної ним кафедри. Відтинок часу, як бачимо, дійсно відносно короткий, але він залишився в моїй пам'яті як гарна і приємна частина моєї педагогічної праці на кафедрі та в університеті загалом.

Незважаючи на вікову різницю в часі, наша співпраця в особі професора кафедри Йосипа Миколайовича Берка і в особі завідувача кафедри професора Романа Петровича Параняка була взаємно доброзичливою, взаємно поважаною і взаємно приязною.

Впродовж усього часу моєї праці на кафедрі її завідувач професор Р. П. Параняк створив і підтримував атмосферу взаємотовариських стосунків в колективі викладачів і співробітників, виробленню у них особистого почуття і розуміння відданості педагогічній праці, національно-патріотичному вихованню студентів та участі в громадсько-корисній праці.

Завдяки такій, створеній на кафедрі атмосфері, я не пом'ятаю жодних неприємних випадків в стосунках між її викладачами і співробітниками чи порушень або зривів навчального процесу.

Роман Петрович завжди до кожного викладача чи співробітника знаходив прийнятний для нього спосіб звертання, був завжди у робочому настрої, здається усмішка ніколи не сходила з його вуст, що добре засвідчує наведена мною тут фотографія, яку я запозичив зі сторінки (сайту) кафедри екології університету.

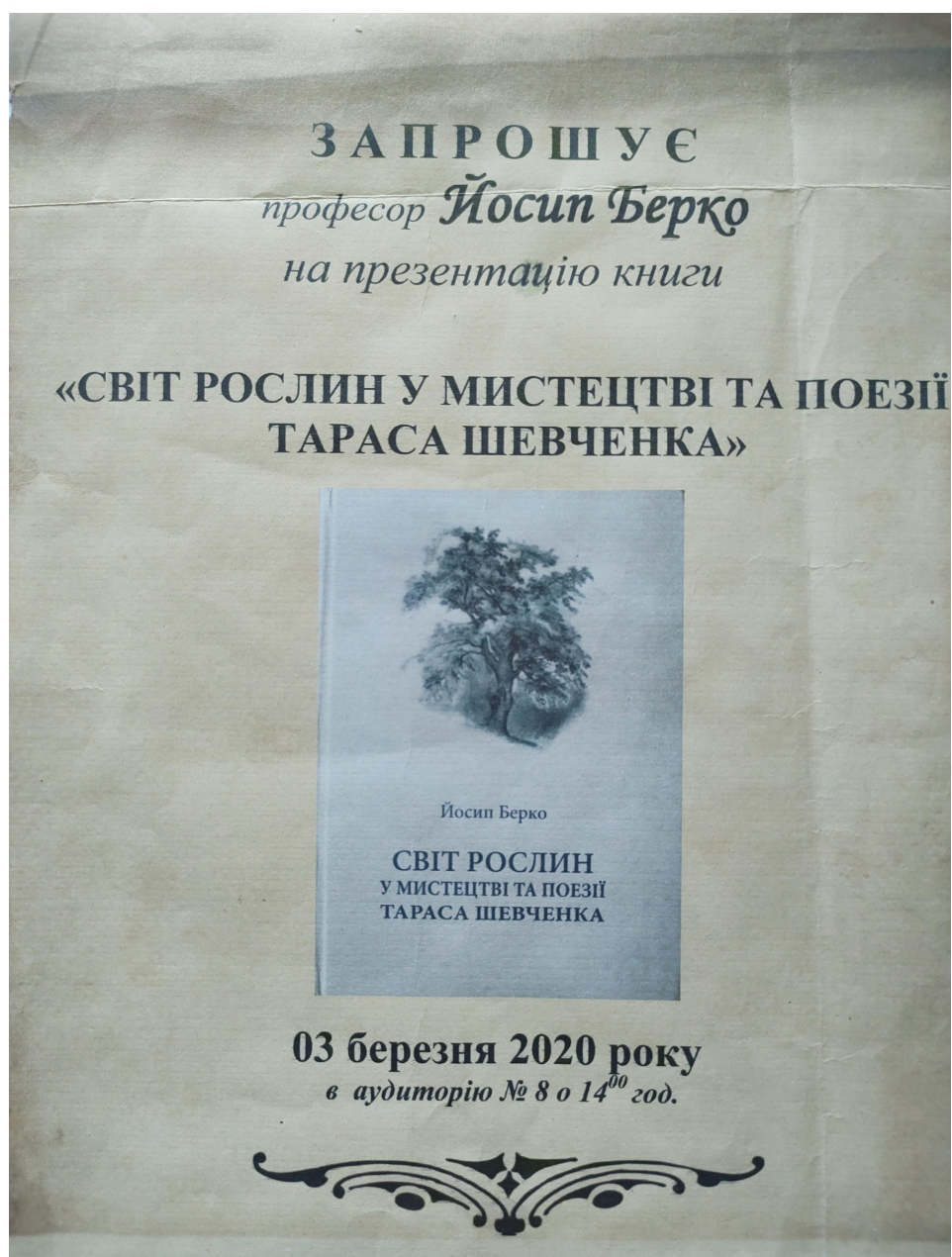
Моє повідомлення йому про те, що я написав і видав власним коштом книжку під назвою «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» (обсягом 636 сторінок, 25 примірників) викликали в Романа Петровича не приховане зацікавлення. Показавши йому книжку, він докладно ознайомився з нею і тут же висловив побажання ознайомити з нею широкий загал викладачів і студентів університету.

З вдячністю відзначаю, що Роман Петрович взяв на себе ініціативу організації презентації цієї книжки в студентській аудиторії, повідомив про книжку деканат факультету ветеринарної гігієни, екології та права (таку він мав на час презентації назву), внаслідок чого під егідою деканату й було проведено запланований захід.

Відбувся він в лекційній аудиторії 3 березня 2020 року згідно зі завчасно вивішеним оголошенням у фойє навчального корпусу університету (фото1,2).

1. В аудиторії під час презентації книги професора Й. М. Берка

2. Оголошення про презентацію книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка»

На презентації книги були присутні ректор університету професор Роман Йосипович Кравців, декан факультету ветеринарної гігієни, екології та права професор Руслан Андрійович Пеленьо, завідувач кафедри екології і біології професор Роман Петрович Параняк, гості, викладачі та студенти.

Відкрив засідання Роман Петрович коротким вступним словом, після чого надав мені слово для виголошення доповіді про презентовану книгу.

Перед тим як приступити до виголошення доповіді, мною було зроблено короткий вступ, який наводжу нижче.

Високоповажаний пане Голово засідання!
Високоповажний пане Ректоре університету!
Високоповажний пане Декане факультету!
Високошановні гості, викладачі та співробітники!
Шановні студенти!

Організована деканатом факультету ветеринарної гігієни, екології та права а також за активного спарияння професора Романа Петровича Параняка, наша зустріч, на якій я маю намір ознайомити Вас із основними положеннями написаної мною книги під назвою «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка», відбувається напередодні важливої події – 206-ої річниці від дня народження Тараса Шевченка – геніального поета і художника, невтомного борця за свободу нашого народу, його державну незалежність, Великого Українця, великого гуманіста і Пророка.

Беручи участь у цій зустрічі, я аж ніяк не ставлю собі за мету привернути вашу увагу до моєї персони. Моя мета, як вважаю, наскрізь гуманна і цілком в'яжеться з всенародним пошанівком геніальної особистості Шевченка. Зустрічаючись з Вами, я ставлю собі за мету розкрити Вам нову, практично не досліджену, грань багатогранного таланту Шевченка як у його малярській, так і поетичній творчості.

З часу виходу вперше у світ у 1840 році Шевченкового «Кобзаря» цьогоріч минає рівно 180 років. За цей, наголосимо, немалий відтинок часу про творчість Шевченка написано не одну сотню книг, не одну тисячу наукових і науково-популярних статей, завдяки чому розвинулась і утвердилася окрема галузь наукового літературознавства, ім'я якій шевченкознавство.

За такого стану справ може скластися враження, що творчість Шевченка вже ґрунтовно вивчена, позбавлена так званих «білих плям». Одначе – це зовсім не так.

А не так тому, що Шевченко не звичайний поет і художник, а геніальний. За словами відомого письменника і дисидента Івана Дзюби, автора нашумілої у радянські часи праці «Інтернаціоналізм чи русифікація»? за яку він був переслідуваний, а також його як автора фундаментальної праці «Тарас Шевченко. Життя і творчість», Шевченко – це **«явище велике і вічно живе: він «невичерпний, нескінченний і незупинний».**

А тому-то немає межі вивченню і пізнанню творчості Тараса Шевченка.

Насправді так і є. Не все ще досліджено в його творчості. Однією з таких проблем, до сьогодні практично недосліджених, є проблема творчих взаємин Тараса Шевченка зі світом рослин. Проблема ця не привертала уваги дослідників із цілком зрозумілих причин. Усі вони були людьми з філологічною освітою, а об'єктом філології є «Слово» в його широкому розумінні, а не «Рослина» як об'єкт вивчення ботаніки.

Однак ботаніки доволі пізно зацікавилися цією проблемою: аж на 121 році від часу виходу в 1840 році «Кобзаря».

Вперше цією проблемою зацікавився Федір Онуфрійчук, український канадієць, інженер-агроном за фахом, який у 1961 році до 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка власним коштом у місті Йорктоні (Канада) видрукував невеличку книжку обсягом 52 сторінки під назвою «Світ рослин у творах Тараса Шевченка».

Книжка хоч невеличка, проте отримала у автора її передмови проф. Юрія Мулика-Луцика високу оцінку. Він вважає, що праця Ф. Онуфрійчука започатковує нову сторінку в шевченкознавстві, яка стосується систематичного дослідження ролі рослинного фактора у творчості Тараса Шевченка. Результати такого дослідження матимуть вагоме значення для пізнання самого процесу творчості поета, розуміння його світогляду, психології його творчості.

Книжка побудована фактично за одним планом. У ній подається розгляд окремо кожної з 14 рослин різних назв, які найчастіше були вживані Шевченком у його поетичних творах. Подавши назву рослини, автор книжки наводить в художньому стилі достатньо цікаві відомості про те, у якому значенні вживає поет назву цієї рослини у своїх творах, а також про уживання її в народній творчості, обрядах, звичаях, думках, народній символіці тощо.

Окрім цього, до народної загальноновживаної назви рослини автор наводить також діалектні її назви і навіть пестливі типу калиночка, калинка, калинонька тощо.

Доповнюються ці відомості ботанічними, екологічними, біологічними ознаками й особливостями рослин, географією поширення по Україні, а також використанням в різних сферах господарської діяльності людини, медицині тощо.

Після наведених відомостей розгляд рослини певної назви завершується переліком цитат із поетичних творів, в яких її ужито поетом.

Майже через 40 років книжка з подібною до книжки Ф. Онуфрійчука назвою, зокрема, «Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка», виходить у 1999 році в Україні. Її авторами є доктор біологічних наук Г. К. Смик, кандидат с.-г. наук В. В. Капустян і лікарка Н. Г. Іоніцой.

Книжка присвячена 185-річчю від дня народження Тараса Шевченка.

Названа вище книжка подібна до книжки Ф. Онуфрійчука не тільки за назвою, але й за побудовою. У ній також окремо подається розгляд кожної рослини певної назви з наведенням спочатку цитат з прозових і поетичних творів Шевченка з ужитою в них назвою рослини, після чого наводиться достатньо повна її біолого-господарська характеристика.

У книжці наводиться 88 назв рослин з прозових і поетичних творів, 60 з яких ужиті в поетичних творах «Кобзаря».

Наші дослідження в контексті проблеми творчих взаємин Тараса Шевченка зі світом рослин були розпочаті в 1993 році. Вони проводилися з власної ініціативи в позаурочний час. Однак уже на початку 1994 року вони набули офіційного статусу, оскільки їхня тема, яка мала назву «Світ рослин у житті і творчості Тараса Шевченка», була внесена в план наукової роботи

тодішньої академії. У кінці року в наукову частину було здано звіт про проведену роботу. Однак на цьому наукові дослідження з цієї теми були припинені.

Справа в цьому, що на початку 1994 року я захистив в Інституті ботаніки в Києві докторську дисертацію, що, напевно, спонукало ректора академії після декількох місяців з часу захисту видати наказ на переведення мене на посаду проректора з виховної роботи з одночасним завідуванням за сумісництвом кафедри біології. Пробув я на цій відповідальній і важливій, але дуже клопітливій і неспокійній роботі усі 9 років, добровільно звільнившись з посади в 2003 році.

Хоча на 9 років були відкладені дослідження з Шевченкової тематики, але я горджуся результатами проведеної мною роботи на посаді проректора, яка була спрямована на удосконалення організації та якості виховного процесу в академії.

Приступаючи у 2003 році фактично заново до проведення досліджень творчих взаємин Тараса Шевченка зі світом рослин, ми, не відаючи про існування книжки Ф. Онуфрійчука (про неї ми дізналися випадково лише в грудні 2019 року), і на відміну від трьох авторів виданої в Києві книжки «Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка», поставили перед собою принципову іншу мету цих досліджень.

Вона полягала в тому, щоб з'ясувати мотиви і логіку вживлення Шевченком у поетичну тканину твору тієї чи іншої назви рослини, встановити її функціональну роль у цьому творі, її зв'язок з його ідеєю, вплив на експресію використовуваних у ньому зображально-виражальних засобів та загалом на збагачення його художньої цінності та емоційне сприйняття.

Під подібним кутом зору аналізувалися нами також малярські твори Шевченка, в композицію яких ним включалися зображення різних рослин.

Джерелами для досліджень служили поетичні твори «Кобзаря», виданого у 2003 році Видавничим центром «Просвіта» та «Мистецька спадщина Тараса Шевченка» в чотирьох томах, що виходила друком у 1961 – 1964 роках. Отримані результати досліджень були викладені в рукописному варіанті на 800 сторінках комп'ютерного набору, здійсненого автором, та видрукувані у листопаді 2019 року на 636 сторінках видавництвом «Компанія «Манускрипт» окремою книгою під назвою «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка». У виголошеній доповіді мною було ознайомлено присутніх із структурою книги і стисло викладено зміст кожного з 9-ти її розділів, які були ілюстровані на екрані з допомогою відеопроєктора численними графіками, таблицями, фотографіями мистецьких і поетичних творів поета, які відображали його взаємини із світом рослин.

Демонстрацію ілюстрацій на екрані в процесі доповіді здійснювала на моє прохання доцентка Мирослава Романівна Грицина (*на фото 3*).

3. Професор Й. М. Берко розповідає про презентовану ним книгу «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка». За трибуною доцентка М. Р. Грицина, яка допомагає доповідачу в демонстрації на екрані відповідних ілюстрацій

Після доповіді мною було дано відповіді на запитання присутніх в аудиторії учасників презентації (*фото 4*).

4. Професор Й. М. Берко відповідає на запитання учасників презентації

Після відповідей на запитання, відбулося обговорення доповіді, в якому взяли участь і виступили професор Дмитро Федорович Гуфрій (*фото 5*), професор Любомир Мирославович Дармограй (*фото 6*), професор Руслан Андрійович Пеленьо (*фото 7*), які позитивно оцінили презентовану книгу.

Прикметно, що професор Р. А. Пеленьо, закінчивши свій виступ, зробив мені приємну несподіванку: подарував від імені деканату і факультету на пам'ять ручку для письма фірми "Parker" як символ-побажання написання в подальшому нової книжки (*фото 8*).

Побажання шановного декана здійснилося. У скорому часі після презентації книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» я засів за стіл і впродовж року написав нову книгу, правда, автобіографічного змісту, під назвою «Мій життєпис» обсягом 444 сторінки.

Надрукована вона комп'ютерним набором в 5-ти копіях на листках А4 і переплетена в твердих обкладинках відповідно в п'яти примірниках.

5. Професор Д. Ф . Гуфрій виступає в обговоренні доповіді професора
Й. М. Берка

6. Виступає професор Л. М. Дармограй в обговоренні доповіді професора Й. М. Берка

7. В обговоренні доповіді професора Й. М. Берка виступає професор Р. А. Пеленьо

8. Декан факультету ветеринарної гігієни, екології та права професор Р. А. Пелень вручає професорові Й. М. Беркові від імені деканату і факультету на пам'ять пакет із письмовою ручкою як символ-побажання написання нових книг

Завершилося обговорення презентованої книги у вузькому колі вже на кафедрі, за так званим «кафедральним чаєм», організованим завідувачем кафедри, професором Романом Петровичем Параняком, на який було запрошено професорів Д. Ф. Гуфрія та Л. М. Дармограя. Були присутні також викладачі кафедри доцентка М. Р. Грицина, доцентка О. П. Сухорська та інші.

Таке прийняття на кафедрі шановних гостей було для мене несподіваним. Роман Петрович про його намір запросити на кафедру шановних учасників презентації книги не повідомив мене і зробив мені велику приємність, про яку я з вдячністю йому постійно пам'ятаю уже чимало років перебуваючи на пенсії.

Як до досвідченого вченого в галузі екології я не раз звертався до професора Р. П. Параняка щодо його оцінки моїх нововведень в навчальний процес з предмету «Заповідна справа», яку я читав студентам 2-го курсу санітарно-технологічного факультету.

В процесі їх обговорення Роман Петрович висловлював і свої міркування та пропозиції, внаслідок чого знаходилося найбільш раціональне вирішення і змістове наповнення пропонованих нововведень.

Прикладом цьому може служити спільне обговорення питання пошуку і введення в навчальну практику студентів із предмету «Заповідна справа»

нових форм колективних екскурсій студентів у природу для ознайомлення з заповідними територіями та заповідними об'єктами (природними заповідниками, регіональними ландшафтними парками, дендропарками, ботанічними садами тощо) на теренах Львівської області.

У результаті запровадження в навчальну практику студентів взаємно запропонованих нових форм екскурсій, в яких вагома роль надавалася використанню дієво-практичного принципу навчання і виховання її учасників.

Цей принцип розглядався як один з важливих чинників спонукання студентів до переходу від споглядально-пізнавального сприйняття навколишнього середовища до активно-творчого його збагачення та облагородження.

На підставі аналізу ефективності запропонованих нововведень нами спільно з професором Р. П. Параняком була опублікована стаття «Форми екскурсійної діяльності в навчальному процесі з заповідної справи та їх еколого-освітня ефективність» у «Збірнику методичних матеріалів з питань рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду» (2011 р., с. 94-98).

З Романом Петровичем ми знаходили взаєморозуміння в питаннях облагородження навколишньої зеленої території адміністративного та навчальних корпусів університету.

Не раз за участю студентів та викладачів кафедри у весняний період проводилися насадження нових декоративних дерев і кущів, здійснювався належний догляд за їх ростом і розвитком.

Закінчуючи виклад портрету-характеристики особистості професора Романа Петровича Параняка, з яким я під його керівництвом на очолюваній ним кафедрі екології і біології працював неповних 5 років, відзначу ще раз, що моя праця з ним була взаємно доброзичливою і взаємно поважаною та корисною для мене.

Мій остаточний вихід на пенсію не перервав стосунків з Романом Петровичем. Ми спілкуємося, вітаючи один одного з днями народження, з визначним церковними і державними святами і просто так, щоб поспілкуватися.

Професор Роман Петрович Параняк залишається для мене поважаною особистістю, як і низка інших таких особистостей, які зустрілися мені у житті та під час науково-педагогічної праці у Львівському національному університеті ветеринарної медицини і біотехнологій імені С. З. Гжицького.

Розділ 10 (18). Ботанічне осмислення мистецьких та

поетичних творів Тараса Шевченка, внаслідок чого написано книгу обсягом 636 сторінок

Останні місяці 2019 року стали для мене особливо пам'ятними. Якби їм такими не бути, адже впродовж їх перебігу збулася моя багаторічна мрія: видрукувати написану мною протягом тривалого часу книгу, яку я назвав «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка».

Обсяг книги виявився чималенький – аж 636 сторінок. До того ж її текст був збагачений теж чималою кількістю ілюстрацій – аж 144-ма рисунками рослин та фотографіями Шевченкових картин.

Будучи науковою монографією, її особливістю стало те, що в ній поєдналися ботанічні наукові відомості з мистецькими і літературними відомостями його великої образотворчої та поетичної спадщини.

Може виникати і, напевно, виникне у читача запитання: «Яким-то чином науковець, професійний ботанік, який займався впродовж довгого свого життєвого часу вивченням світу рослин, написав за наслідками цього вивчення дві дисертації – кандидатську і докторську, кожна з яких за обсягом нараховувала понад 400 сторінок, насмілювався увійти у світ літератури і мистецтва, та ще й у вельми непростий світ, а у світ геніальної творчості Тараса Шевченка.

Але так сталося і, видно, мало статися.

Щоб не повторюватися, у «Передмові» цієї книги, яку я тут нижче наводжу, мною дається пояснення причин, які спонукали мене звернутися до Шевченкової творчості, бо так склалися умови мого життя, починаючи зі самого раннього-раннього дитячого віку.

Цей вік припав на період Другої світової війни: на її передвоєнний, воєнний і післявоєнний час, з яким збігся період національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях, одним з ідейних символів яких було Шевченкове слово, Шевченкове ім'я, дух Шевченкової творчості і його страдницького життя.

Слово Шевченкове було на вустах людей.

Почуте дітьми від старших людей, воно запам'ятовувалося у їхній свідомості. Прикметно, що це запам'ятовування відбувалося водночас з настанням у них самоусвідомленої приналежності до своєї національності, до своєї ідентичності.

Тому не випадково перше речення моєї книжки я написав правдиво, без пафосу, без якогось зазнайства. Написав так, як насправді було і є досі. А є так: «З Тарасом Шевченком я іду по життю з часу свого національного самоусвідомлення».

Бо саме з початком національного самоусвідомлення у мою свідомість увійшли на все життя ось ці, що відомі на весь широкий світ, слова: «Тарас Шевченко».

Читаючи «Передмову» до книги, яку я нижче вже наводжу, можна буде дізнатися багато цікавого:

а) про моє сприйняття як самої особистості Тараса Шевченка, так і його творчості;

б) про те, чому я захопився ботанічним осмисленням його мистецьких картин і поезій славетного «Кобзаря», чого, у чому я майже впевнений, до мене так ґрунтовно ніхто не робив;

в) про те, хто мені допомагав підготувати до друку рукопис (комп'ютерний набір) книги і кому я за це вельми вдячний.

Тепер наводжу «Передмову» книги:

«ПЕРЕДМОВА

Із Тарасом Шевченком я іду по життю з часу свого національного самоусвідомлення. У шкільні роки, коли я жив у сільській батьківській хаті, Шевченко з портрета, що висів на її головній стіні, дивився щоденно на мене, і я розумів, чому він там висить і що для мене та моїх рідних він означає.

Після закінчення середньої школи я пішов до міста Лева на подальше навчання у Франковому університеті, і моє невидиме єднання з духовним світом поета не тільки не припинялося, а скоріше, навпаки, ще більше посилювалося. Цьому сприяло спілкування з однодумцями серед студентського загалу, для яких Шевченко був символом українства, українського духу й українського народу, його свободи й державної незалежності.

Єднання з Шевченком ставало щораз міцнішим під час щорічних відвідин велелюдних березневих концертів у Львівській філармонії з нагоди вшанування днів його уродин і досягло найвищого довершення в 1961 році, коли мені пощастило з групою ста патріотично налаштованих львів'ян, яку добровільно склали переважно молоді хлопці і дівчата з різних навчальних закладів та виробничих установ міста Львова, у 100-річчя відходу поета в інший світ відвідати його могилу в Каневі й поклонитися праху великого сина України.

Як своєрідну пам'ятну реліквію про цю подію, яку організатори і керівники поїздки вручали на спогад кожному її учасникові, досі зберігаю урну з грудочкою землі з могили Тараса з прикріпленням до неї написом: «Нехай ця земля з могили Великого Кобзаря буде найдорожчим скарбом духа вашого». Такі ж відвідини Шевченкової могили та сама молодіжна група повторила також у 1964 році з нагоди 150-річчя від дня народження поета.

Тарас Шевченко, як раніше, так і зараз дивиться на мене та моїх рідних із портрета, що висить на головній стіні тепер уже мого власного помешкання, та й при цьому з портрета, намальованого моєю рукою. Дивиться він на мене також із книжкової полиці «Кобзарем» різних років видання, у тому числі ошатним ювілейним виданням 1964 року, яке вже давно стало раритетним. Дивиться багатьма книжками, написаними про нього – історичними й художніми. Перечитуючи цю шевченківську й шевченкознавчу лектуру, я скріплюю щоденно узи єднання з цим Великим

Українцем, живу й дію з ним, іду до нього, бо він **«як явище велике і вічно живе – невичерпний, нескінченний і незупинний»**⁸.

Якось у перші роки останнього десятиріччя минулого століття я вирішив прочитати «Кобзар» Тараса Шевченка, мою настільну духовну книгу, зовсім під іншим, ніж завжди, кутом зору. Прочитати, опрацьовуючи текст її поетичних творів як професійний ботанік. Зауважу, що й зараз не можу пригадати, що стало цьому спонукою.

Очевидно, як ботанік, я, читаючи «Кобзаря», не міг не звернути увагу на велику кількість назв рослин, які органічно поєднуються з ідеєю творів, урізноманітнюють їхню поетичну образність та лексичний стрій. Звичайно, невичерпним джерелом цих назв рослин, що їх Шевченко вживав у своїх творах, була багатюща народна творчість, особливо пісенна, в яких вони виступають у ролі різноманітних художніх символів та образів. Завдяки такому поєднанню своєї творчості з народною, Шевченко став зрозумілим для своїх одноплемінників, а надто для тієї частини українців, які споконвік працюють на рідній землі, обробляють і засівають її, щоб збирати згодом даровані нею за щоденну важку працю щедрі врожаї.

Саме тому, як пише Іван Дзюба – автор фундаментальної шевченкознавчої праці, «український селянин розумів Шевченка, коли той говорив про його життя його мовою – мовою символів народної поезії. Тут селянин був ближчий до Шевченка, ніж наш сучасник. Ми ж нині лише здогадуємося про глибинний зміст цієї символіки: «три шляхи» – це ніби з топографії, «тополя», «дуб», «осока», для прикладу беручи, – це для більшості наших сучасників лише ботанічна номенклатура, що не тягне за собою світопорядкувальних і світопояснювальних асоціацій»⁹.

Читаючи твори «Кобзаря» під ботанічним кутом зору, мене, що цілком природно, з одного боку, цікавила їх багата і різноманітна ботанічна номенклатура, тобто перелік усіх назв рослин, ужитих поетом, а з іншого, і це було найголовнішим завданням, з'ясувати перш за все те, на чому наголошував Іван Дзюба, а саме: глибинний зміст кожної рослини у творі, логіку і мотиви поета щодо вживання в тому чи іншому творі тієї чи іншої назви рослини чи серії назв рослин.

Не менш важливо було з'ясувати, наскільки Шевченко був обізнаний з морфологічними, біологічними та екологічними особливостями рослин і як він використовував їх для розкриття ідеї всього твору, його центрального образу або окремого явища чи епізоду.

Дослідження поетичних творів «Кобзаря» під таким кутом зору було розпочато ще в 1993 році. З метою надання їм офіційного статусу я, тоді доцент і завідувач кафедри біології Львівської академії ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького, сформулював назву ініціативної наукової теми «Світ рослин у житті та творчості Тараса Шевченка», яка була внесена в кафедральний план науково-дослідної роботи на 1994 рік.

¹ Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. Вид. 2-ге, доопрац. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 5.

2. Там само. – С. 10.

За попередніми результатами проведених досліджень з цієї теми в наукову частину академії було представлено річний звіт, копія якого зберігається у мене й досі.

Із цими результатами ознайомилися також члени Львівського відділення Українського ботанічного товариства, на одному з засідань якого було виголошено доповідь, що викликала, пригадую, жваве обговорення й отримала схвальну оцінку.

На жаль, у подальшому з різних причин, переважно пов'язаних із професійною та адміністративною діяльністю в навчальному закладі, дослідження, які розпочато з моєї ініціативи, не були продовжені, а їх результати залишилися неопублікованими.

Відтоді минуло понад два десятиліття. Думка про колишню мою мету та потребу її остаточного здійснення не покидала мене впродовж усього цього довгого часу. Звільнившись за власним бажанням від керівництва кафедрою і ставши її рядовим викладачем, правда, в професорській іпостасі, у мене відкрилося друге дихання для реалізації своєї давньої мети.

Не можу не відзначити, що зміст та обсяг цієї мети подвоїлися, оскільки спонтанно виникла ідея розглянути використання світу рослин не тільки в поетичних, але також у мистецьких творах Тараса Шевченка.

Для втілення у життя давно задуманого з ботанічного погляду докладно було проаналізовано обраний для цього «Кобзар» Тараса Шевченка видання 2003 року ¹⁰ та його «Мистецьку спадщину у чотирьох томах», що виходила підписним виданням упродовж 1961–1964 років ¹¹. Як відомо, ці роки – це період вшанування пам'ятних дат в історії українського народу – 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка та 150-річчя від дня його народження.

Якщо Шевченків «Кобзар» (уже який за рахунком, починаючи з 1961 року!) я купив у 2004 році на традиційному осінньому книжковому ярмарку у Львові, то його «Мистецька спадщина» – це подарунок мені моїх ровесників, однодумців та щирих друзів. Восени далекого 1961 року вони подарували мені перший том цього видання, який щойно вийшов з друку, та квитанцію на наступні його томи.

Звичайно, у читача може зародитися сумнів щодо актуальності дослідження «Мистецької спадщини» з погляду її ботанічного прочитання, адже минуло понад півстоліття від часу виходу в світ цього фундаментального видання.

Щоб розвіяти цей сумнів, наведемо думку Редколегії 7-го тому Повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах, яким започатковано публікацію у цьому виданні його мистецької спадщини – живопису і графіки 1830–1843 років ¹². Вона зводиться до того, що першим фундаментальним академічним виданням мистецьких творів Тараса Шевченка стали 7–10 томи

¹⁰ Шевченко Т. Г. Кобзар / Передм. П. Мовчана; Приміт. Є. Нахліка. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2003. – 344 с.

¹¹ Шевченко Т. Г. Мистецька спадщина у чотирьох томах. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961–1964.

¹² Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 7. Мистецька спадщина. Живопис і графіка. 1830–1843. – К.: Наук. думка, 2005. – 504 с.

(у п'яти книжках) його десяти томного Повного зібрання творів, що були видані впродовж 1961–1964 років.

Це видання, на думку Редколегії, упродовж десятиліть було еталонним і водночас пробуджувало до подальшої дослідницької активності. Подібне твердження цілком стосується і «Мистецької спадщини у чотирьох томах», яка теж вийшла у світ у п'яти книгах упродовж 1961–1964 років, але окремим виданням, безсумнівно, як повторення 7–10 томів Повного зібрання творів Тараса Шевченка у десяти томах.

У Повному зібранні творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах, що почало виходити з 2001 року, його мистецька спадщина представлена в 7–11 томах.

За даними Редколегії 7-го тому, побудова (структура, хронологічний принцип, нові публікації тощо) викладу мистецької спадщини Тараса Шевченка в усіх 7–11 томах є значно оновленою порівняно з 7–10 томами Повного зібрання творів Тараса Шевченка в десяти томах 1961–1964 років.

У новому виданні, як відзначено Редколегією 7-го тому, мистецька спадщина художника збагачена деякими творами, які раніше були відомі за літературою і виявлені в останні роки. Беручи до уваги такий невеликий обсяг нововведень у мистецьку спадщину Тараса Шевченка в його Повному зібранні творів у дванадцяти томах, можемо висловити припущення, що вони все ж не є настільки суттєвими, щоб ставити під сумнів як можливість використання з дослідницькою метою під ботанічним кутом зору «Мистецької спадщини у чотирьох томах» видання 1961–1964 років, так і об'єктивність результатів, отриманих у процесі такого дослідження.

Звичайно, щодо об'єктивності та якості цих результатів, то право про них судити належить моїм шановним читачам.

Принагідно висловлюю щиру подяку моїм рідним та близьким за моральну підтримку та допомогу в розв'язанні організаційно-технічних питань під час написання цієї книги.

Щиру подяку висловлюю також доктору філологічних наук Тарасові Пастуху (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) за люб'язну згоду прочитати першу частину рукопису книги та за зроблені слушні зауваження і висловлені цінні поради щодо подальшої роботи над її текстом.

Особливу вдячність висловлюю філологині Тетяні Денисюк за її ґрунтовне редагування майже всього тексту книги, за винятком перших кілька десятків сторінок, відредагованих професором Михайлом Падурою, якому я теж вельми вдячний».

Хочу відзначити, що процес написання книги мав деякі особливості. По-перше, в розумінні календарного часу, про що вже відомо з «Передмови», писалася книжка все-таки досить довго: задум книги і перші спроби її написання розпочаті були в 1993 році, а вийшла книга з друку аж у 2019 році. Їй одночасно обіймав посаду завідувача кафедри біології на пів ставки.

Часу на написання книги зовсім не було. Не було й часу подумати про неї. Дуже часто раніше 7-ої – 8-ої години вечора я додому не вертався.

Розпочав я роботу над написанням книги після добровільно поданої заяви на звільнення з посади проректора у 2003 році та згодом також із посади завідувача кафедри. Звільнившись від цих посад, я повністю переключився на написання тексту книги.

Відзначу, що окрім першої особливості написання книги, існує ще й друга її особливість в розумінні мого життєвого часу, а точніше в розумінні мого віку, в якому я перебував під час написання книги.

А перебував я, скажу відверто, у досить зрілому віці, коли задумував в 1993 році писати книгу (а було тоді мені вже 55 років!). Однак активно й систематично почав я писати книгу значно пізніше, а саме: впродовж від 2010-го по 2018-й рік, тобто у значно пізнішому віці, коли за моїми плечима були вже такі поважні роки. Так, у 2010 році мені було 72 роки, а у 2018 році, коли я закінчив написання цієї книги, мені виповнилося 80 років.

Є ще одна, третя за порядком, особливість цієї книги, яка передувала задовго (за 25-30 років) до початку задуму її написання, тобто до 1993 року. Пов'язана ця особливість з подіями, які відбувалися у моєму житті, починаючи з перших років після закінчення університету, а також відбувалися й у дещо пізніших роках.

Першою з цих подій є та, що під впливом відповідних і незалежних від мене обставин я змушений був в 1961 році перекваліфікуватися із географа з університетською освітою на професійного вченого-ботаніка.

Якби не ця подія, то чи зміг би я, не будучи ботаніком, здійснити ботанічне осмислення мистецької та поетичної спадщини Тараса Шевченка? Звичайно, ні!

Друга подія - це подарунок мені в 1961 році моїми студентськими друзями I-го тому передплатного IV-томного в 5-ти книгах видання «Мистецька спадщина Тараса Шевченка». Решту томів я викупив сам і вони стали окрасою моєї домашньої бібліотеки.

Якби мої друзі не подарували мені цього видання, то чи зміг би я здійснити осмислення мистецьких творів Шевченка під ботанічним кутом зору? Звичайно, ні!

Третя подія – це передплата для домашньої бібліотеки моєю дружиною Зеновією в 1970 році 11-томного «Словника української мови», видання якого завершилося в 1980 році.

Якби дружина не передплатила цього «Словника», то чи зміг би я, не філолог за освітою, написати з належним рівнем грамотності величезний в понад 600 сторінок текст книги? Звичайно, ні!

Четверта подія – це багаторічне постійне поповнення домашньої бібліотеки книгами з української літератури, історії, мистецтва, культури, а також різними Словниками, наприклад, Український Радянський Енциклопедичний Словник у трьох томах, Словник іншомовних слів, Біологічний словник та інші.

Якби не було цих книг, то чи зміг би я кваліфіковано і грамотно написати свою книгу? Звичайно, ні!

Отже, проситься висновок такого змісту: «Задовго до мого задуму написання книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» відбувалися події, які несподівано прислужилися мені для написання книги.

Справді, все відбулося як у тій приказці: «Життя людини залежить від неї та її долі».

Так виходить, що доля і Всевишній ніби передбачили завчасно, щоби відбулися десь за 20-30 років всі чотири, названих вище події, до мого задуму написання книги.

Якби не вони, не зміг би я аж ніяк написати своєї книжки.

З огляду на це, завдячую Всевишньому і долі, що вони завчасно посприяли мені у написанні книги.

Переповідати її змісту не буду, бо її можна прочитати в ІНТЕРНЕТ'і у такий спосіб:

а) записати в GOOGL'і «Електронна бібліотека «КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» та провести даліші дії;

б) записати в GOOGL'і: «Йосип Берко. Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» і провести даліші дії.

Скажу лише, що складається книга з двох частин, які мають назви, що передають, як я собі уявляю, хід пізнання Тарасом Шевченком навколишнього світу і в ньому світу рослин зокрема.

Відбувався цей хід Шевченкового пізнання світу рослин у такій послідовності: спочатку зі *споглядання* його в природі, потім із *захоплення* ним, яке спонукало його до *пізнання* цього світу, а пізнавши, й до *зображення* його на папері за допомогою олівця або на картині за допомогою пензля і фарб. Адже був він професійним художником.

Але ж був він і поетом, а тому світ рослин він *споглядав* як поет. Споглядаючи його, він *захоплювався* ним, *пізнавав* його і не міг не *опоетизовувати* його, внаслідок чого і створив свої геніальні поезії, зібрані у збірці, названій ним «Кобзар».

Отже з таких моїх уявлень *перша* частина книги має назву «Споглядаючи, захоплюючись, пізнаючи та зображаючи світ рослин», а *друга* частина має подібну, але чітко відмінну за змістом, назву, а саме: «Споглядаючи, захоплюючись, пізнаючи та опоетизовуючи світ рослин».

Отже, у першій частині описано використання Шевченком зображень рослин у його образотворчій (мистецькій) творчості, тоді як у другій частині описано використання поетом народних назв рослин, їх морфолого-біологічних особливостей та практичного значення в процесі створення відповідних образів в поетичних творах. Нижче я наводжу анотацію книги, яка дає узагальнене уявлення про її зміст.

Анотація

«На підставі вивчення творів чотиритомної «Мистецької спадщини» (Вид-во АН УРСР, 1961–1964 рр.) та «Кобзаря» (ВЦ «Просвіта», 2003 р.) Тараса Шевченка встановлено їхнє співвідношення за наявністю або відсутністю в них ботанічного компонента, з'ясовано функціональну роль у творах з ботанічним компонентом образів численних представників світу рослин, зображуваних і опоетизованих їхнім автором у процесі мистецької та поетичної творчості.

Виділено дві групи мистецьких творів, в одній із яких зображувані рослини є мистецькою деталлю, в інших, навпаки, вони є основним зображувальним об'єктом, подано автобіографічну хронологічну періодизацію творів (роки навчання, заслання і після заслання) з викладом їхнього змісту та ідейної спрямованості, показано еволюцію поглядів автора мистецьких творів щодо мети зображення в них рослин – від романтично-естетичного в академічному періоді до ідейно-символічного в часи професійної діяльності.

Проведено різноаспектний аналіз рослин різних назв поетичних творів, докладно охарактеризовано їх з позицій системи художньо-образних засобів та ідейно-змістової сутності, а також у порівняльному викладі за номінативним та тропеїчним значенням їхніх образів, зокрема, у складі тропів порівняння, символ, уособлення, алегорія та іронія.

Висловлено думку, що Тарас Шевченко володів достатніми знаннями про вживані в його творах назви рослин, підставою чого слугують їхні об'єктивні образи, створені відповідно з урахуванням морфологічних, біологічних, екологічних особливостей та географії поширення кожної рослини як у межах України, так і на теренах далеких від неї країв.

Для мистецтвознавців і літературознавців та усіх шанувальників творчості геніального сина нашого народу Тараса Шевченка».

Зауважу, що книгу «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» я видрукував власним коштом, заплативши за друк біля 16 тисяч пенсійних гривень. Цих грошей вистачило, щоб надрукувати лише 25 книжок.

Як уже відзначав я вище, видрукувати написану книгу мені вдалося завдяки доброзичливому сприянню професора Михайла Федоровича Падури, який порадив мені пана Ростислава Рибчанського, що взяв на себе розв'язання усіх питань, пов'язаних з її друком аж до привозу видрукованих книжок до мене додому, до помешкання на 7-ому поверсі.

Обом їм я висловлюю свою щирю вдячність.

Хоча книга обійшлася мені недешево, за винятком одного примірника, який я залишив собі, усі решта мною були подаровані

а) *науковим бібліотекам* наукового товариства, наукових установ і вищих навчальних закладів, серед яких

- Національний Музей Тараса Шевченка (м. Київ);
- Шевченківський національний заповідник у Каневі;
- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського;

- Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ);
- Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника та Відділ україністики цієї бібліотеки;
- Львівський національний університет імені Івана Франка;
- Інститут Івана Франка НАН України (м. Львів);
- Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва;
- Наукове товариство імені Шевченка (Львівське відділення);
- Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (з дарчим написом бібліотеці та кафедрі екології і біології);

б) *вченому-шевченкознавцю*:

- Олександру Вікторовичу Бороню, доктору філологічних наук, завідувачу відділу шевченкознавства Інституту літератури НАН України імені Т.Г. Шевченка;

в) *добрим приятелям*, з окремими з яких я багато років працював на викладацькій роботі у Львівському університеті ветеринарної медицини, а деякі з них були моїми студентами:

- професору Михайлу Федоровичу Падурі;
- професору Любомиру Мирославовичу Дармограю (колишній мій студент);
- професору Василю Івановичу Лопушняку;
- професору Володимирові Пилиповичу Лисенку;
- студенту 2-го курсу санітарно-технологічного факультету Олександрові Чіпаку;

г) *дітям та родичам*:

- дочці Оксані та її родині;
- сину Тарасові та його родині;
- рідній сестрі Марії та її родині;
- подружжю Лідії (рідній сестрі моєї дружини Зеновії) та швагрю Богдану Соколовським та їх родині.

З приємністю хочу відзначити, що від усіх, кому я подарував свою книжку, мені було висловлено усно чи письмово в листах щиру вдячність.

Одночасно в листах, окрім подяки, авторами цих листів були висловлені їхні стислі позитивні враження про книгу, які стали для мене дуже важливими в тому розумінні, що книга все-таки чогось варта і я не даремно затратив стільки часу на її написання. Водночас мені таки приємно було читати такі висловлювання про книгу.

Так, доктор філологічних наук Олександр Боронь надіслав мені електронною поштою листа такого змісту:

Добридень, Йосипе Миколайовичу!

Дякую сердечно за Ваш щедрий дарунок. Видання, без перебільшення, вражає своєю фундаментальністю. Просто таки мушу уважно прочитати. (Виділення зроблене мною).

Рецензію не обіцяю, але почуваюся зобов'язаним відгукнутися. Анотацію, без сумніву, вмістимо у ближчому числі журналу (повідомлю як вийде).

Ваша праця важлива, зокрема, для датування мистецьких творів. Нещодавно в маленькій нотатці якраз згадував випадок, про який і Ви пишете, хоча я мусив спиратися на Вікіпедію, не маючи відповідних знань. Шкода, що нотатку давно здав до друку.

Мова про сепію "Киргизя", датування якої безпідставно, як на мене, розширено в новому Повн. збір. тв.: "На задньому плані на тлі дерева справді зображено соняшник, але не просто квітучий, а з низько похиленою головкою, повною насіння. Як відомо, в Україні соняшник цвіте від середини липня до кінця серпня. Навіть урахувавши інші кліматичні умови на Мангишлаку, можна впевнено стверджувати, що навесні соняшник не міг там дозріти. Якщо сонях на малюнку не художня умовність (з огляду на реалістичну точність сепії це малоімовірно), то весну 1856 р. як можливий час появи твору варто відкинути".

14 грудня 2019 року

З повагою
Олександр Боронь

Мене приємно здивував професор Михайло Падура, за що я йому вельми-вельми вдячний, який уже через пару місяців після виходу у світ моєї книжки, відгукнувся на неї великою позитивною рецензією під назвою «Шевченків світ рослин», яку опублікував в університетській газеті «Світ Університету» в січні-лютому 2020 року, число 1-2 (315-316).

Цю ж рецензію під цією таки назвою шановний Михайло Федорович через певний час опублікував у всеукраїнській газеті «ДЕНЬ» у числі №48-49 від 19-20 березня 2021 року.

Мушу признатися, що для мене публікація цієї рецензії-відгуку на мою книжку у такій вельми поважній газеті, яку читають десятки тисяч людей різного віку і професій по всій Україні і за кордоном, була вдвічі приємною несподіванкою і, природно, я безмежно вдячний за цю публікацію шановному автору рецензії. Звичайно, ця публікація рецензії значно сприяла популяризації моєї книжки в українському суспільстві.

Нижче я подаю цю рецензію професора Падури під назвою «Шевченків світ рослин» для ознайомлення з нею моїх шановних читачів мого життєпису.

ШЕВЧЕНКІВ СВІТ РОСЛИН

Вийшла у світ наукова монографія під назвою „Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка” (Львів: Манускрипт, 2019. – 636 с.), її автором є Йосип Берко – доктор біологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, Почесний член Українського ботанічного товариства, колишній завідувач кафедри ботаніки, згодом біології (1983–2010) нашого університету. Монографія складається з двох частин. Зважаючи на те, що з двох Шевченкових муз (мистецтва і поезії) першою прийшла до нього муза мистецтва, у першій частині розглядається світ рослин, їх наявність або відсутність та функціональна роль саме у мистецьких творах, створених Шевченком у різні періоди його життєвого шляху, зокрема, під час навчання в Академії мистецтв у Петербурзі, подорожі Україною, перебування на засланні та після повернення зі заслання; у другій, найбільшій за обсягом, частині, аналізується світ рослин у поетичних творах Шевченка. Матеріалом для аналізу авторові монографії служили чотиритомна „Мистецька спадщина” Шевченка, що виходила упродовж 1961–1964 років, та його „Кобзар” видання 2003 року.

Автор монографії звертає увагу на дивовижну любов Шевченка до природи та її живого феномена – розмаїтого рослинного світу. За зелену барву Шевченко називав усі рослини „зеленню”, бо вважав її „живою ошатною ризою матері природи, що посміхається”. Народжений в Україні серед української чудової природи, Шевченко по-синівськи любив їх обох (Україну і її природу). Цю любов він проніс крізь усе своє життя і відобразив її у мистецьких та поетичних творах.

Зображення рослин у мистецьких творах Шевченка автор монографії починає з початку навчання Шевченка в Академії мистецтв у Петербурзі. Першим таким твором був малюнок, виконаний сепією, під назвою „Хлопчик з собакою в лісі”. Хлопчик солодко заснув, обперши голову об зрізаний стовбур дерева, за яким видно собаку на фоні якогось віковичного дерева, а далі суцільний ліс. Автор підкреслює, що присутність рослин, а головню дерев, стає звичним для інших творів Шевченка, виконаних ним у період навчання в академії до часу його поїздки в Україну. Серед них автор особливу увагу звертає на дві картини: це акварель „Циганка-ворожка” та „Катерина”, яка виконана олійними фарбами.

На картині „Катерина” автор зосереджується на фрагменті дерева з бічною гілкою, покрученою та кострубатою. У такій формі стебла автор побачив надто тяжкий, з крутими поворотами долі, життєвий шлях дівчини у майбутньому, що відступилася від моральних засад дівочої поведінки. Трагізм особистого життя Катерини символізує самотня гілочка, що, будучи

відламанаю вітром з крони дуба, впала на землю і приречена на невблаганне затухання в ній життєвих процесів.

Професор Йосип Берко підкреслює, що Шевченко не покидав своєї традиції рисувати дерева і під час подорожі Україною, яка відбулася вперше у травні 1843 року і тривала дев'ять місяців. Краса рідної природи, вважає автор, надихнула художника і народила в ньому пейзажиста.

Шевченкові малюнки, етюди, начерки того часу були пізніше використані ним для підготовки до видання „Живописної України”, якою він хотів пропагувати серед українського народу національну гордість, любов до рідної землі та власної історії.

У березні 1845 року Шевченко після закінчення навчання в академії вдруге виїхав в Україну, в якій пробув до 5 квітня 1847 року, коли його було заарештовано на переправі через Дніпро біля Києва. На думку автора, цей час перебування в Україні був найбільш плідним у мистецькій творчості Шевченка. У його творчому доробку провідне місце займає пейзаж і, зокрема, архітектурний пейзаж. На кожному із цих пейзажів є рослини, а це винятково дерева як невід'ємний атрибут української природи зі ставками в селі та вербами над їх водою.

У 1847 році молодий Шевченко, який недавно розміняв своє тридцятиліття, все єство якого було перейнято Україною, її природою з повноводним Дніпром, раптом опиняється в неволі серед зовсім іншої природи – в зауральських степах. З цього приводу автор наводить сумну цитату з повісті Шевченка: „Це був рівний степ... Дивна, але й водночас і сумна картина. Ні кущика, ні балки, зовсім нічого, крім ковили...” Але навіть і тут, розповідає автор, природа принесла для Шевченка короткі хвилини радості, зберігши ніби лише для нього одне-однісіньке дерево в степу – „святе дерево” киргизів. Шевченко зробив акварельний малюнок цього дерева під назвою „Джангис-агач”, яке, на жаль, згодом було зрубане сокирою людиною, розум якої був затуманеним оковитою.

З часу Аральської експедиції 1848–1849 років, як зазначає автор, з усіх 193 малюнків лише два були суто ботанічними, де були зображені дерева. На інших малюнках є зображення рослин, у яких упізнаються невеликі зарості очерету і рогозу, кущі і кущики місцевої флори. У Шевченкових малюнках того часу професор Йосип Берко, крім художньої, виділяє також їх наукову вартість, оскільки на них зафіксовані особливості ландшафту приуральського краю.

Восени 1850 року Шевченка вдруге було заарештовано і переведено з Оренбурга на нове місце заслання – в Новопетровське укріплення на півострові Мангишлак, в якому він провів майже сім років. Незважаючи на надто важкі природні умови для життя в киргизькій пустелі («Справжня пустеля! пісок і камінь, хоч би травинка, хоч би деревце – нічого немає») Шевченко все-таки продовжує творити, замальовує пейзажі Мангишлацького саду – своєрідного оазису на півострові, бере участь в озелененні пустельної місцевості навколо укріплення: посадка верби і фруктового саду та закладання городу і робота на ньому.

У 1857 році завдяки клопотанням друзів Шевченка було звільнено зі заслання, де він пробув довгих 10 років. Автор монографії зауважує, що й у цей період (а влітку 1859 року Шевченко ще востаннє подорожував Україною) Шевченко не покидав свого зацікавлення рослинами, якими він милувався, споглядаючи їх у природі, робив із них етюди та вносив їх у сюжетне тло своїх творів.

Узагальнюючи мистецькі взаємини Шевченка зі світом рослин, зазначимо, що автор монографії опрацював 830 творів з мистецької спадщини Шевченка і виявив у них зображення рослин у 249 творах, або в 30% від їх загальної чисельності. Окрім цього, ним вперше було встановлено еволюцію поглядів Шевченка щодо мети зображення рослин у його малярських творах – від романтично-естетичного в академічному періоді до ідейно-символічного в часи професійної діяльності.

Згодом до Шевченка прийшла друга муза – муза поезії, яка співіснувала з музою мистецтва й обидві вони принесли йому світову славу.

Поетична творчість Шевченка повна світом рослин у розмаїтті його форм та образів. Уявлення про світ рослин, який Шевченко відтворив у своїх поетичних творах, отримуємо зі списку їхніх назв, який склав проф. Йосип Берко на підставі аналізу усіх 237 поезій „Кобзаря” видання 2003 року. Крім переліку 66 народних назв рослин, що зустрічаються у „Кобзарі”, до 62 із них автор подав наукові відповідники українською та латинською мовами. Для кожної назви рослин наведені відомості про кількість творів, у яких її вжито, та частоту вживання у всіх поетичних творах „Кобзаря”. З таблиці, наведеної у монографії, випливає, що найчастіше вживаними у поезіях Шевченка є такі 11 рослин: калина вжита 40 разів, тополя – 32 рази, верба – 30 разів, дуб – 20 разів, жито – 19 разів, барвінок – 18 разів, осока – 11 разів, рута і явір – по 10 разів, терен і пшениця – по 9 разів.

Крім того, рослини різних назв, ужитих у поетичних творах „Кобзаря”, систематизовані автором монографії за відділом, класом і родиною, розподілені за типом життєвих форм та способом життя, вперше ґрунтовно проаналізовані образи рослин у складі тропів порівняння, символ, уособлення, алегорія та іронія. Цікавою є також висловлена ним думка, що Шевченко володів достатніми знаннями про ботанічні, біологічні, екологічні та господарські властивості рослин, підставою чому слугують їхні об’єктивні образи в поетичних творах.

Яким рисами мав би володіти автор такого фундаментального дослідження? Їх три: він має любити Шевченка як поета, художника і людину, має мати неабиякий хист наукового дослідника і, нарешті, має бути професійним ботаніком.

Професор Йосип Берко досконало володіє всіма цими трьома якостями. Любов до Шевченка він виніс з батьківської хати, його хист наукового дослідника видно з понад 170 наукових, навчально-методичних та освітньо-виховних праць, і, зрештою, глибокі знання з ботаніки автор з географічною вищою освітою (!) здобув самостійно, працюючи у відділі ботаніки Науково-природознавчого музею міста Львова, удосконалював і збагачував,

викладаючи впродовж 47 років ботаніку в нашому університеті, і майстерно застосував їх у поданій монографії.

Михайло Падура, професор,
завідувач кафедри української та іноземних
мов імені Якіма Яреми (1989–2016 роки)

Дуже змістовний огляд моєї книги зробив уже згадуваний вище доктор філологічних наук, завідувач відділу шевченкознавства Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (м. Київ) Олександр Вікторович Боронь який видрукований у часописі «Критика».

Цей часопис є сучасним українським інтелектуальним часописом аналітичної есеїстики, публіцистики та рецензій. Впродовж довгого часу видання цього часопису підтримує Український науковий інститут Гарвардського університету (США). Належить він до європейської мережі культурологічних часописів «Eurozine».

Нижче наводжу згадуваний огляд моєї книги, здійснений доктором наук **Олександром Боронем**.

Огляд книги

«Екзотична, на перший погляд, тема капітальної монографії (обсягом понад 44 обліково-видавничих аркуші!) вже мала своїх дослідників. Із-поміж окремих видань це скромна брошурка Федора Онуфрійчука «Світ рослин у творах Т. Шевченка» (Йорктон, 1961) та колективна праця порівняно недавнього часу «Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка» (Київ, 1999). Однак доктор біологічних наук Йосип Берко вичерпно дослідив ботанічний компонент в образотворчій і словесній спадщині автора «Кобзаря», заповнивши майже всі прогалини в цій царині.

У першій частині видання ботанік ретельно описує ті Шевченкові мистецькі твори, в яких головним об'єктом зображення є представники рослинного світу, а також ті, де рослини є промовистою деталлю композиції. При цьому він професійним оком зауважує повтори окремих зображень рослин у Шевченкових малюнках, що залишалося поза увагою коментаторів академічних видань (два твори серії «Мангшлацький сад», сепія «Серед розбійників» тощо). Крім того, автор пропонує декілька важливих уточнень щодо використання етюдів рослин у деяких композиціях, кілька рослин визначає вперше, як-от на сепії «Робінзон Крузо», щодо інших – визначає їх видову назву, скажімо, верби, гілочку якої тримає маленька Наталя на портреті Агати Ускової 1854 року.

Залишається пошкодувати, що дослідник спирався на чотиритомову «Мистецьку спадщину» (1961–1964), а не на повне зібрання у дванадцяти томах (2001–2014): це ускладнить читачеві ідентифікацію описуваних творів, адже назви чималої їх кількості нині вмотивовано змінено.

Дослідницьку прискіпливість до змальованих рослин подекуди зумовлено тим, що вони суттєво допомагають у датуванні творів. Приміром, соняшник із ваговитим суцвіттям на третьому плані сепії «Киргизя» дає змогу впевнено відкинути у визначенні нижньої хронологічної межі створення малюнка весну 1856 року й обмежитися кінцем літа, коли суцвіття соняшника дозріває. Основну частину обсягу монографії становить розгляд фітообразів у поетичній творчості, в якій, за підрахунками дослідника, загалом згадано 62 рослини. Він, серед іншого, корегує пояснення слова «богилова» з вірша «Гоголю», переконливо тлумачить лексему «куга» з поезії «Готово! Парус розпустили...», аргументовано співвідносить лілею у вірші «N. N.» («Така, як ти колись лілея...») з лататтям, натомість лілею в однойменній баладі – з підсніжником (а не лілеєю, як усталилося в масовому сприйнятті), королевий цвіт – із рябчиком руським.

Ці міркування будуть корисними і для пересічного читача, і для фахівців, а також для перекладачів Шевченкової поезії. Берко зважає на символічний вимір рослинних назв, розрізняючи номінативне і переносне їх уживання. Візуалізують виклад 144 ілюстрації та 22 таблиці, які стануть у пригоді інтерпретаторам Шевченкової творчості».

Олександр Боронь, травень, 2020 року

Журнал «Критика»

132. Боронь Олександр Вікторович

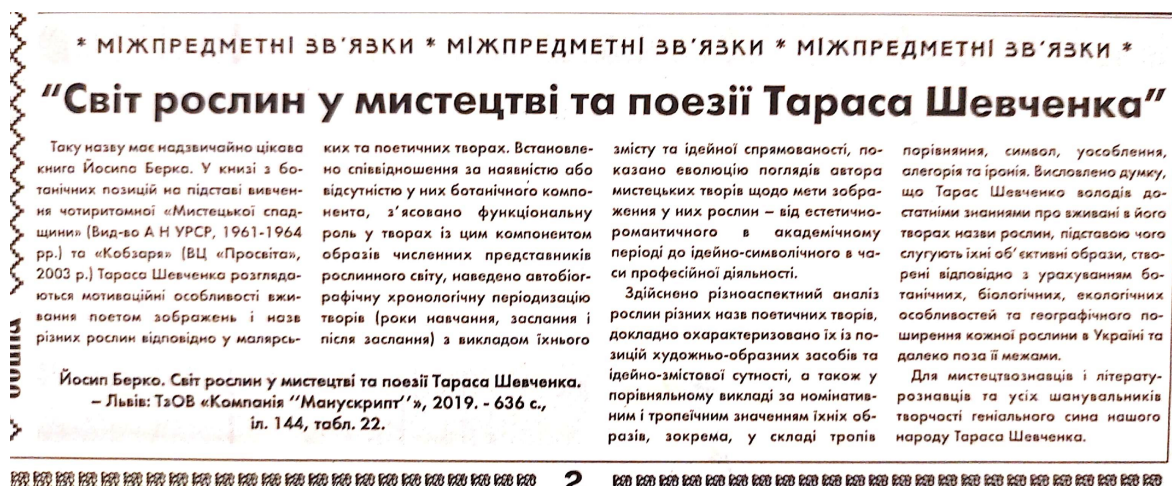
Коротке, але стисле за змістом повідомлення про мою книжку помістив часопис «Слово і Час» у числі № 1 (710) за 2020 рік у рубриці «Наші презентації», яке в його редколегію надіслав доктор наук **Олександр Боронь**.

Зміст цього повідомлення є таким:

«Доктор біологічних наук Йосип Берко фундаментальну монографію присвятив ботанічному компоненту в Шевченковій образотворчій та словесній спадщині, прагнучи виявити його функціональну значущість у кожному творі, а також з'ясувати рівень обізнаності поета з морфологічними, біологічними й екологічними особливостями рослин.

Автор виокремлює дві групи творів: 1) у яких зображувані рослини виступають як мистецька деталь, 2) у яких рослини становлять основний зображуваний об'єкт. Спостереження ботаніка подекуди мають вирішальний вплив (пере)датування мистецьких творів із зображенням рослини у певний період її вегетації».

За сприяння проректорки з навчально-методичної роботи нашого університету доцентки Марти Петрівни Драч анотацію моєї книжки у рубриці «Міжпредметні зв'язки» за 5-12 лютого 2020 року помістила всеукраїнська газета «Освіта».

133. Відомості про мою книгу «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка», що надруковані у всеукраїнській газеті «Освіта».

Хочу відзначити також, що після виходу у світ моєї книги, давній мій добрий знайомий, завідувач кафедри ботаніки Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва, професор Володимир Пилипович Лисенко, який звертався до мене словами не інакше як «Рідний брат», порадив мені подарувати примірник цієї книги Фундаментальній бібліотеці його університету, на що я радо погодився.

Головний бібліограф Фундаментальної бібліотеки університету пані Ірина Жидких, отримавши книгу, не тільки прислала мені електронною поштою подячного листа, але й помістила в ІНТЕРНЕТ'і про книгу дуже гарну і змістовну статтю, яку ілюструвала окремими фотографіями.

Для мене це була несподіванка побачити таку статтю в ІНТЕРНЕТ'і, за яку з великою радістю я висловив їй свою щиросердну подяку.

Нижче я наводжу цю статтю повністю..

«Нове цінне видання у бібліотеці!»

Автор: [bibliograf](#) от [16-12-2019, 10:37](#), переглянуло: 671

НОВЕ ЦІННЕ ВИДАННЯ У БІБЛІОТЕЦІ!

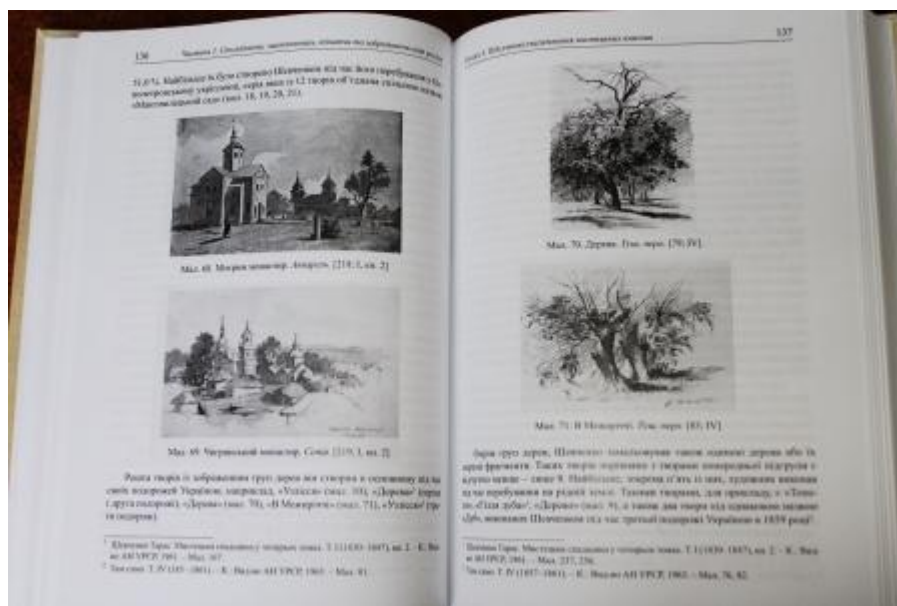
Йосип Миколайович Берко

У грудні до фонду Фундаментальної бібліотеки ХНАУ ім. В.В. Докучаєва надійшло нове цінне видання Йосипа Берка «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка». Книгу в дар нашій книгозбірні надіслав зі Львова сам автор Й. М. Берко.

Берко Йосип Миколайович (10 жовтня 1938 р., с. Дрогоїв, Перемишльський повіт, Польща) – доктор біологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, почесний член Українського ботанічного товариства. Обійнявши в Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького в перші роки утвердження й розбудови незалежної Держави Україна посаду проректора з виховної роботи (1994–2003), Й. М. Берко вважав першочерговим своїм завданням проведення якісної перебудови організації та змісту виховного процесу, спрямованого на виховання у студентів – майбутніх спеціалістів аграрного профілю, поруч з набуттям ними фундаментальних

фахових знань, глибокого патріотизму до своєї Батьківщини України, готовності до її захисту, усвідомлення своєї ідентичності й національної гідності, розширення світогляду, всебічного духовного й культурного збагачення.

За матеріалами проведених досліджень Йосипом Миколайовичем написано й підготовлено до друку монографію «Світ рослин у творчості Тараса Шевченка», яка посіла чільне місце у колекції цінних видань Фундаментальної бібліотеки ХНАУ ім. В. В. Докучаєва.

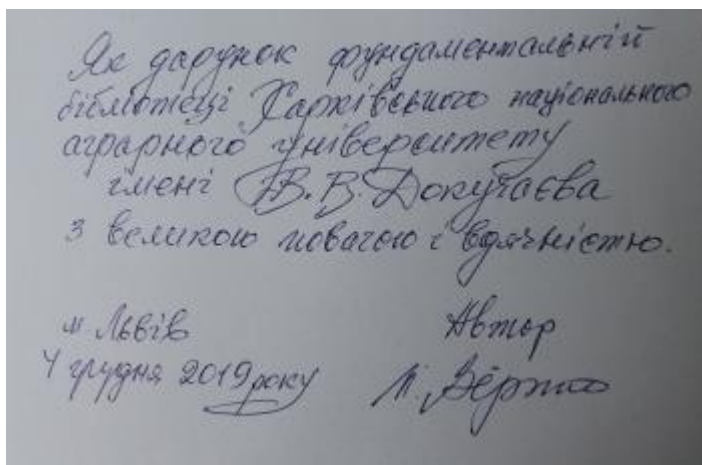

На підставі вивчення творів чотирьохтомної «Мистецької спадщини» (Вид-во АН УРСР, 1961—1964 рр.) та «Кобзаря» (ВЦ «Просвіта», 2003 р.) Тараса Шевченка встановлено їхнє співвідношення за наявністю або відсутністю ужитих у них автором назв рослин, з'ясовано функціональну роль образу кожної з рослин відповідної назви в системі зображально-виражальних засобів мистецьких і поетичних творів, а також у розкритті їхньої ідейної спрямованості та емоційного сприйняття.

Проведено різноаспектний аналіз рослин різних назв поетичних творів, здійснено порівняльний виклад характерних особливостей їхніх образів за

номінативним та тропеїчним значенням, зокрема, у складі тропів порівняння, символ, уособлення, алегорія та іронія.

Стверджується, що Тарас Шевченко володів достатніми знаннями про вживані в його творах рослини 62 назв, підставою чого слугують їхні об'єктивні образи у творах, що створені згідно з врахуванням ботанічних, біологічних, екологічних, господарських особливостей та географії поширення кожної рослини в межах України та на теренах далеких від неї країв.

Із передмови: «З Тарасом Шевченком я іду по життю з часу свого національного самоусвідомлення. У шкільні роки, коли я жив у сільській батьківській хаті, Шевченко з портрета, що висів на її головній стіні, дивився на мене, і я розумів, чому він там висить і що для мене та моїх рідних він означає».

Цитата з тексту: «Дивовижною була любов Тараса Шевченка до природи та її живого феномена – розмаїтого рослинного світу. Любив він їх із якимсь безмежним благоговінням і водночас напрочуд надто природно. За зелену барву, що так повсюдно на всіх земних континентах є властивою рослинам, називав він їх, як не дивно, не пафосно, не величаво, а звичайним, майже побутовим, одним словом – «зеленню». Однак, це лише так здається на перший погляд. У розумінні Шевченка слово це за своїм значенням є незвичайним. У ньому відображено глибокий космічний смисл світу рослин. Адже зелень – це «жива ошатна риза матері природи, що посміхається».

Із післямови: *«Чільна роль у здійсненні цього творчого задуму в поезиї Шевченка належить системі тропеїчних образів рослин, створених із використанням тропів порівняння, символ, уособлення, алегорія та іронія з елементами сарказму та сатири, з допомогою яких поетом дано своє бачення відомих подій та осіб в історії українського народу, сучасного йому життя покріпачених селян в умовах панування російського царизму в Україні, пророцтва настання в ній у прийдешньому для всіх її громадян вільного і щасливого суспільного ладу».*

Цікаве ілюстроване видання «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» – справжня перлина українського книгодрукування 2019 року. Буде корисним мистецтвознавцям, літературознавцям і всім шанувальникам творчості геніального сина нашого народу Тараса Шевченка.

Ознайомитися з книгою Йосипа Берка запрошуємо до залу рідкісних і цінних видань (читальний зал № 4)».

Ірина Жидких, головний бібліограф

Не можу не відзначити, що у січні 2021 року через електронну пошту до мене звернулася завідувачка відділу наукових досліджень Шевченківського національного заповідника у Каневі, на території якого на Чернечій горі (Тарасовій горі) знаходиться могила Тараса Шевченка, кандидат історичних наук Людмила Чорна з проханням подарувати науковій бібліотеці їхнього заповідника один або два примірники написаної мною книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка».

Я, звичайно, радо відгукнувся на це прохання і надіслав одну з двох, які залишилися у мене, книг. Залишився після цього подарунка я з однією книгою, бо всі решту 24 книги були мною подаровані рідним, приятелям часів викладацької праці, вченим-шевченкознавцям та науковим бібліотекам наукових установ і навчальних закладів.

Після отримання шановною панею Людмилою Чорною подарованої мною книги на мою електронну пошту вона надіслала короткого листа зі щирою подякою за мій дарунок.

Окрім цього, у листі пані Людмила повідомила в ньому таке, що я, прочитавши це, так невимовно зрадів, що важко й передати.

Що ж вона таке написала? А написала вона ось таке, що видно з копії її листа з електронної пошти:

«людмила чорна <chorna_ludmyla2019@ukr.net>

чт, 28
січ.,
09:28

кому мені

Доброго дня! Щиро дякую за надіслані фотографії і пояснення.

Мої колеги у захопленні від Вашої книги, стають у чергу, щоб прочитати.
(Виділено мною!).

Інформацію про Ваш дарунок сьогодні, до кінця дня, помістимо на сторінці Фейсбуку "Тарасова гора". Якщо у Вас у сім'ї є хтось, хто у цій мережі - хай знайде. З повагою, Чорна Людмила».

Чуєте? Науковці стають у чергу, щоб прочитати мою книгу! Не можу не наголосити, що заради того, щоб таке почути від шевченкознавців, варто таки було багато років працювати над написанням цієї книги.

Дякую щиро пані Людмилі Чорній за таке повідомлення.

Ось цим приємним для мене листом шановної пані Людмили Чорної я мав намір закінчити розповідь про мою книгу «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка».

Однак несподівано для мене пані Людмила Чорна в кінці грудня 2021 року прислала мені газету, а точніше Науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника в Каневі № 1-2 (31-32) за 2021 рік під назвою «**Чернеча гора**».

В цьому віснику, який має великий формат 12-ти сторінкової газети, і якого безкоштовно вручають відвідувачам Шевченківського заповідника, надрукована у рубриці «Анонс книг» достатньо велика, двома колонками, стаття пані Людмили Чорної під назвою «На перехресті наукових знань».

Присвячена стаття докладному огляду та оцінці моєї книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка», яку я у свій час подарував музеєві.

Стаття виразно ділиться на дві частини. Так, у першій з них дається короткий опис біографічних відомостей про автора книги, серед яких відзначається, що він у 1961 році у 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка у складі групи львівської молоді чисельністю в 100 осіб (відповідно даті відходу Шевченка у інші засвіти) відвідав і поклонився могилі поета на Чернечій горі в місті Каневі.

Підчас відвідин могили поета львівською групою молоді було подаровано музею металевий золотистий вінок із дубового і лаврового листя, який виставлено в його експозиції. До вінка на табличці зроблено запис такого змісту: «Безсмертному Прометею і Пророкові, Творцю правди й

любіві, великому Борцеві за волю всіх поневолених близьких і далеких народів світу. 1961 рік. Група львів'ян».

У статті наведена фотографія цього вінка в експозиції музею Тараса Шевченка.

Відзначу, що такою ж групою львів'ян було здійснено відвідини могили Тараса Шевченка і в 1964 році з нагоди 150-річчя від дня народження поета.

У другій половині статті пані Людмила Чорна дає докладний розгляд розділів книги «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка» і викладає свої позитивні судження про їхній зміст.

Стаття ілюстрована також ще двомв фотографіями, на одній з яких зображено верхню і нижню обкладинку книги з відповідними написами, а на другій бачимо велику групу львів'ян, одні з яких сидять, серед них і я у третьому ряді, а інші стоять на сходах пам'ятника Тарасові Шевченку на його могилі.

Закінчується стаття повідомленням, що кожен бажаючий може прочитати книгу «Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка», оскільки вона подарована Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого, а також книга є у вільному доступі у розділі «Електронна бібліотека «Культура України».

Післямова

Завершивши створення електронного варіанту книги, названої мною «Роки життя, віддані Університетові», яка не є самостійним твором, а являє собою зібрання розділів книги «Мій життєпис», видрукованої шляхом комп'ютерного набору на листках паперу А4, мені спало на думку, що мої шановні читачі цієї новоствореної книги, а я надіюся, що такі все ж знайдуться, які побіжно ознайомившись із змістом книги, можуть окремі з них сказати, що її автор придумав дуже пафосну для неї назву.

Такі читачі подумки скажуть про себе, що міг би автор книги назвати її скромніше, наприклад, не «Роки життя, віддані Університетові», а «Роки життя, проведені в Університеті», що, звичайно, означало би, що він працював в ньому аби вважалося, що працює, що йде на лекцію, аби її лише прочитати, веде лабораторне заняття зі студентами аби тільки його провести і в такому ключі здійснювалось би виконання інших видів педагогічної роботи.

Однаке, я впевнений, що подібні читачі, які повністю і докладно прочитають хоч би один із 10-ти розділів книги, відкинуть свої попередні побіжні судження про неї і вважатимуть, що назва книги цілком є доречною і цілком відображає її зміст.

Мені у «Післямові» немає потреби доводити пафосний вияв назви книги, бо справді такою була моя наукова, педагогічна і громадсько-корисна праця у Львівському національному університеті ветеринарної медицини і біотехнологій імені С. З. Гжицького, яка тривала майже пів століття.

Усі три види цієї праці я проводив справді пафосно, що відповідно значенню цього грецького слова, здійснював з почуттям відповідальності, натхнення, піднесення та з ентузіазмом, бо інакше не міг, бо розумів, що моя праця повинна служити підготовці фахівців високої кваліфікації для агропромислового комплексу України, вихованню їх як справжніх синів і дочок нашого українського народу, справжніх патріотів Держави Україна.

Написане тут твердження не є, шановні читачі, голослівним, а справді правдивим і чесним перед Університетом, перед його професорсько-викладацьким складом та студентством.

Що це так, прошу Вас, мої шановні читачі, у цьому переконатися, прочитавши в електронному варіанті мою книгу «Роки життя, віддані Університетові».

Додаток

СПИСОК

наукових праць
Берка Йосипа Миколайовича

І. Наукові статті з актуальних проблем ботаніки

1. Берко Й. М. Про зростання трави Ройля (*Impatiens Roylei*. Walp.) під Львовом // Укр. ботан. журн. – 1963. – 20, №1. – С. 102-103.

2. Берко Й. М. Вплив екстрактів деяких рослин на проростання насіння іван-чаю вузьколистого (*Chamaenerium angustifolium* (L.) Scop. // Екологія та систематика рослин Карпат і прилеглих територій. – К.: Вид-во АН УРСР. 1963. – С. 45-52.

3. Берко Й. М. Деякі еколого-біологічні особливості іван-чаю вузьколистого (*Chamaenerium angustifolium* (L.) Scop.) на різних висотах над рівнем моря на Чорногорі // Укр. ботан. журн. – 1963. – 20, №5. – С. 76-86.

4. Берко Й. М. (Артемчук И. С., Малиновский К. А. и др.). К проекту геоботанической карты Украинских Карпат (масштаб 1: 20 000) // Геоботан. картографирование. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1963. – С. 44-48.

5. Берко Й. М. Борщівник Мантегацці (*Heracleum mantegazzianum* Som. et Lov.) в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. – 1964. – 21, №4. – С. 104-106.

6. Берко Й. М. Загальні закономірності поширення деревно-чагарникової рослинності у верхів'ї басейну Лімниці // Рослинність Українських Карпат і шляхи її раціонального використання. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 97-111.

7. Берко Й. М. Растительность бассейна Лимницы в Горганах // Третья научн. конф. молодых специалистов Ин-та ботаники АН УССР (Тез. докл.). - К.: Наук. думка, 1965. - С. 5-6.
8. Берко Й. М. Геоботаничні доповіді на Другій Українській селевій нараді (Львів, 16-18 грудня 1964р.) // Укр. ботан. журн. - 1965. - 22, №4. - С. 113-115.
9. Берко Й. М. Знахідка зірочника розлогого (*Stellaria diffusa* Wald.) в Горганах // Укр. ботан. журн. - 1966. - 23, 32. - С. 80-82.
10. Берко Й. М. Рослинний покрив селенебезпечних районів Українських Карпат, його захисні функції, раціональне використання і збереження // Охорона природи захід. обл. України. - Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1966. - С. 68-72.
11. Берко Й. М. Роль рослинного покриву в запобіганні сельових явищ в Українських Карпатах // Селі України. - К.: Наук. думка, 1966. - С. 65-72.
12. Берко Й. М. О детальном крупномасштабном картировании растительности селеопасных бассейнов Украинских Карпат // Геоботаническое картографирование. - М.-Л.: Наука, 1967. - С. 67-71.
13. Коліщук В. Г. та Берко Й. М. Ріст видів сосни і зміни клімату в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. - 1967. - 24, №2. - С. 39-47.
14. Берко Й. М. Растительность Горган и ее народнохозяйственное значение // Автореф. дисс. ... канд. биол. наук. - К., 1967. - С. 20.
15. Берко Й. М. Рослинність Горган і її народногосподарське значення // Досягнення ботан. науки на Україні. - К.: Наук. думка, 1968. - С. 23.
16. Берко Й. М. Фітоценотичний нарис смерекових лісів (*Piceeta abietis*) на Горганах // Укр. ботан. журн. - 1970. - 27, №5. - С. 608-613.
17. Берко Й. М., Коліщук В.Г. Особливості морфогенезу чорниці (*Vaccinium myrtillus* L.) у високогір'ї Українських Карпат // Укр. ботан. журн. - 1970. - 27, №6. - С. 731-737.
18. Берко Й. М., Ковальчук Н. Ф. Характеристика життєвого циклу лядвенця рогатого на пасовищах // Наук. праці Львівськ. зоовет. ін-ту (розведення, генетика та годівля с.-г. тварин). - Львів, 1971. - С. 152-158.
19. Берко Й. М. Порівняльно-морфогенетичний аналіз двох видів роду шавлія (*Salvia* L.) // V з'їзд Укр. ботан. т-ва. Тези доп. - Ужгород, 1972. - С. 160-161.
20. Берко Й. М. Особливості великого життєвого циклу шавлії лучної (*Salvia pratensis* L.) // Укр. ботан. журн. - 1974. 31, №1. - С. 4-11.
21. Берко Й. М. Особливості великого життєвого циклу шавлії кільчастої (*Salvia verticillata* L.) // Укр. ботан. журн. - 1974. -31, №6. - С. 702-705.
22. Берко Й. М. Морфогенез та життєва форма кадила мелісолистого (*Melittis melissophyllum* L.) // Укр. ботан. журн. - 1975. - 32, №2. - С. 144-152.
23. Берко Й. М. До питання застосування біологом-морфологічного методу в біогеоценологічних дослідженнях // Біогеоценологічні дослідження на Україні (природні і штучні екосистеми, їх структурно-

функціональні особливості та раціональне використання). Тези доп. I-ої Республіканської наради. – Львів, 1975. – С. 5-7.

24. Берко Й. М. Карты растительности ключевых участков в поясе горнах буковых лесов (Украинские Карпаты) // XII Международный ботан. конгресс. Путеводитель по выставке «Геоботаническое картографирование в СССР». 1. Карты растительности. – Л.; Наука, 1975. – С. 17.

25. Берко Й. М. До питання вивчення і періодизації великого життєвого циклу вегетативно рухливих рослин // Укр. ботан. журн. – 1976. – 33, №6. – С. 604-609.

26. Берко Й. М. Некоторые вопросы изучения и периодизации більшого жизненного цикла вегетативно подвижных растений // Структура и динамика растительного покрова. Материалы конф. – М.: Наука, 1976. – С. 143-145.

27. Берко Й. М. Рецензія на книгу: Зиман С. Н. Жизненные формы и биология степных растений Донбасса. // Укр. ботан. журн. – 1977. – 34, №4. – С. 434-435.

28. Берко Й. М. Морфогенез монокарпичного пагона напівдеревних і трав'яних життєвих форм губоцвітих // VI з'їзд Укр. ботан. т-ва. Тези доп. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 225.

29. Берко Й. М. Структурно-морфологічні особливості загонової системи *Teucrium rannonicum* A. Kerner // Укр. ботан. журн. – 1978. – 35, №4. – С. 349-355.

30. Берко Й. М. Життєвий цикл кореневищного вегетативного малорічника *Stachys sylvatica* L. // Укр. ботан. журн. – 1979. – 36, №2. – С. 147-152.

31. Берко Й. М. До семантики і вживання термінів «напіврозетковий пагін» і «напіврозеткові рослини» // Укр. ботан. журн. – 1979. – 36, №3. – С. 269-271.

32. Берко Й. М. Онторморфогенез життєвої форми напівчагарника *Teucrium rannonicum* Kern. // Укр. ботан. журн. – 1979. – 36, №4. – С. 297-301.

33. Берко Й. М. Большой жизненный цикл буквицы лекарственной *Betonica officinalis* L. // Биол. науки. – 1980. - №1. – С. 83-90.

34. Берко Й. М. Біолого-морфологічні особливості і життєвий цикл *Lycopus eugoraeus* L. // Укр. ботан. журн. – 1982. – 39., №4. – С. 36-42.

35. Берко Й. М. Вопросы биоморфологии и эволюции вегетативных однолетников // VII съезд Укр. ботан. о-ва. Тезисы докл. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 42.

36. Берко Й. М. Синонтогенез *Prunella grandiflora* (L.) Jacq. // Укр. ботан. журн. – 1983. – 40, №5. – С. 36-40.

37. Берко Й. М. Будова загонових систем видів роду *Thymus* L. флори України // Укр. ботан. журн. – 1987. – 44, №2. – С. 26-32.

38. Берко Й. М. Будова пагонових систем секції *Goniothymus* Klok. роду *Thymus* L. флори України // Укр. ботан. журн. – 1987. – 44, №6. – С. 43-51.

39. Берко Й. М. Тимьяны Украины: структура побеговых систем и жизненные формы // VIII съезд Укр. ботан. о-ва. Тезисы докл. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 34.
40. Берко Й. М. О методике моделирования морфологического строения монокарпического побега травянистых многолетников // V Всесоюзн. школа по теоретической морфологии растений. Научн. докл. – Львов, 1987. – С. 29-33.
41. Берко Й. М. Типи пагонових систем і життєві форми видів секції *Verticillati* (Klok. et Shost.) Klok роду *Thymus* L. флори України // Укр. ботан. журн. – 1988. – 45, №1. – С. 27-32.
42. Козій Б. І., Берко Й. М. Методика позоного моделювання будови монокарпичного пагона трав'яних багаторічників // Укр. ботан. журн. – 1989. – 45, №2. – С. 93-97.
43. Козій Б. І., Берко Й. М. Гармонійний аналіз у порівняльній оцінці метамерної будови монокарпичних пагонів рослин // Укр. ботан. журн. – 1991. – 48, №4. – С. 87-90.
44. Берко Й. М., Козій Б. І. Поздовжня симетрія пагона як систематична ознака // Укр. ботан. журн. – 1991. – 48, №5. – С. 33-42.
45. Берко Й. М. Елементарний метамер монокарпичного пагона та його морфогенетичний ефект // Тези доп. 48-ої наук.-виробн. конф. Львів. акад. ветерин. медицини. – Львів, 1992. – С. 73.
46. Берко Й. М., Козій Б. І. Метамерна будова монокарпичних пагонів чебреців України та її моделювання // Тези доп. 48-ої наук.-виробн. конф. Львів. акад. ветерин. медицини. – Львів, 1992. – С. 74
47. Берко Й. М. Життєві форми губоцвітих України (структура, морфогенез, класифікація) // Автореф. дис. ... докт. біол. наук. – К., 1993. – 40 с.
48. Берко Й. М. Типи онтогенезу і синонтогенезу квіткових рослин // Вивчення онтогенезу рослин природних та культурних флор у ботан. садах Євразії. – Київ-Львів, 1994. – С. 12-13.
49. Берко Й. М. Актуальні питання екологічної морфології рослин // Актуальні проблеми біології, медицини і сільського господарства. – Львів, 1996. – С. 77-78
50. Берко Й. М. Актуальні проблеми екологічної морфології рослин // Проблеми ботаніки і мікології на порозі третього тисячоліття. Матеріали X з'їзду Укр. ботан. т-ва. (Полтава, 22-23.05.1997). – Полтава, 1997. – С. 170-171.
51. Берко Й. М. Морфогенез життєвих форм в контексті проблеми індивідуальності квіткових рослин // Онтогенез рослин в природному та трансформованому середовищі (Матеріали міжнарод. конф. Львів, липень 1-4, 1998). – Львів, 1998. – С. 85-86.
52. Берко Й. М., Грицина М. Р. Поздовжня симетрія монокарпичних пагонів видів роду *Verbascum* L. та її систематичне значення // Праці

Наукового Товариства імені Шевченка. Т. 3. Екологічний збірник на пошану А. С. Лазаренка. – Львів, 1999. – С. 32-38.

53. Берко Й. М. Особливості морфогенезу монокарпічних пагонів трав'яних багаторічників родини губоцвітих // Праці Наук. Товариства імені Шевченка. – 1998. – Т. 2. Екологія. – С. 472-483.

54. Берко Й. М., Грицина М. Р. До біохімічної характеристики видів роду Дивина (*Verbascum* L.) флори Львівщини // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2000. – Т. 2 (№2), част. 3. – С. 3-5.

55. Берко Й. М., Тимчишин Г. В. Поздовжня симетрія річних пагонів видів роду *Rhododendron* L. та її систематичне значення // Вивчення онтогенезу рослин природних і культурних флор у ботанічних закладах і дендропарках Євразії. (Матеріали 12-ої Міжнарод. наук. конф.). – Полтава, 2000. – С. 34-36.

56. Берко Й. М. Морфогенетичний ефект елементарного метамера в онтогенезі монокарпічного пагона трав'яних багаторічників родини *Lamiaceae* // XI з'їзд Укр. ботан. т-ва. - Харків, 2001. – С. 34-35.

57. Берко Й. М., Грицина М. Р. Особливості віталітетної структури ценопопуляцій *Verbascum thapsiforme* L. і *Verbascum phlomoides* L. // Наук. вісник ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2003. – Т. 5 (№3), част. 4. – С. 75-80.

58. Берко Й. М. Вивчення життєвих форм рідкісних видів: методи і напрямки // Наук. вісник Укр. держ. лісотехн. ун-ту. – 2004. – Вип. 14.8. – С. 139-142.

59. Берко Й. М., Грицина М. Р. Основні риси морфологічної будови парціальних суцвіть видів роду Дивина (*Verbascum* L.) Заходу України // Наук. вісник ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2006. – Т. 8, №3 (30), част. 3. – С. 24-27.

60. Берко Й. М., Грицина М. Р. Морфологічні особливості гібриду *Verbascum thapsiforme* Shrad. x *Verbascum nigrum* L. флори Львівської області // Укр. ботан. журн. – 2006. – 63, №5. – С. 654-660.

61. Берко Й. М. Гінкго дволопатеве – жива викопна рослина: історія, біологічні особливості, умови вирощування // Сільський господар. – 2007. - № 5-6. – С. 33-35..

62. Берко Й. М., Грицина М. Р. Морфогенез та структура парціального суцвіття *Verbascum nigrum* L. // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття. – Львів, 2008. – С. 35-36.

63. Берко Й. М. Типи пагонів видів родини губоцвіті (*Lamiaceae*) флори України та їх екобіоморфологічна характеристика // Праці Наук. Товариства ім. Шевченка. Т. XXII. Екологічний збірник. - 4. – Львів, 2008. – С. 146-155.

64. Берко Й. М., Грицина М. Р. Розвиток та морфоструктура парціального суцвіття *Verbascum phlomoides* L. (*Scrophulariaceae*) // Укр. ботан. журн. – 2009. – 66, № 6. – С. 794-804.

65. Берко Й. М., Грицина М. Р. Парціальні суцвіття видів роду *Verbascum* L. флори України, їх модульна організація, типологія та тенденції еволюції // Ботаніка та мікологія: проблеми і перспективи на 2011-2020

роки (Матеріали Всеукр. наук. конф., м. Київ, 6-8 квітня 2011 р.) - Київ: Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного, 2011. – С. 37-38.

66. Голубець М. А., Кагало О. О., Царик Й. В., Тасенкевич Л. О., Терек О. І., Данилик І. М., Берко Й. М. Розвиток та інтеграція ботанічних знань у контексті стратегії збереження біорізноманіття // Матеріали XIII з'їзду Укр. ботан. т-ва (м. Львів, 19-23 вересня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 13-14.

67. Берко Й. М. Моделі формування пагонових систем губоцвітих України // Матеріали XIII з'їзду Укр. ботан. т-ва (м. Львів, 19-23 вересня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 31.

68. Берко Й. М., Грицина М. Р. Парциальные соцветия видов рода Коровяк (*Verbascum* L.) флоры Украины: морфоструктурный, эволюционный и систематический аспекты // Современные проблемы популяционной экологии, геоботаники, систематики и флористики. (Материалы Международ. научн. конф., посвященной 110-летию А. А. Уранова (Кострома, 31 октября – 3 ноября 2011 г.) – Т. 2. – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2011. – С. 93-99.

69. Берко Й. М. Особливості морфологічної будови та розвитку парціальних суцвіть монокарпічних пагонів глухої кропиви білої (*Lamium album* L.) // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького. – 2012. – Т. 14, № 3 (53). - Част. 2. – С. 288-295.

70. Берко Й. М. О субмоделях симподиальной длиннопобеговой модели побегообразования у многолетних травянистых и полудревесных растений семейства губоцветные (*Lamiaceae*) флоры Украины // Актуальные проблемы современной биоморфологии / под ред. Н. П. Савиных. – Киров: Изд-во ООО «Радуга- ПРЕСС», 2012. – С.

71. Берко Й. М. Моноподіальна система пагонів губоцвітих (*Lamiaceae*) флори України та моделі її формування // Сучасна фітоморфологія. Матеріали 2-ої міжнарод. наук. конф. з морфології рослин (Львів, 14-16 травня 2013 р.). – Львів, 2013. – Т. 4. – С. 261-268.

72. Берко Й. М. Поздовжня симетрія пагона та її особливості у рослин родини губоцвіті (*Lamiaceae*) флори України // Сучасна фітоморфологія. Матеріали 3-ої міжнарод. наук. конф. з морфології рослин (Львів, 13-15 травня 2014 р.). – Львів, 2014. – Т. 5. – С. 294.

Наукові праці з педагогіки вищої школи

73. (1). * Берко Й. М., Гелемей С. О. Методичні вказівки та контрольні завдання з ботаніки для студентів-заочників зооінженерного і ветеринарного відділень. - Львів, 1973. – 42 с.

74. (2). Берко Й. М. Методичні вказівки з основ ботаніки (для студентів I курсу зооінженерного факультету). – Львів, 1981. – 90 с.

75. (3). Берко Й. М. Методичні вказівки для лабораторних занять та індивідуальної роботи з основ ботаніки. - Львів, 1990. – 48 с .

76. (4). Берко Й. М. (Кравців Р. Й., Козак М. В., Хомин С. П. та ін.). Програма виробничої лікарської практики студентів V курсу факультету ветеринарної медицини. - Львів: Львів. акад. ветерин. медицини ім. С. З. Гжицького, 1995. – 29 с.

77. (5). Берко Й. М. (Кравців Р. Й., Кононенко В. С. та ін.). Робоча програма навчальної практики для студентів факультету ветеринарної медицини. – Львів, 1995. – 34 с.

78. (6). Берко Й. М. Практикум з основ ботаніки. – Львів, 1998. – 48 с.

79.(7). Берко Й. М. Про концептуальні засади еколого-природоохоронної освіти і виховання студентів // Проблеми гуманізму і духовності в контексті науково-технічного поступу. Тези доп. наук.-практ. конф. 15-18 жовтня 1996 року. – Вінниця, 1996. – С. 139-141.

80. (8). Берко Й. М. Сучасні методи дидактики і їх роль у поглибленні фундаментальної підготовки студентів // Сучасні проблеми ветерин. медицини, зооінженерії та технології продуктів тваринництва. (Збірник статей міжнарод. наук.-практ. конф.). – Львів, 1997. – С. 700-701.

81. (9). Берко Й. М. Кафедра біології // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького. Зооінженерний факультет (50 років від дня заснування факультету). – Львів, 1999. – С. 27-29.

82. (10). Берко Й. М. Ботаніка в системі підготовки спеціалістів зооінженерного профілю (нетрадиційний погляд на завдання і зміст предмету) // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 1999. Вип. 3, част. 2. – С. 107-108.

83. (11). Берко Й. М. Кафедра біології // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. З. Гжицького (1784-2000). – Львів, 2000. - С. 406-415.

84. (12). Берко Й. М. Проект програм и дисципліни «Ботаніка» для вищих аграрних закладів освіти зі спеціальності «Зооінженерія» // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2001. – Т. 2 (№3-4). – С. 213-219.

84. (12). Берко Й. М. Проект програм и дисципліни «Ботаніка» для вищих аграрних закладів освіти зі спеціальності «Зооінженерія» // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2001. – Т. 2 (№3-4). – С. 213-219.

* В дужках порядковий номер наукової праці в конкретному розділі загального Списку наукових праць

85. (13). Макогон Х. Г., Кусень В. В., Берко Й. М. Про програму дисципліни «Прикладна зоологія» для аграрних вищих закладів освіти зі спеціальності «Зооінженерія» // Міжнародна наук.-практ. конф., присвячена 120-річчю заснування ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – Львів, 2001. – С. 115-118.

86. (14). Макогон Х. Г., Кусень В. В., Берко Й. М. Проект програми

дисципліни «Прикладна зоологія» для аграрних вищих закладів освіти зі спеціальності «Зооінженерія» // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2002. – Т. 4 (№1). – С. 182-190.

87. (15). Макогон Х. Г., Кусень В. В., Берко Й. М., Шевченко П. Г., Руднєв А. Г. Прикладна зоологія. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців з напрямку 1302 – «Зооінженерія» в аграрних вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації. – Київ: Аграрна освіта, 2003. – 16 с.

88. (16). Берко Й. М. (Якубенко Б. Є. та ін.). Ботаніка. Програма навчальної дисципліни для підготовки бакалаврів в аграрних вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації з напрямку 1302 «Зооінженерія». – Київ: Аграрна освіта, 2004. – 13 с.

89. (17). Берко Й. М., Чернявський М. В. Проект програми навчальної дисципліни «Заповідна справа» // Наук. вісник ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2004. – Т. 6 (№4), част. 1. – С. 100-106.

90. (18). Берко Й. М. Практичний курс ботаніки в контексті проблемного навчання // Наук. вісник ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2005 – Т. 7. №4 (27). – Част. 2. – С. 297-302.

91. (19). Берко Й. М., Грицина М. Р. Самостійна робота з ботаніки з основами гідроботаніки. Методичні вказівки для студентів 1-го курсу біолого-технологічного факультету (спеціальність 6. 130 300 «Водні біоресурси»). – Львів: ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького, 2006. – 83 с.

92. (20). Драч М. П., Берко Й. М., Мельник О. М., Степанюк О. І., Тирановець В. І., Цісарик О. Й. Тимчасове положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу. – Львів: ЛТК ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького, 2006. – 68 с.

93. (21). Берко Й. М., Грицина М. Р. Практичний курс ботаніки. Навчально-методичний посібник. – Львів: ЛКТ ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького, 2006. – 124 с.

94. (22). Драч М. П., Берко Й. М., Варивода Ю. Ю. Інтеграція у Європейський простір із збереженням національних особливостей навчання // Нові технології навчання. Наук.-метод. збірник. – Київ: НУХТ, 2006. – С. 12-13.

95. (23). Гунчак В. М., Драч М. П., Берко Й. М., Щербатий З. Є. Довідник для студентів першого курсу біолого-технологічного факультету на 2006-2007 навчальний рік. – Львів: ЛНАВМ ім. С. З. Гжицького, 2006. – 54 с.

96. (24). Козій Б. І., Драч М. П., Берко Й. М. Індивідуальне навчально-дослідне завдання - дієвий чинник підвищення ефективності самостійної роботи студентів // Наук. вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. - 2007. – 9, № 4 (35), част. 1. - С. 196-200.

97. (25). Берко Й. М., Грицина М. Р. Ботаніка. Методичні вказівки для самостійної роботи та виконання контрольних робіт студентами факультету заочної освіти. - Львів, 2007. – 60 с.

98. (26). Драч М. П., Берко Й. М., Мельник О. М., Степанюк О. І., Тирановець В. І., Цісарик О. Й. Тимчасове положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу. *Видання друге, виправлене і доповнене.* – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2007. – 84 с.
99. (27). Драч М. П., Цісарик О. Й., Берко Й. М., Степанюк О. І., Мельник О. М., Тирановець В. І. Кредитно-модульна система як елемент Болонського процесу в Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького // *Наука і методика.* – 2007. - № 10. – С. 11-19.
100. (28). Драч М. П., Берко Й. М., Мельник О. М., Степанюк О. І., Тирановець В. І., Цісарик О. Й. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у запитаннях та відповідях. Навчальний посібник для студентів. - Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2008. – 68 с.
101. (29). Берко Й. М. Лабораторний практикум з ботаніки у вищій школі: оцінка методики та актуальність новацій // *Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття.* – Львів, 2008. – С. 34-35.
102. (30). Берко Й. М. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з ботаніки (дидактичний і методичний аспекти) // *Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького.* – 2010. – Т. 12, № 2 (44). – Част. 5. – С. 138-143.
103. (31). Берко Й. М., Грицина М. Р. Контрольна програма (тест) з ботаніки. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів та підготовки до контролю знань. – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2011. – 116 с.
104. (32). Драч М. П., Степанюк О. І., Берко Й. М., Цісарик О. Й. Положення про організацію навчального процесу. – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2011. – 36 с.
105. (33). Берко Й. М. Практичний курс ботаніки у вищій школі (нетрадиційний дидактико-методичний аспект) // *Матеріали XII з'їзду Укр. ботан. т-ва (Львів, 19-23 вересня 2011 р.).* – Львів, 2011. – С. 11.
106. (34). Берко Й. М., Грицина М. Р. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з ботаніки (тематика, програма, методика виконання). Методичні вказівки для студентів. – Львів, 2011. - 80 с.
107. (35). Берко Й. М., Грицина М. Р. Практичний курс ботаніки. Навчально-методичний посібник. *Видання друге.* – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2011. – 97 с.
108. (36). Берко Й. М., Параняк Р. П. Форми екскурсійної діяльності в навчальному процесі з заповідної справи та їх еколого-освітня ефективність // *Збірник методичних матеріалів з питань рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду,* 2011. - С. 94-98.
109. (37). Берко Й. М. Методичні вказівки до виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань зі заповідної справи. – Львів: ФОП Коран Б. І., 2013. - 16 с.

110. (38). Берко Й. М., Грицина М. Р. Індивідуальне навчально-дослідне завдання з ботаніки (тематика, програма, методика виконання). Методичні вказівки для студентів. *Видання друге, доповнене і перероблене*. – Львів, 2013. – 88 с.

111. (39). Драч М. П., Берко Й. М., Степанюк О. І., Цісарик О. Й. Положення про організацію навчального процесу. *Видання друге*. – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2013. – 36 с.

Наукові праці з питань виховного процесу у вищій школі

112. (1). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В. Основи української державності, культури та духовності (Навчальна програма для студентів I-V курсів факультетів ветеринарної медицини, зооінженерного та санітарно-технологічного). – Львів, 1996. – 78 с.

113. (2). Кравців Р. Й., Берко Й. М. Національне виховання студентів: пошук, досвід, проблеми // Проблеми агропромислового комплексу України: стан і перспективи. Тези конф., присвяченої 40-річчю заснування Львівського с.-г. ін-ту. – Дубляни, 1996. – С. 332-333.

114. (3). Берко Й. М. Принципи, структура і форма організації процесу національного виховання студентів // «І чужому наuczайтесь ...». (Збірник наук. праць з нагоди 50-річчя кафедри іноземних мов Львівської академії ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького). – Львів, 1996. – С. 202-207.

115. (4). Берко Й. М. Актуальні питання національно-громадянського виховання і шляхи їх вирішення // Матеріали наук.-метод. конф. з питань виховання студентів. – Львів, 1999. – С. 5-8.

116. (5). Берко Й. М. (Конашевич Ю., Тушницький О. та ін.). Програма національно-громадянського виховання студентської молоді. – Львів, 1999. – 81 с.

117. (6). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В., Хоміцький О. В. Національно-громадянське виховання: концепція та шляхи її реалізації // - Львів: ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького, 1999. – 24 с.

118. (7). Кравців Р. Й., Берко Й. М. Практичні аспекти виховного процесу в системі сучасної вищої школи // Демократичні цінності українського виховання. (Матеріали наук.-практ. конф.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2000. – С. 67-73.

119. (8). Берко Й. М. Національне виховання студентів-аграріїв // Сільський господар. – 2000. - №9-10. – С. 4-6.

120. (9). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В. Система національно-громадянського виховання: концептуальні засади та шляхи реалізації // Сучасні аспекти виховного процесу у вищих навчальних закладах України. (Міжрегіональна наук.-практ. конф., Львів, 26-27. 10. 2000 р.). – Львів, 2000. – С. 62-63.

121. (10). Берко Й. М. Методологічний та системний аспекти національно-громадянського виховання студентів // Проблеми національно-

громадянського виховання у вищих аграрних закладах освіти України. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Львів, 24-26 листопада 1999 р.). – Львів: ЮМІ, 2000. – С. 76-81.

122. (11). Берко Й. М. Виховання студентів в умовах незалежної України // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. З Гжицького (1784-2000). – Львів, 2000. – С. 554-563.

123. (12). Берко Й. М., Мочернюк М. Молода Просвіта // Львівська державна академія ветеринарної медицини імені С. З Гжицького (1784-2000). – Львів, 2000. – С. 629-632.

124. (13). Берко Й. М. Дієво-практичний принцип національного виховання, його актуальність та проблеми реалізації // Духовні засади українського виховання. (Конф. з питань виховання. Львів, 19 квітня 2001 року). – Львів: Українська академія друкарства, 2001. – С. 33-35.

125. (14). Кравців Р. Й., Гунчак В. М., Берко Й. М., Козак М. В., Береза І. Г., Щербатий З. Є., Брик М. В. Журнал наставника студентської групи // - Львів: ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького, 2001. – 94 с.

126. (15). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В., Козій М. В., Дідковська Л. І. // Організаційно-методичні та психолого-педагогічні основи виховної роботи наставника. – Львів: ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького, 2002. – 124 с.

127. (16). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В. Організація і головні пріоритети змісту виховання студентської молоді // Актуальні проблеми виховання студентів, формування їх як особистостей у вищих закладах освіти. (Матеріали Міжнарод. наук.-метод. конф. , 9-10 жовтня 2002 р., м. Київ). – К., 2002. – С. 86-87.

128. (17). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Хміль Є. П. Факультет культури і громадських професій, його роль та місце у системі підготовки спеціалістів аграрного профілю // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2003. – Т. 5 (№1). – С. 155-158.

129. (18). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В. Основи української державності, культури та духовності. *Видання друге*. – Львів: ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького, 2003. – 80 с.

130. (19). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В. Основи української державності, культури та духовності. Програма для студентів та наставників академічних груп. *Видання третє, доповнене*. – Львів: ЛКТ ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького, 2007. – 85 с.

131. (20). Кравців Р. Й., Берко Й. М., Брик М. В., Буцяк В. І., Хоміцький О. В. Національно-громадянське виховання: концепція та шляхи її реалізації. *Друге видання, доповнене*. Львів, 2007. – 25 с.

132. (21). Берко Й. М. Примат дієво-практичного принципу виховання в навчальному процесі дисципліни «Заповідна справа» // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького. – 2011. -13, № 8 (49). – С. 38-42.

133. (1). Берко Й. М. Остап Волощак (До 50-річчя від дня смерті) // Укр. ботан. журн. – 1969. – 26, №6. – С. 126-130.

134. (2). Берко Й. М. Володимир Геннадійович Хржановський (до 90-річчя від дня народження) // Наук. вісник ЛДАВМ ім. С. З. Гжицького. – 2003. – Т. 5, (№1). – С. 254-257.

Спроби наукового аналізу поетичних творів української літератури та мистецтва

135. (1). Берко Й. М. Ботаніко-тропеїчний аналіз поетичних творів «Кобзаря» Тараса Шевченка // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького. – 2012. – Т. 14, № 3 (53). – Част. 4. – С. 137-144.

136. (2). Берко Й. М. Ботанічний аспект мистецької творчості Тараса Шевченка // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького. – 2013. – Т. 15, № 3 (57). – Част. 4. – С. 346-359.

137. (3). Берко Й. М. З любов'ю до Людини й України // У сядві Замцерли. Збірник публікацій про творчість Миколи Миколаєнка - з нагоди 95-ліття письменника. Вип. 3 / упорядкування Ю. М. Родіонової. – Дніпропетровськ: ЛПРА, 2014. - С. 160-166.

138. (4). Берко Й. М. Я, Незалежної доби поет ... » // Микола Миколаєнко. Віща Зоря. Зібрання поезій у п'яти томах – до 95-ліття автора. Том п'ятий (2010-2012 рр.). – Дніпропетровськ: ЛПРА, 2014. – С. 4-10.

139. (5). Берко Й. М. Про текстуальні відмінності вірша «Бували війни й військовії свари» в різних виданнях поетичних творів Тараса Шевченка // Наук. вісник ЛНУВМ та БТ ім. С. З. Гжицького. – 2015. – Т. 17, № 1 (61). Част. 4. – С. 267-282.

а) монографія

140. (6). **Берко Й. М. Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка.** - Львів: ТЗОВ «Компанія «Манускрипт»», 2019. – 636 с. Іл. 144, табл. 22.

Наукові статті з біології та технології вирощування кормових рослин

141. (1). Берко Й. М., Батюк І. Ф. О технологи выращивания лядвенца рогатого в условиях западных районов УССР // Республ. научн.-техн. конф. «Энергосберегающие технологии производства, заготовки и хранения кормов». Тезисы докл. – Винница, 1988. – С. 11.

142. (2). Берко Й. М., Сопільник Л. І., Солеванюк Т. А. Топографічна насінна продуктивність лядвенця трясковинного і її залежність від способу використання травостою // Інтенсивна технологія виробництва і заготівлі кормів. Тези доп. республ. наради-семінару (29-30 травня 1990 р.). – Львів: НДІ землеробства і тваринництва зах. районів УРСР, 1990. – С. 35.

143. (3). Берко Й. М., Батюк І. Ф., Черевко М. В. Біологія розвитку і насінного розмноження лядвенця рогатого в умовах Львівської області // Тези Міжнарод. наук. конф., присвяченої 110-роковинам заснування інституту (1881- 1991). – Львів: Львів. зоовет. ін-т, 1991. – С. 4-5.

Наукові статті з фармацевтики

144. (1). Зузун Б. І., Куцик Р. Р., Грицина М. Р., Берко Й. М. Дивина скіпетровидна // Провізор. – 2007. - № 21. – С. 31-32.

Статті, опубліковані в газеті «Світ університету» (попередня назва – «Світ академії») ЛНУВМ та БТ імені С. З. Гжицького

145. (1). Берко Й. М. Тарас Шевченко і його мистецька спадщина // Світ академії. – 1996. № 2. – С. 1.

146. (2). Берко Й. М. Мова рідна, слово рідне // Світ академії. – 1996. - № 6. – С. 6.

147. (3). Берко Й. М. Інститут наставництва і національне виховання студентів // Світ академії. – 1996. – 14. – С. 5.

148. (4). Берко Й. М. Щирий українець // Світ академії. – 1997. – № 11. – С. 2-3.

149. (5). Берко Й. М. Врятовано рукописи Івана Франка // Світ академії. – 1997. - № 16. – С. 2.

150. (6). Берко Й. М. Ось би нашим таке розуміння // Світ академії. – 1997. - № 17. – С. 2.

151. (7). Берко Й. М. Патріот із-за океану // Світ академії. – 1998. – № 4. – С. 3.

152. (8). Берко Й. М. «Молода просвіта» діє // Світ академії. – 1998. - № 5-6. – С. 4.

153. (9). Берко Й. М. Знати державну мову – обов'язок і честь // Світ академії. – 1998. - № 10. – С. 1.

154. (10). Берко Й. М. Головний диригент Львівської опери // Світ академії. – 1998. - № 12. – С. 3.

155. (11). Берко Й. М. Всеукраїнська олімпіада з біології: перші результати // Світ академії. - 1999. - № 6. – С. 3.

156. (12). Берко Й. М. Вчинок благородний і патріотичний // Світ академії. – 1999. - № 13. – С. 2.

157. (13). Берко Й. М. Всеукраїнська олімпіада з проблем національно-громадянського виховання // Світ академії. – 1999. - № 16. – С. 2.

158. (14). Берко Й. М. Національне виховання студентів-аграріїв (за підсумками Всеукраїнської конференції аграрних вищих навчальних закладів // Світ академії. – 1999. - № 17-18. – С. 3.

159. (15). Берко Й. М. Підручник, до якого можна увійти // Світ академії. – 2000. - № 11-12. – С. 7.

160. (16). Берко Й. М. Вічно пульсуюче джерело просвіти // Світ академії. – 2001. - № 2-3. – С. 8.
161. (17). Берко Й. М. Ректор // Світ академії. – 2001. - № 2-3. – С. 3.
162. (18). Берко Й. М. Естетика у навчанні і житті студента // Світ академії. – 2001. - № 5-6. – С. 5.
163. (19). Берко Й. М. . Означення пам'ятного дерева університету // Світ університету. – 2011. - № 7. – С. 6-7.
164. (20). Берко Й. М. Студенти-екологи посадили дуб Тараса Шевченка // Світ університету. – 2014. - 26 травня, число 251-252.